

230122

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTUSU
MÜDÜRLÜĞÜ

Recep Murat GECİKLİ

1946-1960 YILLARI ARASINDA ERZURUM'DA
SİYASİ HAYAT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. İsmail EYYÜPOĞLU

ERZURUM - 2007

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Recep Murat GECİKLİ

1946-1960 YILLARI ARASINDA ERZURUM'DA SİYASİ
HAYAT

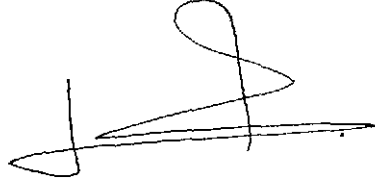
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd.Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU

ERZURUM-2007

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMASI SINAV TUTANAĞI

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencilerinden R.Murat GECİKLİ'nin Yüksek Lisans Tezini İncelemek ve Tez Savunması Sınavı'nı yapmak üzere, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 28.08.2007 tarih ve 2007/10/25 sayılı kararıyla oluşturulan jürimiz, adı geçen öğrencinin Yrd.Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU'nun yönetiminde hazırlamış olduğu "1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat" konulu tezini incelemiş ve adayı 04.09.2007 Salı günü saat 10.00'de Tez Savunma Sınavı'na tabi tutmuştur. Sınav sonunda adayın ~~başarılı~~..... olduğunu ve Tezinin ~~kabulüne~~..... oy ~~başarılı~~..... ile karar verilmiştir.

JÜRİ BAŞKANI
Yrd.Doç.Dr.İsmail EYYÜPOĞLU

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMELİ

Ü Y E
Yrd.Doç.Dr.Asuman DEMİRCİOĞLU

ÖNSÖZ

Ülkemizde şehir tarihçiliği üzerine yapılan araştırmaların sayısında, son yıllarda dikkate değer bir artış olmuştur. Bunun birçok sebebi bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan, günümüze kadar geçen süreç, bünyesinde çok büyük radikal değişiklikler barındırmaktadır. Yaşanılanların şehir hayatı üzerindeki yansıması da bir o kadar ilginç sonuçlar vermektedir. Şehirler, üzerinde bulundukları konum itibarıyla; sosyal, ekonomik, askeri ve siyasi özelliklere sahiptirler.

Özellikle, tarihsel özellikleri ile Erzurum, bu açıdan birçok araştırmanın konusu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Şehrin coğrafi yapısından kaynaklanan özellikleri ve stratejik yapısı; bu bölgeyi hem sosyal, hem de askeri ve siyasi ilişkilerin sıkça yaşandığı bir kavşak noktası olarak, karşımıza çıkarmaktadır.

Ülke idaresi, politika ve diplomatik gibi anlamlara gelen siyaset kavramını, bölgesel çerçevede ele aldığımız zaman, yapılan araştırmanın da şekli değişmektedir. Ö yörenin ne suretle idare edildiği ve idarecilerle halk arasındaki ilişkinin boyutu, ön plana çıkmaktadır. Bu süreçte araştırmacının üzerinde çalıştığı konuyu, süre açısından sınırlaması bir gerekliliktir.

Bu bağlamda 1946-1960 yıllarında Erzurum'da siyasi hayatı, bilimsel metodlar içerisinde incelemeye karar verdik. Dönem, konumuz itibarıyla elimize bol miktarda malzeme sunmaktaydı. Kaynak araştırması yaptığımız günlerde, bu düşüncemizin doğruluğunu bizzat gördük.

Ülkemizde çok partili siyasi hayata geçildikten sonra, birbirinden farklı iki demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştı. Birincisi “çoğunlukçu demokrasi” anlayışıdır. Buna göre; halkın temel rolü, belli aralıklarla kendisini yönetecek siyasetçileri belirlemektir. Bu anlayışta siyasal katılma sadece seçimlerle sınırlı kalmaktadır. İkincisi ise “çoğulcu demokrasi” anlayışıdır. Buna göre ise halk; siyasete sadece oy vermeyle değil, onun dışında da aktif ve sürekli bir biçimde daha geniş bir çoğulculuğa taraftardır. Her ne kadar Türkiye’de 1950 yılında iktidara gelen D.P., katılımcı ve hürriyetçi söylemleri

sıkça dile getirmişse de, çoğunlukçu demokrasi anlayışının izleri bu dönemde de varlığını sürdürmüştür.

Erzurum'daki siyasi hayat da bu çerçevede, sadece seçimden seçime renklenerek bir karaktere bürünmüştü. Bu yüzden çalışmamızda ağırlıklı olarak bu dönemde yapılan seçimler işlenmiştir. C.H.P. iktidarına duyulan tepkinin bir yansıması olarak, Erzurum'un 1950-1960 arasında blok halinde D.P.'yi desteklediğini görmekteyiz. Erzurum'da D.P.'ye verilen oy oranlarının da Türkiye ortalamasının üzerinde olduğunu, burada zikretmeden geçemeyeceğiz. Her iki partinin Erzurum'daki rekabeti de elimizdeki kaynaklar doğrultusunda aktarılmaya çalışıldı. Ayrıca C.H.P. ve D.P.'nin genel politikalarının Erzurum'daki yansımaları da değerlendirildi. Gerek C.H.P. gerekse D.P.'nin iktidarda oldukları dönemlerde; Erzurum'da yapılan bürokratik atamalar, bayındırlık işleri ve ekonomik faaliyetlere de yeri geldikçe değinilmeye çalışıldı.

“1946-1960 Yılları Arasında Erzurum'da Siyasi Hayat” başlıklı bu çalışma; akademik bir yaklaşımla ve kritikçi bir anlayışla ele alınmış ve beş bölümden oluşmuştur:

Birinci bölümde; 1946 Genel Seçimlerinden önce D.P. Erzurum İl Teşkilatı'nın kurulması, belediye seçimleri, Erzurum'da C.H.P.'ye bağlı kurumları, 21 Temmuz Genel Seçimleri sürecini ve bu seçimin Erzurum'daki sonuçlarını ve yapılan itirazları inceledik.

İkinci bölümde; 1947 yılı ile birlikte yurt genelinde gerginleşen havanın, Erzurum'daki yansımaları kapsamında; 1948 ara seçimlerini ve C.H.P.'ye bağlı bir kurum olan ve siyasi hayatta da etkinliğini koruyan, Erzurum Halkevi'nde üzerinden yaşanan siyasi çekişmeleri konu edindik.

Üçüncü bölümde; 1950'de gerçekleştirilen genel seçimlerin Erzurum'da ne surette cereyan ettiğini ele aldık. Partilerin Erzurum'daki seçim kampanyaları ve genel seçimin sonuçlarını değerlendirdik. D.P.'nin iktidara gelmesiyle birlikte, Erzurum'daki sosyo-ekonomik kalkınma hamlesini de siyasi yaklaşımları göz önünde bulundurarak incelemeyi gerekli gördük.

Dördüncü Bölümde; 1954 Genel Seçimleri ile birlikte, Türkiye’de D.P’nin iktidarını pekiştirdiğini ve bunun Erzurum boyutunu, dönemin karakteristikleri açısından inceledik. D.P’nin oy oranlarındaki yükselişin, bölgesel değerlendirmesini de yaptık.

Beşinci bölümde; D.P. iktidarının son döneminde Erzurum’da yaşanan gelişmeleri siyasi açıdan inceledik. 1957 Genel Seçimleri ve sonuçlarını kapsamlı olarak değerlendirdik. Bu yıllarda Atatürk Üniversitesi’nin kuruluşuna giden süreci ve verilen siyasi desteği ele aldık. Siyaset –cemaat ilişkilerini ve aşiretlerin, Erzurum’da siyasetin unsurlarından birisi haline gelmesini; gerginleşen D.P., C.H.P. ilişkileri çerçevesinde araştırdık.

Ekler kısmında ise 1948-1950 yıllarında yapılacak seçimlerde belirlenecek milletvekili için C.H.P. Erzurum İl Örgütü’nün yaptığı önseçimlerde yoklama kurullarının tam listesini belirtmeyi faydalı bulduk. Bu listeler aynı zamanda C.H.P. merkez ve taşra teşkilatı hakkında bizlere geniş bilgiler vermektedir.

Araştırmamız mükemmellik iddiasında bulunmamaktadır. Fakat ortaya çıkarılan sonuçlar itibarıyla; bu konuda tespit edilmiş eksikliklere bir nebze olsa ışık tutacaktır. Çalışmamızda öncelikli olarak birinci el kaynaklar kullanılmaya çalışıldı. Bu amaçla Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve dönemin canlı tanıklarının aile kütüphaneleri ve özel arşivlerinden belge temini yoluna gidildi. Ancak, bu konuda bazı sıkıntılarla karşılaşıldı. Özellikle yüksek lisans tez konumuzun içerdiği dönem itibarıyla; Erzurum’dan milletvekili seçilmiş kişilere ulaşılmaya çalışıldıysa da bunların bir kısmının ailesine ulaşılammış, bazılarında belge temin edilememiş, sadece iki milletvekilinin evrakları temin edilebilmiştir. Ayrıca konumuz gereği yerel ve ulusal basın taranmıştır.

Bilgi veya belge talep edilen; Erzurum Valiliği, Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı’ndan olumlu bir cevap alınamamıştır. Bu durum; Erzurum’da geçmişe verilen değerin bir göstergesi olsa gerektir!

Araştırma ve yazım sürecinde; Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof.Dr.Enver KONUKÇU, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı

Başkanı Prof.Dr.S.Esin DAYI'ya yardım ve katkılarından ötürü teşekkür ederim. Yine enstitü müdür yardımcısı Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMELİ ile öğretim üyeleri Yrd.Doç.Dr.Erdal AYDOĞAN ve Yrd.Doç.Dr.Asuman DEMİRCİOĞLU benden desteklerini esirgemediler. Kendilerinden bilgi ve belge edindiğim merhum XI.Dönem Erzurum Milletvekilleri Mehmet Eyüboğlu ve Fethullah Taşkesenlioğlu'nun ailelerine de teşekkürü bir borç bilirim.

Özellikle bilimsel çalışmaların; etik kurallar içerisinde saygı ve sevgi temelinde vücut bulduğunu sürekli olarak dile getiren ve bunu asla unutmamamı isteyen danışmanım, Yrd.Doç.Dr.İsmail EYYUPOĞLU'na yüksek lisans eğitimim boyunca bana gösterdiği, yakın ilgi ve arkadaşlıktan ötürü teşekkür ederim.

Recep Murat Geçikli

Erzurum-2007

ÖZET

Erzurum, yüzyıllar boyunca coğrafi konumu ve stratejik özellikleriyle Anadolu'nun en önemli şehirlerinden birisi oldu. Tarihsel geçmişinin arka planında; siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik ilişkilerin büyük rolü bulunmaktaydı. Özellikle uzun süren savaşların bölge üzerinde yıkıcı etkisi, XX.yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam etti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olan C.H.P'nin kuruluşunu hazırlayan temel unsurlar göz önünde bulundurulduğunda; bu partinin sadece basit bir siyasi parti olmadığı anlaşılır. Türkiye'nin hayati sorunlarını ivedilikle çözmeye niyetlenmiş olan bu parti, aynı zamanda ülkeyi uygarlaştıracak programlarla da donatılmıştı. Atatürk tarafından kurulan C.H.P. dönemin zorlu şartları göz önünde bulundurulduğunda, bütün imkânsızlıklara rağmen büyük işler başarmıştı. Ancak yapılan inkılâplar, kanuni zeminde, devletin üst kademesinde planlanıyor ve hayata geçiriliyordu. Atatürk'e göre C.H.P. halkın bütününü temsil etmekteydi. Bu yüzden başka bir siyasi partiye de ihtiyaç yoktu. Ancak onun döneminde, başka muhalefet partileri de kurulmuştu. Türkiye'nin yaşadığı sıkıntılar yüzünden, bu partilerin ömrü kısa olmuştu.

Büyük işler başarmak için kurulmuş olan C.H.P., örgütsel olarak sıkıntılar yaşamaktaydı. İllerdeki üst düzey bürokratlar, görev yaptıkları yerlerde partiyi de idare etmekteydi. Geniş halk kitleleri, parti çalışmalarını içerisine yeterince dahil olamamaktaydı. Bu da siyasi hayat için büyük bir eksiklik oluşturmaktaydı.

Tek parti iktidarının yaşandığı günlerde C.H.P.; Erzurum'da sadece belirli bir kesimin aktif olarak rol aldığı bir siyasi parti konumuna düşmüştü. İnkılâplar büyük bir hızla yapılırken, demokratik gelişmeler aynı seviyeyi yakalayamamıştı.

D.P'nin kurulmasıyla birlikte bütün yurttaki olduğu gibi Erzurum'da da siyasi hayat canlanmaya başlamıştı. 1946 genel seçimlerinde yaşanan sıkıntılara rağmen, D.P. Erzurum'da gücünü muhafaza etmişti.

1950'de yapılan genel seçimlerde D.P. başarılı olmuş ve büyük bir çoğunlukla iktidar koltuğuna oturmuştu. Bu tarihten itibaren yapılan, 1954 ve 1957 Genel

Seçimlerinde de aynı başarıyı devam ettirmişti. On yıllık D.P. iktidarında Erzurum milletvekillerinin tamamı D.P. listelerinden seçilmişti. Ülke genelinde D.P'nin oy oranlarında dalgalanmalar yaşanırken, Erzurum'un bu partiye verdiği siyasi destek kesintisiz devam etmişti.

D.P. hükümetleri de Erzurum'a karşı her zaman samimi yaklaşımlar sergilemişlerdi. Ancak, D.P. iktidardan aldığı güçle, eleştirdikleri C.H.P'nin hatalarını yapmaya başlayınca, siyasi kırınlıklar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu dönemde kurulan H.P. ve M.P. gibi siyasi partiler, hep bu olumsuzlukların bir sonucuydu. Muhalefet partileri kurulurken, Erzurum'da kendilerine zemin bulabilmişlerdi.

Siyasi hayatın en önemli unsurlarından birisi, siyaset yapabilme özgürlüğüdür. Böylece vatandaşlar egemenlik haklarını kullanabilirler. Ancak siyasi hayata katılımın ne kadar demokratik olduğu tartışmalıdır. 1946-1960 yıllarında isminden sürekli bahsedilen ve adına partiler kurulan demokrasinin, hayatımızda ne kadar yer ettiği de ayrı bir tartışma konusudur.

Bu bağlamda Erzurum'da siyasetin seçimden seçime canlandığı da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bütün bunlara rağmen, D.P'nin iktidarda olduğu dönemde önemli gelişmeler de yaşanmıştı. Gerek sosyal ve gerekse ekonomik alanda ilerlemeler kaydedilmişti. Özellikle eğitim alanında Atatürk Üniversitesi'nin açılması sadece Erzurum açısından değil, bütün Doğu Anadolu için büyük bir kazanç olmuştu. Yaşanılan gelişmelerde dönemin milletvekillerinin de büyük katkısı vardı.

1946-1960 yıllarında Erzurum'daki siyasi hayat, Türkiye'de yaşanan gelişmelerin bir yansımasıydı. Bu dönemle ilgili olarak yapılan araştırmalar, içerik olarak bölgenin geçmişine ışık tutacağı gibi siyasi açılımlara da destek olacaktır.

ABSTRACT

Erzurum has been one of the most important cities of Anatolia by its geographic situation and strategic features through centuries. In the background of its historic past, there was great role of politic military, social and economic affairs. Particularly, the destructive effect of long-lasting wars on the region lasted until the first quarter of twentieth century.

When basic principals preparing the establishment of Republican People's Party (R.P.P./C.H.P.) which is the first party of Turkish Republic were taken into consideration, its noticed that this party wasn't solely a political party. This party intended to solve quickly vital problems of Turkey was also equipped with the programmes which would take Turkey to the civilization. C.H.P. established by Atatürk, when difficult circumstances were taken into consideration, its managed a great work despite all difficulties. But, revolutions carried out were planned in the upper level of the state in legal way, and were put into effect. According to C.H.P. represented all of the people. So there was no need for another politic party. But in his reign, other opposition-parties were also established. The life of these political parties were short die to the troubles Turkey experienced.

C.H.P. established in order for great Works to be able to archieve had been experienced some troubles as organizationally. Upper leveled bureaucrats having formal duties in the city-centres also managed to party. But wide people masses weren't included in the party. This was a great lack of political life.

In the days when only one party-rule was experienced, C.H.P. was turned into a political party in which only one section of people take part actively. While the revolutions were realized with a great speed, Democratic improvements were not able to catch up with some level.

With the establishment of D.P., political life in Erzurum as well in all over the country revived. In 1946 General Elections, D.P. maintained its power in Erzurum despite the difficulties encountered.

In General Elections made in 1950, D.P. was successful and obtained the rule with a great majority. In the elections performed as to as this date (1954-1957), D.P. went on the same success in ten-year.

D.P. rule, all of the parliamenters of Erzurum were chose from D.P. lists. In all over the country, while the rates of vote of D.P. were fluctuating political support given by Erzurum for this political party had lasted steadily.

D.P. Governments also showed their friendly approaches to Erzurum. But, As D.P. due to the power thanks to the rule made mistakes which are similar to those up C.H.P., political argumentations come into existence. Political party as established in this period such as H.P. and M.P. were the results of these negativities. When established, opposition parties were able to medium in Erzurum for themselves.

One of the most important principles of political life is the freedom of making policy. So, the citizens are able to use their sovereignty rights. But, how much democratic the participation in the political life is can be discussed. But how much democracy the name of which is always mentioned and the parties were established for its name took the place in our life is also another controversy matter.

In this respect, The revival of policy in Erzurum from election to election is a subject which should be interested in. Despite all of these, in the period when D.P. was in rule, significant improvements had been experienced. Economic advancements were recorded in both social and economic field. Particularly, In the field of education, the fact that Atatürk University was opened become a great gaining not only for Erzurum but also for all Eastern Anatolia. In the developments experienced, the members of parliament in that period was significant contribution.

In 1946 and 1950, The political life in Erzurum was a reflection of the events which Turkey experienced. The researches carried out about this period may enlighten the past of the region as well as the support for political futures.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XVII
BİBLİYOGRAFYA.....	XVIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ERZURUM
ve SİYASİ PARTİLERİN GENEL POLİTİKALARI (1946-1947)**

A- D.P'NİN ERZURUM'DA TEŞKİLATLANMASI.....	9
1- Erzurum'da D.P. Teşkilatını Kurma Girişimleri.....	9
2-D.P. Erzurum Teşkilatı'nın Resmi Kuruluşu.....	11
B-1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DA SİYASİ HAYATIN BİR PARÇASI OLAN C.H.P'ye BAĞLI KURUMLAR.....	12
1-1946 Belediye Seçimleri.....	12
2-Belediyeler Kanunu'nun Değiştirilmesi	14
3-Belediye Seçimlerinin Erzurum'daki Sonucu.....	17
4-C.H.P. Erzurum İl İdare Kuruluna Bağlı Kurumlar (1946).....	17
C-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİ ve ERZURUM.....	20
1- Seçim Kanununun Kabulü.....	20
2-Erzurum Milletvekili Aday Adayları.....	22
a) C.H.P'den Milletvekili Aday Adayları.....	22
b) C.H.P. ve D.P'nin Erzurum'dan Milletvekili Aday Listeleri.....	23
D-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİNDE PARTİLERİN PROPAGANDA KONUŞMALARI.....	23
1- İsmet İnönü'nün Seçim Nutku.....	23
2-Celal Bayar'ın İzmir Nutku.....	25

3-Mümtaz Faik Fenik'in DP Adına Radyo Konuşması.....	26
4-Refik Koraltan'ın Seçim Propogandası için Erzurum'a Geleceği Söylentisi.	27
E-PARTİLERİN SEÇİM HAZIRLIKLARI.....	28
1-D.P. Seçim Beyannamesi.....	28
2-Milletvekilliği Seçiminde Görev Alacak D.P. Temsilcileri İçin Gönderilen Talimat.....	31
F-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DA ALINAN SONUÇLAR.....	32
1-Yurt Genelinde Durum.....	32
2-Erzurum'da Seçim Sonuçları.....	34
G-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİNE İTİRAZLAR ve ERZURUM MİTINGİ	36
1-Celal Bayar'ın Seçim Sonuçlarını Değerlendirmesi.....	36
2-Menderes'in Seçim Sonuçlarına İtirazı.....	36
3-Erzurum D.P Teşkilatının Seçim Sonuçlarına Tepkisi.....	37
H-D.P'NİN İ.BÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947).....	38
1-Kongre Süreci ve Alman Kararlar.....	38
2-C.H.P'nin D.P. Kongresine Tepkisi.....	40
İ-İKTİDARLA MUHALEFETİ UZLAŞTIRMA ÇABALARI VE 12 TEMMUZ BİLDİRİSİ.....	41
İ-C.H.P'NİN VILKURULTAYI (17 Kasım 1947).....	43

İKİNCİ BÖLÜM

YURT GENELİNDE SİYASİ GELİŞMELER ve ERZURUM'DAKİ YANSIMALARI (1947-1950)

A-SİYASİ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE ERZURUM'DA BÜROKRASİ ve ALT YAPI ÇALIŞMALARI (1947)	45
1-C.H.P. Genel Sekreterliği'nin Erzurum'a Gelecek D.P. Milletvekillerini Takibi.....	45

2-C.H.P Erzurum İl Örgütü'nün 1947'deki Durumu.....	46
3-1947'de D.P. İl İdare Kurulu.....	52
4-C.H.P. ve D.P'nin Erzurum'daki Çekişmesi.....	53
5-D.P. Genel Başkanı Celal Bayar'ın Erzurum Gezisi.....	58
6-Memur Kadrosunda Yeni Tayinler ve Elektrik Şebekesi Alt Yapısını Oluşturma Faaliyeti.....	61
B-ERZURUM'DA MAHKEMELİK D.P. MİTINGİ (27 Haziran 1948).....	62
1-Miting ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler.....	62
2-C.H.P Genel Sekreterliği'nin D.P. Mitingi Hakkındaki Görüşleri.....	65
C-1948 ARA SEÇİMLERİ ve ERZURUM.....	66
1-C.H.P. Erzurum Vilayet Teşkilatının Yenilenmesi (1948).....	66
2-Erzurum'da Ara Seçim için Yapılan Hazırlıklar.....	70
3-C.H.P'nin Erzurum'da Aday Tespiti için Uygulayacağı Usul	72
4-Milletvekilliği Adaylık Süreci	73
5-1948 Ara Seçimlerinin Sonuçları ve Bürokraside Yeni Atamalar.....	74
D-D.P'NİN II.BÜYÜK KONGRESİ (20 Haziran 1949).....	75
E-1949'DA ERZURUM ve SİYASİ TARTIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE SEÇİM KANUNU ARAYIŞLARI.....	77
1-Erzurum'da Yaşanılan Gelişmeler.....	77
2-Genel Seçimler Öncesi C.H.P. Genel Sekreterliği'nin Dini Propagandaya Yönelik Uyarısı.....	78
3-C.H.P'nin Yabancı Ülkelerdeki Seçim Kanunları Üzerine Yaptığı İnceleme.....	78
F-C.H.P'NİN BİR ALT KURULUŞU OLARAK SİYASİ HAYATTA DA ÖNEMLİ BİR KONUMA SAHİP OLAN HALKEVLERİ ve ERZURUM HALKEVİ.....	80
1-Halkevlerinin Kuruluşu (1932) ve Erzurum Halkevi (1934-1945).....	80
2-Erzurum ve İlçelerindeki Halkevleri ve Siyasi Çekişmeler (1946-1949).....	84
3-Halkevlerinin Kapanmasına Doğru Erzurum'da Halkevlerinin Durumu (1950-1951)	89

a) Erzurum Halkevi.....	90
b) Oltu Halkevi.....	92

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERZURUM'DA SİYASİ HAYAT AÇISINDAN YENİ BİR

BAŞLANGIÇ: D.P'NİN İKTİDARA GELİŞİ (1950)

A-1950 GENEL SEÇİMLERİ İÇİN YENİ SEÇİM KANUNUNUN HAZIRLANMASI.....	94
B-ERZURUM'DAN SEÇİLECEK MİLLETVEKİLİ SAYISI	96
C-C.H.P'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ.....	97
1-C.H.P. Aday Adayları.....	97
2-C.H.P. Erzurum İl Yoklama Kurulu'nun Toplanması ve Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi İçin Yapılan Seçimlerin Sonuçları.....	102
D-D.P'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ.....	104
1-D.P Erzurum İl İdare Kurulu'nun Milletvekilliği Adaylığı için Yaptığı Teklif.....	104
2-D.P'nin 1950 Genel Seçimleri için Belirlediği Milletvekili Adayları.....	105
E-MİLLETVEKİLİ ADAY LİSTELERİNİN BELİRLENMESİNDEN SONRA ERZURUM'DA YAŞANAN TARTIŞMALAR.....	108
F-SEÇİM KAMPANYASININ BAŞLAMASI.....	110
1-C.H.P'nin Seçim Kampanyası ve Erzurum.....	110
2-D.P'nin Seçim Kampanyası ve Erzurum.....	112
G-1950 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI ve ERZURUM.....	114
1-Türkiye Genelinde 1950 Genel Seçimlerinin Sonuçları.....	114
2-Erzurum'da 1950 Genel Seçimleri'nin Sonuçları.....	116
H-BİRİNCİ MENDERES KABİNESİ'NİN KURULMASI.....	118
I-BELEDİYE SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DAKİ SONUÇLARI (3 EYLÜL 1950)	120

İ-ADNAN MENDERES'İN BAŞBAKAN SIFATIYLA ERZURUM'A İLK ZİYARETİ (3 Ekim 1950)	120
J-D.P. POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE ERZURUM'DA SOSYO-EKONOMİK KALKINMA HAMLELERİ.....	122
1-Tortum Şelalesi Hidroelektrik Santrali'nin Kurulması ve Erzurum'a Bütçe Aktarımı.....	122
2-Toprak Komisyonu'nun Erzurum'daki Faaliyeti.....	123
3-Erzurum'da Tarım ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Durumu.....	124
K-İKİNCİ MENDERES KABİNESİ'NİN KURULMASI ve RIFKI SALİM BURÇAK'IN GÜMRÜK ve TEKEL BAKANI OLMASI.....	126
L-ERZURUM DEPREMİ (3 Ocak 1952).....	128
M-ERZURUM AZİZİYE TABYASI ANITI'NIN AÇILIŞI.....	129
N-IX.DÖNEM T.B.M.M'DE ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN GÜNDEME YÖNELİK FAALİYETLERİ.....	131
1-Basın Yasası ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger.....	131
2-Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Tasarısı ve Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku.....	133
3-Kore Savaşı (1950) ve Erzurum Milletvekillerinin verdiği Önerge.....	135

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D.P'NİN İKTİDARINI PEKİŞTİRDİĞİ YILLAR ve ERZURUM'DA SİYASET (1954-1957)

A-1954 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİ YURT GENELİNDE SİYASİ GELİŞMELER.....	137
B-1954 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DA D.P'NİN MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ.....	141
1-D.P'den Erzurum Milletvekili Olmak için Adaylık Başvurusunda Bulunanlar	141
2-Ali Rıza Fırat Meselesi.....	142

3-Erzurum D.P. İl Örgütü'nün Yaptığı Ön Seçim ve Yaşanan Tartışmalar	144
4-D.P. Erzurum İl İdare Kurulu'nun Feshi ve Milletvekili Listesinin Kesinleşmesi.....	145
C-C.H.P. ve C.M.P'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAY LİSTELERİNİ BELİRLEMELERİ.....	147
D-1954 GENEL SEÇİMLERİNDE SİYASİ PARTİLERİN KAMPANYALARI.....	148
1-C.H.P. Mitingleri ve İsmet İnönü'nün Hükümete Eleştirileri.....	148
2-D.P'nin Erzurum Mitingi ve C.H.P'nin İddialarına Verilen Cevaplar.....	149
3-D.P. Erzurum Gençlik Kolu'nun Kurulması ve Düzenlendiği Miting.....	151
E-1954 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI.....	153
1-Türkiye Genelinde Seçim Sonuçları.....	153
2-1954 Genel Seçimlerinin Erzurum'daki Sonuçları.....	154
3-1954 Genel Seçimlerinde Alınan Sonuçların Yankıları.....	155
F-1954 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DAN SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ.....	157
G-X.DÖNEM T.B.M.M'DE ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN GÜNDEME YÖNELİK FAALİYETLERİ.....	160
1-Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in Görüşleri.....	160
2-Erzurum'daki Tarihi Eserlerin Restorasyonu ve Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt'un Girişimleri	162
H-HÜSEYİN KÖYÇÜ TARAFINDAN KURULAN "UFAK PARTİ"(1957)....	164

BEŞİNCİ BÖLÜM

D.P. İKTİDARININ SON DÖNEMİNDE ERZURUM'DA SİYASİ GELİŞMELER ve SOSYO-EKONOMİK ATILIMLAR (1957-1960)

A-1957 GENEL SEÇİMLERİ.....	166
1-1957 Genel Seçimleri Öncesi Yurt Genelinde Siyasi Durum.....	166

2-Milletvekili Adaylarının Partilere Göre Mesleki Dağılımı.....	168
B-ERZURUM'DA 1957 GENEL SEÇİMLERİ ve MİLLETVEKİLİ	
ADAYLARI.....	168
1-D.P. Erzurum Aday Adayları ve Milletvekili Aday Listesinin Kesinleşmesi.....	168
2-Melik Fırat'ın Erzurum'dan Milletvekili Adaylığı ile İlgili Tartışmalar.....	170
3-C.H.P. Erzurum Milletvekili Adayları	172
4-H.P. Erzurum Milletvekili Adayları	173
5-C.M.P. Erzurum Milletvekili Adayları.....	173
C-SİYASİ PARTİLERİN ERZURUM'DA 1957 GENEL SEÇİMLERİ İÇİN	
YAPTIKLARI PROPAGANDA ÇALIŞMALARI	174
1-D.P'nin Seçim Propagandası	174
2-C.H.P'nin Seçim Propagandası	178
3-H.P'nin Seçim Propagandası.....	180
D-1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI.....	182
1-Erzurum'da İl ve İlçe Seçim Kurullarını Teşkilî.....	182
2-1957 Genel Seçimlerinin Yurt Genelinde Sonuçları.....	183
3-1957 Genel Seçimlerinin Erzurum Sonuçları.....	184
E-1957 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DAN SEÇİLEN	
MİLLETVEKİLLERİ.....	186
F-D.P. DÖNEMİNDE ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ'NİN	
KURULMASI.....	188
1-Doğuda Bir Üniversitenin Kurulması Fikri ve Yapılan Ön Çalışmalar (Birinci İlim Heyeti).....	188
2-Üniversitenin Erzurum'da Açılması için Gösterilen Çabalar ve İkinci İlim Heyeti'nin İncelemeleri.....	192
3-Doğuda Kurulacak Üniversiteye Atatürk Üniversitesi İsminin Verilmesi.....	194
4-Üçüncü İlim Heyeti ve Erzurum'daki Faaliyetleri.....	195
5-Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum'da Kurulmasının Kesinleşmesi.....	196
6-Atatürk Üniversitesi Kampüsü'nün Temeli Atma Töreni (23 Temmuz 1957)	

Planlaması ve Ayrılan Ödenek.....	197
7-Atatürk Üniversitesi'nin Eğitim ve Öğretime Başlaması (17 Kasım 1958).....	199
8-Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Üniversite Yönetmeliğine İtirazları ve Boykot Kararı.....	202
G-ERZURUM'DA DERNEKLERE VERİLEN SİYASİ DESTEK ve KADASTRO SORUNUNU ÇÖZÜLMESİ İÇİN BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN GİRİŞİMLERİ.....	203
H-ERZURUM MİLLETVEKİLİ FETHULLAH TAŞKESENLİOĞLU'NUN İSMİNİN DE KARIŞTIĞI SİYASET-CEMAAT İLİŞKİSİ: D.P. ve NUR CEMAATİ.....	205
I-İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİNİN SERTLEŞMESİ ve ERZURUM MİLLETVEKİLİ MEHMET EYÜBOĞLU'NUN C.H.P'YE ELEŞTİRİLERİ..	208
İ-XI.DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN T.B.M.M'DE BAZI FAALİYETLERİ.....	211
1-Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt'un Milletvekillerinin Görev ve Yetkileri İle İlgili Olarak Meclise Sunduğu Kanun Teklifi.....	211
2-Doğal Afetlere Karşısında Alınacak Tedbirler ve Erzurum Milletvekili Şevki Erker'in Girişimleri.....	212
SONUÇ.....	214
EKLER.....	223

KISALTMALAR

A.	:Arşiv
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BTY	: Baskı Tarihi yok
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Partisi
C.M.P.	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
Çev	: Çeviren
D.P.	: Demokrat Parti
H.P.	: Hürriyet Partisi
Haz.	: Hazırlayan
M.K.P.	: Milli Kalkınma Partisi
M.P.	: Millet Partisi
s	: Sayfa
S	: Sayı
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.	: Tutanak Dergisi
V.Ş.M.H.M.C.:	Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti
Yay.Haz.	:Yayına Hazırlayan
YBD	: Yazarı Belli Değil
Z.C.	: Zabıt Ceridesi

KAYNAKÇA

A-ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Fethullah Taşkesenlioğlu Ailesi Özel Kütüphanesi Arşivi
Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (T.B.M.M.A)

B-RESMİ YAYINLAR

T.B.M.M. Kavain Mecmuası, Devre: IX, XXXVI., Ankara, 1954.
T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, II,(BTY)
T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, VI,(BTY)
T.B.M.M.T.D., VII Dönem, XXI-XXII, (BTY).
T.B.M.M.T.D.,VIII.Dönem, I,(BTY)
T.B.M.M.Z.C., VII.Dönem, XX, (BTY).
T.B.M.M.Z.C., VII.Dönem, XXII, (BTY)
T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, I, Ankara, 1956.
T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, II, Ankara, 1956.
T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, III, Ankara, 1956.
T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, XIX,1Ankara, 1956.
T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, IX, Ankara, 1959.
T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, VIII, Ankara, 1959

C-SÜRELİ YAYINLAR

1-GAZETELER

Akşam
Cumhuriyet

Demokrat Erzurum

Demokrat Ilıca

Doğu

Doğu Ekspres

Hakimiyet

Hürsöz

Milliyet

Resmi Gazete

Şark Postası

Vatan

Yeni Erzurum

Yeni Ulus

Zafer

2-DERGİLER

Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi

Aydın Tarihi

Doğu Batı

Kim

Mim

D-SÖZLÜKLER

Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1997.

Mehmed Bahaeddin, Yeni Türkçe Lügat, Ankara, 1997.

E-HATIRALAR

Barutçu, Faik Ahmet, Siyasi Anılar, (1939-1954), İstanbul, 1977.

Başgil, Ali Fuad, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, Görüp Yaşadıklarım, (Çev:Cemal Aydın), İstanbul, 2006.

Burçak, Rıfık Salim, On Yılın Anıları (1950-1960), Ankara,1998.

Dursunoğlu, Cevat. Milli Mücadelede Erzurum, İstanbul, 2000

Uran, Hilmi, Hatıralarım, Ankara, 1959.

F-KİTAPLAR ve MAKALELER

1-KİTAPLAR

Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri Makaleleri,(Yay.Haz.:Haluk Kılçık), I, Ankara,1991,

Ahmad, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980),(çev: Ahmet Fethi), İstanbul, 1992

Aksoy, Muammer, Partizan Radyo ve D.P., Ankara, 1960.

Aksoy, Muammer, Partizan Radyo ve D.P., Ankara, 1960.

Akyol, Mustafa, Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek, İstanbul, 2006.

Albayrak, Mustafa, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Ankara, 2004.

Aşıroğlu, Tahsin, Erzurum Tabyaları, Erzurum, 1996.

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (Yay.Haz. M.Derviş Kılınçkaya) Ankara, 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Akara, 1997.

Atnur, İbrahim Ethem, Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri, Ankara, 2006.

Aydemir, Şevket Süreyya, Menderes'in Dramı, İstanbul, 1993.

Aydoğan, Erdal, İttihat ve Terakki'nin Doğu Politikası (1908-1918),İstanbul,2005.

Barutçu, Faik Ahmet, Siyasi Anılar (1939-1954), İstanbul, 1977.

Başar, Ahmet Hamdi, Yaşadığımız Devrin İçyüzü, Ankara, 1960.

Bulut, Faik, İslamcı Örgütler, II, Ankara 1997.

Burçak, Rıfık Salim, Yassıda ve Öncesi, Ankara, 1976.

Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950), (Yay.Haz:Özel Şahingiray), İstanbul, 1999.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, II, İstanbul, 2005.

- Cumhuriyetin 75.Yılında Erzurum, (Yay.Haz: Erzurum Valiliği), Ankara, 1998.
- D.P'nin Muhteşem Zaferi, Adnan Menderes'in 1957 Seçim Nutukları ile Paris Nato Konferansındaki Hitabesi, (Yay.Haz: Ayetullah Kocamemi – Vahdettin Ayberk) Ankara, 1958.
- Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960, (Haz: Güner Sarısözen), Ankara, 1998.
- DP Tüzük ve Program, Ankara, 1946.
- Erdem, Tarhan, Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982), İstanbul, 1982.
- Erer, Tekin, Türkiye'de Parti Kavgaları, İstanbul, 1966.
- Erkin, Feridun Cemal, Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar, I, Ankara, 1987.
- Eroğul, Cem, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara, 2003.
- Erzurum, Ekonomik Rapor, (Haz:Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası), (B.T.Y).
- Gök, Salhadin, Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950), Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2005,
- İhtilaller ve Darbeler Tarihi, İstanbul, 1980.
- İlgün, Koptagel, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider Hüseyin Köycü, İstanbul, 2005.
- İnan, Süleyman, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, Ankara,2006.
- Kaçmazoğlu, H.Bayram, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmalar, İstanbul, 1988.
- Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, 1967.
- Kaya, Ferzende, Mezopotamya Sürgünü, İstanbul, 2003.
- Keyder, Çağlar, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İstanbul, 1990.
- Kırzioğlu, Fahrettin, Erzurum Kongresi, Ankara, 1993.
- Kili-Gözübüyük, Suna-A.Şeref, Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze) İstanbul, 2000.
- Konukçu, Enver, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, Erzurum, 1999.
- _____, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, Ankara,1992.
- Küçükkuşurlu, Murat, Cumhuriyet Devrinde Erzurum'da Siyasi Hayat (1923-1950), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006.
- Lewis, Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara, 1991.

- Malmisanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, İstanbul, 1991.
- Millet Hizmetinde 40 Yıl CHP, (YBD), Ankara, 1963.
- Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları, (Derleyen: Kadri Kemal Kop), İstanbul, 1945.
- Selvi, Haluk, Milli Mücadelede Erzurum (1918-1923), Ankara, 2000.
- Sencer, Muzaffer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul, 1971,
- Şahiner, Necmeddin, Hatıralarda Bediüzzaman, İstanbul, 1997.
- Timur, Taner, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, İstanbul, 1994.
- Toker, Metin, DP'nin Altın Yılları (1950-1954), Ankara, 1990.
- Toker, Metin, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, İstanbul, 1980.
- Tunaya, Tanık Zafer, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952.
- Tunçay, Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), İstanbul, 1999.
- Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX. Dönem (1950-1954), I, Ankara 1999.
- _____, – IX Dönem (1950-1954), II, Ankara, 1999.
- Uçarol, Rifat, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, İstanbul, 1976.
- Uykucu Ekrem, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1994.
- Yaylamız Erzurum, Ankara, 1931.
- Yeşil, Ahmet, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, Ankara, 2001.

2-MAKALELER

- Akgün, Tahsin, "Erzurum'un Tarihçesi", Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Ankara, 1968, 7-10.
- Aydoğan, Erdal, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri" 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum, I.Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum), Erzurum, 2002, 789-805.
- Erker, Şevki, "Erzurum'da Üçbuçuk Senenin Muhtasar Bir Hesabı", Demokrat Erzurum, 1,2.
- Eyyupoğlu, İsmail, "Kars Saylavı Mehmet Nafiz Sirel'in 1936'da C.H.P. Erzurum İlbaşlığı'nı Teftişi", Atatürk Dergisi, III, S.3, Erzurum, 2003, 111-129.

- _____, “Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum İl Örgütü’nün 1933 Yılında Yapılandırılması” Atatürk Dergisi, V, S.1, (Ocak 2006), 123-140.
- _____, “Türkiye’nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği”, 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum, I. Uluslararası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002 Erzurum), Ankara, 2002, 807-839.
- Karasu, Nusret, “Ana Çizgileri İle Erzurum”, Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Ankara, 1968, 93-100.
- Mert, Nuray, “Gericilik”, Doğu Batı, S.3, (Mayıs-Haziran-Temmuz 1998), 9-19.

GİRİŞ

Erzurum gerek tarihi, gerekse coğrafi açıdan Türkiye'nin en önemli yerleşim merkezlerinden birisidir. İklim şartlarının sert olduğu bölgede, insanların temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Ancak, tarım topraklarının azlığı, il tarımını olumsuz yönde etkilemektedir. Hayvancılık ise platolarda yapılmaktadır¹. Anadolu'nun doğusunda müstahkem bir konumda bulunan Erzurum, çok eski bir yerleşim merkezidir. Tarihi geçmişi M.Ö. 4000 yılına kadar uzanmaktadır. Kafkasya ve İran üzerinden İç Anadolu'ya geçen tabii, ticari ve siyasi yolların Erzurum'da düğümlenmesi sebebiyle, şehir bütün tarih boyunca, Doğu Anadolu ve çevresinde kurulan devletlerin saldırısına uğramıştır².

Şehrin asıl ünü, onun stratejik konumundan kaynaklanmaktaydı. Kafkaslarla Anadolu coğrafyası arasında bir geçiş bölgesi olması, bu bölgedeki uluslar arası siyasetin de oldukça renkli olmasına sebebiyet vermişti. Özellikle savaşların yıkıcı etkisi, beşeri bir olgu olan siyaset kavramının³ anlamını, bu bölgede daha belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştı. İdari ve ekonomik politikalar, yaşanan kayıpların en aza indirgenmesi için uygulanacaktı. Ancak egemen güçlerin; içinde Erzurum'unda bulunduğu doğu bölgesinde yaşadıkları sorunlar, siyasi çözümlerin hayata geçmesine engel olmaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde, özellikle I.Dünya Savaşı öncesi, idari açıdan zayıf olan doğu bölgeleri için en ciddi uygulamalar, İttihat-Terakki döneminde yaşandı. İttihat ve Terakki'nin en dikkat çekici çalışmalarından biri de büyük sıkıntıların yaşandığı Vilayat-ı Şarkiye⁴ de idareye el koymasıydı. Bu amaçla bir proje hazırlandı. Proje iki safhadan oluşmaktaydı. İlk olarak; bölgedeki valilerin yetkisi

¹ Cumhuriyetin 75.Yılında Erzurum, (Yay.Haz: Erzurum Valiliği), Ankara, 1998), s.122-125.

² Tahsin Akgün, "Erzurum'un Tarihçesi", Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Ankara, 1968, s.7.

³ Siyaset kavramı anlam olarak; memleket idaresi, politika, diplomatik anlamlarına gelmektedir. (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 1997, s.959.)

⁴ Vilayat-ı Şarkiye; Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Sivas, Elazığ ve Van vilayetlerini kapsamaktadır.

arttırılacak, daha sonra da bu önemli görevlere tecrübeli, bilgili ve milli meselelere karşı duyarlı olan yöneticileri tayin edilecekti⁵.

I.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Rusların en önemli hedefleri Erzurum oldu. Şubat 1916'da Ruslar Erzurum'a girdiler. Onlarla birlikte Ermeni çeteleri de bulunmaktaydı. 1916 yılı göç edemeyerek köylerinde kalanlar için gerçekten büyük zulümlerle doluydu. Savunmasız ve Rusların insafına terkedilmiş köylerin ahalisi, sistemli bir şekilde yok edilmeye başlanmıştı. Rusya'da 1917 Ekim Devrimi ve Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeleriyle birlikte, Erzurum için de kurtuluş ışığı görünmeye başlanmıştı⁶.

Anadolu'da Osmanlı-Rus savaşına Brest-Litowsk ve Erzincan görüşmeleri ile son verildi. Sözleşme gereği belirli bir plan dahilinde 1877-1878 sınırına kadar olan saha boşaltılacaktı. Ruslar sözleşmeye uydukları halde Ermeniler buna yanaşmadı. Çeteler meydana getirerek Erzincan, Erzurum ve Sarıkamış yörelerini kan gölüne çevirdiler. III.Ordu Komutanı Mehmet Vehip Paşa'nın emriyle I.Kafkas Kolordu Komutanı Kazım Karabekir harekete geçti. Erzurum 12 Mart 1918'de kurtarıldı⁷.

I.Dünya Savaşını bitiren Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) imzalanmasıyla, Osmanlı Devleti kayıtsız şartsız İtilaf Devletlerine teslim oluyordu. Savaş sonrası bütün ülkede olduğu gibi Erzurum'da da durum hiç iç acıcı değildi. Savaştan önce "seksenbin nüfusu oldukça refahla besleyen, çarşılarında, pazarlarında kalabalıktan geçilmeyen bu şehirden kocaman bir köy harabesi kalmıştı"⁸.

Mondros Mütarekesi'nin 24.Maddesi⁹ doğrudan Erzurum'u ilgilendirmekteydi. Maddenin esas amacını tahlil edebilen Erzurumlular, hemen harekete geçerek

⁵ Erdal Aydoğan , İttihat ve Terakki'nin Doğu Politikası (1908-1918),İstanbul,2005,s.59-63.

⁶ Enver Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, Ankara,1992, s.734.

⁷ E. Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, s.734.

⁸ Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, İstanbul, 2000, s.36.

⁹ Mütarekenin 24.Maddesi, Doğu Anadolu Vilayetlerinde (Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Sivas, Elazığ ve Van) bir karışıklık çıkması halinde, İtilaf Devletlerine buraları işgal etme hakkını vermektedir. Türkçe metinde Vilayet-i Sitte (Altı Vilayet) olarak geçen bölge, İngilizce metinde ise The Six Armenian Vilayets (Altı Ermeni Vilayeti) olarak geçmektedir. Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (Yay.Haz. M.Derviş Kılınçkaya) Ankara, 2005, s.114.

cemiyetleşme faaliyetine giriştiler. Bu sırada İstanbul'da “Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti” kuruldu ve başına da Nedim Bey getirildi. Cemiyet içindeki Erzurumlulardan biri olan Cevat Dursunoğlu bir süre bu cemiyetin faaliyetlerine katıldıktan sonra Erzurum'a gelerek bu cemiyetin Erzurum şubasını açtı¹⁰.

Erzurum, cemiyet sayesinde Anadolu'nun en teşkilatlı illeri arasına girmişti. Askerlikten istifa eden Mustafa Kemal Paşa'yı V.Ş.M.H.M.C. reisliğine getiren cemiyet bunu kendisine bir telgrafla bildirdi. Bununla da kalmayan cemiyet, Mustafa Kemal Paşa'ya güvenini, genel merkeze gönderdiği telgrafla da tescilledi. Telgrafta genel merkez adına fikir beyan etme ve oy verme yetkisini Mustafa Kemal Paşa'ya verilmesi istenmekteydi¹¹.

Askerlikten istifa ettikten sonra Erzurum da yaşanan bu olumlu gelişmeler ve Erzurum halkının kendisine gösterdiği güvenin verdiği moralle Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi'ne katıldı. Kongre, 23 Temmuz 1919'da açıldı. Kongreye Erzurum, Van, Bitlis, Sivas ve Trabzon'dan altmışüç delege katıldı. Mustafa Kemal Paşa'nın otuzsekiz oyla başkanlığına seçildiği kongre, 7 Ağustos'a kadar sürdü¹².

Erzurum Kongresi aldığı kararlarla; bölgesel kongre olma özelliğinden çıkmış ve ulusal bir kongreye dönüşmüştü. Kurtuluş Savaşı artık yeni bir safhaya girmişti. Öncelikli olarak, Doğu Anadolu da bir birlik teşkil edilmiş ve hareket tek merkezden idare edilmeye başlanmıştı.

Kurtuluş Savaşı'nın başarı ile sonuçlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Erzurum içinde yeni bir dönem başlamıştı. Erzurum, tarih boyunca beyler, sultanlar, valiler, beylerbeyi, askeri valiler, yabancı valiler, mülki valilerce yönetilmişti. Osmanlı idaresinde dört asır Padişahların yönetiminde kalmıştı. Tanzimat, Islahat, I. ve II. Meşrutiyet dönemlerini yaşadı. Kurtuluş Savaşı'nda ise Türkiye Büyük Millet

¹⁰ C.Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.36.

¹¹ Haluk Selvi, Milli Mücadelede Erzurum (1918-1923), Ankara, 2000, s.100.

¹² Fahrettin Kırzioğlu, Erzurum Kongresi, Ankara, 1993, s. 243-246 ; C.Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.164,165; H.Selvi, Milli Mücadelede Erzurum, s.118.

Meclisi (T.B.M.M.)'nin yönetimini kabul etmişti. Cumhuriyete giden yol Erzurum'da çizilmişti¹³.

Cumhuriyet'in ilanından önce kurulan ilk parti; Cumhuriyet Halk Fırkası (C.H.P.) (9 Eylül 1923) idi. Bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulmuştu¹⁴. Cumhuriyetin ilanından sonra ise kurulan ilk muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (17 Kasım 1924) idi. Erzurum'un önde gelen siyasetçileri de bu partide yerlerini almışlardı. Partinin idare meclisinde Erzurum'dan Rüşdi Paşa bulunmaktaydı. İstanbul Şubesinde ise Hüseyin Avni (Ulaş) ve Raif (Dinç) yer almaktaydı. Parti bazı nedenlerden ötürü 5 Haziran 1925'de kapatıldı. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin Erzurum'da bir faaliyeti olmamış ve dolayısıyla da şubesi bulunmamıştı¹⁵.

Cumhuriyetin ilanından sonra Erzurum'un siyasi geçmişinde en önemli pay, C.H.P.'ye aitti. Çünkü bu parti Türkiye'nin yeni yüzünü temsil etmekteydi. Parti demek, devlet demekti. Partinin idari kadroları, taşradaki yapılanmaya büyük önem vermekteydi. C.H.P'nin kendi bünyesi içerisinde sahip olacağı iç disiplin, ülkenin hedefleri ile paralellik arz etmekteydi. Bunun bilincinde olan parti yönetimi; 1925 yılında il örgütlerini on dört bölgeye ayırmış ve her bölgenin başına da bir müfettiş getirmişti. Bu müfettişler geniş yetkilerle¹⁶ donatılmışlardı. Müfettişler tarafından teftiş edilen bölge ile ilgili olarak, genel merkez tarafından verilen on üç maddelik basılı soru evrakların doldurulması ve bu çerçevede teftişin yapılması bir gereklilik idi¹⁷. İşte Erzurum'un siyasi geçmişi ile ilgili olarak, C.H.P. teftiş raporları yapılan araştırmalarda araştırmacıların ellerindeki en önemli bilgi kaynağı olmaktadır.

¹³ E.Konukçu, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, Erzurum, 1999, s.183.

¹⁴ Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması(1923-1931) , İstanbul,1999, s.49.

¹⁵ E.Konukçu, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, s.257.

¹⁶ Bu yetkiler için bakınız, M.Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması, s.402, 403.

¹⁷ İsmail Eyyüpoğlu, "Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum İl Örgütü'nün 1933 Yılında Yapılandırılması" Atatürk Dergisi, V, S.1, (Ocak 2006), s.123.

1933'de Çoruh (Artvin) Mebusu Asım (Us) Bey tarafından Erzurum C.H.P. il Örgütüne yapılan teftişte, C.H.P. Erzurum İl Başkanlığı'nın kurumsallaşmasını tamamlayamamış olduğu görülmekteydi. Ayrıca merkez ve ilçe teşkilatları da kötü durumdaydı. Hiçbir yerleşim bölgesinde köy, mahalle ve semt ocakları kurulmamıştı. Yine bu teftiştten anlaşıldığı üzere; Erzurum'da idari açıdan da büyük zaafılar bulunmaktaydı. Kazaların bir kısmında kaymakam, posta telgraf müdürü ve jandarma komutanı bulunmamaktaydı. Bunun yanı sıra asayişle ilgili sıkıntılarda yaşanmaktaydı. Eşkıya bölgede oldukça etkindi. Bu da Halk Partisinin taşra örgütleri üzerinde ki kontrol mekanizmasının zayıflığını göstermekteydi¹⁸.

1930'lu yıllarda Erzurum ekonomisi ise genellikle İran'ın belli başlı transit yolu olan Ağrı-Erzurum-Trabzon hattında gerçekleşen ticarete dayanmaktaydı. Deve yükü ile yapılan ticaretin, Erzurum ekonomisine katkısı büyüktü. 1922 yılı Eylül ayından 1929 Nisan ayına kadar, yani yedi yıla yakın bir süre zarfında bu hattın kullanılmasıyla, Türkiye ve Erzurum ekonomisine yansıyan miktar oldukça fazlaydı. Bu zaman aralığında doksanbeşbin deve yükü transit eşyası taşınmış ve bundan da on üç milyon lira gelir elde edilmişti¹⁹.

Önemli gelir elde edilen bu transit yol üzerindeki ticaret bir demiryolu inşası ile daha da canlanacaktı. 30 Ağustos 1930'da Ankara-Kayseri-Sivas demiryolu tamamlandı. Başbakan İsmet (İnönü) tarafından açılışı yapıldı. Hükümet bu yolun Erzincan ve Erzurum'a kadar uzatılması kararı aldı. 18 Mayıs 1936'da bu yönde emir verilerek çalışmalara başlandı. 20 Temmuz 1937'de Erzurum İstasyonu'nun temeli atıldı. 6 Eylül 1939'da çalışmalar tamamlandı ve 20 Ekim 1939'da demiryolunun resmi açılışı yapıldı²⁰.

¹⁸ İ.Eyyüpoğlu, , "Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum İl Örgütü'nün 1933 Yılında Yapılandırılması", s.123.

¹⁹ Trabzon'dan İran sınırına bir deve yükü nakliye ücreti ortalama yetmiş dört lira, İran sınırından Trabzon'a altmış dört liradır. Diğer masraf olarak ta deve başına otuz dört lira alınmaktadır. Yaylamız Erzurum, Ankara, 1931, s.20.

²⁰ E.Konukçu, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, 375-377.

I. Dünya Savaşı'dan sonra Erzurum'da bütün ticaret ve sanat Türklerin eline geçmişti. Kısa zaman içinde Erzurum'un gençleri bütün sanat ve ticaret alanlarında üstün başarı göstermişlerdi²¹. Erzurum'a demiryolunun gelmesiyle daha faydalı işler yapma ve ticareti geliştirme fırsatını bulunacaktı.1931 yılı itibariyle Erzurum ve kazalarında Ziraat Bankası ve sandıkları, merkezde İş Bankası ve Osmanlı Bankası şubeleri bulunmaktaydı. Özellikle İş Bankası Erzurum Şubesi'nin Erzurum ticaretinin gelişmesinde önemli katkıları olmuştu²².

Erzurum'un bu tarihlerde nüfusu ise İstatistik Umum Müdürlüğü'nün 1927 yılında yaptığı tespitlere göre; 270426 idi. Bu nüfusun 119 000 'i evliydi. Vilayet nüfusunun 78000'i ziraatla, 2634'ü sanayi, 2904'ü ise ticaretle uğraşmaktaydı²³.

Türk siyasi hayatı için dönüm noktalarından biri olan 1946 yılı, Erzurum açısından da önem arz etmekteydi. 1946 yılına kadar Atatürk ve İnönü'nün, inkılâpları yerleştirme ve halkı zararlı akımlardan uzak tutma gayretleri, halkın yönetime katılmasının ancak, tek parti konumunda olan C.H.P. ile gerçekleşmesine yol açmıştı.

14 Mayıs 1946'da görüşülmeye başlanan Toprak Kanunu Tasarısı mecliste muhalefetin şekillenmesinde etkin rol oynadı. Kanun büyük toprak sahiplerini rahatsız eden düzenlemeler getirmekteydi²⁴. Bu tartışmalarda bir kişinin yıldızı parladı. O da Adnan Menderes idi. Menderes muhalefetini "milli egemenlik", "meclis üstünlüğü" ve "demokratik rejim" gibi ilkeleri birleştirerek ve inceden inceye işleyerek sundu²⁵. "Toprak Kanunu müzakereleri; Adnan Menderes adında bir politikacıyı sahne ışıkları önüne çıkardı"²⁶.

²¹ Yaylamız Erzurum, s.21.

²² Yaylamız Erzurum, s.25.

²³ Yaylamız Erzurum, s.23. Erzurum'un daha sonraki senelerde nüfusu ise; 1935'de; 320.000,1940'da; 371.000,1945'de; 396.000, 1950'de; 462.000, 1955'de; 520.000,1960'da ise 569.000 olacaktır. Nusret Karasu, "Ana Çizgileri İle Erzurum", Çeşitli Yönleri İle Erzurum ve Çevresi, Ankara, 1968, s.95.

²⁴ Cem Eroğul, Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi, Ankara, 2003, s.26.

²⁵ Taner Timur, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, İstanbul, 1994, s.12.

²⁶ Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye Geçiş, İstanbul, 1980, s.78.

Demokrat Parti (D.P.)'nin kuruluşunu hazırlayan bir diğer gelişme ise “Dörtlü Takrir” olarak bilinen siyasi ultiatomun verilışidir.7 Haziran 1945’de Fuat Köprölü tarafından meclis Başkanı Kazım Özalp’e verilen önergenin içeriğı; C.H.P. içinde bir revizyonun yapılması yönündeydi. Önergede Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprölü ve Refik Koraltan’ın imzaları bulunmaktaydı²⁷. 7 Haziran 1945’de verilen önerge, C.H.P. Meclis Grubu’nun 12 Haziran 1946 günü yaptığı toplantıda okunmuş ve reddedilmişti²⁸. Önergeleri reddedilen “dörtlerden” ikisinin Vatan gazetesinde çıkan yazıları sonucu; 21 Eylül 1945’de partiden ihraç edildi²⁹.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 1 Kasım 1945 meclisi açış nutkunda; partileri demokratik rejimin zaruri bir şartı olarak nitelendirmekteydi³⁰. İnönü’nün bu nutkundan sonra yeni bir partinin kurulacağına kesin gözüyle bakılmaktaydı. Celal Bayar 1 Aralık 1945’de basına verdiği demeçte yeni bir parti kuracaklarını açıkladı. 4 Aralık’da İnönü’nün yemeğine davetli olan Celal Bayar, kurulması düşünülen yeni parti hakkında bazı ilkeler çerçevesinde nihai izni almış oluyordu³¹. Devlet Başkanı dolayısıyla da iktidar partisinin iznini alan kurucular, 7 Ocak 1946’da D.P’yi kurdu. Basın bu kuruluşu geniş yer verdi³². Yeni partinin programı ve liderlerinin demeçleri geniş ölçüde yayınlandı³³. D.P. bu tarihten itibaren Ankara, Yenışehir, Sümer Sokak, No:8’de yeralan ve C.H.P’den 22 Aralık 1945’de istifa eden Cemal Tunca’ya ait olan bir apartmanda çalışmalarına başladı³⁴.

1946 yılı siyasi partiler açısından oldukça verimli geçti. Birçok yeni parti bu yıl içerisinde kuruldu. Bu partiler; Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Yalnız

²⁷ Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Ankara, 2004, s.43,44.

²⁸ Süleyman İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, Ankara,2006, s.142.

²⁹ C.Eroğul, Demokrat Parti Tarihi, s.29.

³⁰ İsmet İnönü’nün nutku için bkz. T.B.M.M.Zabıt Ceridesi (T.B.M.M.Z.C.),VII.Dönem, XX, (BTY), s.7.

³¹ Ahmet Yeşil, Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, Ankara, 2001, s.62,63.

³² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 030.01.50.298.12.

³³ C.Eroğul, Demokrat Parti Tarihi, s.29.

³⁴ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.62.

Vatan İçin Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, Arıtma Koruma Partisi, İslam Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi idi³⁵

D.P'nin kurulmasıyla birlikte artık Türkiye'de siyasi hayat açısından yeni bir dönem başlamış olacaktı. Bütün yurt çapında yaşanan siyasi gelişmelerde bundan payını alacaktı. Erzurum Vilayeti içinde artık yeni bir dönem başlamaktaydı. C.H.P'nin bütün gayretine rağmen, güçlü bir parti örgütünün oluşmadığı Erzurum'da, D.P'ye verilen destek hiçte azımsanmayacak ölçüdeydi.

³⁵ Muzaffer Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, İstanbul, 1971, s.203,204.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE ERZURUM ve SİYASİ PARTİLERİN GENEL POLİTİKALARI (1946-1947)

A-D.P.'NİN ERZURUM'DA TEŞKİLATLANMASI

1-Erzurum'da D.P. Teşkilatını Kurma Girişimleri

Cumhuriyet'in ilanından itibaren Türkiye'de tek iktidar partisi olan C.H.P.'nin karşısına 1946 yılı itibariyle muhalefet partileri çıkmaya başladı. D.P., Milli Kalkınma Partisi (M.K.P.)³⁶, C.H.P.'nin iktidarına karşı kurulan muhalefet partisiydi. Çok partili siyasi hayata geçilmesiyle, muhalefette yurt çapında teşkilatlanma faaliyetine girişmişti.

Bu bağlamda Erzurum'da muhalefet partilerinden şube açmak isteyen ilk parti M.K.P. oldu. İstanbul'da yayınlanan Tasvir Gazetesi'nin 24 Ocak 1946 tarihli sayısında, Mehmet Cemal Dülgeroğlu tarafından M.K.P. Erzurum teşkilatının kurulduğu ve kurucusu tarafından teşkilata zengin bir kütüphane hediye edildiği belirtilmekteydi. Ancak bu haber, C.H.P. Erzurum teşkilatı tarafından Genel Sekreterliğe gönderilen bir yazıyla yalanlandı. Yazıda; partinin kurucusu olarak adı geçen şahsın, eski Osmanlı subaylarından Arap bir babanın oğlu olduğu ve Hürses ve Tasvir gazetelerinde fabri muhabirlik yaptığı belirtildi. M.Cemal Dülgeroğlu'nun üç ay önce M.K.P.'ye üye olduğu ve bu partinin genel sekreterinin, Cemal Bey'le Erzurum'da görüştüğü ve Kars seyahati dönüşü Erzurum şubesini kuracağını kendisine söylediği ifade edilmekteydi. Kısaca böyle bir girişim olsa bile henüz resmi bir teşebbüsün olmadığı belirtilmekteydi³⁷.

Türk siyasi tarihinde önemli bir yer işgal eden D.P.'nin merkez teşkilatının kurulmasından kısa bir süre sonra Erzurum teşkilatını kurma girişimleri hız kazandı.

³⁶ 18 Temmuz 1945'te kurulan partinin genel başkanı fabrikatör Nuri Demirağ'dı. M.K.P. haklı kazancı savunurken, diğer yandan 1930'lardan itibaren Ekonomide uygulanan ve savaş döneminde yoğunlaşan devletçiliğe karşı çıkmaktaydı. Ama burjuvazinin temsilcisi de olamamıştı. (M.Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, s.200-202)

³⁷ BCA,490.01.448.1848.1.

Başlangıçta bu girişimler gizli olarak yapılmaktaydı. C.H.P. Erzurum teşkilatı tarafından genel sekreterliğe gönderilen D.P'nin kurulma faaliyetleri ile ilgili bilgilendirme yazısında; D.P'nin Erzurum teşkilatının kurulması için Erzurum'da kimlerle temasa geçileceği hususunda araştırmalar yapıldığı ve bu kişilerle de irtibata geçildiği belirtilmekteydi. D.P. Erzurum şubesinin kurulması için, 6 Mart 1946'da C.H.P'den istifa eden Avukat Süreyya Şarman ismi gündeme gelmişti³⁸.

Partisinden istifa ettiği gün Erzurum istasyonunda kalabalık bir halk kitlesi içinde sesli olarak D.P. teşkilatını kuracağını söylemesi, bu ismin gündeme gelmesine yol açtı. 13 Mart 1946 tarihinde C.H.P. İl İdare Kurulu tarafından genel sekreterliğe gönderilen bir yazıda ise Süreyya Şarman'ın Ankara'ya bilet alması ve Vakıflar Müdürü Tevfik Tekeli ile bağlantısının olması; Tevfik Tekeli ve birkaç arkadaşının D.P. Erzurum teşkilatını kurmak amacıyla, Süreyya Şarman'ı Ankara'ya gitmekle görevlendirdiği şeklinde yorumlandı³⁹. Ancak C.H.P. Erzurum İl Teşkilatı'nın Genel Sekreterliğe ilettiği bu iddiaların gerçeği yansıtmadığı görülecekti. Çünkü bundan sonra adı geçen bu isimlerin herhangi bir girişimleri görülmediği gibi, D.P. Erzurum teşkilatını kurma girişimlerinde ve kurulmasında başka isimler gündeme gelecekti.

Erzurum Valisi Cemal Dinç'in 25 Haziran 1946 tarihli İçişleri Bakanlığına D.P.hakkında gönderdiği bir yazı; D.P. Erzurum Şubesi'nin açılması için yürütülen çalışmalar hakkında bilgiler içermekteydi. Yazıda; üzerinde İstanbul Kızıltoprak D.P. Şube Başkanı kartını taşıdığı öğrenilen İstanbul avukatlarından ve halen IX.Kolordu emrinde hakimlik yapan, Yedek Yüzbaşı Hakim Emrullah Ültay'ın 10 Haziran 1946 tarihinde aldığı izinle, D.P. Genel Kongresine katıldığı, oradan Erzurum Devlet Demiryollarında Hareket Başmüfettişi Safa Yalçuk'a "partiyi kurunuz" şeklinde telgraf çektiği ve Safa Yalçuk'un da Avukat İbrahim Yenbark'la daha sıkı bir suretle partiyi kurma çalışmalarına devam ettiği ancak henüz partinin kurulmadığı belirtilmekteydi⁴⁰.

³⁸ BCA,490.01.448.1848.1.

³⁹ BCA,490.01.448.1848.1.

⁴⁰ BCA,490.01.448.1848.1.

C.H.P. Erzurum İl Teşkilatı'nın genel sekreterliğe gönderdiği 20 Nisan 1946 tarihli bir başka yazıda ise şehrin ünlü simalarından Avukat Süreyya Şarman, Tüccar Osman Çilingir ve Necati Çelebi'nin D.P. Genel Sekreterliğine ayrı ayrı müracaatta bulundukları ve hepsine olumsuz cevap verildiği ifade edilmekteydi⁴¹.

C.H.P. Erzurum İl İdare Kurulu'nun genel sekreterliğe gönderdiği bütün bu yazılardan anlaşılacağı üzere; D.P. Erzurum İl Teşkilatı'nın kurulma çalışmalarında hep farklı isimler gündeme gelmişti. Bu isimler genelde ya C.H.P'den ayrılanlar, ya şehrin ünlü simaları, ya da Erzurumlu olmayan bazı kişiler yer almaktaydı.

2-D.P. Erzurum Teşkilatı'nın Resmi Kuruluşu

Yaklaşık üç ay süren ve çeşitli iddiaların ortaya atıldığı D.P. Erzurum İl Teşkilatı'nın kurulma süreci; 25 Haziran 1946'da Celal Bayar'ın Radyocu Hakkı Mutlu adına çektiği "beyannameyi veriniz" cümlesiyle biten telgrafi üzerine hızlandı. IX. Kolordu Komutanlığı emrinde subay olarak görevliyken istifa ederek, C.H.P. Erzurum milletvekilliği için adaylık başvurusunda bulunan Hasan Kenan Babür başkanlığında 26 Haziran 1946 tarihinde kurularak faaliyete başlamıştı. Yeni kurulan D.P. teşkilatında Şaban Dilaver, Rıza Topçuoğlu, Ömer Arı ve Ömer Çakmak isimleri de yer almaktaydı. Parti teşkilatının kuruluşu ise resmi makamlara; 27 Haziran 1946'da valiliğe verilen bir beyanname ile bildirilmişti⁴².

C.H.P. il idare kurulunun Genel Sekreterliğe gönderdiği ve D.P. kurucuları hakkında bilgiler içeren, 29 Haziran 1946 tarihli yazısında şu ifadeler yer almaktadır:

"Hasan Kenan Babür; Erzurumlu olmadığı için halk tarafından tanınmayan H.Kenan Babür, Babür Kitapevi ve Herkes Gazetesi sahibidir. Yüzbaşı rütbesi ile orduda görevli iken, istifa ederek D.P. kurucu heyetinde yer almıştır.

Rıza Topçuoğlu; Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası eski başkanıdır. Odanın son seçimlerinde başkan seçilememesinden sonra C.H.P'den istifa ederek, D.P. kurucu heyeti arasında yer almıştır.

⁴¹ BCA,490.01.448.1848.1.

⁴² BCA,490.01.448.1848.1.

Şaban Dilaver; aslen Sürmeneli olan Şaban Dilaver, kereste ticaretiyle uğraşmaktadır. Ormanları tahrip suçundan aleyhine 120 000 liralık bir dava açılmıştır ve dava halen devam etmektedir.

Ömer Arı; Rize'nin Pazar Kazası'na bağlı Hemşin Bucağı halkındandır. İstanbul'da terzihane sahibi olan kardeşi Şükrü Arı'nın telkinleriyle, C.H.P'den ayrılmış ve D.P'ye katılmıştır.

Ömer Çakmak; Artvin'in Yusufeli İlçesi halkından olup, etrafında kimseyi toplayabilecek bir şahsiyette değildir"⁴³.

D.P'nin kuruluş beyannamesi, resmi makamlar tarafından kabul edildi. İl İdare Kurulu Başkanlığı'na ise Hasan Kenan Babür getirildi. Ancak başkanlığı kısa sürdü. 1946 seçimlerinde D.P'den milletvekili adayı olan Hasan Kenan Babür, seçimleri kaybedince, D.P. İl İdare Kurulu Başkanlığı görevinden istifa etti. Bu kararını da C.H.P. Genel Sekreterliğine bildirmesi ilginç bir durum olarak dikkat çekmekteydi⁴⁴.

B-1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DA SİYASİ HAYATIN BİR PARÇASI OLAN C.H.P'YE BAĞLI KURUMLAR

1-1946 Belediye Seçimleri

1946 yılının Nisan ayında Belediye seçimlerinin öne alınması gündeme geldi. Tasvir Gazetesi sahibi ve yazarı Ziyad Ebüzziya'nın Celal Bayar'la yaptığı mülakat ve Bayar'ın verdiği demeç seçimi gündeme taşınmıştı. Tasvir Gazetesi'nde 23 Nisan 1946 tarihinde çıkan bu demeçte; Celal Bayar, D.P'nin bazı şartlarla –ki bu şartlar; 1-Tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, 2-İdare makamlarının seçimlere müdahale etmemesi, 3-Dürüstlük dışı işin yapılmayacağının güvence altına alınmasıdır- erken seçime hazır olduğunu söylemişti. Celal Bayar'ın bu demeci, C.H.P'liler tarafından muhalefetin erken seçim istediği şeklinde yorumlandı⁴⁵.

⁴³ BCA,490.01.448.1848.1.

⁴⁴ BCA,490.01.448.1848.1.

⁴⁵ S.İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.181.

Falih Rıfki Atay'ın, Bayar'ın demecinin yayınlanmasından dört gün sonra Ulus'ta yazdığı başyazı "yeni Seçimlere Doğru" başlığını taşımaktadır. Falih Rıfki Atay, bu kararın, 1946 Kasım ayından önce, yeni Meclis seçimine karar verilebilmesi ihtimali ile yakından ilgili olduğunu düşünmekteydi⁴⁶.

25 Nisan'da İnönü, CHP Büyük Kurultayı'nı Olağanüstü olarak 10 Mayıs'ta Ankara'da toplanmaya davet etti. 26 Nisan'da ise, CHP Meclis Grubu, bu konuyu görüşmek üzere Saffet Arıkan'ın başkanlığında toplandı. Eylül ayında yapılması gereken Belediye Seçimleri bu toplantıda Mart ayı olarak değiştirildi⁴⁷.

Belediye seçimlerinin yaklaşık dört ay öne alınması, henüz beş aylık bir muhalefet durumundaki D.P tarafından tepkiyle karşılandı ve 13 Mayıs 1946 tarihinde yayınlanan bir genelge ile; iktidarın erken seçim yapılması için öne sürdüğü bahanelerin tutarlı olmadığı savunuldu. Buna göre; milli iradenin gerçekleşmesini engelleyen hükümler kaldırılmadan seçimlere gidilmesi, seçimleri öne alınarak partilerin yeterince hazırlık yapamaması, vatandaşın demokratik hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmadan oy kullanma ve seçim hürriyetinden bahsetmenin zorluğundan bahisle; Cumhurbaşkanı'nın aynı zamanda C.H.P Genel Başkanı olması yüzünden, tarafsız davranamayacağı, bu nedenle Cumhurbaşkanlığı ile CHP Genel Başkanlığı'nın ayrılması gerektiği ifade edilmekteydi⁴⁸.

Belediye seçimlerinin öne alınması, genel seçimlerin de 1946 yazında yapılacağıının bir işareti oldu. Çünkü, iki dereceli bir seçimle iş başında bulunan C.H.P. iktidarını, tek dereceli seçimle yenileyip bir yandan bu yeni düzenle daha fazla söz sahibi olmak, dışarıda da Türkiye'nin gerçekten demokrasi yolunda olduğunu

⁴⁶ S.İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.182.; T.B.M.M'de Belediyeler Kanunu hakkındaki kanun tasarısı görüşmelerinde kabul edilen geçici madde; "Bu seçim dönemine munhasır olmak üzere belediye seçimleri Mayıs ayında yapılır ve seçim işlerine ait süreler buna göre düzenlenir. Bu meclislerin kanuni süresi 1950 yılının Ekim ayına kadar devam eder"şeklindeydi.(T.B.M.M.Z.C., VII. Dönem, XXII, s.237.)

⁴⁷ S.İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.182.

⁴⁸ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.83.

göstermek, diğer yandan da vatandaşın partisine olan ilgisini ölçmek ve teşkilatını bu yeni düzene intibak ettirmek amacındaydı⁴⁹.

2-Belediyeler Kanunu'nun Değiştirilmesi

29 Nisan 1946 tarihinde Belediye Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı, T.B.M.M'de Şemsettin Günaltay'ın başkanlığında görüşülmeye başlandı: Oturum açıldıktan hemen sonra, komisyon raporunda teklif edilen tasarinın acil olarak görüşülmesi oylandı ve kabul edildi⁵⁰.

İlk olarak İçişleri Bakanı Hilmi Uran tasarinın tümü hakkında söz aldı. Konuşmasında tasarinın getireceği değişiklikleri geçici ve daimi hükümler olarak iki esas dahilinde değerlendirdi. Uran'ın geçici değişiklik dediği, belediye seçimlerinin Mayıs'a alınmasıydı. Uran, daimi nitelikli değişiklikleri ise şöyle sıraladı:

- 1- Seçimlerin bir günde yapılması,
- 2- Seçim formalitelerinin bir ay içerisinde tamamlanması,
- 3- Seçim bürolarının çoğaltılması,
- 4- Seçim komisyonlarına herhangi bir yerde örgütü bulunan siyasi partilerin temsilci gönderme yetkisinin verilmesi,
- 5- Seçim gününün Pazar olarak belirlenmesi,
- 6- Oy kullanmanın başlama-bitiş saatlerinin belirlenmesi,
- 7- Seçmenlerin oy pusulalarını istediği yerde ve istediği kimseye yazdırabilmesi⁵¹

Hilmi Uran'dan sonra kürsüye, D.P. adına Aydın Milletvekili olarak Adnan Menderes geldi: Menderes'in yapacağı bu konuşma, aynı zamanda D.P'li olarak Meclis'te yapacağı ilk konuşmaydı. Adnan Menderes konuşmasında, tasarinın en dikkat çekici yönü olarak, Belediye Seçimlerinin bir defaya mahsus olmak üzere Eylül ayı yerine Mayıs ayına alınmış olmasını gösterdi. Menderes, belediye seçimlerinin öne

⁴⁹ Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, 1967, s.136.

⁵⁰ T.B.M.M. Tutanak Dergisi (T.D), Dönem VII, XXI-XXII, s.214.

⁵¹ T.B.M.M.T.D., VII.Dönem, XXI-XXII, s.215, 216.

alınma sebebi olarak C.H.P. tarafından 1947 yaz ayında yapılacağı kararlaştırılan milletvekili seçimlerinin eski belediye heyetleriyle değil, yeni seçilecek heyetlerle yapılacak olmasıdır. Menderes, gösterilen bu sebepten dolayı milletvekili seçimlerinin de 1946 yaz aylarında yapılacağı sonucunu çıkarmaktaydı. Menderes'e göre seçimlerin erken tarihe alınması için gösterilen sebep (milletvekili seçimlerinin kış aylarında yapılamayacağı) gerçekçi değildi. Çünkü tek dereceli seçimde oylamaya katılacak olan Türk köylüsü yaz aylarında tarlada, bahçede, yaylada işi gücü başına dağılmış ve fazlasıyla meşguldü. Zaten milletvekilliği seçimlerinin kanuni miadı da ilkbahar aylarına rastlamaktaydı. Ayrıca seçim zamanında bir değişiklik olacaksa da bunun seçimi ileri almak değil, bilakis geriye hiç olmazsa kanunların tayin ettiği zamanlara bırakılmasının münasip olacağını belirtmekteydi⁵².

Menderes, C.H.P. dışında siyasi partilerin kurulmasıyla Türk Milleti'nin siyasi alanda gerçek bir teşkilatlanma yaşadığını böyle bir dönemde seçim yapılmasının yeni kurulmakta olan partililere birkaç ayın esirgenmek istenmesinin ve ayrıca millet iradesinin serbest tecellisini engelleyen bir karar olarak karşılamaktaydı.

Menderes seçimlerin yapılabilmesi için; memlekette gerçek ve ileri demokrasiye yer veren tedbirler alınmasını, demokrasiyi aksatan kanunların değişmesini ve milletin yeni seçime hazırlanması için muayyen bir zaman geçmesini istedi. Bu sözlerini 1946 yılında, Cumhurbaşkanı'nın Meclis açış nutkundaki sözleriyle de teyit etti. İnönü; "Tek eksiğimiz karşı partilerin olmayışıdır. Memleketin iç hayatında bu tedbirleri aldığımızdan sonra yeni seçim için tabii olarak bir buçuk sene kadar geçecektir. Bu zaman, milletin yeni seçime hazırlık devri olacaktır. Tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin çoklukla vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir" demişti. Menderes'e göre ise, henüz ne tedbirler alınmış, ne o kanunlar değişmiş ve ne de millete, yeni seçime hazırlık devresi olacak zaman bırakılmıştı. İnönü'nün sözleriyle tasarındaki gerekçe, taban tabana zıtlık göstermekteydi. Devlet Başkanı'nın açış nutkundaki sözleri demokratik hayata bir başlangıç ve işaret olmuş ve siyasi partiler

⁵² T.B.M.M.T.D., VII.Dönem, XXI-XXII, s.216, 217.

kurulmuştu. Fakat tasarı ile gidilen yolun bunun aksi olduğunu ve bu sebeplere binaen tasarının kabul olunmamasını teklif etti⁵³.

Sonuç olarak Menderes bu konuşmasıyla tasarının asıl amaç olarak, belediye seçimlerinden daha çok genel seçimlerin öne alınması olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini de C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 1945'de Meclis açılış konuşmasını da delil göstererek desteklemekteydi. Menderes İnönü'nün bu sözlerini hatırlatarak, yapılanlarla söylenenler arasındaki zıtlığı ortaya koymaya çalışmaktaydı.

Adnan Menderes'in bu konuşmasından sonra kürsüye D.P'den Eskişehir Milletvekili Emin Sazak çıktı ve kısa bir konuşma yaptı. Ayrıca D.P. kurucularından Refik Koraltan'da bir konuşma yaptı⁵⁴.

C.H.P. adına ise Kütahya Milletvekili Recep Peker, Eskişehir Milletvekili Yavuz Abadan, Kocaeli Milletvekili Sedat Pek, Gaziantep Milletvekili Cemil Barlas, Balıkesir Milletvekili Süreyya Özgeevren, Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu konuştu ve bütün milletvekilleri Adnan Menderes'in sözlerinden ötürü eleştiride bulundular⁵⁵.

CHP milletvekillerinin Adnan Menderes'e yönelik eleştirili konuşmalarına, Menderes ayrıca cevap verdi. Daha sonra maddelerin görüşülmesine geçildi. Yapılan oylamadan da Belediyeler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı, büyük çoğunlukla kabul edildi⁵⁶.

Kanunun kabulü karşısında D.P'nin üst yönetiminin, seçimlere katılmama konusundaki aldığı ilk kararının devam ettirilmesi, esas politika olarak belirlendi. Nitekim Celal Bayar, Mayıs ayının başında yapacağı açıklamada seçimlere girmeyeceklerini yineledi. Celal Bayar, aynı açıklamasında, böyle bir erken seçim kararının, D.P. örgütünün ilerlemesine meydan vermemek amacına yönelik bir kanaat

⁵³ Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri Makaleleri, (Yayına Hazırlayan: Haluk Kılıçık), I, 1991, Ankara, s.55-57.

⁵⁴ T.B.M.M.T.D., VII.Dönem, XXI-XXII, s.217.

⁵⁵ T.B.M.M.T.D., VII.Dönem, XXI-XXII, s.217-233.

⁵⁶ T.B.M.M.T.D., VII.Dönem, XXI-XXII, s.237.

taşıdığını ve ayrıca, böyle bir oldu bitti karşısında bir buçuk sene sonra yapılacak genel seçimlerinin de erkene alınabileceğini söylemekteydi⁵⁷.

3-Belediye Seçimlerinin Erzurum'daki Sonucu

D.P'nin boykot ettiği belediye seçimlerine, C.H.P. ve M.K.P katıldı. Ancak daha seçimler sonuçlanmadan bu seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddiası ortaya atıldı. Bu iddiayı ortaya atan M.K.P., seçim günü öğleden sonra bir bildiri yayınladı. Bu bildiri ile seçimlerden çekildiğini açıkladı. Böylelikle belediye seçimlerinde C.H.P tek parti olarak katıldı. Seçimlere katılım oranı çok düşüktü. Bu kimi çevrelerde C.H.P için bir fiyasko olduğu iddiaları ortaya çıktı. Muhalefette seçimlerde yolsuzluk olduğu iddialarını tekrarladı⁵⁸.

Yapılan bu seçimlerde Erzurum ilinde seçimi Kâzım Yurdalan⁵⁹ kazandı. 3 Temmuz 1946 tarihli Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Şükrü Saraçoğlu ve İçişleri Bakanı Hilmi Uran imzalı belgeyle onanmaktadır. Belgede, Erzurum Belediye Başkanlığı'na Kâzım Yurdalan'ın seçilmesi hakkında adı geçen Belediye Meclisi'nce verilen karar, Belediye Kanunu'nun 89. maddesine göre onandığı yazılmaktaydı⁶⁰.

Böylece C.H.P. Belediye Başkanlığı seçimlerini kazanmış oluyordu. D.P'nin seçimi boykot ettiği ve henüz Erzurum'da yeni kurulduğu bir dönemde C.H.P'nin başarılı olması oldukça doğaldı.

4-C.H.P. Erzurum İl İdare Kuruluna Bağlı Kurumlar (1946)

1946 yılı itibarıyla Türkiye'de siyasi hayat oldukça yoğun bir safhaya girmişti. C.H.P. her ne kadar siyasi bir parti görünümündeyse de devletin ta kendisi idi. Parti demek, devlet demektir. İl merkezlerindeki kurumlar, doğrudan C.H.P. İl İdare

⁵⁷ Tekin Erer, Türkiye'de Parti Kavgaları, İstanbul, 1966, s.255.

⁵⁸ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.83.

⁵⁹ Kazım Yurdalan;1882'de Erzurum'da doğdu.1900'de Harbiye Mektebinden mezun oldu.Yarbay rütbesindeyken askerlikten emekli oldu.1946'dan 1950'ye kadar Erzurum Türk Hava Kurumu Başkanlığında bulundu.Ayrıntılı bilgi için bkz:BCA,490.01.299.1209.1.

⁶⁰ BCA., 030.11.1.184.24.9.

Kurullarına bağlıydı. Bu kurumların içerisinde görev alanlar, bir şekilde siyasi hayatın da bir parçası olmaktadır.

3512 sayılı Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş olan derneklerden Erzurum il ve ilçelerinde bulunanların isimleri:

Cemiyetin Adı	Amacı	Merkez veya Şube Olduğu	Kuruluş	Üye	Başkan
Ağaçlandırma Kurumu (Erzurum)	Ağaçlandırma	Merkez	1943	150	Sıtkı Dursunoğlu partili
Çocuk Esirgeme Kurumu (Erz)	1-7 yaşına kadar çocukları korur	Şube	1931	539	Bayan Belen
Hava Kurumu (Erz)	Hava kurumuna Yardım	Şube	1931	1020	Av.İbrahim Şenbak
Kültür Kurumu (Erz.)	Kültürün ilerle- mesine çalışmak	Şube	1939	270	Öğr.Fikri Saygın
Kızılay Kurumu (Erz)	Kızılaya yardım	Şube	1931	510	Tevfik Gezmiş
Yardım Sevenler Kurumu (Erz)	Yardıma muhtaç insanlara yardım	Şube	1929	550	3.Umumi Müfettiş Eşi Bayan Örgin

Hasankale İlçesindeki Kurumlar

Hava Kurumu	Hava kurumuna Yardım	Şube	-	-	Askerlik Şb.Bşk
Kızılay Kurumu	Yardım	Şube	-	-	Firuz aybar
Kültür Kurumu	Yardım	Şube	-	-	Firuz Aybar
Çocuk Es.Kurumu	Yardım	Şube	-	-	İzzettin Tandır

Aşkale İlçesindeki Kurumlar

Hava Kurumu	Yardım	Şube	1925	1118	Kadir Çağlar
Mekteplerdeki Çocukları	Himaye	Şube	1943	78	Mustafa Öztürk
Himaye Kurumu					
Kızılay	Yardım	Şube	1925	123	Nazmi Doğan
Çocuk Es.Kurumu	Yardım	Şube	1927	87	Mustafa Öztürk

Oltu İlçesindeki Kurumlar

Çocuk.Es.Kur.	Yardım	Şube	1940	40	İhsan Erkmén
Hava Kurumu	yardım	Şube	1925	600	Zakir Acar
Kızılay	Yardım	Şube	1931	50	Aziz Göçaçan

Tortum İlçesindeki Kurumlar

Çocuk Es.Kur	Yardım	Şube	-	-	Rıza Gültekin
Hava Kurumu	Yardım	Şube	-	8	Asım Güner
Kızılay	Yardım	Şube	-	7	Rüstem Pirim

İspir İlçesindeki Kurumlar

Güzelleştirme Kur	İspir'i güz.	Şube	1945	86	Partili
Kızılay	Yardım	Şube	-	20	Partili
Hava Kurumu	Yardım	Şube	-	501	Partili

Hınıs İlçesindeki Kurumlar

Kızılay	Yardım	Şube	1925	8	Partili
Hava Kurumu	Yardım	Şube	1929	7	Partili
Çocuk Esirgeme	Yardım	Şube	1930	5	Partili ⁶¹

C.H.P. Genel Sekreterliği tarafından il idare kurulundan istenen Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş il ve ilçelerdeki kurumlar bir tablo şeklinde genel

⁶¹ BCA, 030.01.597.63.4.

sekreterliğine gönderildi. Karayazı ilçesinde henüz kurulmuş bir cemiyet olmadığı ayrıca bildirildi⁶².

C-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİ ve ERZURUM

1-Seçim Kanununun Kabulü

İktidar partisi C.H.P., 5 Haziran 1946'da iki dereceli seçim sistemini değiştirerek, tek dereceli seçim sistemi öngören tasarını yasalaştırdı. Seçim sisteminde önemli bir değişiklik yapan 4918 sayılı bu yasaya göre, seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılacak, sayım yapıldıktan sonra da seçmen pusulaları yakılacaktı⁶³.

İktidar ayrıca seçimler öncesi D.P'nin eleştirdiği bazı yasalardan da değişiklik yaparak muhalefetin seçim kozlarını asgariye indirmeye çalıştı. Bu yasalar arasında Üniversiteler Yasası, Basın Yasası ve Dernekler Yasasıdır. Basın Yasası ile hükümetin gazete kapatma yetkisi elinden alınıyordu. Üniversite Yasası, üniversitelere özerklik vermektedir⁶⁴.

Tek dereceli seçim esası, muhalefetin de tasvip ettiği bir değişiklik olmasına karşılık, değerlendirme usulünde demokratik nitelik yoktu. Çünkü, bu tarz bir seçimde seçmen, çeşitli baskılar altında oyunu kullanmak zorunda kalacaktı. Oyların seçim sonunda yakılacak olması itiraz hakkını da ortadan kaldırıyordu. Muhalefet, seçim emniyeti ve o gizliliği prensibini getirmede için kanunu yetersiz buldu. Çünkü seçimler iktidar partisi nüfuzu altında geçecekti. Seçim Kanunu'ndan sonra mecliste seçimlerin Temmuz 1946'da yapılması kabul edildi. Seçimlerin hangi gün yapılacağı hususu ise hükümete bırakıldı⁶⁵.

Muhalefetin bütün itirazlarına rağmen genel seçimlerin 21 Temmuz tarihinde yapılacağı açıklanınca, D.P. idarecileri seçimleri boykot edip etmemek hususunda bir

⁶² BCA, 030.01.597.63.4.

⁶³ Tarhan Erdem, Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982), İstanbul, 1982, s.188-189.

⁶⁴ A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.82.

⁶⁵ A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.82.

tereddüt geçirdiler. Nihayet örgüte danışmaya karar verdiler. Bu meseleyi konuşmak için 15 Haziran'da Ankara'da, "bir nevi gayri resmi ufak kongre" toplandı. Toplantı sonucunda seçimlere girmeye karar verildi⁶⁶. Bunun üzerine, seçim kampanyası bütün şiddetiyle başladı. Demokratlar özellikle mitinglere önem verdiler. Binlerce insanın katıldığı bu toplantılar, ilk anda Halk Partilileri paniğe uğrattı. Bunun sonucu olarak baskıyı artırdılar. İktidar ve onun sözcüleri böyle bir mücadele tarzını anarşiden pek ayırt edemiyorlardı. Oysa D.P. kanunlara uymaya gayret ettiklerini ifade ediyorlardı. Büyük mitingler yapıyorlar, fakat bunların sükunet içinde geçmesi için de büyük gayret sarf ediyorlardı. Kendilerine baskıda bulunan idareciler olunca, bunları mahkemeye vermekle yetiniyorlardı. Yine de, bazı olayları önlemek mümkün olmadı. İzmir'in bir köyünde bir D.P. ocağı yönetim kurulu üyesini yaraladılar⁶⁷. Ondan daha vahim olmak üzere, Aydın'da, seçimden 48 saat önce bir D.P. Ocak Başkanı, bir öğretmen ve Adnan Menderes'in çiftlik kâhyası öldürüldü⁶⁸.

D.P., bir yandan seçim hazırlıkları için taşra örgütüne genelgeler göndererek, onları seçim ortamına hazırlarken, diğer taraftan da partisine ünlü simaları kazandırmaya çalışıyordu. Bu isimlerden biri de uzun yıllar Genelkurmay Başkanlığı yapmış ve halk tarafından da sevilen Mareşal Fevzi Çakmak idi. Fevzi Çakmak'a milletvekilliği teklifi daha önceleri C.H.P. tarafından yapılmış ancak geri çevirmişti. Önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından sonra başbakan ve genel sekreter daha sonra da Memduh Şevket Esendal tarafından teklifler yapıldı, ancak Fevzi Çakmak, hepsini geri çevirdi⁶⁹.

Fevzi Çakmak, kendisine D.P. tarafından bağımsız adaylık önerisi gelince kabul etti. Fevzi Çakmak, C.H.P. ile D.P. arasında bir fark gözetmemekle beraber, kendi amacının, partiler arasında bir denge sağlamak olduğunu, 21 Temmuz 1946'da

⁶⁶ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1946-1950), (Yay. Haz: Özel Şahingiray), İstanbul, 1999, s.442-444.

⁶⁷ C.Eroğul, Demokrat Parti Tarihi, s.35-36.

⁶⁸ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1946.

⁶⁹ Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar (1939-1954), İstanbul, 1977, s.282.

yapılacak milletvekilliği seçimlerinde güçlü olan C.H.P'ye karşı D.P'yi desteklemesinin bir özveri olacağını ileri sürerek, D.P'ye desteğini açıkça ortaya koydu⁷⁰.

2-Erzurum Milletvekili Aday Adayları

a) C.H.P'den Milletvekili Aday Adayları

Erzurum C.H.P'den milletvekilliği adaylığı için C.H.P. Genel Sekreterliği'ne birçok talep geldi. Bunlardan bazıları; İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu Müdürü Emin Zeki Coşkun, Trabzon Emekli Defterdar Nabi Aktan, Hınıs Eski Belediye Başkanı Ahmet Bingöl, Avukat Yusuf Kemal Kutluata, Emekli Tümgeneral Vehbi Kocagüney, Tüccar Nazım Önder, Emekli Galip Kemalî Söylemezoğlu, Siirt Vilayeti Memleket Hastanesi Baştabibi Ömer Bican, Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti Mütahassis Muavini Faruk Nuri Ertekin, Ankara Defterdarlığı Kontrol Memuru Seyfi Girgin, Akbaba Gazetesi Sahibi Yusuf Ziya Ortaç, Yüzbaşı Hasan Kenan Babür⁷¹ Tüccar Zakir Sezginbaş, Pertevniyal lisesi Edebiyat Öğretmeni Cemal Gültekin, Emekli Albay Mustafa Azmi Aysal, Eski Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Emekli Korgeneral Sedat Doğruer, Tüccar Nusret Evcan, Askeri Yargıtay Adli Üyesi Mustafa Zeren, Balıkesir Devlet orman Müdürü Mehmet Ali Kurak, Sayıştay denetçisi Ali Kundakçıoğlu, Hasankale C.H.P. İdare Kurulu Başkanı İlhami Aras, Emniyet Genel Müdürlüğü 2. Daire Reisi Hikmet Kümbetlioğlu, Esnaf Ali Cengiz, Bursa Asliye İkinci Hukuk Yargıcı Edip Ünal Erzen, Sivas Sulh Hukuk yargıcı Cemal Fehim Bingöllü idi⁷².

Aday adayları müracaatlarını yaptıktan sonra kesin aday listelerinin belirlenmesi için, C.H.P. Genel Sekreterliği yoğun bir faaliyete girişti. Genel sekreterlik, milletvekili adaylarını 19 Temmuz 1946'da ilan edeceğini açıkladı⁷³.

⁷⁰ Ayın Tarihi, S.152, (Temmuz 1946), s.60-61.

⁷¹ D.P. Erzurum İl Teşkilatı Hasan Kenan Babür tarafından kurulacaktı. C.H.P'ye aday aday başvurusunu yaptıktan sonra D.P. kurucusu olmuş ve C.H.P'den çekilmişti. BCA,490.01.448.1848.1.

⁷² BCA, 490.01.299.1207.1.

⁷³ Akşam, 16 Temmuz 1946.

b) C.H.P. ve D.P'nin Erzurum'dan Milletvekili Aday Listeleri

C.H.P. Genel Sekreterliği'ne gelen bu talepler değerlendirildikten sonra, şu isimleri milletvekili adayı olarak belirledi:

Salim Altuğ, Raif Dinç, Nafiz Dumlu, Münir Hüsrev Göle, Şükrü Koçak (Erzurum Eski Milletvekili), Eyüp Sabri Akgöl (Çorum Eski Milletvekili), Mesut Çankaya (Antalya Eski Milletvekili), Cevat Dursunoğlu (Kars Eski Milletvekili), Kemalettin Kamu (Rize Eski Milletvekili), Vehbi Kocagüney⁷⁴.

C.H.P'nin milletvekili aday listesinde Erzurum'un önde gelen simaları bulunmaktaydı. Büyük bir kısmı, Milli Mücadeleye katılmış ve büyük fedakârlıklar göstermiş kişilerdi.

D.P. ise Erzurum'dan şu isimleri aday gösterdi: Mareşal Fevzi Çakmak, Hasan Kenan Babür (D.P. Erzurum İl Başkanı), Hüseyin Avni Ulaş, Şakir Pasinliler (Eski Hasankale Belediye Reisi), Nafiz Kotan (Tüccar), Sefa Yalçuk (Devlet Demir Yolları X.Bölge Müfettişi), Rıza Topçoğlu (Tüccar), Muhsin Yazıcı (Avukat), Abdurrahman Erge (Eski İş Bankası Müdürü)⁷⁵.

D.P. listesinin de C.H.P'den geri kahr tarafı yoktu. Özellikle Mareşal Fevzi Çakmak'ın D.P'den milletvekili adayı olarak gösterilmesi, büyük bir prestij kaynağı olmuştu.

D-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİNDE PARTİLERİN PROPAGANDA KONUŞMALARI

1-İsmet İnönü'nün Seçim Nutku

Seçim kampanyası sırasında, Cumhurbaşkanı İnönü, Genel Başkanı olduğu C.H.P'yi destekleyeceğini açıkladı. Muhalefetten gelen eleştirilere de

⁷⁴ Akşam, 19 Temmuz 1946.

⁷⁵ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1946.

“cumhurbaşkanının parti başkanı olmasına kanunların engel olmadığı” karşılığını verdi⁷⁶.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 17 Temmuz saat 20.00’de seçim nutkunu yayınladı. Konuşmasının ilk bölümü, devlet başkanlığı ve parti başkanlığının aynı anda yapılmasını engelleyen herhangi bir anayasa hükmü olmadığını belirtti. Partisinin seçimi kaybettiği vakit veya partisinin çokluğu kazanıp da kendisi milletvekili seçilemediği takdirde Cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılacağını söylediği konuşmasında, kendisinden kurtulmak isteyen vatandaşlara açık yol gösterdi. Aşar vergisinin daha az nispetle devamı niteliğinde olan Toprak Mahsulleri Vergisi’nin kaldırıldığını, köy okulları davasından vazgeçilmeyeceğini belirttikten sonra konuşmasında şu konular hakkında da beyanatta bulundu; toprak kanunu orman davası, hayat pahalılığı, çiftçinin korunması, yolsuzluklar, dış politika, iç politika, İnönü konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

“Aziz vatandaşlarım! Bana ve başkanlık ettiğim şerefli partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buluyorum. Bize oy verirseniz, memlekette iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir⁷⁷”.

Ayrıca İçişleri Bakanı Hilmi Uran, artan şikayetler üzerine bir genelge yayınladı. Seçimlerde vatandaşın hiçbir engelle uğramaksızın oyunu kullanabilmesi için valileri uyardı⁷⁸.

Seçimde Erzurum’da dörtyüzdört sandıkta oy kullanılacaktı. C.H.P. seçim masrafları için Erzurum İl İdare Başkanlığı’na dokuzbin lira gönderdi⁷⁹.

⁷⁶ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1946.; Akşam 18 Temmuz 1946.; Ayın Tarihi, S.152, (Temmuz 1946), s.10.

⁷⁷ Cumhuriyet, 18 Temmuz 1946; Akşam, 18 Temmuz 1946.

⁷⁸ Ayın Tarihi, S.152, (Temmuz 1946), s. 7

⁷⁹ BCA, 490.01.366.1540.1.

2-Celal Bayar'ın İzmir Nutku

D.P.Genel Başkanı Celal Bayar ve bu partinin diğer önde gelenlerinin yaptıkları konuşmalar dönemin siyasi söylemini yansıtmaları ve bu söylemler çerçevesinde oluşturulan politikaların yurt çapındaki etkisi açısından oldukça önemlidir. Özellikle Erzurum D.P. örgütü bu nutku yakından takip etmiş ve genel merkezde nutkun yazılı bir kopyasını diğer teşkilatlarla birlikte Erzurum'a göndermişti.

Celal Bayar ilk büyük nutkunu 15 Temmuz 1946'da İzmir'de verdi. Yaklaşık 30 bin kişiye hitap eden Celal Bayar hükümete şiddetli tenkitlerde bulundu⁸⁰. Celal Bayar, İzmir'e 1913 senesinde İttihat ve Terakki Fırkası'nın katibi olarak geldiğini ve Balkan Harbi'nin acılarını İzmirliyle yaşadığını ayrıca I. Dünya Harbi'nin bütün safhalarında hep İzmir'de olduğunu, daha sonra uzun yıllar mebus olarak İzmir'i temsil ettiğini söyleyerek nutkuna başladı.

Celal Bayar; tekrar milletvekilliğine adaylığını koyma kararı alınca otuzüç yıllık İzmir mazisine dayanarak İzmirliyle başvurduğunu ve şayet bu vazifenin kendisine verilmesi durumunda vatan ve hürriyet davası uğrunda bütün gayretini sarf edeceğine dair İzmirliyle söz verdi⁸¹.

Celal Bayar nutkunda; iktidar partisine ve bu partinin iç-dış politikası ile iktisadi politikasına ağır tenkitlerde bulundu. İktidar partisinin hala tek parti zihniyetinde olduğunu, vatandaş hak ve hürriyetlerini engelleyen bazı kanunların hala yürürlükte olduğunu, iktidar partisinin halktan ayrıldığını ve adeta bir hükümet teşkilatı mahiyetini alarak, milletin karşısında yer aldığını buna karşılık kendi partisinin davasının doğruluğuna ve Türk milletinin siyasi olgunluğuna güvendiğini belirtti. Celal Bayar, iç ve dış politika hakkında ise şu bilgileri verdi; “partimizin dış politika görüşü nizamnamemizin buna dair olan maddesinde şöyle ifade edilmiştir: Dış politikamız milletlerin hukuk eşitliğine, milletler arası siyasi, iktisadi ve kültürel işbirliğine, kolektif güvene iyi komşuluk münasebetleri esasına dayanmalıdır. Milli varlığın ancak milli kuvvetle korunabileceği kanaatine bağlı kalmakla beraber milletler birliği gayesini

⁸⁰ Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946.

⁸¹ BCA, 030.10.129.929.15; Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946.

hedef tutacak barışçı ve açık bir dış siyasetin memleket menfaatlerine en uygun ve realist bir yol olduğuna inanıyorum. Herhangi bir dış tehlike karşısında; Türk milletinin bir tek varlık olarak bu tehlikeyi önlemeye koşacağını asla unutulmamasını istediğimiz bir hakikattir” diyen Celal Bayar, C.H.P’nin iç ve dış politikalarına tenkitlerine devam etti⁸².

İktisadi konulara da değinen Celal Bayar; ziraat işleri, köylünün durumu, varlık vergisi, paranın değer kaybetmesi ve dış borçlar hakkında da bilgi verdikten sonra nutkunu şu sözlerle tamamladı; “Kanaatlerimizin emrettiği yolda sarsılmaz bir metanet ve cesaretle yürüyelim. Bugün tarihimizin bir dönüm noktası olacak ve hakimiyeti doğrudan doğruya kendi eline almak azminde bulunan milletimiz için yeni bir refah ve saadet devresi başlayacaktır”⁸³.

3-Mümtaz Faik Fenik’in DP Adına Radyo Konuşması

Dönemin en etkili propaganda aracı gazeteler ve henüz her eve girmemiş olan radyoydu. Siyasi iktidar, propaganda döneminde D.P’ye de bu imkandan faydalanma fırsatını tanıdı.

16 Temmuz günü D.P. adına M.Faik Fenik bir radyo konuşması yaptı. Konuşmasında özellikle vatandaşlardan oy kullanmalarını istedi. Türk Milleti’nin hudut boylarında düşmana karşı gösterdiği emsalsiz cesareti sandık başında da göstermesini istedi. D.P’nin tek isteğinin vatandaş haklarının her şeyin üstünde tutulması olduğunu söyleyen Fenik D.P’nin demokratik esasları hakim kılmaya çalıştığını belirtti⁸⁴.

Bazı çevreler tarafından asılsız iddialar ortaya atıldığını, iddia sahiplerinin D.P’yi Rus taraftarı diye niteleyerek partinin manevi şerefine hakarete bulunduğunu söyleyen M.Faik Fenik, iddia sahiplerinin mahkemeye verildiğini açıkladı. Çok kısa bir zaman içinde elliüç vilayet ikiyüzelliye yakın ilçe teşkilatının kurulduğunu ve ülkülerinin Türk olmak, hür yaşamak olduğunu belirtti. Çok partili bir siyasi hayatta

⁸² BCA, 030.10.129.929.15; Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946.

⁸³ BCA, 030.10.129.929.15; Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946.

⁸⁴ BCA, 030.10.129.929.15.

insanların değil fikirlerin çarpışması gerektiğini ve fikir ayrılıklarının vatandaşları birbirine düşman etmemesini istediklerini söyleyen M.Faik Fenik, konuşmasının son bölümünde ise vatandaşların hiçbir baskıya ve korkuya boyun eğmeden özgürce oy kullanmalarını istedi⁸⁵. Mümtaz Faik Fenik'in radyo konuşmasının bir kopyası D.P. Erzurum İl Örgütüne gönderildi.

4-Refik Koraltan'ın Seçim Propagandası için Erzurum'a Geleceği Söylentisi

D.P. kurucularından Refik Koraltan 9 Temmuz 1946'da Erzurum'a bir propaganda gezisi gerçekleştirecekti. Dönemin D.P. İl Başkanı, Ankara'dan uçakla Refik Koraltan ve arkadaşlarından oluşan yirmi kişilik bir heyetin, Erzurum'a geleceğini ve kendilerini davul zurna ile karşılamak istediklerini, Erzurum Valiliği'ne bildirdi. Ancak valilik bu gibi karşılamaları halka heyecan verici ve halkın istirahatini bozucu hareketler olduğunu ileri sürerek izin vermedi⁸⁶.

Erzurum Valiliği'nin bu tavrı, dönemin siyasi karakteristiğini taşıyan önemli bir gösterge olmasına rağmen, D.P. Erzurum il örgütü de bu geziden beklediğini bulamadı. Çünkü 9 Temmuz'da gelen uçaktan D.P. adına sadece Cemil adında bir askeri emeklisi indi. Kendisini İstanbulkapı'da oniki kişi kadar D.P'li tarafından karşılandı⁸⁷.

D.P. Erzurum İl Başkanı Hasan Kenan Babür'ün bu konuda D.P. Genel Merkezi tarafından tam olarak aydınlatılmadığı anlaşılmaktadır. Büyük olasılıkla Refik Koraltan Erzurum'a gelmek için bir program yapmış, ancak Erzurum gezisini iptal ettiğinden, D.P. Erzurum İl Örgütünü haberdar etmemiştir.

⁸⁵ BCA, 030.10.129.929.15.

⁸⁶ BCA, 030.01.65.402.3.

⁸⁷ BCA, 030.01.65.402.3.

E-PARTİLERİN SEÇİM HAZIRLIKLARI

1-D.P. Seçim Beyannamesi

D.P. Seçim beyannamesinde bazı haksız uygulamaların taşrada propaganda yapabilme özgürlüğünü kısıtladığından bahisle; Ulus Gazetesi'nin 8.7.1946 tarihli sayısında, İçişleri Bakanlığı tarafından illere bir genelge gönderildiğinden söz edilmekteydi. Bu genelgeye göre, İçişleri Bakanlığı köylerde yapılmakta olan “zehirleyici propagandaları” önlemek üzere partililer adına gönderilen kimselerden hangi parti adına hareket ettiklerini gösterir vesika istemekteydi⁸⁸.

İçişleri Bakanlığı'nın bu emri üzerine birçok yerlerde köylere gitmekte olanlara idare amirlerinden alınmış vesikaları olup olmadığı sorulmakta ve arz edemeyenler geldikleri yerlere geri gönderilmekteydi. Bu gibi önlemlere maruz kalan yurttaşlar idari makamlara müracaat ettikleri takdirde, köylere gidebilmek müsaadesi almak için hareketten kırksekiz saat önce dilekçe ile müracaat edilmesi ve bu müracaat üzerine yapılacak araştırma sonunda, izin ve vesika verilip verilmeyeceğinin tayin olunacağı kendilerine bildirilmekteydi. Bundan maksat; milletvekili seçimleri öncesinde muhalif partilerin halkla ve köylerdeki teşkilatları ile her türlü temas ve irtibatlarını kesmek olacağı şeklinde anlaşılmaktaydı. Özellikle seçim öncesi parti teşkilatı kademeleri ve mensupları arasında ve halkla her türlü irtibatın kesilmesi halinde ortaya çıkacak durum meydandaydı. D.P.'ye göre “her köyü bütünüyle tecrit etmek ve teker teker baskı altına alarak ve muhalif partilerdeki şahısları teker teker dağıtmaya ve istifaya mecbur etmek, halkı tedhiş etmek, haberleşmeyi imkansız kılmak, hatta milletvekili aday listelerinin ve seçimlerde, sandık başlarında bulundurulacak parti temsilcilerinin bile köylere gönderilmelerine mani olmak İçişleri Bakanlığı'nca verilmiş olan bu emrin tabii bir neticesi şeklinde kendisini gösterecektir”⁸⁹.

Beyannameye göre; İçişleri Bakanlığı'nın böyle bir kararı almaya yetkisi yoktu. Çünkü anayasanın 78. maddesinde, “seferberlik ve sıkı yönetim hallerinin ve yahut

⁸⁸ BCA, 030.01.44.257.1.

⁸⁹ BCA, 030.01.44.257.1.

salgın hastalıklardan dolayı gerekirse alınacak tedbirlerin gerektirdiği kısıntıların dışında yolculuk hiçbir kayıt altına alınamaz”⁹⁰ denilmektedir.

D.P. ilgili kanun maddesine yönelik olarak şu değerlendirmeyi yapmaktaydı: “Halbuki 78. maddede zikredilen haller yeni ne seferberlik, ne sıkı yönetim, ne de salgın hastalık halleri mevcut değil iken İçişleri Bakanlığı’nın bahsi geçen emri ile yurttaşın tabii haklarından olan seyahat hürriyetini anayasada beyan edilen haller dışında olarak ortadan kaldırıyor demektir”⁹¹.

Yukarıda belirtilen uygulamanın ayrıca anayasal bir hak olan seyahat hürriyetini ihlal ettiğine de değinilmekteydi. Anayasa’nın seyahat hürriyetini, Türklerin tabii haklarından kabul eden 70.maddesi⁹² ile bu hakkı ne gibi hallerde sınırlayabileceğini bildiren 78. maddesine muhalifti.

D.P’ye göre İçişleri Bakanlığı’nın gerekçe olarak zehirleyici propagandaları önlemek bahanesini ileri sürmesi garip bir durum ortaya çıkarmıştı. “Herhangi bir vatandaşın, istediği yerde fikrini, kanaatlerini serbestçe söyleyebilmesi, yine anayasanın 70. maddesi ile temin olunan tabii haklarından. Düşünce ve söz hürriyetinin hududu ise kanunlarla tayin olunmuştur. Bir vatandaş, fikir ve kanaatlerini söylerken suç işleme hudutları içine girerse, bu hal ancak ceza kanunlarının şumulüne girer ve mahkemelerce usulüne göre cezalandırılması gereken bir hal tahaddüs etmiş olur. Yoksa bu vatandaşa ‘zehirleyici propagandalar yapması ihtimali vardır. Onun için sen seyahatten menediliyorsun...’ demek hiçbir makam ve hiçbir vazifelinin selahiyet hududu içinde değildir”⁹³.

“Zehirleyici propagandalar” tabirine D.P’nin cevabı şöyleydi: “Bu tabir tamamiyle nisbidir. Telakkiye ve kanaatlere göre değişir. Bilhassa parti mücadelelerinde muhalif partiye mensup olanların yaptığı propagandalar karşılıklı olarak zehirleyici

⁹⁰ Suna Kili, A.Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze) İstanbul, 2000, s.136.

⁹¹ BCA, 030.01.44.257.1.

⁹² S.Kili, A.Ş.Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri, s.135

⁹³ BCA, 030.01.44.257.1.

olarak vasıflandırılabilir. Nitekim iktidar partisi mensupları tarafından yapılan objektif ölçülere göre; vaki zehirleyici vasfına uygun olan propagandaları hiçbir yerde en küçük bir maniaya rastlamamaktadır. Bu gibi propagandalar iktidar partisi mensupları tarafından köylerde, kasabalarda, jandarma, polis ve valinin himayesi altında ve hatta devletin himayesi altında yapılmaktadır ve bütün bu hareketler herkesin göz önünde cereyan ediyor”⁹⁴.

Anlaşılabileceği üzere D.P’nin yetkili organları seçim beyannamesinde; iktidar partisinin propaganda dönemine yönelik uygulamalarına, anayasal hakların kısıtlanması açısından yaklaşmaktaydı. Bu tarz hareketlerin doğrudan anayasanın ihlali anlamına geleceği ve bunun da suç teşkil ettiği üzerinde durulmaktaydı.

Yine bu bağlamda D.P. anayasanın 103. maddesine atıfta bulunarak, “Anayasanın hiçbir maddesi, hiçbir sebep ve bahane ile işlerlikten alıkonamaz şeklinde ifade olunan hükme göre de meşru bir emir de değildir. Onun içindir ki anayasa hükümlerini ihlal eden ve işlerlikten alıkoyan böyle bir emri tatbik etmek de meşru olmayan ve cezayı icap ettiren bir harekettir”⁹⁵.

Seçim beyannamesinde C.H.P’nin tutum ve davranışlarına da değinilerek, yaşanan haksız muamelelerin kişisel değil, tek bir merkezden alınmış bir kararın uygulaması tarzında cereyan ettiği üzerinde durulmaktaydı:

“Birçok idare amirleri ve zabıta kuvvetleri çok defa birlikte hareket ederek, partimiz mensuplarını istifaya ve C.H.P’ye rey vermeye mecbur etmek için her türlü tehditlere, tazyiklere, hatta dayak atmalara kadar gitmekte, sebepsiz tevkifler yapılmaktadır. Sabıkalı şahsiyetler tarafından partimiz mensuplarına karşı yapılan kanunsuz tecavüzlerinde zabıtanın gözü önünde vuku bulduğu görülmüştür. Bu gibi birçok hadiselerin tutulmuş zabıtlar dosyamızda mevcuttur. Bu hadiselerin bir sistem dahilinde bütün memlekette cereyan etmiş olması aynı merkezden verilmiş emir ve direktiflerin mevcudiyetine hükmettirmektedirler. Bu hal, iktidar partisinin her ne

⁹⁴ BCA, 030.01.44.257.1.

⁹⁵ BCA, 030.01.44.257.1.

pahasına olursa olsun muhalefete hürriyet vermemek kararını da almış olduğu kanaatinin yerinde olduğunu teyit etmektedir”⁹⁶.

D.P. yukarıda belirtilen rahatsızlıklarla ilgili olarak birçok defa İçişleri Bakanlığı’na müracaat ettiklerini ancak hiçbir sonuç alamadıklarından ötürü durumdan kamuoyunu haberdar etmenin gerekliliği üzerinde durmaktaydı. Ayrıca yaşanan olumsuzluklar, Türk basını tarafından da büyük bir önemle takip edilmekteydi. Kanun hükümlerini yerine getirmekle görevli olan mercilerin olaylara müdahale etmesi talebi de bu beyannamenin ifade ettiği unsurlardan birisiydi⁹⁷.

Diğer taraftan D.P. genel seçimlerde ortaya çıkan sıkıntıların bir önceki belediye seçimlerinden bugüne iyimser hiçbir değişikliğe yol açmadığından bahisle Belediye seçimlerine katılmamanın ne kadar doğru bir siyaset olduğunun üzerinde durmaktaydı. Ancak, ülkenin geleceği açısından milli menfaatlere uygun olarak genel seçimlere katılmayı uygun bulduklarını da ifade etmekteydi⁹⁸. D.P’nin seçim beyannamesi 14 Temmuz’da son şeklini aldı. Yapılan toplantıda beyanname idare kurulu tarafından müzakere ve tasvip edildi⁹⁹.

2-Milletvekilliği Seçiminde Görev Alacak D.P. Temsilcileri İçin Gönderilen Talimat

D.P. Temmuz 1946 seçimlerinde sandık başlarında görev alacak temsilcileri için Ankara İl İdare Kurulu Başkanı Zühtü Velibeye imzalı on maddeden oluşan bir talimatname yayınladı. Bu talimatnamede temsilcilerden seçim süresi boyunca yapmaları ve yapmamaları gerekenler açıklandı¹⁰⁰.

Talimatnamede temsilcilerden şunlara dikkat etmeleri istenmiştir; “saat sekizden önce sandık mahallerinde hazır bulunacakları ve hiçbir sebeple sandık başından

⁹⁶ BCA, 030.01.44.257.1.

⁹⁷ BCA, 030.01.44.257.1.

⁹⁸ BCA, 030.01.44.257.1.

⁹⁹ Akşam, 15 Temmuz 1946.

¹⁰⁰ BCA, 490.01.435.1807.1.

ayrılmayacakları, seçmenlerin oyları kendilerinin sandığa atacakları, seçim yasaklarına uymayanların, komisyon başkanına şikayet edileceği ve zabıt tutulacağı, akşam 19.00'da sandıklar açıldığında sandıkların başından ayrılmayacakları ve oylar yakılırken hazır bulunacakları, temsilcilerin hiçbir sebeple komisyon işlerine karışmamaları seçimi bozacak veya propaganda mahiyetinde hiçbir harekette bulunmamaları vazifelerine bağlı hareket etmeleri, itiraz mecburiyetinde kaldıkları durumda da bunu sükunetle yapmaları, görevliler komisyon üyeleri ve diğer parti temsilcileri ile dostane geçinmeleri istendi"¹⁰¹.

D.P. Genel Merkezi yapılacak seçimlerin oldukça hassas bir dönemde gerçekleşeceğinin bilinci ile özellikle taşrada, yukarıda belirtilen hususlara uyulmasının önemi üzerinde durmaktaydı. Sandıklarda görev alacak kişilerin hal ve hareketlerinin partilerini sıkıntıya sokmayacak tarzda olması gerektiğini ve olumsuzluklar karşısında dahi sakinliği muhafaza ederek, kanuni yetkilerini kullanmaları istenilmekteydi.

F-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DA ALINAN SONUÇLAR

1-Yurt Genelinde Durum

Seçime az bir zaman kala D.P. kırkbir ilde ve ikiyüz ilçede örgütlenmesini tamamlayabildi. D.P. adaylarından elliikisi avukat, kırkbiri toprak sahibi, kırkı doktor, otuzdokuşu iş adamı, onbeşi emekli general, ondördü mühendis, onüçü öğretmen ve geriye kalanları da farklı meslek dallarından olmak üzere toplam aday sayısı ikiyüzyetmişikiyi buldu. C.H.P. adayları ise, Çoğunlukla emekli asker, tanınmış siyasi kişilikler veya yüksek idari görevlilerle, kısmen de serbest meslek sahiplerinden meydana geliyordu¹⁰².

C.H.P. bütün illerde seçime katılırken, D.P.; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Çoruh, Diyarbakır, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Niğde, Rize,

¹⁰¹ BCA, 490.01.435.1807.1.

¹⁰² M.Albayrak, Demokrat Parti, s.89.

Siirt ve Van olmak üzere onaltı ilde, örgütlenme fırsatı bulamadığı için seçimlere katılamadı¹⁰³.

21 Temmuz günü Cumhuriyet Gazetesi'nde Abidin Daver imzalı "Vatandaşlar, Milli irade reylerinizle tecelli edecektir.." başlıklı başmakalede, ülkenin bir imtihan günüdür. Partililer içinde, adaylar içinde, halk içinde imtihan günüdür. Bir kelime ile Türk demokrasisi bugün imtihan verecektir. Tam numara alamasak dahi, sınıfı geçecek kadar iyi bir not alacağımızdan şüphe etmiyoruz" yorumunu yaparak iki dereceli seçimleri eleştirmiş ve tek dereceli seçimlerin önemini anlatmıştı¹⁰⁴.

Türkiye'de 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan ilk tek dereceli seçimler aynı zamanda; Türk siyasi tarihinin en çok tartışılan seçimleri olacak, bu seçimlerdeki yolsuzluklar, o zamanki muhalefetin uzun yıllar boyunca propaganda malzemesini oluşturacaktı. Seçimler sırasında iktidarın baskılarının devam ettiği ve seçim sonuçlarının iktidar lehine değiştirildiği iddia edilecekti¹⁰⁵.

21 Temmuz 1946'da çok partili hayatın ilk genel seçimleri, seçim öncesi yükselen siyasi atmosferin aksine, genelde olaysız geçti. Bu huzur ortamı sonuçlar alınmaya başlaması ve bazı yerlerde seçim sonuçlarının bir türlü açıklanmaması ile bozulmaya başladı¹⁰⁶.

D.P. büyük şehirlerde elde ettiği başarıyı, küçük yerleşim bölgelerinde gösteremedi. Seçimin akabinde pek çok bölgeden, seçimlerde idari amirlerinin baskı yaptığı, seçime hile karıştırıldığı, D.P. oylarının sayılmadığı, sahte seçim tutanaklarının hazırlandığı, bazı sandıkların kaçırıldığı gibi şikayetler birbirini izledi¹⁰⁷. Seçim sonuçlarına göre dörtüyzaltmışbeş milletvekilliğinin üçyüzdoksanaltısını C.H.P., altmışikisini D.P., yedisini de bağımsız adaylar kazandı¹⁰⁸.

¹⁰³ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.89.

¹⁰⁴ Cumhuriyet, 21 Temmuz 1946.

¹⁰⁵ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.90.

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 23 Temmuz 1946; A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.88.

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 23 Temmuz 1946.; Cumhuriyet, 24Temmuz 1946; Cumhuriyet, 24Temmuz 1946.

¹⁰⁸ Cumhuriyet, 25 Temmuz 1946; Akşam, 24 Temmuz 1946; Ayın Tarihi, S.152, (Temmuz 1946), s.5.

2-Erzurum'da Seçim Sonuçları

21 Temmuz'da yapılan seçimlerin sonuçları, 24 Temmuz'da açıklandı. Buna göre; Erzurum'daki on milletvekilliğini C.H.P. adayları kazanmıştı¹⁰⁹. Kazanan milletvekilleri; Salim Altuğ, Raif Dinç, Nazif Dumlu, Münir Hüsrev Göle, Şükrü Koçak, Eyüp Sabri Akgöl, Mesut Çankaya, Cevat Dursunoğlu, Kemalettin Kamu, Vehbi Kocagüney idi.

21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Erzurum'da milletvekili adayları ve aldıkları oy adetleri de şöyleydi:

C.H.P. Adayları:

Vehbi Kocagüney: 142.618, Cevat Dursunoğlu: 140.846, Salim Altuğ: 137.407, Şükrü Kocak: 138.293, Münir Hüsrev Göle: 136.070, Raif Dinç: 132.215, Mesut Çankaya: 129.616, Nafiz Dumlu: 127.370, Eyüp Sabri Bingöl: 122.343, Kemalettin Kamu: 121.785¹¹⁰.

D.P. Adayları:

Mareşal Fevzi Çakmak: 43.412, Hüseyin Avni Ulaş: 37.435, Zakir İbrahim Hakkıoğlu: 20.226, Rıza Topçuoğlu: 13.511, Mustafa Zeren: 13.479, Nafiz Kotan: 12.938, Safa Yalçuk: 12.230, Hasan Kenan Babür: 12.096, Abdurrahman Örgü: 10.959, Memiş Yazıcı: 10.777, Remzi Temelli: 8.988¹¹¹.

Bağımsız Adaylar:

Asim Mühürdaroğlu: 3.383, Şakir Pasinliler: 2.103, Ekrem Bingöl: 726, Nabi Aktan: 634, Yusuf Kenan Kutluata: 612, Cevat Palandöken: 518, Emin Girdivan: 509, Edip Ünlü Erzen: 422, Halil Fehri: 345, Hamit Özdetürk: 260, Edip Resuloğlu: 210, Seyfi Girgin: 184, Galip Kemal Söylemezoğlu: 154, Mehmet Girdivan: 145, Edip

¹⁰⁹ Akşam, 24 Temmuz 1946.

¹¹⁰ BCA, 490.01.366.1540.1.

¹¹¹ BCA, 490.01.366.1540.1.

Suludere: 144, Fahri Özer: 100, Hamdi Tüzünoğlu: 63, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu: 56¹¹²

Bu arada milletvekilliğine adayı olmadığı halde isimlerine oy verilenler de vardı. Bu kişilerin aldıkları oylarda şöyleydi: Kâzım Karabekir: 50, Emin Daloğlu: 22, Şevket Arı: 12, Ali Şefkati: 11, Sadık Solakbay: 9, Cihat Baban: 7, Ömer Olgun: 5, Naim Eşrefoğlu: 5, Samih Kobal: 5, Kazım Yurdalan: 5, Abdurrahman Nafiz: 4, Aziz Akyürek: 3, Hatice Baklavacı: 2, Ziya Köklü: 1, Rıza Yavuzolp: 1, Dr.Edip: 1, Ali Necati Tan: 1, Necip Kotan: 1, Kazım Orbay: 1, Salim Tunç: 1, Fikri Saygın: 1, Hikmet Bayur: 1¹¹³.

Tablodan da anlaşılacağı üzere il içindeki seçmen mevcudu 178.179'dur. Kadın seçmen, 80.164; erkek seçmen 84.177'dir. Oyunu kullananların 81.854'ü kadın, 80.164'ü erkek olup, toplam 162.018'dir. Seçime iştirak % 90'dır¹¹⁴.

21 Temmuz 1946 Seçimlerinde Erzurum'da Elde Edilen Yüzde Oranı

	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzdesi
Erzurum Merkez	15771	19567	35338	% 81
Hınıs	5015	5228	10243	% 94
Tekman	2624	2420	5044	% 96
Örtülü	5540	4943	10483	% 91
Karayazı	3066	2675	5741	% 91
İspir	12224	11811	25035	% 90
Tortum	10919	10200	21119	% 95
Aşkale	6669	5687	12356	% 94
Oltu	7021	6735	13756	% 92
Pasinler	12055	10898	22903	% 96
TOPLAM	81354	80164	162018	% 90 ¹¹⁵

¹¹² BCA, 490.01.366.1540.1.

¹¹³ BCA, 490.01.366.1540.1.

¹¹⁴ BCA, 490.01.366.1540.1.

¹¹⁵ BCA, 490.01.366.1540.1.

G-21 TEMMUZ 1946 GENEL SEÇİMLERİNE İTİRAZLAR ve ERZURUM MİTINGİ

1-Celal Bayar'ın Seçim Sonuçlarını Değerlendirmesi

Celal Bayar 1947 yılında D.P. adına yayınladığı beyannamede, 21 Temmuz seçimleri ilgili olarak, iktidar partisine tenkitlerde bulundu. Celal Bayar, milli iradenin gerçekleşebilmesi için seçimlerin her türlü baskı, müdahale ve hileden uzak olması gerektiğini ifade etti. Seçimin güven içinde olması, oy verme hakkı olan her vatandaşın seçim defterlerinde dürüst olarak kayıtlı bulunması, oy sandıklarında hilesiz ve oldukları gibi çıkması, tutanaklara doğru geçmesi ve sonuna kadar bütün kurullarca bu neticelerin esas teşkil etmesi gerektiğini vurguladı¹¹⁶.

D.P'nin kendisine verilen güvencelere inanarak, samimiyetle katıldığı 21 Temmuz 1946 seçimlerinde bu şartlarından hiçbirisi bulunmadığını belirten Celal Bayar, idare organının seçimleri manipüle ederek, sadece iktidar partisini başarılı kılmak amacıyla hareket ettiğini, bütün milletle beraber tespit ettiklerini iddia etti¹¹⁷. Celal Bayar, iktidarı yapılan bütün uyarılara rağmen seçimin sağlıklı bir ortamda geçmesi için gerekli tedbirleri almadığından ötürü suçlayarak seçim yolsuzlukları hakkındaki itirazlardan hiçbirinin dikkate alınmadığını da belirtti¹¹⁸.

Anlaşılabacağı üzere Celal Bayar yaptığı açıklamada daha çok kurallara uygun bir seçimin ne şartlarda gerçekleşebileceğinden bahisle; bunların hiçbirine uyulmadığını ve organize bir şekilde iktidarın devletin tüm imkanlarını kullanarak, seçimi kazandığını ifade etmekteydi. Bu söylem, o dönemde muhalefetin en önemli politik kozu olmuştu.

2-Menderes'in Seçim Sonuçlarına İtirazı

D.P., seçimlerden sonra VIII. Dönem T.B.M.M. açılır açılmaz, seçimlerde olduğunu ileri sürdükleri yolsuzluk iddialarını gündeme getirmişlerdi. Bu yüzden seçim sonuçlarına gelen itirazları incelemek üzere, tutanakları inceleme komisyonu kuruldu¹¹⁹.

¹¹⁶ BCA, 030.01.12.71.

¹¹⁷ BCA, 030.01.12.71.

¹¹⁸ BCA, 030.01.12.71.

¹¹⁹ S.İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.217,218.

Adnan Menderes'in de aday olduğu Aydın'daki seçimlerde de yolsuzlukların yaşandığı iddia etti. Adnan Menderes 26 Ağustos 1946'da mecliste yaptığı bir konuşmayla, bu konuya uzun bir açıklama getirdi. Konuşmasını dayandırdığı Aydın seçimleriyle ilgili şikayet, 1 Ağustos 1946 tarihinde Aydın D.P. İl Başkanı Etem Menderes'in T.B.M.M. Başkanlığı'na verdiği dilekçe ve ekli dosya ile resmen yapıldı¹²⁰.

Tutanakları İnceleme Komisyonu üyeleri tarafından, 23 Ağustos 1946 tarihinde Meclis Başkanlığı'na verilen raporda, Aydın seçimleriyle ilgili şikayet ve ihbarların "eksik ve delilsiz" olduğu yazılıydı. Adnan Menderes, mecliste yaptığı konuşmada, komisyon raporundaki kararı doğru bulmadığını da belirtti. Komisyonun, şikayetleri reddetmek yerine, şikayetleri araştırmak ve delilleri toplamakla görevli olduğunu söyleyerek komisyonun görevini yapmadığını iddia etti¹²¹.

Adnan Menderes'e göre; ayrıca, sadece Aydın'la ilgili değil, diğer illerdeki seçim sonuçlarına ilişkin her ilden "kucak dolusu" şikayetlerin, itirazların ve vesikaların bir tanesinin bile incelenmesine komisyonca gerek görülmemiştir. Bununla birlikte Menderes, komisyon kararlarına rağmen, halkta 21 Temmuz seçimlerinin yolsuzluklarla ve kanunsuzluklarla geçtiği şeklindeki görüşün yerleşik olduğunu da belirtti¹²².

Seçim sonuçlarının ortaya çıkardığı memnuniyetsizlik, Adnan Menderes'in politik söyleminin de giderek sertleşmesine yol açtı. Onun hedefinde tutanakları inceleme komisyonu vardı. Anlaşılabacağı üzere Adnan Menderes'e göre iktidar her ne derse desin, adalet tam olarak tecelli etmemiştir.

3-Erzurum D.P Teşkilatının Seçim Sonuçlarına Tepkisi

1946 genel seçimlerinin tartışmalı sonuçları, muhalefet partilerinin özellikle de D.P'nin sürekli gündemde tuttuğu bir unsur oldu. Her fırsatta bu konu gündeme getirildi. D.P'nin iktidar partisine karşı kullandığı politik eylemlerden birisi de mitinglerdi. Genel seçimin yapıldığı 21 Temmuz 1946 tarihinin yıl dönümlerinde D.P.

¹²⁰ T.B.M.M.T.D, VIII.Dönem, I,s.202-206.

¹²¹ T.B.M.M.T.D, VIII.Dönem, I,s.202-206.

¹²² T.B.M.M.T.D, VIII.Dönem, I,s.202-206.

teşkilatları yaptıkları açıklamalarla ve düzenledikleri kitlesel toplantılarla protesto etmekteydi. Taşra teşkilatları da yaptıkları açıklamalarla ülke çapındaki etkinliklere katılmaktaydı. Yapılan protesto gösterilerinden il örgütleri de haberdar edilmekteydi. Gündemi yakından takip eden il örgütlerinden birisi de D.P. Erzurum teşkilatıydı. Özellikle Bilecik Mitingi hakkında Erzurum il örgütü, genel merkez tarafından bilgilendirilmişti.

21 Temmuz 1946 gününü Türk Milleti ve Türk Tarihi için "kara bir gün" olduğunu iddia eden D.P seçimin yapıldığı tarihten 3 yıl sonra aynı gün (21 Temmuz 1949) Bilecik'te bir miting düzenlediler¹²³.

Mitingde Avukat Hakkı Göre, il idare kurulu başkanı İsmail Aşkın, kaza idare heyeti reisi Müeyyet Zeyrek, Avukat Hamit Şevket İnce (Ankara), Avukat Feyyaz İşıl (İstanbul) birer konuşma yaptılar¹²⁴.

Suç teşkil edecek bir konuşmanın yapılmadığı ve herhangi bir hadisenin olmadığı mitinge üçyüz kişi katıldı. Konuşmacılardan Hamit Şevket İnce, 21 Temmuz 1946 gününün Türk Milleti ve Türk Tarihi için "kara bir gün" olduğunu, seçimde mazbataların değiştirildiğini, millet idaresinin ayaklar altına alındığını, sandıkların zorlandığını iddia etti¹²⁵.

Bu iddialar kesintisiz bir şekilde D.P'nin iktidara geldiği 1950 tarihine kadar devam etti. Böylece hem muhalefet beslendiği kaynakları canlı tuttu, hem de iktidar partisine karşı yurt genelinde tepkili bir kesim oluşturuldu.

H-D.P'NİN İBÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947)

1-Kongre Süreci ve Alınan Kararlar

Cumhuriyetin kuruluşundan, çok partili siyasi hayata geçilmeye çalışıldığı 1946 yılına kadar, geniş halk kitlelerinin siyasi bir parti çatısı altında yönetime karşı sınırlı da olsa bir muhalefet hareketi içinde oluşu, gerçek anlamda ilk defa D.P. aracılığı ile oldu.

¹²³ BCA, 030.01.44.257.11.

¹²⁴ BCA, 030.01.44.257.11.

¹²⁵ BCA, 030.01.44.257.11.

1946 yılı itibariyle memlekette konuşulan en önemi konu, seçimler ve seçim sonuçları idi. İlk defa bu yıl içerisinde vatandaş, siyasete aktif olarak iştirak etti¹²⁶.

D.P'nin hedefleri yönünde aldığı yol gerçek bir başarıydı. Her şeyden önce, çok partili rejim artık Türkiye'de, zor şartlar içinde de olsa, yaşama gücünü ispat etti. Halkı kendisine uzatılan muhalefet imkanına, biraz tereddütten sonra iyice sahip çıkmıştı. İktidar, bütün sinirliliğine rağmen, muhalefeti tamamen yok etmeye yanaşmayacağını göstermişti. Ufukta görülen mücadele çetindi. D.P. I.Büyük Kongresi'ni Türkiye'de ilk defa yaşama savaşını kazanmış bir muhalefet partisi olarak açıyordu¹²⁷.

D.P. Kongresi, 7 Ocak 1947'de yani D.P'nin kuruluşunun birinci yıl dönümünde, Ankara Ulus Meydanı'ndaki Yeni Sinema binasında toplandı. Kongreye doküzyüzaltı delege katıldı. Kongrenin dördüncü günü öğleden sonra çok kısa bir süre için gelen Hamdullah Suphi ve birkaç C.H.P. milletvekilinden başka, başta C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü olmak üzere diğer davetli C.H.P'liler kongreye katılmadı¹²⁸.

Kongre, Celal Bayar'ın açış konuşması ile çalışmalarına başladı. Celal Bayar, yaptığı konuşmada özetle, "D.P'nin kuruluş safhalarını, 1946 seçimlerini ve sonrasındaki gelişmeleri, iktidarın baskını ve son aylarda cereyan etmiş olan bütçe tartışmaları arkasından meclisten dokuz günlük ayrılma hareketleri üzerinde açıklamalarda bulundu. Türkiye'de demokrasinin gelişmesi ve yaşayabilmesi için üç hususun yerine gelmesini savundu. Bunlar, anayasaya aykırı anti-demokratik kanunların tasfiyesi, kişi hürriyetlerini sınırlayan, seçimleri güvenilir ve emniyetli hale getirecek seçim kanununun çıkarılması idi". Kongrenin ilk gününde verilen tahrir ile Celal Bayar'ın işaret ettiği hususları incelemek üzere bir "Ana Davalar Komisyonu" kuruldu¹²⁹.

Parti tüzüğü üzerine yapılan tartışmaların odağında, kurucu üyelere milletvekili adayı tespit etme yetkisi veren 13. madde vardı. Bu madde; genel merkez, vilayetlerin

¹²⁶ A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.101,102.

¹²⁷ C.Eroğul, Demokrat Parti, s.43.

¹²⁸ S.İnan, Demokrat Parti, s.273,274.

¹²⁹ A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.103,104.

göstereceği adayı kabul ederken, taşra teşkilatlarının da merkezin adayına saygı göstermelerini sağlayacak şekilde değiştirildi¹³⁰.

Kongrenin en can alıcı kararı, hiç şüphesiz “Hürriyet Misakı” idi. Celal Bayar’ın açılış konuşmasında öne çıkardığı hususları da içine alan “Hürriyet Misakı”, kongrenin son gününde bütün delegelerce ayakta dinlendi. “Raporun onayını isteyen taktirde, anayasaya aykırı bulunan kanun hükümlerinin kaldırılmasını istiyoruz. Bu hususta D.P meclis grubu tarafından verilecek taktir kabul edilmediği taktirde, meclis grubunu meclis’ten çekerek milletin sinesine dönmek kararını vermeye genel merkezi salahiyyetli kılıyoruz. Bu taktirde C.H.P’yi kendi kader ve mesuliyetleriyle baş başa ve büyük hakim milletle karşı karşıya bırakıyoruz” deniliyordu¹³¹.

Kongre, 11 Ocak 1947 günü partinin yeni yönetim kadrosunun seçilmesiyle sona erdi. D.P. Genel Başkanlığı’na beşyüzkırkseki delegenin beşyüzkırkbirinin oyuyla Celal Bayar yeniden seçildi. Genel idare kurulunun üyeleri ise, aldıkları oy sırasına göre; Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf Kemal Tergirşek, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet oğuz, Enis Akaygen, Samet Ağaoğlu, Cemal Ramazanoğlu ve Hasan Dinçer¹³².

D.P. hedeflerini bir bir gerçekleştirmeye başlamıştı. Kongrede alınan kararlar, C.H.P. iktidarına bir mesaj niteliğindeydi. Kongre kararları, D.P’nin iktidardaki C.H.P’yi rahat bırakacak niyette olmadığını göstermekteydi. Ufukta görülen mücadele çok çetindi.

2-C.H.P’nin D.P. Kongresine Tepkisi

Kongrenin estirdiği heyecan havası öylesine büyük olmuştu ki C.H.P. dahi buna kapılıp muhalefeti hoş görür bir çehre takınmıştı. Fakat bu fazla sürmemiş ve birkaç gün sonra CHP yeniden sert bir mücadeleye girişmişti¹³³.

¹³⁰ A. Yeşil, Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.104.

¹³¹ A. Yeşil, Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.104,105.

¹³² C.Eroğul, Demokrat Parti, s.48,49.

¹³³ C.Eroğul, Demokrat Parti, s.50.

C.H.P. Genel Sekreterliği, il idare kurullarına 9 Ocak 1947 tarihinde gönderdiği yazıda D.P. kongresini değerlendirdi. D.P. kongresi devam ederken, gönderilen bu yazıda; D.P'nin birkaç aydır gürültülü ve yaygaralı propagandalarla toplanacağını açıkladığı büyük kongresinin toplandığını ve şu anda da yurdun dört köşesine yeniden ne gibi zehirli telkinler saçılması gerektiğini konuştukları iddia ediliyordu¹³⁴.

D.P'nin yurdun ıstıraplarına deva ve geleceğine yönelik tedbir aramak yerine, sadece C.H.P. Hükümeti ve teşkilatını halkın gözünden nasıl düşürüleceği hesapları yaptığı belirtilen yazıda D.P'deki maddi sorunlara da değinildi. D.P'nin para sıkıntısı içine düştüğünü haber aldıklarını ve her yerde parti mensuplarının maddi yardımlarıyla ayakta kalmaya çalıştığı iddia edildi. Ülkenin kalkındırılmasından ziyade, "zehirli ve menfi propagandalarla" yaratılacak yıkıcı bir hava etrafında bir topluluk elde etmek istediği ileri sürülen D.P hakkında, C.H.P. teşkilatları uyarıldı¹³⁵.

C.H.P'nin D.P politikalarına karşı takındığı sert tavır, iki taraf arasındaki ilişkileri gün geçtikçe daha da sertleştirdi. Yurt çapındaki siyasi hava iyi niyet gösterileri ile yumuşatılacağı yerde iki tarafın sürekli olarak birbirini suçladığı bir atmosfere dönüştü.

I-İKTİDARLA MUHALEFETİ UZLAŞTIRMA ÇABALARI VE 12 TEMMUZ BİLDİRİSİ

21 Temmuz 1946 seçimlerinden beri bir türlü dinmeyen aksine gittikçe şiddetlenen anlaşmazlıklar ve çatışmalar öyle bir aşamaya gelmişti ki, uzlaştırıcı bir girişim olmadığı takdirde rejimin bir çıkmaza sürüklenmesi tehlikesi belirmişti. Recep Peker Hükümeti'nin gerilemeye niyeti yoktu. D.P'nin ise Hürriyet Misakı'nı yayınlamasından sonra bunu yapmasına fiilen imkan kalmamıştı. Böyle bir gerileme, muhalefet için siyasal ölüm demek olurdu¹³⁶.

¹³⁴ BCA, 490.01.7.35.

¹³⁵ BCA, 490.01.7.35.

¹³⁶ C.Eroğul, Demokrat Parti, s.55.

Uzlaştırma çabalarından ilki, eski Mebusan Meclisi başkanlarından Halil Menteşeoğlu'ndan geldi. Cumhurbaşkanı'na yazdığı mektupta, İnönü'nün gerçek demokrasinin kurulması için girişimlerde bulunmasında ısrar etmişti. Diğer bir çaba ise iş adamları Üzeyir Avunduk ve Vehbi Koç¹³⁷dan geldi. Ancak örfi idarenin altı ay daha uzatılması, DP'nin yeni bir seçim kanunu teklifinin reddiye CHP gazetelerinde Demokratları ihtilal istemekle suçlayan sert başmakaleler¹³⁸ siyasi gerginliği devam ettirdi. Ayrıca İngiliz Avam Kamarası'nın daveti üzerine T.B.M.M'den bir grup milletvekili Londra'ya gitmişti. Bu heyette D.P'den Fuat Köprülü, C.H.P'den Nihat Erim'de bulunmaktaydı. Bu ikili arasında Londra'da başlayan dostluk dönüşte de devam etti ve iki parti arasındaki ilişki bir süre bu kanaldan devam etti. Fakat bu uzlaştırma çabalarının hiçbirisi sonuç vermedi¹³⁹.

Hükümet ile D.P. arasındaki tartışmaların tehdide varan bir çekişmeye gitmesi üzerine, İnönü duruma el koydu. 7 Haziran'dan itibaren çeşitli aralıklarla, Bayar'la İnönü arasında bir ayı geçen bir sürede bazı görüşmeler başladı. İsmet İnönü ayrıca Başbakan Recep Peker'le de görüşmelerde bulunmaktaydı. Bu görüşmeler neticesinde ve iktidarla muhalefet arasındaki suçlamaların artması üzerine İsmet İnönü bir bildiri hazırladı. İsmet İnönü hazırladığı bu bildirinin bir kopyasını Celal Bayar'a vermiş ve bu bildirinin diğer yetkililerle okunup değerlendirmesini ve kendisine bildirmesini istemişti. D.P. Genel Kurulu'nda 10 Temmuz'da yapılan toplantıda bildiri oy çokluğu ile onaylanmıştı¹⁴⁰.

İnönü'nün bildirisi 11 Temmuz 1947'de radyoda okunmuş ertesi gün basında yayınlanmıştır. Sonraları "12 Temmuz Bildirisi" diye anılacak bildiride İsmet İnönü, önce Celal Bayar ve Recep Peker'le yaptıkları görüşmeleri anlatmıştı. İnönü varmak

¹³⁷ Üzeyir Avunduk ile Vehbi Koç'un parti bağları ve mesleki durumları: Avunduk DP'nin Ankara İl Başkanı ve Ticaret Odası İkinci Başkanı, Koç ise Halk Partisi Ankara İl Yönetim Kurulu üyesi ve Ticaret Odası Birinci başkanı idi. (S.İnan; Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.316.)

¹³⁸ Bu makaleler arasında Entrika ve İhtilal Hürriyeti ve Kana Susamış Hürriyet Kahramanları, Akşam ve Tanin'de yayınlanmıştır. (Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.163.)

¹³⁹ A.Yeşil, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, s.111.

¹⁴⁰ S.İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.319.

istediği sonucu ise iki parti arasında emniyetin yerleşmesi olarak açıklamıştı. İnönü ayrıca kendisinin devlet başkanı olarak, her iki partiye de eşit mesafede olduğunu ifade etmişti¹⁴¹.

İ-C.H.P'NİN VII. KURULTAYI (17 Kasım 1947)

1946-1950 devresinde, C.H.P'nin yedinci kurultayı toplandı. 1947 Kasım ayında toplanan bu kurultay da C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü bir açış konuşması yaptı. Bu konuşmada, C.H.P'nin demokrasi idaresi hakkındaki görüşleri açıklanmıştı. Tarihi önemi olan bu açış konuşmasında;

“Memleketimizin siyaset hayatının önemli bir gelişme devrinde, toplanmış bulunuyoruz. Siyasi partiler kuruldu ve tek dereceli seçim kabul edilerek, 1946 yılında büyük seçimler yapıldı. Bu devrin vatandaşlar için daimi sinir gerginliği içinde geçtiğini söylemek mümkündür. Muhalefeti, başlıca teşekkül olarak D.P. temsil etti. Az devam ettiğini söylediği müsait bir devirden sonra daima şikayetçi bulundu.

Açık tartışmaya alışmamış bir memlekette, umumi şikayet havası her türlü meçhul unsurların faaliyetine de ümit ve fırsat verdi. Bu olaylar içinde siyasi partilerin asıl çalışma ve tartışma konuları için gözden kaybolmak tehlikesi görünüyor. Ve karşılıklı iyi niyetten ciddi olarak şüphe ediliyordu. Durum 1947 Haziran'ın da pek ziyade gergin bir hale gelmişti. Vatandaş; partiler mücadelesinin akıbetinden kaygılı, her teşekkül karşısındakinin yaşanmasını istemediğini inanır olmuştu.

12 Temmuz Beyannamesi bu durumun mahsulüdür. Bu beyanname pek alıngan bir hale gelmiş olan izzetineflere dokunmaktan sakınarak, her iki tarafta düzeltilecek noktalar olduğunu söylüyor; her iki tarafı kendilerinden tedbirler almaya teşvik ediyordu.

Asıl varmak istediğim sonuç da ruhlar üzerine çökmüş olan emniyetsizliği kaldırmak ve memleketin siyasi hayatını karşılıklı partilerin faaliyeti üzerine kurmak prensibini yürekten kabul ettirmektir”¹⁴². İsmet İnönü, D.P. tarafından yapılan

¹⁴¹ S. İnan, Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes, s.319.

¹⁴² Millet Hizmetinde 40 Yıl CHP, (YBD), Ankara, 1963, s.39.

propagandaların yurt çapında genel bir şikayet ve huzursuzluk ortamına yol açarak, “her türlü meçhul unsurların faaliyetine de ümit ve fırsat verdi” sözleriyle, gerici çevrelerin bu dönemde sinsi amaçlarını sergileyebilecekleri yeni bir ortam bulduklarına dikkat çekmesi o dönemde; C.H.P’nin D.P’ye bakış açısını değerlendirmemizde bize önemli ipuçları vermektedir.

C.H.P’nin VII.Kurultayı sonrası idare kadrosuna aşağıdaki isimler seçilmiştir.

Genel Sekreter : Tevfik Fikret Sılay

Genel Sekreter Yardımcısı : Cevat Dursunoğlu

Genel İdare Kurulu : Ziya Arkant, Ali Taşkapılı, Kemal Çelik,

Fazıl Şerafettin Bürge, Kemali Beyazıt, Nurullah Sümer, Dr.Kemal Satır, Muhsin Adil Binal, Sahir Kurutluoğlu, Cemil Sait Barlas¹⁴³.

Çok partili siyasi hayata geçildikten sonra yapılan C.H.P. Kongresi’nde önemli gündem maddesi D.P. ve ülke genelindeki faaliyetleriydi. C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü’nün kongrede yaptığı konuşma, hem 12 Temmuz Beyannamesinin yayınlanma nedenlerini, hem de C.H.P’nin, muhalefet hakkındaki görüşlerini ortaya koyması bakımından önemliydi.

¹⁴³ Millet Hizmetinde 40 Yıl CHP, s.69.

İKİNCİ BÖLÜM
YURT GENELİNDE SİYASİ GELİŞMELER ve ERZURUM'DAKİ
YANSIMALARI (1947-1950)

A-SİYASİ GELİŞMELER ÇERÇEVESİNDE ERZURUM'DA
BÜROKRASİ ve ALT YAPI ÇALIŞMALARI (1947)

1-C.H.P. Genel Sekreterliği'nin Erzurum'a Gelecek D.P. Milletvekillerini
Takibi

1947 yılında ayrıca C.H.P. Genel Sekreterliği İl İdare Kurullarına bir uyarı yazısı gönderdi. Gönderilen bu yazıda, D.P'li bazı milletvekillerin yurdun muhtelif yerlerine propaganda gezisine çıkacakları yazılıydı. Genel sekreterlik, il idare kurullarından bu propaganda gezileri hakkında bazı isteklerde bulundu¹⁴⁴.

D.P'li milletvekillerinin herhangi birinin gelmesi durumunda derhal Genel Sekreterliğe malumat verilmesi, bu milletvekillerinin yapacakları toplantı ve mitinglerle, söyledikleri nutukların mümkün mertebe tam metinlerinin gönderilmesi, ildeki C.H.P'li milletvekillerinin durumdan haberdar edilmesi ve bu işlerin zamanında yapılması gibi konular bu isteklerden bazılarıydı. C.H.P. Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Münir Hüsrev Göle imzalı bu yazıda illere gidecek D.P. Milletvekilleri listesi de bulunmaktaydı¹⁴⁵.

Erzurum'a propaganda gezisi yapması muhtemel D.P. Milletvekilleri Mithat Sakaroğlu, Refik Koraltan, Salih İmamkur olarak tahmin edilmekteydi¹⁴⁶. 1947 yılında Erzurum'da bu gelişmeler yaşanırken, ülke siyasetinde, iktidar-muhalefet arasındaki anlaşmazlık gün geçtikçe şiddetlenmekteydi.

¹⁴⁴ BCA, 490.01.7.39.7.

¹⁴⁵ BCA, 490.01.7.39.7.

¹⁴⁶ BCA, 490.01.7.39.2.

2-C.H.P Erzurum İl Örgütü'nün 1947'deki Durumu

C.H.P. Genel Sekreterliği; il örgütlerinin çalışmaları, teşkilattaki insanların halk nazarındaki yeri, yapılan faaliyetler hakkında bilgi sahibi olmak açısından; gerek bölge müfettişlerine gerekse bölge milletvekillerine teftişler yaptırmaktaydı. Erzurum Milletvekili Salim Altuğ başkanlığında dört milletvekilinin de katıldığı bir teftiş gezisi, 1947'de meclisin yaz tatilinde olduğu bir dönemde gerçekleştirildi. Erzurum il, ilçe, bucak ve köylerinde incelemelerde bulunan heyet, gezi hakkında genel sekreterliğe rapor verdi. O günkü mevcut teşkilatlar hakkında aydınlatıcı bilgiler veren rapor; Genel Sekreterliğe ulaştıktan sonra konu Bölge Müfettişi Esat Altan'a iletilerek aksaklıkların giderilmesi ve gerekenlerin yapılması istendi. Salim Altuğ imzalı Genel Sekreterliğe gönderilen teftiş raporunda; heyetin gözlemleri ve düşünceleri şöyle ifade edilmekteydi¹⁴⁷:

Parti örgütünün uzun yıllardır iyi çalışmadığını daha ilk temasında anlayan heyet, merkezde dahi parti temel teşkilatı olan ocakların mevcut olmadığını, şehirdeki partililerin beş semt ocağında ve merkeze bağlı köylerdeki parti mensuplarının da yine nahiye namı altında beş yerde kayıtlı olduklarını, ilçelerdeki teşkilatın da bunların birer benzeri olduğunu gözlemledi. Heyet, kongrelerin yapılması tasfiye ve takviye gibi işlerle beraber nizamname hükümleri dahilinde yeni bir kuruluşa ve bu yolda kuvvetli hamlelerle ihtiyaç olduğu kanaatine vardı¹⁴⁸.

Devamlı ve ısrarlı bir çalışma ile elde edilecek sonucu yirmi-otuz günlük bir mesaiye sığdırmak imkansızdı. Bununla birlikte bu müddet içinde ne yapılabilecekse onları yapmayı planlayan ve kendi aralarında işbölümü yapan heyette Salim Altuğ önce İspir ilçesine gitti. Altı gün süren yolculuğun ardından İspir'e vardı. İspir ilçesinde her nahiye de bir semt ocağı bulunmaktaydı. Buralara kayıtlı üye adedi dokuzyüzseksenaltı iken binaltıyüzellibir köyden son zamanlarda dokuzar kişi daha kaydedilerek bu rakam bindörtüyüzellidokuza yükseltildi. Bu rakamlar kayıtlara göre değil kulaktan dolma bilgilere dayandığından doğruluğu kesin değildi. Genel Meclis Üyesi olan parti

¹⁴⁷ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁴⁸ BCA, 490.01.650.164.1.

başkanının Erzurum'da bulunması işleri biraz güçleştirmişti. Salim Altuğ, halkevinde halkla uzun bir görüşme yaptıktan sonra parti idare heyetinin "bir kısmının D.P'ye temayülleri olduğunu söylemektedir" sözleri üzerine etraflı bir konuşma yapmıştı. Ocak kongrelerinin nasıl yapılacağı, kayıtların güncelleştirilmesi ve yeni üye kaydı konularını ayrıntılarıyla anlattıktan sonra bu konuda bazı partilileri görevlendirerek yapılması gerekenler hakkında bir talimatnameyi yetkililere verdi¹⁴⁹. Teşkilata bırakılan talimatname de istenenler şöyle sıralanmaktaydı:

- 1-Ocak kongrelerinin tüzüğe uygun şekilde yapılması
- 2-Ocak kayıtlarının yeni baştan gözden geçirilmesi, vefat edenlerin, ayrılanların kütüklere işlenmesi,
- 3-Mümkün olduğu kadar partiye girmemiş vatandaşların kayıtları
- 4-Kongrelerin tam serbestlik içinde cereyanı, idare kurullarına bölgede sevilen adamların seçilmesi ve seçimlerin gizli yapılması
- 5-Geçen yıllara ait dileklere gelen cevapların halka anlatılması
- 6-Köy ocaklarında kaç üye bulunduğunun tespiti
- 7-Kongrelere kaç üyenin katıldığının belirlenmesi
- 8-İdare kurullarına yeni seçilenlerin isimleri
- 9-Kimlik cüzdanlarının ve rozetlerini dağıtılması
- 10-Vilayet idare kurulunun tamimi ve tüzük hükümlerine göre yeni baştan ocakların teşkili¹⁵⁰.

Salim Altuğ teşkilattan bu talimatta istenilenlerin ekim ayının on beşine kadar yapılması ve yapılanların bir raporla kendisine ve il idare kuruluna bildirilmesini de istedi¹⁵¹. Yapılan teftiş gezisinin amacını da parti üyeleri ile temas etmek olduğunu ifade etti. Belirlenen aksaklıkları çözecek olanın da yine ilgili teşkilatlar olduğunu da sözlerine ekledi.

¹⁴⁹ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵⁰ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵¹ BCA, 490.01.650.164.1.

İspir'den sonra esas çalışma bölgesi olan Pasinler geçen Salim Altuğ, buradaki çalışmalarını bir muhtıra ile tespit ederek, Pasinler C.H.P. İlçe İdare Kurulu Başkanlığı'na sundu¹⁵². Muhtırada şu konulara değinilmiş ve yapılması gerekenler şöyle sıralanmıştır:

Salim Altuğ 11 Eylül 1947'de idare kurulu ile ilk temaslarında tek parti iktidarının sağladığı avantajların iyi kullanılmadığını tespit etti. Partinin temel teşkilatı olan ocaklara ve bunların kongrelerine önem verilmediğini, nizamnamenin ve genel sekreterliğin vazife olarak verdiği emir ve tamimlerin ruh ve manasına uygun olarak, aynı zamanda çok partili yeni demokrasi hayatının gereklerine ve içinde bulunulan şartların önemini göz önünde bulundurarak, yapılacak işleri bir programa bağladı¹⁵³.

Aşağı Pasin'in merkezi olan Horasan'da da idare heyetleri ve partililerle görüşen Salim Altuğ'un verdiği bilgiye göre Horasan Bucağı'na bağlı bütün köylerde bindörtüyüzden fazla partili bulunmaktaydı. Bunun mahzurlarını dikkate alarak, ilişkili olan köyleri içene alacak şekilde sekiz semt ocağı teşkiline karar verildi. Vakit kaybetmeden ocakların teşkili ile faaliyete geçilmesi ve nizamname hükümlerine ve emirlerine göre kongrelerin yapılarak, bucak kongresine hazırlanılmasını ve kayıtların ıslahını kararlaştırdı¹⁵⁴.

Salim Altuğ'un ilçe idare kuruluna verdiği bu muhtırada yapılması istenenler de şu şekilde sıralanmıştır.

1- Çobandede (Köprüköy) Bucağı'nda da diğer parti bucaklarından olduğu gibi partinin temeli olan ocak teşkilatına önem verilmesi, birbirine yakın küçük köyleri içine alan semt ocakları, nüfusu kalabalık yerlerde ocak teşkilatına derhal başlanılması, bunların kongrelerinin yapılması, kayıtlarının düzeltilerek, yeniden üye kaydına başlanılması

¹⁵² BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵³ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵⁴ BCA, 490.01.650.164.1.

2- Hasankale merkezinde şimdiye kadar açılmamış olan bir veya iki parti ocağının açılması, Hasankale'ye bağlı semt ocaklarının kongrelerini yapılan iş bölümü dahilinde azami bir hassasiyetle ıkmale çalışmak ve kayıtları ıslah ve tasfiye etmek

3- Yine imkanlar dahilinde yeni ocaklar teşkiline de gayret gösterilmesi

4- Hasankale'ye bağlı semt ocakları kongrelerinde nizamnamedeki oran üzerinden bucak kongresi için delegelerin seçilmesi

5-Bu seçilecek delegeler tespit edilecek tarihte Hasankale merkezine gelerek bucak kongresini yapacak ve ilçe kongresine delegelerini seçecekti.

6-Yapılacak olan ocak kongreleriyle bucak kongrelerinde Salim Altuğ'un da bulunması faydalı olacağı düşünülmüş ancak, kongrelerde bulunamayacağından onun yerine Hasankale semt ocak kongreleri ve dört bucak kongresinde idare kurulundan veya partilerden birer kişinin bulunması, aynı derecede faydalı olacağı kararlaştırıldı.

7- Yeni kaydedilecek üyelere taahhüt kağıdı ile şeref sözü alınmalı, eski üyelere bu konudaki noksanlıklar tamamlanması,

8-İlçe kongrenin tarihinin tespiti Salim Altuğ'a bırakılmıştı. Altuğ'u bu tarihi 1 Ekim olarak belirledi.

9-Mahallin dilek, şikayet ve ihtiyaçlarının yukarı kademelere ve hükümete duyurulması bakımından toplu, teşkilatlı çalışmanın faydaları delege ve parti mensuplarına anlatılacak ve kurulan teşkilatın eskisi gibi kağıt üzerinde değil, işleyen, çalışan, prensipleri yayan, dert ve dilekleri kendi kanalı ile daima ilgililere ulaştıran, samimi üye adedini her gün çoğaltan partinin birer temel uzvu olduğu da izah edilecekti.

10-Ocaklardan, bucak ve ilçe kongrelerinde, ocaklarda kayıtlı üyelerin miktarıyla, kongrelere iştirak edenlerin adetleri, bucak ve ilçe kongrelerine seçilen ve katılan delegelerin miktarı ve her kademeye seçilen idare kurullarının adları il idare kuruluna ve Salim Altuğ'a yazılacaktı.

11-Kongrelerin tam serbestlik içinde gerçekleşmesi ve idare kurullarına bölgede sevilen, sayılan kişilerin seçilmesi ve seçimlerin mutlak surette gizli yapılmasını bir

kere daha rica eden Salim Altuğ, malumatın ilçe kongresinden sonra bir raporla kendisine bildirilmesini istedi.¹⁵⁵

Salim Altuğ raporunda Pasinler’le ilgili verdiği muhtıradan başka bir konuya da değindi. Büyük bir ziraat ve ticaret merkezi olan bu ilçenin eskiden beri canlı bir politika cereyanına sahne olduğunu, bu kez de D.P’ye muhtelif sebeplerden ötürü, özellikle de bilhassa dini kıskırtmaların tesiriyle büyük köylü kütlesinin kaydığını bir gerçek olarak kaydetmişti. Epsence köyündeki Vehbi Efendi namında bir hocanın “yeni bir güneş doğdu, bunun arkasına takılmayan imansızdır. Halk partisi’nin arkasından gitmek küfürdür”¹⁵⁶ demesini, hicaza giden Alvar İmamı Mehmet Efendi adındaki hocaya, cahil halkın tapınma derecesinde bağlı bulunmasını küçümsememekle beraber, bu konuda sinsi bir düşman propagandasını da tahmin etmekteydi. Köy okulları inşaatı ve öğretmenlere arazi tahsisi konusuna da değinen Salim Altuğ, bu konuda da rahatsızlığını dile getirdi. Meclis tarafından, Enstitü’den mezun öğretmenler hakkında kabul edilen son kanun bir memnuniyet doğurmuş ise de inşaat yükünün özellikle çevresel şartların güçlüğü konudaki sıkıntıyı giderememişti¹⁵⁷.

Küçük şikayetler dışında bu ilçedeki mülki memurlardan halk memmundu. Bu durumdan faydalanarak genel memnuniyetsizliğin giderilmesi ve menfi propaganda tesirlerinin yok edilmesi, teşkilatın kuvvetlenmesi, canlanması için devamlı ve sistemli bir çalışmaya ihtiyaç olduğu da raporda ifade edilmişti¹⁵⁸.

İnceleme gezisini tamamlayan Salim Altuğ, 23 Ekim 1947 tarihli raporla, izlenimlerini ve yaptıklarını genel sekreterliğe sundu. Salim Altuğ da kendisinde oluşan kanaati şöyle açıkladı. “Bütün vilayette müstakil bir ocak yok gibidir. Semt ocakları veya nahiyeelerde yapılan kongrelerin alakasızlığı da ortadadır. Parti kayıtları ya yoktur ya da doğru bilgilere dayanmamaktadır. Partililer ise bu durumdan teessür duymaktadır. İnsanların aklına ‘senelerden beri ne yapılmış?’ sorusu gelmektedir. Tek parti içinde

¹⁵⁵ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵⁶ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵⁷ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁵⁸ BCA, 490.01.650.164.1.

dahi olsa nizamnamenin bu konudaki hükümlerinin az çok kusursuz tatbikine gidilememesini de parti adına bir kayıp saymaktadır. Partinin bundan sonra boş geçirecek bir dakika bile zamanı yoktur. İllerde ve ilçelerde görev yapan partililerin serbest meslek sahibi olmaları bakımından devamlı partiyle ilgilenememektir. Bu gibi nedenlerle teşkilatın yeni baştan elden geçirilmesi ve kurulması gerekmektedir”¹⁵⁹.

Salim Altuğ gezisini tamamlayıp raporu sunmasından dokuz ay sonra Genel Sekreterlik raporda belirtilen aksaklıkların giderilmesi yönünde çalışmalara başlamıştı. Bu konuda Erzurum Bölge Müfettişi Esat Altan’a görüşlerinin sorulması¹⁶⁰ bu çalışmalara başlandığını bir göstergesidir.

C.H.P. Erzurum İl Teşkilatı’nda 1947 yılında bu teftiş haricinde bir de tayin gerçekleşti. Erzurum ile Özel İdare Müdürü Avni Demir, Kırklareli Özel İdare Müdürlüğü’ne tayin edilmişti. Bu olay C.H.P. İl İdare Kurulu’nu çok üzdü. Çünkü adı geçen müdür, C.H.P. Erzurum Teşkilatı’na çok önemli hizmetler gerçekleştirmişti ve partiye bağlı biriydi. C.H.P. için çok tehlikeli olan bir dosyayı onbin lira teklif edilmesine rağmen reddeden Avni Demir, gece evinden daireye dönerek ve dosyaları demir kasaya koyarak, muhafaza altına almış, böylece C.H.P’yi seçimlerde sıkıntıya sokacak bir gelişmeye engellemişti. C.H.P’liler partisine böylesine bağlı birini kaybetmek istememiş ve Erzurum C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanı Ömer Olgun imzalı bir yazıyla tayinin durdurulmasını talep etmişlerdi¹⁶¹.

1947 yılında teşkilat içi rahatsızlıklardan birisi de İspir İlçesi Hunut Bucacı’nda yaşandı. Hunut Bucak Müdürü Hikmet Atalay’ın bucak müdürlüğünde başarı gösteremediği gerekçesiyle, İçişleri Bakanlığı’nın emriyle Erzurum Valisi Cemal Dinç tarafından evrak kalemi memurluğuna tayin edildi¹⁶². 1949’da ise Horasan Bucak Müdürü Fahri’nin D. P. lehine propaganda yaptığı ve partiye üye kaydettiği Horasan’dan Razi imzasıyla Genel Sekreterliğe gönderilen bir yazı ile bildirildi. Bunun

¹⁵⁹ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁶⁰ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁶¹ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁶² BCA, 490.01.650.164.1.

üzerine Genel Sekreterlik olayın araştırılması hususunda Erzurum İl İdare Kurulu'nu uyardı. Yapılan araştırma sonucunda adı geçen şahsın böyle bir faaliyet içinde olmadığı, aksine C.H.P. lehine gayretli bir çalışma içinde olduğu, Pasinler İlçe İdare Kurulu tarafından bildirildi¹⁶³.

C.H.P. Erzurum İl İdare Kurulu'nun bir diğer rahatsızlığı ise Umumi Müfettişliklerin kaldırılması üzerine Erzurum'da boşalan III. Umumi Müfettişlik binasına vilayetle, bir kısım dairelerin taşınmasının gündeme gelmesiydi. Taşınacak dairelerinde; vilayet makamı, defterdarlık ve muhasebesi, Maarif Müdürlüğü, Sıhhat Müdürlüğü, Jandarma Alay Komutanlığı olacağı söylenmekteydi. Hükümet dairelerinin bir kısmının hükümet konağında kalışı, aralarındaki mesafe uzaklığı sebebi vatandaşlara zorluklar çıkaracağı düşüncesinde olan il idare kurulu bu durumu genel sekreterliğe bildirdi. İl idare kurulunun bu talebini çok yerinde ve haklı bulan genel sekreterlik İçişleri Bakanlığı ile irtibata geçerek konunun tekrar incelenmesini talep etti¹⁶⁴.

C.H.P'nin Erzurum il örgütü 1947 yılı itibarıyla sıkıntılıydı. Üye kayıtları, gelir gider defterleri ve hepsinden öte halkın C.H.P'ye ilgisi yok denecek kadar azdı. Salim Altuğ bunu kendi ifadeleri ile çok anlamlı bir şekilde ortaya koymuştu. D.P'nin etkinliği de gün geçtikçe bölgede, ağırlığını iyiden iyiye hissettiriyordu.

3-1947'de D.P. İl İdare Kurulu

1947 itibarıyla D.P'nin il idare kurulu şu isimlerden oluşmaktaydı¹⁶⁵:

Erzurum İl İdare Kurulu

Başkan	: Mustafa Zeren	Avukat (Emekli askeri hakim)
Üyeler	: Memiş Yazıcı	Avukat
	Şaban Dilaver	Tüccar
	Şevki Muratoğlu	Tüccar
	Cemil Bekiroğlu	Müteahhit

¹⁶³ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁶⁴ BCA, 490.01.650.164.1.

¹⁶⁵ BCA, 490.01.448.1848.1.

	Nedim Cinisli	Tüccar
	Ömer Arı	Terzi
	Erzurum Merkez İlçe	
Başkan	: Osman Çilingiroğlu	Tüccar
	Pasinler İlçesi	
Başkan	: Fuat Pasinler	Emekli Jandarma Hesap Memuru
	Hınıs İlçesi ¹⁶⁶	
Başkan	: İsmail Kaya	Tüccar
	Oltu İlçesi	
Başkan	: Nazım Önder	Tüccar
	Aşkale İlçesi	
Başkan	: Refik Çığ	Arzuhalci

4-C.H.P. ve D.P'nin Erzurum'daki Çekişmesi

Cumhuriyetin ilanından 1946'ya kadar devam eden tek partili sistem anlayışının etkileri, özellikle taşrada uzun süre silinemedi. 21 Temmuz 1946'da yapılan genel seçimler, kırsal bölgelerin henüz çok partili sisteme hazır olmadığını göstermişti. Taşrada C.H.P'nin idari üstünlüğü devam etmekteydi. Bu üstünlük Erzurum içinde geçerliydi. Öyle ki, 1946'da Erzurum Milletvekili adayı ve Erzurum halkı tarafından sevilen bir sima olan Mareşal Fevzi Çakmak, çok az miktarda oy alabilmişti. Bu durum seçim sonuçlarını da tartışmalı hale getirmişti. Bu da Eski sistemden yeniye geçişi, oldukça sancılı bir hale getirmişti. Halk iki parti arasında kalmıştı. Bu da vatandaşların sağlıklı karar alabilmelerini de etkilemekteydi. Örneğin:

¹⁶⁶ Hınıs ilçesinin müteşebbis heyeti şu isimlerden oluşmaktaydı: Tüccar İsmail Kaya, Dava Vekili Esat Arslan, Demirci Fahri, Esnaf Süleyman Daloğlu.; Karaköprü Bucağı; Revan muhaciri çiftçi Mustafa Atmaca ve yine Revan muhaciri çiftçi Mahmut.; Halilçavuş Bucağı;Emekli Nahiye Müdürü Sıtkı Atilla.BCA,490.01.448.1848.1.

Aşkale'nin Kağdırç köyünden Nusret Ateş, 5 Mart 1947'de Aşkale Kaymakamlığı'na bir dilekçe verdi: "Merkezi kasabada dava vekilliği yapan Refik Çığ bundan bir ay önce beni Kızılay Cemiyeti'ne yardım olmak üzere aza kayıt ederek elime bir makbuz vermiş, benden 2 lira almıştır. Şimdi işittiğime göre beni D.P.'ye kaydettiğini haber aldım. Ben Halk Partisi mensubuyum. Eğer haberim olmadan böyle bir şey yapılmışsa mezkur partiden ayrıldığımı D.P. Başkanlığı'na tebliğ edilmesini dilerim"¹⁶⁷.

Aşkale Kasaba merkezinden Hüseyin Günder'de kaymakamlığa verdiği dilekçede "bilmeyerek kazaen D.P.'ye aza olmuşum. Bu kere mezkur partiden katiyen alakamı keserek istifa ediyorum ve evvelce kayıtlı bulunduğum C.H.P.'ye kaydımın verilmesini istiyorum" demektedir. Yine Aşkale'nin Topalçavuş köyünden idare heyeti azası Fehim Güney ve aynı köyden Şevki Alay ve Nafiz Kaya'da benzer dilekçelerle kaymakamlığa başvurmuşlardı¹⁶⁸.

Görüldüğü üzere Erzurum'dan C.H.P. ile D.P. arasında partililerle üye kayıtları konusunda sıkıntı yaşanmaktaydı. Ayrıca D.P. lehinde propaganda yaptıkları C.H.P. tarafından iddia edilen devlet memurları konusunda da idari soruşturma yapılmaktaydı. Tortum Müftüsü Mehmet Sıddık Öğülmüş'ten kaynaklanan sorun, buna iyi bir örnek oluşturmaktaydı.¹⁶⁹

Cevat Dursunoğlu şikayet yazısında; muhalefet partisinin kurulmasıyla sayıları gittikçe artan ve görevini kötüye kullanan memurlar hakkında parti müfettişi ve genel sekreterliğe birçok şikayet geldiğini ve bu memurların görevlerini layıkıyla yapmaları, yapmayanların ise cezalandırılmaları gerektiğini vurguladı. Cevat Dursunoğlu ayrıca "C.H.P. davasını yürütmek istiyorsa bu memurların imtiyazı ne olursa olsun, milletin

¹⁶⁷ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁶⁸ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁶⁹ M.Sıddık Öğülmüş Tortum'da doğmuştur. İlmiye tahsilini tamamladıktan sonra Erzurum Askeri Rüstiyesi İptidai Mekteplerinde Darülhilafe muallimliklerinde bulunmuştur. Daha sonra Oltu Müftülüğü'ne 1935'de İspir ve 1939'da Tortum Müftülüğüne tayin olmuştur. BCA, 490.01.448.1848.1.

selameti açısından gerekenlerin yapılması lazım geldiğini” belirterek, Tortum Müftüsü M.Sıddık Ögülmüş ve Hakim Nusret Taftalı için gereğinin yapılmasını istedi¹⁷⁰.

C.H.P. Örtülü İlçe Kurulu Başkanı Hüseyin Köycü il idare kurulu başkanlığına verdiği dilekçede; yolsuzluk yapan devlet memurlarını amirlerinin göz yumması, muhalif partinin bunu propaganda malzemesi olarak kullanması ve D.P. mensuplarına bu memurlar ve amirler tarafından iltifat gösterilip, himaye edilmesi durumunda kendi üzerlerine düşen bir görevi olup olmadığını sorması da bu ilçede de bir sıkıntı olduğunun göstergesiydi¹⁷¹.

Erzurum Bölge Müfettişi Balıkesir Milletvekili Muzaffer Akpınar, Erzurum ziyareti sırasında Tortum ilçesini de ziyaret etti ve buradan C.H.P. İlçe İdare Kurulu Başkanı Sadık Çöpür’den ilçe hakkında bilgi aldı. Sadık Çöpür, Muzaffer Akpınar’a D.P’nin ilçedeki memurları kullanarak propaganda yaptığını, henüz ilçede kurulmamış olan muhalefet partisinin kurulması için halkı tahrik ettiğini ifade etti. Bölge Müfettişi’nin şehirden ayrılmasından sonra Sadık Çöpür propagandaların devam ettiğini ileri sürerek, müfettişlik makamına bir yazı gönderdi. Sadık Çöpür yazısında şu ifadeler yer verdi. “1946 yılı Ağustos ayı içinde ilçemizde kurulan ve propagandaları; şapka ve mekteplerin kalkmasına, tekke ve medreselerin kurulmasına ve istipdat devrinde olduğu gibi bütün dini hadiselerin vücut bulmasına ve kadınların kapalı gezmesine dayanan, karşı parti kurul başkanı ve üyelerinin bu propagandalarına rağmen partilerine üye kazanacak vasıf ve kudrette olmadıkları ancak, kendileri birleşerek tam bir komite halini alan memurların mevki ve nüfusları sayesinde muvaffakiyet elde ettikleri”¹⁷² ni ifade etti.

Sadık Çöpür bu faaliyetleri gerçekleştirenler olarak da şu isimleri verdi. “Yargıç Nusret Taftalı, Cumhuriyet Savcısı Hüseyin Özen, Sorgu Yargıcı Hilmi Erdem, Başkatip Fazıl Tan, Zabit Katipleri Kâzım Akbulut ve Maksut Kırmızıyüz, Orman

¹⁷⁰ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷¹ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷² BCA, 490.01.448.1848.1.

Katibi Mustafa Aktan, Taşkesenli Meşhur Şeyh Ahmet adındaki şahsın damadı ve müridi Nakşibendi Tarikatı'ndan müftü Mehmet Sıddık Öğülmüş, İlçe Merkezi Başöğretmeni Abidin, Askerlik Şubesi Katibi Sırrı Gümrükçü, Ziraat Muallimi Mustafa Çeker, Özel İdare Memuru Hakkı Özgüney, Yeni Köylü Merkez Öğretmeni Nevzat Temel...»¹⁷³

Açıktan açığa D.P. taraftarı olup onlarla birlikte hareket eden ve C.H.P'nin işlerine büyük engel teşkil eden bu isimlerin muhtarlık seçimlerinden önce ilçeden uzaklaştırılması gerektiğini, aksi halde C.H.P'nin bu seçimleri kaybedeceğini ifade ettikten sonra, bu mesuliyeti kendi üzerine almamış, bölge müfettişlik makamından gereğinin yapılmasını istemişti. Sadık Çöpür, bu yazısının bir kopyasını Erzurum İl İdare Kurulu'na, bir kopyasını da C.H.P. Genel Sekreterliği'ne göndermişti¹⁷⁴.

Muhalefet partisi'nin ilçede güçlendiğini gören Sadık Çöpür, genel sekreterliğe “zata mahsus” olarak bir yazı daha gönderdi. Yukarıdaki isimlere ek olarak bu yazıda ilçe kaymakamı İlhami Veda'nın da D.P'li olduğu yönünde şüpheleri olduğunu dile getirdiği yazıda, ismi geçen memurların yerlerinin değiştirilerek ilçeden uzaklaştırılmasını ivedilikle istedi¹⁷⁵.

Bütün bu iddialara karşılık Müftü M.Sıddık Öğülmüş bir savunma dilekçesi verdi. Diyanet İşleri Reisliği'ne verilen savunmada Müftü hakkındaki iddiaların tamamen yalan olduğu, kendisinin Cumhuriyet idaresine karşı olmasının mümkün olmadığı, parti işlerine karışmaya gelince de hiçbir partiyle ilişkisinin olmadığını ifade etti¹⁷⁶.

C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi Balıkesir Milletvekili Muzaffer Akpınar bu konu hakkında genel sekreterliğe malumat verdi. Muzaffer Akpınar parti kongreleri sırasında Tortum'a gittiğini adı geçen şahıslar hakkında verilen bilgileri kendisinin de

¹⁷³ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷⁴ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷⁵ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷⁶ BCA, 490.01.448.1848.1.

araştırarak teyit ettiğini, Ankara'ya dönüşünde ilgili makamlara başvurduğunu ancak bir sonuç alamadığını ifade etmişti. Daha sonra Tortum ilçe idare kurulundan aynı konu hakkında üç mektup daha aldığını bu ilçedeki memurların sadece partiye değil rejimi dahi yıkacak şekilde birlik halinde çalıştıklarını ileri sürdü. Bu memurların ilçeden uzaklaştırılmaması durumunda, idare kurulunun hepsinin birden partiden istifa edeceğini bildirdiği yazıda gereğinin yapılmasını genel sekreterlikten istedi¹⁷⁷.

Diyanet işleri Reisliği, Müftü M.Sıddık Öğülmüş hakkında bir tahkikat başlattı. Tahkikat sonucunda adı geçen şahıs hakkındaki şikayetin gerçek olmadığı, kendisinin rejime bağlı, muhitinde tanınmış ve sevilmiş, temiz bir din adamı olduğu, C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bildirildi¹⁷⁸.

Müftü M.Sıddık Öğülmüş hakkındaki iddialar daha sonraları da devam etmiştir: C.H.P. Genel Sekreteri Cevat Dursunoğlu aynı şahıs hakkında ara seçimlerde de C.H.P. aleyhine çalıştığını, 22 Haziran 1949'da Bölge Müfettişliği'ne bildirecekti¹⁷⁹.

Yine 1947 yılında iki parti arasındaki mücadele Karayazı ilçesinde de görülmektedir. D.P. Karayazı şubesine kayıtlı Yukarı Söylemez Köyü'nden Muhtar Fetullah Taş, Fahrettin Taştan, Emin Aslan, Reşit Aydın kaymakamlık yoluyla İlçe başkanı tarafından ikna edilerek C.H.P'ye kaydedildi¹⁸⁰.

1947 yılında ülkenin orta sınıfını oluşturan memurlar arasında yaşanan bu iktidar-muhalefet sorunu, Erzurum'daki bürokrasi kesimi üzerinde rahatsızlık yaratmıştı. Buradaki temel sorun; memurların konumlarını kaybetmemek için bir taraftan C.H.P. ile bağlarını koparmama, diğer taraftan da gittikçe güçlenen D.P'nin karşı söyleminin şahıslar üzerindeki etkisiydi.

¹⁷⁷ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷⁸ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁷⁹ BCA, 490.01.448.1848.1.

¹⁸⁰ BCA, 490.01.448.1848.1.

5-D.P. Genel Başkanı Celal Bayar'ın Erzurum Gezisi

D.P. Genel Başkanı Celal Bayar, D.P. kurucularından Refik Koraltan ve bir grup partili, 4 Ekim 1947'de Erzurum'u da kapsayan bir doğu gezisine çıktı¹⁸¹. Erzurum'da iki kez halka hitap eden Celal Bayar, şu konular üzerinde durdu:

Erzurum'da olmaktan büyük mutluluk duyduğunu söyleyerek konuşmasına başlayan Celal Bayar, önce Milli Mücadele döneminde ve Erzurum Kongresi'nde Erzurum Halkı'nın gösterdiği fedakarlığı ve kahramanlığı anlattıktan sonra sözü T.B.M.M'ye getirdi. Celal Bayar, D.P'nin kuruluşunu anlattıktan sonra D.P. ile C.H.P. arasındaki görüş farklılıklarına değinmişti: "Halk Partisi, vatandaşların ferdi ve toplumsal hürriyet ve eşitliğini, devlet varlığı ve otoritesi sınırı içinde görmektedir. Buna mukabil D.P., hükümeti son derece kamu vazife ve hizmetlerini görmek üzere halk tarafından kurulmuş bir idare cihazı saymaktadır. Devlet varlığı içinde hükümet ve teşkilatı halkın dışında ve üstünde bir varlık değildir: İyi bir idarenin gayesi bütün münasebetlerinde yurttaşa tam bir ehemmiyet verebilmektir. Biz, memurlardaki kanuni yetkilerin, idari otorite temini bahanesiyle keyfi olarak kullanılması temayüllerine karşı koyacağız. Otorite temini bahanesiyle, keyfi hareketleri bütün memleketten kaldıracığımızı programımıza aldığımız halde bizzat D.P. ve mensupları yer yer tazyike maruz kaldı"¹⁸².

Celal Bayar, memurların imtiyazlı bir sınıf oluşturarak, kendisini halktan üstün görmeye başladığını ve bunun temelde yanlış bir uygulama olduğunu, bu keyfi duruma kendi dönemlerinde son vereceklerini ifade etmesi, o dönemin Türkiye'si için memur oligarşisine yönelik en çarpıcı tespitlerden birisiydi.

Seçim devresinde, C.H.P'nin tutumuna da değinen Celal Bayar, C.H.P'nin politikasını "otorite fiiliyatta bunaltıcı terör politikası"¹⁸³ olarak isimlendirdi. Suikastçı, ihtilalci gibi suçlamalara maruz kaldıklarını belirten Celal Bayar, siyasetteki krizin Cumhurbaşkanı'nın yayınladığı "12 Temmuz Beyannamesi" ile aşıldığını ve devlet

¹⁸¹ BCA, 030.01.65.407.7.

¹⁸² Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, s.173.

¹⁸³ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, s.174.

başkanının beyannamesinin hükümlerini yerine getirmek için, bizzat telkin vazifesine Erzurum'dan¹⁸⁴ başladığını ifade etti.

Celal Bayar daha sonra eğitim politikalarını ve eğitimdeki sorunları anlattı. İlköğretimin maarif sisteminin temeli olduğunu, ilkokul öğretmenleri arasında farklı zümreler yaratılmaması gerektiğini, hepsinin aynı bilgiye, seviyeye, ruha sahip olmaları gerektiğini söyledikten sonra doğu illeri için eğitimin önemini ve hatta D.P. programında doğu illerindeki eğitim için özel bir madde¹⁸⁵ olduğunu ifade etti.

Memleketin ekonomik durumu hakkındaki görüşlerini (özellikle doğu illeri) “henüz tam manasıyla pazarlaşmamış hemen hemen kapalı bir iktisat düzeni kalmıştır” şeklinde açıklayan Celal Bayar, doğu vilayetlerinin layık oldukları iktisadi seviyeye yükseltmek, için yapacaklarını şu sözlerle açıkladı: “Bu vilayetleri en yakın ihtiyaç iskeleleriyle memleketini diğer kısımlarına bağlayacak ulaşım vasıtalarının temini; Bu vilayetlerin tabii servetlerini ve kaynaklarını kıymetlendirecek sanayi ve küçük sanatların yaratılması; Bu vilayetlerde nüfus yoğunluğunu çoğaltacak bütün tedbirlerin alınması zaruretleri vardır”¹⁸⁶.

Bu bölgede yapılacak işlerin başında halkın en mühim kazanç kaynağı olan hayvancılık, canlı hayvan ve hayvan maddeleri idaresiyle sanayinin ele alınması gerekliliğini vurguladı. Doğu vilayetlerindeki halkın altı-yedi ay kadar evlerinde işsiz hayat sürdüklerini söyleyen Celal Bayar, çözüm olarak ev sanayi ve iplik işini sundu. Ayrıca yağ ve peynir atölyeleri, şeker fabrikaları tesisi yapılmasının mümkün olduğunu

¹⁸⁴ 12 Temmuz Beyannamesi'nin yayınlanmasından sonra Cumhurbaşkanı bir yurt gezisine çıkmıştır: Erzurum, Giresun, Kars, Ordu, Rize, Samsun ve Trabzon illerini kapsayan gezinin ilk durağı Erzurum'dur. İnönü her gittiği yerde C.H.P. ve D.P. yöneticilerinin yanı sıra, o yerin idare amirleri ile görüştü ve idare amirlerine her iki partiye karşı eşit davranmaları için kesin direktifler verdi ve olumsuz hareketlerden kaçınmalarını istedi. Kamuoyu açısından ve siyasi ortamın yumuşaması bakımından önemli olan bu gezi sonunda İnönü'yi Ankara Garı'nda Fuad Köprülü ve D.P'lilerin de katıldığı bir kalabalık karşıladı. (M.Albayrak, Demokrat Parti, s.124.)

¹⁸⁵ D.P. programının 41. maddesi olan bu maddede doğu vilayetleri için “Doğu bölgesinde her derece ve şubede okulları ve nihayet fakülte ve enstitüleri ile bir kültür merkezi yaratmak lüzumuna inanıyoruz”. (DP Tüzük ve Program, Doğu Matbaası, Ankara, 1946, s.27)

¹⁸⁶ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, s.175.

belirten Celal Bayar, doğu illerinin iktisadi şartları ıslah edildiği takdirde, bugünkü nüfusunun birkaç katı üstündeki nüfus için, en iyi hayat merkezleri olacağını ileri sürdü. Bayar konuşmasını şu sözlerle sonlandırdı: “Birtakım zaruretler neticesi olarak bakımsız kalan bu güzel ve fedakar yurt parçasını tekrar kalkındırmak, göğsünde sakladığı maddi ve manevi kabiliyetleri yeniden kıymetlendirerek layık oldukları mevkiye yükseltmek bize bir borçtur. D.P. bunu bütün şumultü ile idrak etmiş bulunuyor. Bu sebeple icab eden zirai ve iktisadi geniş bir planın tanzim edilerek tatbikatına geçilmesi ve bilhassa mektep ve maarif meselelerinin büyük bir ehemmiyetle ele alınarak halledilmesi, partimizin ana davalarından birini teşkil etmektedir. Sizlerin ve bütün milletin elbirliğiyle, bunu gerçekleştireceğini ve buralardaki fedakar ve çalışkan yurttaşlarımızı, layık oldukları refah ve huzur seviyesine ulaştıracaklarını, emniyetle söyleyebilirim. Sağolun sevgili vatandaşlarım”¹⁸⁷.

Celal Bayar, 5 Ekim 1947 günü Erzurum’da bir konuşma daha yaptı. D.P. olarak memlekette hiçbir ayırım yapılmamasını istediklerini söyleyerek, konuşmasına başlayan Celal Bayar, D.P’nin niçin kurulduğu bazı antidemokratik kanunların olduğu ve bunların kalkması konularına değindi. D.P. hakkında ortaya atılan iddialara da açıklık getirdikten sonra orman ve maarif işlerine temas ederek, bundan evvelki hükümetlerin bu hususlarda çok yol tuttıklarını söyledi. Daha sonra halkevi meselelerine değinen Celal Bayar halkevleri ile ilgili olarak şu cümleleri kullandı: “Ankara’da bu hususta ne düşündüğümüzü ve Halkevinden ne şekilde istifade etmek istediğimizi sordular. Kendilerine bildirdik. Bu işler, radyo ve ajanstan istifade işleri kendiliğinden olacaktır.

Asıl dava, asıl mesele, hürriyet misakını yerine getirmektir. Bu yapılmadıkça üst tarafı halle muhtaç şekilde kalır. Bir defa bütün memlekette baskı vardır. Bu yerine göre değişir. Hürriyetlerin en mühimi korkudan masum kalma hürriyetidir. Vatandaş kanun dairesinde hareket ettikçe, şundan bundan korkmak aklına bile gelmemelidir. Biz işte bunu temine çalışacağız”¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, s.177.

¹⁸⁸ Celal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri, s.179.

Celal Bayar, valilerin değiştirilmesi meselesine de temas etti. Bunun bir şahıs meselesi olmadığını ve bir vatandaşa karşı suç işleyen idare amirlerinin cezalandırılmasının, prensip olarak yerleşmesi gerektiğini belirttikten sonra, D.P'nin iktisadi bakımdan etütler ve hazırlıklar yaptığını, bu arada Erzurum'un istikbali için düşünceleri olduğunu ve bütün bunlar için parti arkadaşlarına güvendiğini söyleyerek, konuşmasını bitirdi. Celal Bayar ve D.P. heyeti 6 Ekim günü 10:20 uçağı ile Erzurum'dan ayrıldı¹⁸⁹. Celal Bayar Erzurum'da gördüğü ilgiden dolayı minnettarlığını Refik Koraltan'a bir sohbetlerinde aktarmıştı¹⁹⁰.

Celal Bayar yapmış olduğu konuşmada Erzurum'un ekonomik sosyal ve kültürel gelişmesi için ileri sürdüğü fikirlerin büyük kısmı D.P'nin iktidarı döneminde gerçekleştirilmeye çalışılacaktı.

6-Memur Kadrosunda Yeni Tayinler ve Elektrik Şebekesi Alt Yapısını Oluşturma Faaliyeti

19 Şubat 1947 tarihli Ulaştırma Bakanı imzasıyla yayınlanan ve Başbakanlık, Bakanlıklar ve Genelkurmay Başkanlığı'na arz olunan telgrafa göre; Devlet Demiryolları Erzincan-Çetinkaya kısmı Erzurum X.İşletmeye devredildi¹⁹¹. Mart ayında ise Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bir tayin gerçekleşti. Açık bulunan altmış lira maaşlı Erzurum Milli Eğitim Müdürlüğü'ne, Edirne İlköğretim müfettişlerinden Akil Mengü atandı¹⁹². Bir diğer atamada Erzurum Jandarma Müfettişliği'nde gerçekleşti. Trabzon Jandarma Bölge Komutanı Albay Fehmi Akıncı, Erzurum Jandarma Müfettişliği'ne getirildi¹⁹³.

İngiliz Kültür Heyeti Ziraat Müşaviri T.Verschoyle'in zirai incelemelerde bulunmak üzere Erzurum'a bir gezi yapacağı ve bu gezi sırasında ikinci yasak bölgeye

¹⁸⁹ BCA, 030.01.65.407.7.

¹⁹⁰ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri, s.180.

¹⁹¹ BCA, 490.10.152.78.39.

¹⁹² BCA, 030.11.1.190.9.19.

¹⁹³ BCA, 030.11.1.0.191.11.3.

girmek için Dışişleri Bakanlığı'na müracaatı, Temmuz ayında gerçekleşti. 17 Temmuz 1947 tarihli bakanlar kurulu kararı ile Müşavir Verchoyle'in yirmiikinci.Yasak Bölge'ye girmesine izin verildi¹⁹⁴.

Erzurum Belediye Başkanı Kazım Yurdalan, Erzurum şehrinin elektrik işinin tamamlanması için gereken altıyüzellibin liranın sağlanması ve sokaklarının çirkin durumdan kurtarılması için, düz ve toprak olan bina damlarını çatıya çevirmek üzere, her yıl 2.000 m3 kerestenin nakliyesiz olarak gönderilmesi için, 29 Aralık 1947 tarihinde cumhurbaşkanlığına bir yazı gönderdi¹⁹⁵. Kazım Yurdalan gönderdiği bu yazının, ilgili makamlara da takdim edilmesini istedi. Cumhurbaşkanlığı, Kazım Yurdalan'ın bu isteğine karşılık başbakanlığa konuyu aktarmış, başbakanlıkta içişlerine konuyla ilgilenilmesi ve isteğin yerine getirilmesi için bir yazı gönderdi. Gönderilen bu yazı üzerine İçişleri Bakanlığı, Erzurum elektrik işlerinin ıslah ve genişletilmesi için 20 Kasım 1947'de elliüçbin lira yardım yaptı. Ayrıca Kazım Yurdalan'ın kereste isteğini de gerekli işlemin yapılması için Tarım Bakanlığı'na bildirdi. Kazım Yurdalan'ın isteğini karşılık yapılan bu yardım, başbakanlık tarafından verilen cevap yazısında kendisine bildirildi¹⁹⁶.

Bu dönemde devletin demiryolu politikasında Erzurum, merkez durumuna gelmekteydi. Erzurum'daki bürokratik kadrolarda bu dönemde güçlendirilmeye çalışılmaktaydı. Erzurum'un modern bir görünüme kavuşması içinde, hükümet tarafından belediyeye maddi destekte bulunulmaktaydı.

B-ERZURUM'DA MAHKEMELİK D.P. MİTINGİ (27 Haziran 1948)

1-Miting ve Sonrasında Yaşanılan Gelişmeler

Erzurum D.P. il teşkilatı 27 Haziran 1948'de bir miting düzenledi. Dağıtılan el ilanlarıyla¹⁹⁷ halk mitinge davet edilmişti. Genel merkez adına mitinge katılacağı

¹⁹⁴ BCA, 030.18.01.114.48.12.

¹⁹⁵ BCA, 030.10.82.540.5.

¹⁹⁶ BCA, 030.10.32.540.5.

¹⁹⁷ Dağıtılan el ilanı için (Ek:1)

önceden açıklanan, Fuat köprülü mitinge katılamadı. Tahminen ikibin kişilik bir katılımın olduğu mitinge; Ağrı, Muş, Kars, Trabzon ve Gümüşhane illerinden de ortalama yüz-yüzelli kişilik bir katılım oldu. Mitingde onüç kişi konuştu. Genellikle konuşmalar seçim ve seçimlerdeki yolsuzluklar üzerine yapıldı. Konuşmacılardan;

“Muş’tan Ferit Kılıçlar

Nesebi Sahih Hükümet ve Meclis istiyoruz. Ya Devlet başa, ya kuzgun leşe (ya hürriyet, ya ölüm)

Muş’tan Sait Çelikoğlu

Memleket iktisaden çökmüştür, kültür bakımından çok geri bir memlekettayız. Bir reform lazımdır. Fakat bu reformu kim yapacak? Adem-i iktidarla malul olmayan bir hükümet istiyoruz.

Bayburt’tan Necmettin:

Yaptıkları suistimalleri örtmek için particiliği kalkan edinmeye çalışıyorlar.

Trabzon D.P. İl Başkanı Kemal Atal:

Otellerde bize yer vermeyenler ve bugünde pehlivan Güreşi¹⁹⁸ tertip ettirenler kahrolsun... İkinci Hasan Saka Kabinesi de, üçüncüsü de ki, bunlar şefin işaretiyle halkın iradesine dayanmadan iş başına geçiyorlar. Başlarıyla beraber cehennemin esfelessafiline gitsinler”¹⁹⁹

C.H.P. bu mitingi yakından takip ettirmiş ve yapılan konuşmaların dinleyenler üzerinde hiç de iyi bir tesir bırakmadığı ifade edilmişti. Bilgi notunda belirtildiği üzere; konuşmacıları üslubu topluluk üzerinde kötü bir tesir bıraktığı için, D.P. Erzurum İl İdare Kurulu Başkanı Mustafa Zeren mitingi beklenen süreden önce bitirmek zorunda

¹⁹⁸ Erzurum’da D.P’lilerin bu mitingi yapılırken; C.H.P. Erzurum İl Teşkilatı, Pasinler’de bir güreş şöleni tertip etmiş ve otobüslerle ücretsiz seyircileri taşımıştır. Bu durum D.P’liler tarafından CHP’nin mitingi etkisiz hale getirme teşebbüsü olarak değerlendirilmiştir. (Murat Küçükkuşurlu, Cumhuriyet Devrinde Erzurum’da Siyasi Hayat (1923-1950), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2006, s.244.)

¹⁹⁹ BCA, 490.01.448.1848.1.; Mitingde Kemal Atal’ın kullandığı bu kelime;daha aşağı ve daha alçak olan anlamına gelmektedir. (Mehmed Bahaeddin, Yeni Türkçe Lügat, Ankara, 1997, s.41.)

kalmıştı. Halbuki programa göre onüç kişinin dışında altı kişi daha konuşma yapmak için sıralarını beklemekteydi²⁰⁰.

Miting sonrası Erzurum'da siyasi hava gittikçe gerilmekteydi. Bu arada Erzurum Cumhuriyet Savcılığı da toplantıda konuşulan bu sözlerden dolayı, konuşanlar hakkında bir tahkikat başlattı.C.H.P. ise mitingde konuşulanlar karşısında kayıtsız kalmadı. Erzurum İl İdare Kurulu ile C.H.P. Genel Sekreterliği arasında fazlaca yazışmalar yapıldı. İl İdare Kurulu'nun genel sekreterliğe gönderdiği miting hakkındaki yazıda, miting için küçümseyici ve başarısızlıkla sonuçlandığını gösteren şu ifadeler yer aldı:

“Umumiyet itibariyle tatil gününe rastlamasına ve birkaç gün evvelinden başlayarak, çeşitli vasıtalarla ilan edilmesine rağmen fazla kalabalık toplayamayan bu miting, gerek tertip şekli ve gerekse söylenen sözler ve söyleyenlerin taşıdıkları gayeler itibari ile halk nazarında hiç de iyi tesir bırakmamıştır. Yaylanın çocuğu ve yaylada yaşayanlar, Türk vakurluğunun bu hasletini toplantıya karşı bir kere daha göstermişlerdir”²⁰¹.

Genel sekreterlikten il idare kuruluna gönderilen yazıda ise, miting hakkında genel sekreterliği verilen bilgiler için teşekkür edildikten sonra, “Kanun nazarında suç teşkil eden hususlar hakkında savcılığın yaptığı takibatın gözden kaçırılmayarak sonucun bildirilmesini” istenmekteydi²⁰².

D.P'nin Erzurum'da yaptığı bu mitingden doğan ve Trabzon D.P. İl İdare Kurulu Başkanı Kemal Atal hakkında başlatılan adli kovuşturma, sorgu yargıçlığının kararıyla, Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi'ne intikal etmişti: Sorgu Yargıçlığının son soruşturmanın açılmasına dair kararı üzerine hakkında gıyabi tutuklama kararı verilen Kemal Atal, bir müddet bulunamamıştı. Ancak 1949 yılının Ocak ayındaki duruşmaya gelmesiyle tutuklama gerçekleşmişti. Duruşmalar gizli yapıldığından cereyan eden olaylar malum değildi. Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi'nde görülen dava, 29 Mayıs 1949 günü karara bağlandı. Karara göre Kemal Atal, hem cumhurbaşkanına hakaret

²⁰⁰ BCA, 490.01.448.1848.1.

²⁰¹ BCA, 490.01.448.1848.1.

²⁰² BCA, 490.01.448.1848.1.

hem de Cumhuriyet Hükümeti'nin şahsiyeti maneviyasını tahkire dayanan suçları sabit görülerek, bir yıl ağır hapis cezası ve iki yıl süreyle Samsun ilinde ikamete mahkum edildi²⁰³.

Anlaşılabacağı üzere Erzurum'daki miting amacından uzaklaşmıştı. Konuşmacıların haddi aşan sözleri, siyasi iktidarı hedef aldığı gibi aynı zamanda kanunen de suç işlenmişti.

2-C.H.P Genel Sekreterliği'nin D.P. Mitingi Hakkında Görüşleri

27 Haziran 1948'de düzenlenen ve sonrasında önemli olayların gerçekleştiği miting hakkında, C.H.P. Genel Sekreterliği 16 Mart 1949'da bir değerlendirme yaptı. Demokratik rejimlerde, siyasi parti mensuplarının ve herhangi bir partiyle ilişkisi olmayan tarafsız vatandaşların, iktidar partisini veya hükümeti tenkit etmesi, demokrasinin tabii icaplarından olduğu ancak, mitingde iktidar partisine fiili tecavüz ve hakaret taşıyan sözler sarfedildiği ifade edildi. Bunun sonucu olarak da takibat yapılmasının doğal olduğu belirtilen yazıda, mitingde konuşulanların analizine geçildi²⁰⁴.

Ferit Kılıçlar'ın sözlerini, hükümet ve meclisin gayri meşruiyeti iddiasını taşıması bakımından ceza kanununun 159. maddesinin; Necmettin sözlerini, siyasi tenkidi aşan ve iktidar partisini suistimalde bulunmakla suçlaması bakımından ceza kanununun 483. maddesinin; Kemal Atal'ın sözlerinin ise cumhurbaşkanı ve hükümeti tahkir mahiyeti taşımasından ceza kanunun 159. maddesinin kapsamına girdiği ileri sürüldü²⁰⁵.

Kemal Atal hakkında başlatılan takibatı memnuniyetle karşılayan sekreterlik, Necmettin ve Ferit Kılıçlar hakkında da kanuni takibat yapılmasını istedi²⁰⁶.

²⁰³ BCA, 490.01.448.1848.1.

²⁰⁴ BCA, 490.01.448.1848.1.

²⁰⁵ BCA, 490.01.448.1848.1.

²⁰⁶ BCA, 490.01.448.1848.1.

C-1948 ARA SEÇİMLERİ ve ERZURUM

1-C.H.P. Erzurum Vilayet Teşkilatının Yenilenmesi (1948)

1948 yılında CHP'nin Erzurum ve ilçeleri idare kurullarında seçimler yapılmıştır. Seçilenler;

Vali	: Haşim İşcan
Belediye Reisi	: Şevket Arı
İdare Heyeti Reisi	: Mesut Çankaya
İdare Heyeti Muhasibi	: Ömer Olgun
İdare Heyeti Katibi	: Hadi Erverdi
İdare Heyeti Azası	: Ramiz Çavuşoğlu
İdare Heyeti Azası	: Münir Alpagut
İdare Heyeti Azası	: Avni Akın
İdare Heyeti Azası	: Nail Toparlak
İdare Heyeti Azası	: İhsan Cinisli
İdare Heyeti Azası	: Canip Müceldili

Merkez İdare Heyeti

Reis	: Münip Korukçu
Muhasib	: Avni Gömrükçü
Katib	: Rıza Akkök
Aza	: S.Sakarya
Aza	: Mustafa Keskin
Aza	: Hacı Taftalı
Aza	: Suphi Alemdar

Pasinler İdare Heyeti

Reis	: Hüseyin Karabal
Muhasib	: Mehmet Baykal
Katip	: Rıza Özdemir

Aza	: Sabri Önder
Aza	: Ahmet Baybeyi
Aza	: Rıfat Koçak
Aza	: Mehmet Şengül

Oltu İdare Heyeti

Reis	: Zeki Acar
Muhasib	: İbrahim Yeşil
Katip	: Fazıl Sevgili
Aza	: İsmail Efe
Aza	: Veyis Kaftan

Aşkale İdare Heyeti

Reis	: Müdahhar Özden
Muhasib	: Mustafa Öztürk
Katip	: Şakir Erseven
Aza	: Nusret Yıldırım
Aza	: Enver Yayman
Aza	: Fazıl Polat
Aza	: Zeki Yıldırım

Hınıs İdare Heyeti

Reis	: Reşit Erer
Muhasib	: Niyazi Aydemir
Katib	: Kemal Derin
Aza	: Şevket Yıldırım
Aza	: Bekir Gürbüz

Tortum İdare Heyeti

Reis	: Hulusi Kantar
Muhasib	: Kaşif Gürbulak
Katip	: Nail Ünsal
Aza	: Nuri Ergün
Aza	: Asım Gürler ²⁰⁷

Erzurum İl ve İlçelerindeki Kurumlar

Kurum	Başkan
Erzurum	
Kızılay Kurumu	Sabri Sidal
Çocuk Esirgeme Kurumu	Fikri Saygın
Hava Kurumu	Hilmi Balcı

Oltu

Kızılay Kurumu	Rıfat Küçükbaş
Çocuk Esirgeme Kurumu	Servet Açar
Hava Kurumu	Fehmi Kaya

Pasinler

Kızılay Kurumu	Sait Çordan
Çocuk Esirgeme Kurumu	Sait Çordan
Hava Kurumu	Kadri Kaçan

Aşkale

Kızılay Kurumu	Mazhar Erol
Çocuk Esirgeme Kurumu	Hilmi Cimilli
Hava Kurumu	Muharrem Mutlu

²⁰⁷ BCA, 490.01.278.1119.2.

Hınıs

Kızılay Kurumu

Ahmet Ercengiz

Çocuk Esirgeme Kurumu

Bedri Öztürk

Hava Kurumu

Nihat Süer

İspir

Kızılay Kurumu

Avni Doğan

Hava Kurumu

Nuri Levman²⁰⁸

Erzurum'un ilçelerinin bazılarındaki C.H.P'nin üye sayısı da şöyleydi:

Aşkale

Nüfusu : 38.672

Partili Sayısı : 1.145

İspir

Nüfusu : 43.094

Partili Sayısı : 110

Oltu

Nüfusu : 53.664

Partili Sayısı : 2.763

Pasinler

Nüfusu : 49.753

Partili Sayısı : 1.686²⁰⁹

²⁰⁸ BCA, 490.01.278.1119.2.

²⁰⁹ BCA, 490.01.278.1119.2.

C.H.P. Erzurum'da geçmişte olduğu gibi, 1948 yılında da istenilen mitelikli ve gerçekçi üye sayısına hiçbir zaman ulaşamadı. Atatürk dönemi de dahil olmak üzere Erzurum'a gönderilen parti müfettişlerinin raporlarında bu durum açıkça ortaya konulmuştu²¹⁰.

2-Erzurum'da Seçim için Yapılan Hazırlıklar

17 Ekim 1948'de gerçekleşen ara seçimler öncesi ortam yine gergindi. D.P. 1946 Belediye Seçimlerinde olduğu gibi, bu ara seçimlere de girmeyeceğini açıkladı²¹¹. Dolayısıyla seçim hazırlıklarının en yoğun olduğu parti, C.H.P. idi. C.H.P. Genel Sekreterliği görevinde bulunan Konya Milletvekili Tefik Fikret Sılay, ara seçimlerin gerçekleşeceği illerin²¹² il idare kurulu başkanlıklarına, seçim kampanyası süresince yapılacaklar hakkında bir talimatname gönderdi. Seçim kampanyasının Mayıs ayında başlamasının muhtemel olduğu belirtilen yazıda, seçimleri kazanmanın partinin asıl görevi olmakla beraber, bu seçimlerin muhalefetin iddialarını çürütmek ve Türk halkının C.H.P'ye olan inancının sarsılmadığını göstermek açısından, ayrıca önemli olduğunu ifade etti. Bu sebeple yapılması gerekenler şöyle sıralandı:

“1-İlinizdeki milletvekilliği seçiminin bütün şeref ve mesuliyeti başta il idare kurulu olmak üzere parti teşkilatımıza ait olmakla beraber, bu mesaide ve bunun tanziminde sizlerle işbirliği yapmak, çalışmalarımızı ayarlamak ve parti merkezimizin müşahedesini sağlamak üzere milletvekili seçimi olan onüç ilimize merkezden birer milletvekili arkadaşımızı görevlendirmek kararmındayız.

2-Seçim kanununa göre; seçim müddetinin oldukça kısa olmasından dolayı, dar günde sıkışmamak için seçim bürolarına ve rey sandığı başlarına, propaganda işlerine muhtelif vazifelerle memur edilecek arkadaşların, şimdiden parti yönünden her türlü

²¹⁰ İsmail Eyyupoğlu, “Kars Sayı 1 Mehmet Nafiz Sirel'in 1936'da C.H.P. Erzurum İl Baylığı'nı Teftişi” Atatürk Dergisi, III, S.3, Erzurum, 2003, s.117.

²¹¹ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.134.

²¹² Ara seçimlerin yapılacağı iller; Ankara, Aydın, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kastamonu, Malatya, Mardin, Ordu, Tokat, Yozgat. BCA, 490.01.B.43.14.

güvene haiz arkadaşlardan seçilmesini, iş ve vazife telkinlerinin yapılmasını, iş selameti yönünden lüzumlu ve yerinde bir tedbir olarak görmekteyiz.

3-Seçim işlerinin başta nakliye masrafları olmak üzere ve mali icaplara göre bir kısım masrafları iktiza edeceğini takdir ediyoruz. Bu lüzum ve takdir karşısında partimizin mali kaynak ve kudretini de göz önünde bulundurarak, teşkilat arkadaşlarımızın mümkün olduğu nispette tasarruf zihniyetinin ışığı altında, ancak lüzumlu yerlere masraf edebilecek bir çalışma programı hazırlanması"²¹³ C.H.P. Genel Sekreterliği tarafından, takip edilmesi gereken esaslar olarak belirlenmişti.

Görüldüğü üzere C.H.P. teşkilatı bu ara seçimi çok ciddiye almaktaydı. C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi olan Balıkesir Milletvekili Esat Altan, il idare kuruluşla işbirliği yaparak ilçe, bucak ve köylere kadar giderek, halkın seçimlere katılımını sağlamak amacıyla çalışmalar yaptı. Gittiği yerlerde hep seçim konusunu ele alarak, seçime katılmanın memleket menfaati ve demokrasinin gelişmesi açısından önemini açıklamaya çalıştı. Çalışmalarını bitirdikten sonra dönüşte de İl Genel Meclisi'nin C.H.P'li üyeleriyle topluca bir görüşme yapan Esat Altan, çeşitli memleket meseleleri ve özellikle seçim konusu üzerinde durdu²¹⁴.

C.H.P. seçim için bu çalışmaları yaparken, D.P. ise seçime girmediği halde C.H.P'nin seçim çalışmalarını engellemeye çalıştı. C.H.P. parti teşkilatının seçim konusunda halkı uyarmak amacıyla gösterdiği çabayı yakından takip eden D.P. Erzurum İl İdare Kurulu, bu çalışmaları baltalamak ve seçime iştirak oranını azaltmak için il merkezinde ve teşkilatın kurulmuş olduğu ilçelerde, bucak ve köylerde sistemli bir propaganda faaliyetine girişti ve bu uğurda elindeki bütün imkanlardan faydalanmaya çalıştı. D.P'nin giriştiği bu faaliyetler bilhassa Erzurum şehir merkezinde bariz bir şekilde görüldü. D.P. İl Kongresini -il merkezinde kendi lehlerine bir hava yaratmak düşüncesiyle olsa gerek- seçimden bir gün önce yapmış ve bu vesile ile merkeze topladıkları delegeler aracılığı ile Erzurum halkını seçime katılmamaya teşvik etti. DP'nin il kongresinin yapıldığı gün C.H.P'de boş durmadı. C.H.P. Erzurum Bölgesi

²¹³ BCA, 490.01.8.43.14.

²¹⁴ BCA, 490.01.366.1540.1.

Müfettişi Esat Altan, mahalle muhtarlarını halkevinde toplantıya çağırdı. Muhtarlara, halkın seçime katılmasındaki lüzum ve ehemmiyeti ve bu konuda muhtarlara düşen vazifeyi anlattı²¹⁵.

1948 Ara Seçimi, Erzurum'da iktidarla muhalefetin karşı karşıya geldiği ve yaşanan rekabetin pekte dürüstçe olmadığı bir seçim olarak hafızalarda yer etti. D.P. seçime katılmamasına rağmen bu kez de seçime katılımı engellemeye çalışmaktaydı. 1946'dan sonra yaşananlar adeta kan davasına dönüşmüştü.

3-C.H.P'nin Erzurum'da Aday Tespiti için Uygulayacağı Usul

C.H.P. Tüzüğü'nün 148. maddesine göre milletvekili adaylarının yüzde yetmiş ilerde tespit edileceğinden²¹⁶ ara seçimlerde boş olan milletvekillikleri için adaylık yönetmeliğinin uygulaması da illere bırakılmıştı. Bu konu ile ilgili olarak, C.H.P. Genel Sekreterliği il idare kurulu başkanlıklarının titiz davranmalarını istiyordu. Genel Sekreter Tevfik Fikret Silay imzalı, il başkanlıklarına gönderilen yazıda aday tespiti konusu ve yapılması gereken işler şu şekilde belirlenmişti:

"Kurulun parti şerefine ve millet yararına uygun partili ve tarafsız vatandaşların seve seve rey vereceği bir aday seçmesi muvaffakiyetin başlıca amillerinden olacağı gibi toplanma tarihinin isabetle tayininin ehemmiyeti vardır. İntihabın çok erken olmasında bazı mahsurlar mülahaza edilebileceği gibi, geç kalması da bütün mesaiyi baltalayabilir. Tam vaktinde iktiza eden tebligatı yapabilmek ve kurul üyelerine davetiye göndermek, kurul toplantısını temin etmek için kaç güne ihtiyacınız vardır. Sarahatle bildirilmesi"²¹⁷ istenilmekteydi. Özellikle halkın sevdiği kişilerin aday yapılması ve bu sürecin aceleye getirilmeden zamanında bitirilmesi, anlaşılacağı üzere genel merkezin üzerinde en çok durduğu konular arasındaydı.

Genel sekreterlik ayrıca milletvekili yoklama kuruluna katılacakların da isimlerini, kurul üyeliğini temin eden sıfatlarını ve kaç kişinin katılacağını da

²¹⁵ BCA,490.01.366.1540.1.

²¹⁶ BCA, 490.01.9.45.8.

²¹⁷ BCA, 490.01.9.45.8.

bildirilmesini istedi. Erzurum İl İdare Kurulu Başkanlığı gönderdiği cevapta, yoklama kuruluna yüzelliyedi partilinin iştirak edeceğini ancak bu yüzellialtı partiliden onyedisinin yoklama kuruluna iştirak edecek sıfatları itibarıyla ikişer yerde ve ikisi de üçer yerde vazifeli olduğunu belirtti. Buna göre katılacakların sayısı yüzotuzaltıydı²¹⁸.

4-Milletvekilliği Adaylık Süreci

17 Ekim 1948 ara seçimi için C.H.P Genel Sekreterliği'ne ne kadar aday adayının başvurduğu konusunda elimizde net bir rakam bulunmamaktadır. Bu başvurulardan sadece üç aday adayının ismine ulaşılabilmektedir.

Aday adaylarından Hüseyin Köycü tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne verilen müracaat formunda; 21 yıldır Şenkaya (Örtülü) C.H.P. Ocağı'nın üyesi, 52 yaşında olduğu; Birinci Dünya Savaşı sırasında sırasıyla; Oltu Milli Komitesi'nde, Kars Şurası'nda azalık, şuranın Kars Mevki Müstahkem Kumandanlığı ve şura yıkıldıktan sonra Allahuekber Cephesi Kumandanlığı görevlerinde bulunduğu; Halkevi, Şenkaya Yükseliş Cemiyeti ve Hava Kurumu'nda çalıştığı; Asıl mesleğinin de ticaret olduğunu ifade etti²¹⁹.

Ömer Çilingiroğlu ise; sultaninin onuncu sınıfından ayrılarak ticaret hayatına atıldığını; Gölbaşı semt ocağının kayıtlı üyesi olduğunu; esasen 1950 seçimlerine hazırlık amacıyla, milletvekilliği adaylığı için başvuruda bulunduğunu ifade etti²²⁰.

Fuat Bayar da İstanbul'da ikamet ettiğini; onsekiz yıldır partinin aktif bir üyesi olduğunu; İstanbul Karagümrük Bucağı İdare Kurulu üyesi olduğunu ve İstanbul'da eczacılık yaptığını belirterek müracaatta bulundu²²¹.

²¹⁸ BCA,490.01.366.1540.1.; Seçim yönetmeliğinin 3.Maddesine göre 136 kişiden oluşan Erzurum yoklama kurulu üyelerinin tam listesi için (Ek:2)

²¹⁹ BCA, 490.01.366.1540.1.

²²⁰ BCA, 490.01.366.1540.1.

²²¹ BCA, 490.01.366.1540.1.

Ancak C.H.P'nin adayı Şakir İbrahimhakkıoğlu oldu²²². Erzurum'dan bağımsız adaylarda seçime katıldı. Münir Kotuyan, Dr.Burhan Korunay, Dr.Vefik Ağar, Cemal Fehim Bingöllü de bağımsız olarak seçime katıldı²²³.

5-1948 Ara Seçimlerinin Sonuçları ve Bürokraside Yeni Atamalar

13 ilde gerçekleştirilen seçimlere katılım oranı düşük oldu. Ancak diğer illere nazaran katılım, Erzurum'da daha fazlaydı. Ankara'da % 43, Aydın'da % 27,73, Bolu'da % 38,9, Erzincan'da % 55, Giresun'da % 45, İstanbul'da % 20.9, Ordu'da % 47, Tokat'ta % 70,5, Yozgat'ta %52.9 olarak gerçekleşen katılım²²⁴ oranı, Erzurum'da % 71.6'idi²²⁵.

Erzurum şehir merkezinde seçime katılım, yaklaşık % 50 iken, ilçelerde, bucak ve köylerde havanın soğuk ve yerlerin kar ile örtülü olmasına rağmen, bu oran daha fazlaydı. Milletvekilliği için adaylıklarını koyan dört bağımsız adayın almış oldukları oy sayısı 4.420'idi. C.H.P. adayı Şakir İbrahimhakkıoğlu'nun oy sayısı ise 116.475'idi. C.H.P. adayının aldığı oy oranı seçime katılanların % 73'üdür²²⁶.

Seçim ve şekle ait ufak tefek şikayetler istisna edilirse herhangi bir olayın yaşanmadığı seçimde; C.H.P. Erzurum Bölge Müfettişi Esat Atlan, tespit ettiği hatalı uygulamaları ve temennilerini şu şekilde sıraladı: "Sandık yerlerinde zamanında bulunmayan komisyonlar görüldüğü gibi, vaktinden önce sandık kapatıp tasnif muamelesine girişenler de görülmüştür. Seçimden önce asılan seçmen listeleri üst üste asıldığı için harici tesirlerle bozulan ve okunmaz hale gelen bu listelerden, vatandaşın ismini arayıp bulması çok güçtür, sandık miktarını çoğaltmak seçime katılmayı kolaylaştırma bakımından tatbikatta faydalı olmaktadır, bazı yerlere gönderilen sandıkların, kurullar tarafından muayene ve kontrol edilmediği anlaşılmaktadır. Sandık

²²² BCA, 490.01.366.1540.1.

²²³ BCA, 490.01.366.1540.1.

²²⁴ Ayın Tarihi, S.179, (Ekim 1948), s.10-11

²²⁵ BCA, 490.01.366.1540.1.

²²⁶ BCA, 490.01.366.1540.1.

başında vazifeli olanlar arasında, vazifelerinin neden ibaret olduğunu bilmeyenler vardır”²²⁷.

Görüldüğü gibi bu hataların ve noksanların bir kısmı seçim kurullarının ve komisyonlarının kendilerine düşen vazifeleri yapmamalarından, bir kısmı da seçim kanununun boş bıraktığı noktalardan kaynaklanmaktaydı. Muhalefetin katılmadığı ve öncesinde tutuklamalara varan ciddi olayların cereyan ettiği 1948 ara seçimleri, Şakir İbrahimhakkıoğlu’nun milletvekili seçilmesiyle sonuçlandı.

Erzurum’da 1948 yılında seçimden başka bir takım tayinlerde gerçekleşti. 23 Mart 1948’de Cumhurbaşkanı’nın onayıyla; Erzurum Defterdarlığı’na Osman Nuri Gömügen²²⁸, 16 Temmuz 1948’de Erzurum Vali Muaviniğine Menemen Kaymakamı Eşref Aykur²²⁹, 25 Ekim 1948’de Erzurum Vakıflar Müdürlüğü’ne Abdülbaki Öztekin²³⁰ tayin edildi. Ayrıca Erzurum iline bağlı Örtülü ilçesinin adı da Şenkaya olarak 28 Mayıs 1948’de değiştirildi²³¹.

D-D.P’NİN II.BÜYÜK KONGRESİ

D.P. II.Büyük Kongresi Ankara’da 20 Haziran 1949’da Sergi Evi’nde topladı. Kongre öncesinde, II.Hasan Saka Kabinesi istifa etti ve yeni hükümeti, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Profesörü Şemsettin Günaltay kurdu. Günaltay Kabinesi, C.H.P’nin çok partili sisteme geçildikten sonra kurulan dördüncü kabinesi olup, bu kabinenin başkanı Şemsettin Günaltay, politik ve kültürel meselelerde liberal, din konusunda ise anlayışlı biri olarak biliniyordu²³².

Kongreye yurdun çeşitli yerlerinden gelen binyediyüz delege katıldı. Kongre Başkanlığına İzmir delegesi Ekrem Hayri Üstündağ, İkinci Başkanlığa da adaylardan Balıkesir Delegesi Sıtkı Yırcalı ve İstanbul Delegesi Hulusi Demirelli’nin adaylıktan

²²⁷ BCA, 490.01.366.1540.1.

²²⁸ BCA, 030.11.1.197.9.5.

²²⁹ BCA, 030.11.1.199.20.4.

²³⁰ BCA, 030.11.1.201.26.11.

²³¹ BCA, 30.11.1.198.15.13.

²³² K.Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, s.198.

kendi isteğiyle çekilmelerinin ardından genel istek üzerine, Erzurum delegesi Memiş Yazıcı seçildi²³³.

Kongre çalışmalarına parti içi meselelerin görüşülmesi ile başlandı. Genel İdare Kurulu'nun hazırladığı rapor, Genel Başkan Celal Bayar tarafından okundu. Büyük tezahüratlar eşliğinde kürsüye gelen Celal Bayar, 12 Temmuz Beyannamesi ve iktidarla olan ilişkilerle ilgili olarak parti yönetimine yapılan eleştirilere de cevap verdi. 12 Temmuz Beyannamesinin ilan edildiği sırada parti olarak iki yoldan birini tercih etmek zorunda olduklarını belirten Celal Bayar, bu yolların ilkinin "isyan ve ihtilal", ikincisinin ise "sabır ve istikrar" olarak ifade etti. Celal Bayar'a göre bu yollardan ikincisini tercih etmek, ülke için daha faydalıydı²³⁴.

Kongre, Parti tüzüğü üzerinde yaptığı çalışmada, onbir kişilik Yüksek Haysiyet Divanı'nın kurulmasının yanı sıra, genel idare kuruluna milletvekili adaylarının yüzde yirmisini tespit etme yetkisi tanıdı. Ayrıca kongrelere katılacak delege sayısı azaltıldı. Genel başkanlık için yapılan seçime binyüz dolayında delegeden dokuzyüzonyedisi katılmış, bunlardan dokuzyüzbiri oylarını Celal Bayar'a verirken, Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Memiş Yazıcı, Ali İhsan Sabir'e de birkaç oy çıkmıştı. Genel idare kurulu üyeliklerine ise; Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Refik Şevket İnce, Samet Ağaoğlu, Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen; İhsan Şerif Özgen; Üzeyir Avunduk, Nuri Özsan, Celal Ramazanoğlu, Kamil Gündeş, Kemal Özçoban seçilmişler, bunun yanı sıra ondörtte de yedek üye belirlendi²³⁵.

D.P'nin II.Büyük Kongresi'ne ilgi büyük olmuştu. Tek parti iktidarının son döneminde gerçekleşen bu kongre, iktidarı devralacak olan partinin kurumsal yapılanmasında da önemli bir dönemeç olacaktı.

²³³ Aydın Tarihi, S.187, (Haziran, 1949), s.8

²³⁴ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul, 1952,s.676.

²³⁵ Aydın Tarihi, S.187, (Haziran, 1949), s.11

E-1949'DA ERZURUM ve SİYASİ TARTIŞMALAR ÇERÇEVESİNDE SEÇİM KANUNU ARAYIŞLARI

1-Erzurum'da Yaşanılan Gelişmeler

D.P'nin İkinci Büyük Kongresinin toplandığı 1949 yılında Erzurum'da da birtakım gelişmeler yaşandı. Saltuklu Kümbeti'nin onarılması²³⁶ Erzurum-Sarıkamış tren hattının Horasan'a kadar olan 87 km'lik kısmın bitirilmesi için ihtiyaç duyulan bir milyon dolarlık masrafın Amerikan Export Bankası'nın açtığı krediyle sağlandı²³⁷. Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığı'na Abdulkadir Eryurt, Hınıs Sorgu Yargıçlığına Necdet Çorbacıoğlu'nun tayin edildi²³⁸. Bu arada Erzurum İl Özel İdaresi'ne yeni bir aktarım yapıldı²³⁹.

Erzurum PTT Bölge Başmüdürlüğü'ne Edip Erdemli tayin edildi²⁴⁰. 1939'da Jandarma Müfettişliği için yapılan bina Milli Savunma Bakanlığı'na terkedildi²⁴¹. Erzurum Bölge Çalışma Müdürlüğü'ne Burhan Cönkeroğlu²⁴², Erzurum Vali Muavinliğine de Necdet Taşar tayin edildi²⁴³.

İngiltere Hükümeti Trabzon Konsolosu Vorley Haris ve Büyük Elçilik Ataşesi N.G.Strachan'ın Eylül 1949'da Göle-Oltu-Tortum-Erzurum'un içine alan bir gezide bulundu²⁴⁴. 30 Ekim 1949'da Erzurum Milletvekili Raif Dinç'in vefatı²⁴⁵ yıl içindeki önemli olaylardı.

²³⁶ BCA, 030.18.1.2.119.26.3.

²³⁷ BCA, 030.18.1.2.119.27.7

²³⁸ BCA, 0930.11.1.205.14.16

²³⁹ BCA, 030.18.1.2.119.40.18.

²⁴⁰ BCA.030.11.1.0.206.16.15.

²⁴¹ BCA.030.18.1.2.120.60.4.

²⁴² BCA, 030.11.207.24.14.

²⁴³ BCA, 030.11.1.808.26.7.

²⁴⁴ BCA.030.18.1.2.120.69.7.

²⁴⁵ BCA.030.18.1.2.120.69.7.

2-Genel Seçimler Öncesi C.H.P. Genel Sekreterliği'nin Dini Propagandaya Yönelik Uyarısı

Yaklaşan genel seçimler dolayısıyla muhalefet partisinin çalışmalarından rahatsızlık duyan C.H.P. Genel Sekreterliği, İl İdare Kurullarına uyarıda bulunarak dikkatli olunmasını istedi. Bazı il ilçe ve bucaklarda yapılan seçimlerde karşı partilerin dini alet ederek propaganda yaptıkları ve daha ileri giderek, bazı eli bıçaklılardan istifade imkanlarını aradıkları ve seçimi kazanma uğuruna bu gibi tertiplerden faydalanmak istedikleri, müfettiş raporlarından anlaşıldığını belirten sekreterlik, il idare kurullarından şu isteklerde bulundu:

”Efkanı bulandırmak gayesine matuf olan ve partililerimizle amme hizmeti görenleri yıldırma maksadına matuf bulunan bu haller, acizlerini isbat etmekten başka kendilerine bir fayda da temin etmeyeceği aşikar olmakla beraber, bugünkü şartlar altında yıkıcı münakaşalara girişmeksizin değerli, devamlı ve düzenli çalışmalarında dikkat ve hassasiyet gösterdiklerine şüphe etmediğim ve takdirle karşıladığım bütün arkadaşlarımızın bu mevzuda da mahalli şartları göz önünde bulundurarak içtimai bünyenin icaplarına göre hadiseleri fena neticeler doğurmadan evvelce dava mevzuu olsun olmasın alakalı makamların dikkatini çekerek, asayiş ve kanun hükümlerinin muhafaza ve teminini talep eylemeleri ve genel sekreterliğe de malumat vermelerini faydalı”²⁴⁶ görülmekteydi.

Görüldüğü gibi iki parti arasındaki çekişme bütün hızıyla devam etmekteydi. Genel Sekreterlik bir taraftan il idare kurullarına bu uyarılarda bulunurken diğer taraftan da seçim kanunları hakkında yurt dışında araştırmalar yaptırmaktaydı.

3-C.H.P'nin Yabancı Ülkelerdeki Seçim Kanunları Üzerine Yaptığı İnceleme

Bu araştırmalara verilebilecek iki örnek Brüksel ve Roma’da yaptırılan incelemelerdi. C.H.P. Genel Sekreterliği yeni girilen çok partili siyasi hayatın,

²⁴⁶ BCA, 490.01.9.48.3.

memlekette iyi ve sağlam esaslara bağlanmasına çalışmayı görev bilmekteydi. Bu yüzden daha önce çok partili hayata geçmiş olan ülkelerdeki mevzuattan yararlanmak istemekteydi²⁴⁷.

Buna yönelik ilk olarak Roma Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'den konu ile ilgili bir araştırma yapmasını isteyen genel sekreterliğe, büyükelçinin cevabı henüz bu hususta kesin bir şey yapılmadığı, İtalyan Anayasası'nı ve mebus seçim usulünü, kurucu meclisin düzenleyeceği şeklindeydi²⁴⁸.

Feridun Cemal Erkin daha sonra kaleme aldığı anılarında İtalyan sistemi hakkında geniş açıklamalarda bulundu. "Bundan böyle İtalya, artık emek üzerine kurulmuş demokratik ve parlamenter bir cumhuriyettir. Yeni metinde milli gelir adil bir paylaşmaya tabi tutuluyor. Gereken hallerde referanduma başvurulabilmesi ön görülüyor. İdare, kuvvetlerin ayrımı esasına dayanıyor. Ulusal birliği temsil eden devlet başkanı, parlamento tarafından yedi yıl için seçilen cumhurbaşkanıdır. Devlet Başkanı, fesih ve yeni vergilerin ikinci defa müzakeresini istemek hakkına haizdir. Milli Meclis erkek ve kadın seçmenler tarafından, beş yıl için seçiliyor. Her seksenbin seçmene bir mebus isabet ediyor.

Senatörler, ikiyüzbin seçmene bir üye olmak üzere, en az yirmibeş yaşındaki seçmenler tarafından altı yıl süre ile seçiliyor. Eski cumhurbaşkanları ile beş ulusal şahsiyet tabii senator olarak, hayatları süresince bu görevi yapıyorlar. Meclisler referanduma müracaat imkanı kaydıyla, teşrii kuvveti temsil ediyorlar. İtalya beş idari muhtar bölgeye ayrılıyor. Onbeş üyeden oluşan Anayasa Konseyi, icrai ve teşrii kuvvetler arasındaki ihtilafları hal ve yasaların anayasaya uygunluğunu sağlamak görevi ile vazifelendiriliyor"²⁴⁹.

²⁴⁷ BCA, 490.01.358.1501.2.

²⁴⁸ BCA, 490.01.358.1501.2.

²⁴⁹ Feridun Cemal Erkin, Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar, I, Ankara, 1987, s.217.

Aynı konu hakkında Brüksel Ticaret Müşaviri Cemal Ziya Ardal'dan da bir çalışma yapması istendi. Cemal Ziya Ardal, 26 Haziran 1949'da yapılan Belçika Millet Meclisi ve Ayan seçimleri üzerine hazırladığı dosyayı sekreterliğe gönderdi²⁵⁰.

F-C.H.P'NİN BİR ALT KURULUŞU OLARAK SİYASİ HAYATTA DA ÖNEMLİ BİR KONUMA SAHİP OLAN HALKEVLERİ ve ERZURUM HALKEVİ

1-Halkevleri'nin Kuruluşu (1932) ve Erzurum Halkevi (1934-1946)

C.H.P'nin kültür kolu olarak görev yapan Türk Ocakları 1927 tarihinden itibaren gözden çıkarılmaya başlandı. Türk ocağı yöneticilerinin Serbest Cumhuriyet Fırkası içinde görev yapmaları ve açıktan C.H.P'ye muhalefet etmeleri, bu kurumun varlığını tartışmalı bir hale getirdi. 1931 genel seçimlerinden sonra III.C.H.P. Kongresi'nde daha önce kendini feshetme kararı almış olan Türk Ocakları'nın yerine, halkevlerinin kurulması²⁵¹ kararlaştırıldı.²⁵²

1932 yılında halkevleri on dört şube ile faaliyete geçti. O dönemde faaliyet gösteren birçok dernek tek bir çatı altında toplandı. Böylece cumhuriyet rejiminin heyecanını bu örgütle halka taşımak için fırsat yakalanmış oldu. Aynı zamanda C.H.P'nin ideolojik merkezi olarak görev yapacak olan halkevleriyle, hem Kemalist ilkeler daha kolay yayılacak, hem de halk eğitimi tek elden yapılabilecekti²⁵³.

Halkevi şubelerinin açılabilmesi için gerekli şartlar, C.H.P'nin yerel örgütleri tarafından oluşturulduktan sonra, parti genel idaresine başvurulup, gerekli izinlerin

²⁵⁰ BCA, 490.01.358.1501.2.

²⁵¹ Halkevleri; devletin resmi kültür müesseselerinin dışında kalan geniş vatandaş kitlesine,devrimleri severek benimsetmek ve milli kültürü yaymak amacıyla ,Atatürk tarafından kuruldu.(C.H.P. Millet'in Hizmetinde, s.31.)

²⁵² Erdal Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri" 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum, I.Uluslararası Sempozyumu, 23-25 Temmuz 2002, Erzurum), Erzurum, 2002, s.790.

²⁵³ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.790.

alınması ile oluşuyordu²⁵⁴. Partinin il ve ilçelerdeki örgütleri ne kadar güçlü olursa halkevlerinin etkisi de o kadar büyük olacaktı.

Erzurum C.H.P. il örgütü 1930'lu yılların başında iyi idare edilmemekte idi. İl örgütündeki üye kayıt defterlerinde usulsüzlük olduğu tespit edilmişti. Bu usulsüzlüğün kökeni de sekiz yıl önceye kadar inmekte idi. Ayrıca hesap defterleri de nizamnamelere uygun tutulmamıştı. Halkın da C.H.P'ye ilgisi yok denecek kadar azdı. İl örgütünün yeniden yapılandırılması ile Erzurum'da faaliyete geçecek olan halkevi, parti ile vatandaş arasındaki iletişimsizliği giderebilecek bir unsur olabilirdi²⁵⁵.

Erzurum Halkevi 23 Şubat 1934'de halkevlerinin açılış günü kutlamaları için yapılan törenle birlikte, İbrahim Paşa Mahallesi'ndeki Nurluzade Şükrü Bey'e ait evde resmen açıldı. Halkevi'nin ilk başkanı Ahmer Erverdi idi²⁵⁶.

Halkevleri Talimatnamesi gereğince bir şube dokuz koldan en az üç kol ile faaliyete geçmesi gerekirken, Erzurum Şubesi dokuz çalışma kolunun tümüyle birlikte faaliyete geçti ve ilk yıl dört yüz seksendokuz kayıtlı azasıyla şu faaliyetleri gerçekleştirdi²⁵⁷:

1-Dil, Tarih; Edebiyat Kolu: yöresel dil çalışmalarına hız verildi; Erzurum tarihinin kaynaklarına inilerek, gerekli ön çalışmalar yapıldı.

2-Güzel Sanatlar Kolu: Hem yöresel hem de bölgesel çalışmalar yaptı.

3-Temsil Kolu: Açılışının ilk yılında iki piyes düzenledi.

4-Spor Kolu: Binicilik ve kayak sporlarının canlandırılmasına çalıştı.

5-İçtimai Yardım Kolu: Bölgenin yoksul vatandaşına parasız ilaç verildi ve muayene yaptırıldı. Ankara ve İstanbul'da okuyan gençlere yardımlarda bulunuldu. Üçyüz fakir çocuk sünnet ettirildi.

²⁵⁴ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.791.

²⁵⁵ İ.Eyyüpoğlu, "Cumhuriyet Halk Partisi Erzurum İl Örgütü'nün 1933 Yılında Yeniden Yapılandırılması", s.125-130.

²⁵⁶ M.Küçükogurlu, Cumhuriyet Devrinde Erzurum'da Siyasi Hayat, s.108.

²⁵⁷ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.791.

6-Halk dershaneleri ve Kurslar Kolu: İlk tahsillerini tamamlayan gençler için medeni bilgiler kursu açıldı.

7-Kütüphane ve Neşriyat Kolu: Erzurum Halkevi değerli bir teşebbüste bulunarak, bina dahilinde bir memleket kitaplığı hazırladı ve Varlık Gazetesi neşriyata sokuldu.

8-Köycüler Kolu: Fakir köylülerin işleri takip edildi ve sağlık hizmetlerine önem verildi.

9-Müze ve Sergi Kolu: Halkevinin bu şubesi ilk yıl faaliyete geçmedi.

Erzurum Halkevi 1935 Mayıs ayının sonunda, Çakıroğlu'nun evine taşındı ve 1939 yılında kendi binası yapıluncaya kadar toplam yedi koldan²⁵⁸ faaliyetlerine devam etti. 20 Ekim 1939'da bitirilen yeni bina²⁵⁹ yüzaltmışbin liraya mal oldu ve bundan sonra kapatıluncaya kadar faaliyetlerini bu binadan yürüttü.

Erzurum Halkevi'nin 1936 yılındaki durumuyla ilgili olarak hazırlanan bir raporda vali, maarif müdürü ve öğretmenlerin gayreti ile bir halk dershanesinin açıldığı, güzel sanatlar kolunda da bir bandonun kurulduğu, kütüphane ve neşriyat kolunun zehirli gazların etkileriyle ilgili konferanslar verildiğinden bahsedilmektedir. Abdurrahman Şerif (Beygu) Bey tarafından Erzurum Tarihi isimli bir kitabın da yazılmakta olduğu belirtilmekte idi. Halkevinin önem verdiği konulardan birisi de köycülüktü. Yine bu dönemde halkın sağlığı ile ilgili sorunlara da ilgi gösterilmişti. Ekonomik durumu kötü olan vatandaşların muayeneleri yaptırılmış ve ilaç masrafları halkevi tarafından karşılanmıştı. Spor konusuna da önem verilmiş Sipahi Ocağı isimli kulüp dağıldıktan sonra halkevince binicilik teşvik edilerek, cirit karşılaşmaları düzenlenmişti²⁶⁰.

²⁵⁸ Bu kollar; Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Spor Kolu, Sosyal Yardım Kolu, köycülük Kolu, Temsil Kolu, E.Aydoğan, "Erzurum Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.792.

²⁵⁹ Söz konusu bu bina günümüzde Erzurum'da Halk Eğitim Müdürlüğü binası olarak kullanılmaktadır.

²⁶⁰ İ.Eyyüpoğlu, "Kars Saylavı Mehmet Nazif Sirel'in 1936'da C.H.P Erzurum İl Baylığını Tefitişi", s.126-127.

Erzurum Halkevi, 1940'lardan itibaren Erzurum eşrafından eğitimci Murat Uraz'ın başkanlığı altında faaliyetlerini sürdürdü. Erzurum Halkevi 1944-45 yıllarında da normalde yapılması gerekenlerin hepsini yaptı. Bu dönemlerde dikkat çekici faaliyetlerin başında, Erzurum'un en önemli eksiği sayılabilecek olan bir gazetenin mevcut olmayışı durumu karşısında kıt imkanlarla da olsa Erzurum'da genele hitap edecek olan bir dergiyi, iki ayda bir yayınlama başarısı göstermesiydi. İlk sayısı 19 Şubat 1944'de çıkan "Yayla" Erzurum Halkevi Kültür Dergisi, Halkevlerinin 12. ve Erzurum Halkevi'nin de X.Açılış Yıldönümü şerefine büyük bir gayretle yayın hayatına kavuştu. Derginin muhabir üyeleri de ilçe ve nahiyelerdeki yöneticiler tarafından teşekkül etmekteydi²⁶¹.

27 Eylül 1943'te Erzurum Halkevi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından ziyaret edildi. Cumhurbaşkanı Erzurumlular coşku ile karşılamışlardı. İsmet İnönü burada bir konuşma yaptı. Erzurum'un kalkınmasına büyük önem verdiklerini, gösterilen emeklerin sonuçlarını da almaya başladıklarını söyledi. Özellikle kadınların kalkınmada üstlendikleri role değinerek; "Erzurum kadınlarının inkılâpçı ve medeniyetçi yeni Türk cemiyetinde iyi ve ileri mevkileri olacaktır. Zaten bütün ilerleme ve yükselme hamlelerimizde kadınlarımıza birinci vazifeyi vermeden ve onlardan birinci derecede istidat ve gayret görmeden netice alamayız. Erzurum içtimai ve medeni yeni Türk Cumhuriyeti'nin güzel bir örneğini hazırlıyor"²⁶² diyerek sözlerini tamamladı.

1945 yılında Erzurum Halkevi'nin dikkat çekici bir tarafı da 1940'larda başlayan ilçe, nahiye ve köylere şube açma gayretlerinin bu tarihlerde zirveye çıkmış olmasıdır. Kısa bir süre içinde başta merkez ilçe olmak üzere, yedi ilçede köylerle birlikte doksan şubesiyle yüzonikiye çıktı²⁶³.

Anlaşılabacağı üzere kurulduğu dönemde kısmen sıkıntı içerisinde yürütülen halkevi çalışmalarını, 1930'lu yılların sonlarından itibaren ivme kazanmıştı. 1940'lı

²⁶¹ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.798.

²⁶² Milli Şef'in Söylev, Demeç ve Mesajları, (Derleyen: Kadri Kemal Kop), İstanbul, 1945, s.177.

²⁶³ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.799

yıllardan itibaren hem içerik olarak, hem de sayısal anlamda önemli başarılar elde edilmeye başlanmıştı.

2-Erzurum ve İlçelerindeki Halkevleri ve Siyasi Çekişmeler (1946-1949)

1946 yılına gelindiğinde İsmet İnönü'nün, halkevlerinden her iki partinin de istifade edebileceği yönünde demeçleri yayınlandı. Bunun üzerine Erzurum Halkevi Başkanı Sıtkı Dursunoğlu, D.P'den halkevini kullanma yönünde gelecek bir isteğe ne karşılık vereceğini Genel Sekreterlik'ten sordu. D.P ise hiç vakit kaybetmeden Halkevinde bir balo vermek istediğini, Halkevi Başkanı'na iletti. Başkan Sıtkı Dursunoğlu D.P'nin bu isteğine olumsuz karşılık verdi. Bu konuda başkanın cevabını mevzuata uygun gören C.H.P. Genel Sekreterliği'ne D.P. Erzurum İl İdare Kurulu Başkanı Mustafa Zeren bir şikayet yazısı gönderdi²⁶⁴.

"Günün çeşitli meşguliyetleriyle yorgun ve ruhi eğlencelerden uzak kalan partili, partisiz hemşerilerimizle hoşça bir gece geçirmeyi teminden başka hiçbir hedefi bulunmayan toplantı" diye amacı açıklanan baloya siyasi amaç taşıdığı gerekçesiyle izin verilmediğini belirten Mustafa Zeren, C.H.P'nin bütün kongrelerini aynı yerde yaptığını ifade etti. Bu gibi bütün kongrelerini milletin medeniyet seviyesini yükselttiğini ve güzel sanatlara olan duygusunu artırdığını, siyasi amacı taşımadığını kaldı ki, böyle bir amacı olsa dahi C.H.P. Genel Sekreterliği'nin yayımladığı tamimlere göre yine bir engel teşkil etmediği açıklanan yazıda, Halkevi'nin C.H.P. siyasi faaliyetlerine gösterilen kolaylıklarla kendilerine verilen cevabın karşılaştırılması istendi²⁶⁵.

Erzurum'da D.P ile C.H.P. il örgütleri arasında siyasetten kaynaklanan bu tartışmalar yaşanırken, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Erzurum'a geldi. Ziyareti belediye seçimleri öncesine rastlamıştı. 27 Mayıs 1946 pazartesi günü saat 16.00'da Erzurum Halkevi'ne gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, kalabalık halkın coşkun tezahüratları arasında Erzurumlulara seslendi; "Erzurumlular iki gündür misafirinizim. Bana gösterdiğiniz iyi, muhabbetli kabul için size çok teşekkür ederim. Erzurum'u bu sefer

²⁶⁴ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁶⁵ BCA, 490.01.833.291.2.

daha iyi gördüm. Buranın, memleketimizde en mamur, en zengin köşelerinden biri olması, bizim aziz emelimizdir. Erzurum'un güzellikleri meydana çıkmaya başlamıştır. İleride bütün memleketin hasretle bir defa olsun görmeye hevesleneceği bir yer olacaktır. Sizi, her zaman vatanın sağlam direklerinden biri saydım.

Dün seçim işlerinizi yakından gördüm. Dünkü gibi, yakında olacak büyük seçimle de vazife yapmakta yarış etmenizi isterim. Millet kendi idaresine, kendi kudretine ilgi gösterme sayesinde halk idaresini geliştirebilir, feyizlendirebilir. Erzurum'un anlayışını, kavrayışını iftiharla takip ettim.

Sağolunuz, var olunuz, sevgili Erzurumlular, sevgilerim ve iyi dileklerim sizinledir ve daima sizinle olacaktır"²⁶⁶. İsmet İnönü'nün yaptığı konuşmanın içeriği oldukça olumluydu.

1947 yılında Kurtuluş bayramı etkinliklerine katılmak üzere Erzurum Halkevi halk oyunları ekibi Ankara'ya gitti. Ekibin Erzurum'a dönüşünden sonra genel sekreterlik ekibe ait fotoğraf albümünü, merkezin bir armağanı olarak halkevine gönderdi. Halkevi Başkanı Sıtkı Dursunoğlu genel sekreterliğe bir teşekkür yazısı göndermiş ve ayrıca 8 Kasım 1945'de halkevinde sergilenen Erzurum'a ait mimari röleve ve fotoğraflarında yetişen gençlerin ve ilgililerin istifadesine sunulmak üzere gönderilmesini rica etti. Ancak genel sekreterlik istenen röleve ve fotoğrafların Türk Tarih Kurumu'na armağan edilmiş olduğunu ve oradan temin edilmesi gerektiği karşılığını verdi²⁶⁷.

Erzurum Halkevi'nde bu gelişmeler yaşanırken, ilçelerde de rahatsızlıklar mevcuttu. Özellikle Hasankale Halkevi'nde had safhadaydı. Halkevi Başkanlığı'na seçilen Fazıl Bayoğlu kendinden önce görev yapan eski Başkan İbrahim Hakkı Okulu Milli Eğitim Memuru Sait Cordan ile arkadaşları Sabih Pasin, Sıtkı Gözeler, Katip Nafiz ile Katip Ekrem hakkında görevlerini kötüye kullandıkları ve halkevi eşyalarını zimmetlerine geçirdiklerini iddia ederek, genel sekreterliğe şikayette bulundu. Kaybolan eşyalarda bir liste halinde sunuldu. Listede gramofon plakı, masa, koltuk, su bardağı,

²⁶⁶ Aydın Tarihi, S.151, (Haziran 1946), s.41.

²⁶⁷ BCA, 490.01.833.291.2.

çay bardağı, çay demliği, elektrik kablosu, tath kaşığı, şalvar...gibi²⁶⁸ malzemeler yer almaktaydı.

Bu arada 18 Mayıs 1947 tarihli İstanbul'da yayınlanan Tasvir Gazetesi'de Hasankale Halkevi hakkında bir şikayet yazısı yayımlandı. Bu yazı üzerine genel sekreterlik hemen harekete geçerek, adı geçen halkevi hakkında bir inceleme başlatılmasını C.H.P. Erzurum İl İdare Kurulu'ndan istedi. Tasvir Gazetesi'nde şu iddialar ortaya atılmıştı.

“Türk ulusunun kültürel ihtiyacını karşılamaya arzedilmiş olan Halkevlerinden bir tane de ilçemizde, 120 bin lira gibi büyük bir kıymet sarf edilerek inşa edilmiştir.

İki yıldan beri halkımızın nazarına arzedilen bu bina maattessür istenilen gayret ve faaliyeti gösterememiştir. Çünkü isabetsizlik yüzünden layıkı vechile bu işleri başaracak bir başkan elde edilemediği gibi diğer elemanlarda, başkanlarının istediği şahıslardan teminde kendi arzularına yerine getirtmeye gayret etmektedirler. Mesela; halkevi başkanlığına seçilen Fazıl Bayoğlu'nun himmetleri ile kütüphane kolu başkanlığına getirilen Remzi Güler yalnız kütüphane kolu başkanlığı ile iktifa etmeyerek, bütün umuru elinde tutmak hevesi ile çırpınmakta olduğu halde, gayret yerine sukutu hayale uğramaktadır. Halkevinin yüzlerce esere sahip bir kütüphanesi, yeni getirilmiş bir elektrik motor ile dokuz lambalı bütün tertibatı Havi Morkoni marka bir radyosu bulunmaktadır. Buna rağmen halkevinde kitap okumak veya radyo dinlemek bir mucize kabilindedir”²⁶⁹.

Yazının gazetede yayınlanmasının ardından Başkan Fazıl Bayoğlu, genel sekreterliğe savunma niteliğinde bir yazı gönderdi. Fazıl Bayoğlu yazısında; 28 Ocak 1947 günü halkevi başkanlığına seçildiği günden itibaren birtakım temizlik ve kitap temini yapıldığı ve bundan sonra halkın tekrar halkevine gelmeye başladığını, bahçe kısmının onarıldığı ve cins ağaçlarla süslendiği, bunlarla birlikte Tasvir gazetesinde halkevini tenkit eden yazıların doğru olmadığını ifade etti. Bu haberleri yapanları da

²⁶⁸ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁶⁹ BCA, 490.01.833.291.2.

evvelce halkevini sömürenlerden olup, şimdi uzaklaştırıldıklarından memleket ve millet hesabına yalan yanlış propaganda yapmakla suçladı²⁷⁰.

Fazıl Bayoğlu'nun bu savunması genel sekreterliği tatmin etmedi. Daha önce il idare kurulu başkanlığına işin incelenmesi yönünde istekte bulunduklarını, ancak herhangi bir cevabın gelmediği için bu defa da C.H.P. Erzurum Bölge Müfettişi Bitlis Milletvekili Muhtar Ertan'dan aynı istekte bulundu ve sonucun genel sekreterliğe gönderilmesi istendi²⁷¹.

Pasinler Halkevi'nde bunlar yaşanırken diğer ilçelerdeki halkevleri ve halkodaları da bazı sorunlar yaşamaktaydı. Örneğin Tortum-Öşk Köyü Halkodası Başkanı Necip Gönüldaş genel sekreterliğe gönderdiği şikayet yazısında, halkodası yönetiminin köy işleri ile ilgili toplantılarında köy ihtiyar heyeti ve bilhassa muhtarın sorun çıkarmakta olduğu ve köylünün umumi menfaatleri yönünde alınan kararları tatbik etmediğini bildirdi. Ayrıca ellerinde halkodalarına ait yönetmelik bulunmadığından, yönetmeliğe dayanarak, iş görememekte olduklarından dolayı bir adet halkodaları yönetmeliğinin gönderilmesini de istedi. Başkana verilen cevapta halkodası yönetmeliğinin gönderildiği ve muhtar hakkında da C.H.P. başkanlığına bir yazı yazıldığı belirtildi²⁷².

Karayazı C.H.P. İlçe Teşkilatı ilçede yeni yapılanmaktaydı. Bu nedenle teşkilatın birtakım ihtiyaçları bulunuyordu. Halk böyle bir yapılanmayı yeni gördüğü için, teşkilata para yardımına sıcak bakmıyordu. Karayazı İlçe İdare Kurulu ihtiyaçların temini için Genel Sekreterlikten yardım talebinde bulundu. İstenen yardımı Karayazı İlçe İdare Kurulu Başkanı Cimşit Saka bir yazıyla sekreterliğe bildirdi. Partinin barınma ve toplanma odaları inşası partinin haberleşme ve kayıt işlerini yapan katibin maaşının ödenmesi, kırtasiye ve posta masrafları için gerekli miktar, genel sekreterlikten ilçe

²⁷⁰ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁷¹ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁷² BCA, 490.01.833.291.2.

teşkilatının ihtiyaçlarının temini için gereken yardımın yapılması amacıyla, Erzurum C.H.P. İl İdare Kurulu'na 15 ocak 1948 tarihli bir yazı gönderdi²⁷³.

Hınıs ilçesindeki halkodasına 1946 yılı Şubat ayından itibaren oda idare kuruluna seçilmiş olanlar, oda menfaatine tertip ettikleri at koşuları, müsamereler ve halk tarafından ara sıra yapılan parasal yardımdan, bu bir yıl içinde ikibinyüzdoksansekiş lira gelir temin etti. Elde edilen bu gelir ile odaya gerekli mobilya, radyo, futbol ve voleybol topu ile elli yedi kalem eşya alındı. Ayrıca bu halkodasının bir diğer faaliyeti de; halkevleri ve halkodalarının XV. yıl dönümü kutlamalarında yaptığı törendi. Törene başta ilçe kaymakamı, komutanlar, savcı, yargıçlar, memur ve öğretmenler katıldı. Halkodası başkanı günün anlam ve önemi ve oda çalışmaları hakkında bir konuşma yaptıktan sonra tören başladı ve bunu müteakip "Kanun Adamı" adlı piyes temsil kolu tarafından sergilendi daha sonra da, halk türkülleri ve milli oyunlar oynandı²⁷⁴.

1948 yılı itibariyle Hınıs ilçesinde üç adet halk odası bulunmaktaydı. Bunlardan biri ilçe merkezinde, biri Halil Çavuş Bucağı'nda diğeri de Karaköprü Bucağı'ndaydı. İlçe merkezindeki halk odası belediye binalarından birindeydi ve üçyüz kişilikti. Bir müsamere salonu, başkan odası, okuma odası, parti başkanı odası, ufak bir koridor ve kahve ocağından ibaretti. Parti ve halk odasına ait tapulu bir yer değildi ve üçyüzaltmış lira senelik kira ödenmekteydi. Halil Çavuş Bucağı'ndaki halkodası ise okula ait ve okul binasında yer alan bir odada faaliyetini sürdürmekteydi. Bu bucakta da partinin tapulu bina ve arsası bulunmamaktaydı. Kara Köprü Bucağı'ndaki halkodası yine bir okulda faal bir şekilde çalışmalarını sürdürmekteydi. Yukarıda ismi geçen üç halk odasından hariç, ilçenin büyük köylerinde de halkodalarına ihtiyaç duyulmaktaydı. C.H.P. Hınıs İlçe İdare Kurulu Başkanı Hasan Sekmen, ihtiyaç duyulan halkodalarının üç adet olduğunu ve bunların yapılmasında ihtiyaç duyulan yardımın gönderilmesi ve ayrıca da

²⁷³ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁷⁴ BCA, 490.01.833.291.2

ilçe merkezindeki odanın da halkevine dönüştürülmesi hususunda Genel Sekreterlikten talepte bulunmuştu²⁷⁵.

İspir halkodasının durumu ise Nisan 1947 yılı itibariye şöyleydi; Başkanlığını Tevfik Gürsu'nun yaptığı halk odası elli kişilik bir odada faaliyet göstermekteydi. Kendisine ait binası olmayan halkodasının kiraladığı bu odada dört masa, yirmibeş sandalyesi bulunmaktadır. elli kitap ve iki kitap dolabı bulunan oda da ayrıca yirmi takım spor elbisesi, Sparton marka radyo yer almaktaydı. Isıtma işi soba ile, ışıklandırma radyom lambasıyla yapılmaktaydı. Bin liralık bütçeye sahip halkodasında hiçbir müzik aleti yer almamaktaydı. 1947 Ekim'inde ise başkanlığını Ziraat Bankası Müdürü Zeki Ünsal'ın yaptığı bilinen odada, herhangi bir değişiklik yaşanmadı. Tek değişiklik bütçesinde meydana geldi. 1948 yılında bütçe bin liradan ikiyüzelli liraya düştü²⁷⁶.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Erzurum genelinde halkevi şubeleri ve halkodalarının etkinlikleri, bu kurumları idare eden kişilerin samimiyetleri ile doğrudan orantılıydı. Bazı şubeler her şeyi neredeyse genel merkezden beklerken, bazıları da kendi imkanları ile faaliyetlerini sürdürmekteydi. Ancak yinede siyasi atmosfer ve kutuplaşmalar, halkevleri üzerinde de varlığını yoğun olarak hissettirmekteydi.

3-Halkevleri'nin Kapanmasına Doğru Erzurum'da Halkevlerinin Durumu (1950-1951)

Halkevleri D.P'nin iktidara geldiği günlerde etkinliğini kaybetmeye başladı. Erzurum'da faal halde bulunan iki tane halkevi kaldı. C.H.P. Genel Sekreterliği halkevlerinin genel durumu hakkında 1950'de bir anket çalışması yaptırdı. Erzurum İli'nde; Erzurum merkez ve Oltu Halkevlerinde gerçekleştirilen anket, halkevlerinin o günkü durumları ile ilgili aydınlatıcı bilgi vermektedir. Yapılan incelemeye göre;

²⁷⁵ BCA, 490.01.833.291.2.

²⁷⁶ BCA, 490.01.833.291.2.

a) Erzurum Halkevi

Erzurum Halkevi binası 1938'de yaptırılmıştı. Bina sigortalı olup, tapusu C.H.P. Genel Sekreterliği'ndeydi ve üç katlıydı. Kargir olan binanın iki salonu ve beş odası, C.H.P. il ve ilçe teşkilatına, beden terbiyesi ve parti matbaasına kiraya verilmekteydi. Binanın sıva ve boyaya ihtiyacı olduğu da belirtilmekteydi.²⁷⁷

Demirbaş cetveli, 30 Haziran 1950'de halkevi başkanlığına gönderilmişti. Demirbaş listesinde; Atatürk ve İnönü büstleri, küçük bir müze (içinde kıymetli eşya bulunmaktadır), mahalli kıyafete ait elbiseler ve birkaç kitabe kayıtlı demirbaşlardan bazılarıydı.²⁷⁸

Erzurum Halkevi'nin bütçe ve kadro durumu ile ilgili olarak; 1950 bütçesi Halkevi Başkanlığı'na tanzim edilerek il idare kuruluna sunulmuşsa da özel idare ve belediye yardımlarını kestiğinden bu bütçe, onaylanarak genel sekreterliğe gönderilememişti. Halkevinin binbeşyüzbir lira borcuna karşılık, hiçbir alacağı bulunmamaktaydı. Kadroda mevcut memur ve müstahdemler tasfiye olunmuştu. Halkevinde bir katip, bir kütüphane memuru ile iki odacıya ihtiyaç duyulmaktaydı.²⁷⁹

Halkevlerinin büyük önem verdiği kitaplık ve yayım durumu da 1950 yılı itibarıyla şöyleydi: Tarihi ve sanat bakımından değeri olan yazma kitabın bulunmadığı kitaplıkta onikibindördüyüzirminin adet kitap ve dokuzyüzüymidokuz adet ciltli dergi ve koleksiyonu bulunmaktaydı. Erzurum Halkevi Dergisi, Erzurum Sağlığı ve Hastalıkları, Erzurum Anıtları; halkevinin kuruluşundan itibaren yayınladığı broşür ve dergiler arasındaydı.²⁸⁰

Özel muhasebe ve belediye bütçelerinden mali herhangi bir katkı alamayan halkevinin kendisine gelir yaratabilmek için halkevi salonlarının kiraya verilmesi veya ortak işletilmesinin yanı sıra temsil, müsamere, konser türünden faaliyetlerden de bir miktar gelir elde edilerek, halkevinin yaşatılması düşünülmekteydi Aynı zamanda

²⁷⁷ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁷⁸ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁷⁹ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁰ BCA, 490.1.833.291.2.

halkevi demirbaşına kayıtlı, Philips marka seyyar sinema makinesi bulunmaktaydı. Sinema salonu da sürekli olmamak kaydıyla, isteyenlere kiraya verilmesi düşünülmekteydi²⁸¹.

Çalışma Kolları ve Elemanları konusunda da sıkıntılar yaşanmaktaydı. Çalışma kolları başkanlarının memur olması ve görevlerinden ayrılmak zorunda kalmalarından ötürü hiçbir kol çalışmamaktaydı. Yeni idare heyetinin seçilmesinden sonra kütüphane, spor, temsil ve kısmen sosyal yardım kollarının faydalı olarak çalışabileceği düşünülmekteydi. Erzurum Halkevi Başkanlığı'na il idare kurulu üyesi Avukat Süreyya Şarman seçilmiş ancak kol başkanlıkları anket çalışmasının yapıldığı günlerde belirlenmemişti²⁸².

Onsekiz yıllık bir çalışma süresi içinde ülkeye geniş ölçüde faydalar sağlamış olan halkevlerinin bundan sonra da aynı işi görebilmesi için düşünce ve teklif olarak; her halkevinin çalışma imkanı ve şartları ayrı olmakla beraber Erzurum Halkevi, zengin kütüphanesiyle faydalı bir şekilde çalışabileceği gibi, spor temsil kolları da faaliyetlerini devam ettirebilirdi. Siyasi şartların değişmesi halinde; halkevlerinin etkinliklerine katılan aydınlar, kendi kültürel faaliyetlerine yeniden hız verebileceklerine dair umutlarını canlı tutuyorlardı.²⁸³

Halkevlerinin yayın organı olan Ülkü Dergisi de Erzurum'da sadece meraklıları tarafından aranmakta olup, geniş kitlece okunmamaktaydı. Ülkü dergisinin daha çok okunabilmesi için haftalık fikir ve ideoloji dergisi haline getirilip, inkılâp esaslarımızın yayılmasına ve müdafaasının üstüne alması gerektiği düşünülmekteydi. Halkevinde en çok aranan ve okunan gazete ve dergiler ise, Ulus, Cumhuriyet ve Hürriyet Gazeteleri, Bütün Dünya ve spor dergileriydi²⁸⁴.

Erzurum Halkevi varlığını devam ettirebilmek için özellikle mali kaynağa ihtiyaç duymakta ve bunu sağlayabilmek için de kendi öz kaynaklarına yönelmeyi

²⁸¹ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸² BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸³ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁴ BCA, 490.1.833.291.2.

düşünmekteydi. Halkevleri ile C.H.P. arasındaki organik bağ, muhalif kesimin bu kuruma karşı keskin bir tavır takınmasına sebep olmuştu. Her ne kadar halkevlerinin siyaset dışı tutulması düşünülmüşse de yaşanan süreç bunu imkansız kılmişti.

b) Oltu Halkevi

Oltu Halkevi binasının tapusu C.H.P.'ye ait olmasına rağmen sigortası yoktu. Bina 305,5 m2'dir. İki katlı binanın bir odası tekel idaresine yıllık yüz lira ücretle kiraya verilmekteydi. Binada ayrıca C.H.P. Parti İdare Heyeti de bulunmaktaydı. Binanın çatısı evvelce sac iken, daha sonra kiremite dönüştürülmüş, ancak yine de çatının tamire ihtiyacı vardı²⁸⁵.

Halkevi'nin demirbaş durumu da düzgün olarak defterlere kaydedilmiş ve demirbaş cetveli, genel sekreterliğe gönderilmişti²⁸⁶. Halkevinin o gün itibariyle ve gelecek yıllara ait hiçbir alacağı ve vereceği de bulunmamaktaydı²⁸⁷. Ofis Ambar memurluğunda çalışırken, 1 Temmuz 1949'da halkevine geçen 1327 doğumlu, ilkokul mezunu, elli lira aylıkla çalışan Behçet Özalp, halkevinin tek kadrolu personeliydi. Halkevi kitaplığında da altıyüzonbir adet kitap bulunmaktaydı²⁸⁸.

Halkevi salonu gelir amacıyla işletilmektedir. Geliri ile hizmetli ve sekreter ücretleri karşılanırken, halkevinin ihtiyaçlarına da pay ayrılmaktaydı. Paralı temsilcilerle de gelir temini yoluna gidilmekteydi. Halkevinin beşyüz kişilik bir salonu bulunmaktaydı. Ancak sinema makinesi bulunmamaktaydı. Halkevinin bankada mevcut bin lirası bulunmaktaydı. Üzerine ikibinyüzelli lira daha eklenebilirse altıbinüçyüz liralık % 50'si peşin kalan yarısı altı ay vadeli ve senetleri bankaca garantili olan seyyar bir sinema makinesi alma düşüncesi mevcuttu²⁸⁹.

²⁸⁵ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁶ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁷ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁸ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁸⁹ BCA, 490.1.833.291.2.

Çalışma kolları ve elemanları: Halkevinde mevcut çalışma kolları, temsil, spor, kitaplık, köycülüktür. Halkevi Başkanı ile Kol Başkanları:

Osman Güler:	Halkevi Başkanı (Ortaokul Müdürü)
İzzet Çubuk:	Temsil Kolu Başkanı (PTT Müdürü)
Hasan Erdoğan:	Spor Kolu Başkanı (Jandarma Üsteğmen)
Turgut Erol:	Kitaplık Kolu Başkanı (İlkokul Öğretmeni)
Tahsin Özbek:	Köycülük Kolu Başkanı (Çiftçi) ²⁹⁰

Memurların halkevinde görev yapmaları talimatnamelere uygunsa da, Oltu Halkevi'nin daha etkin olabilmesi için C.H.P. mensupları tarafından idare edilmesinin daha doğru bir hareket olacağı düşünülmekteydi²⁹¹. Ayrıca halkevi salonunda kumar hariç, iskambil ve tavlanın da bulundurulması yönünde halktan talepler de gelmekteydi²⁹².

Halkevlerinin yayın organı Ülkü Dergisi'ne Oltu'da pek ilgi gösterilmemekteydi. Derginin daha fazla okunabilmesi için, hangi halkevine bu dergi gönderiliyorsa, o yörenin aydınlarının yazdıkları makalelere yer verilmesinin daha faydalı olacağı ifade edilmekteydi²⁹³.

Sonuç olarak 1934'de kurulan Erzurum Halkevi ve Halkodaları, 1951 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Bu süre içinde yörenin okuma yazma oranına katkılar sağlanmış, folklorik değerlerin gün ışığına çıkmasında ve devam ettirilmesinde üstün hizmetlerde bulunarak, Erzurum'un ve ilçelerinin çehresini değişmesine katkıda bulunmuşlardı. 1951 yılında Halkevleri ve Halkodalarının kapatılmasıyla birlikte malları hazineye devredildi²⁹⁴.

²⁹⁰ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁹¹ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁹² BCA, 490.1.833.291.2.

²⁹³ BCA, 490.1.833.291.2.

²⁹⁴ E.Aydoğan, "Erzurum Halkevi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.801.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ERZURUM'DA SİYASİ HAYAT AÇISINDAN YENİ BİR BAŞLANGIÇ:
D.P'NİN İKTİDARA GELİŞİ (1950)

A-1950 GENEL SEÇİMLERİ İÇİN YENİ SEÇİM KANUNUNUN
HAZIRLANMASI

C.H.P. iktidarı 1950 seçimlerini; gizli oy ve açık tasnif esasını kabul eden bir kanunla yapmaya karar verdi. Esasları bir "İlim Heyeti" tarafından hazırlanan yeni seçim kanunu tasarısı, 7 Şubat 1950 günü T.B.M.M'de müzakereye başlandı. D.P. yıllardır mücadelesini sürdürdüğü bu konuda iktidarla işbirliği yaptı. M.P'nin ise bu mesele hakkındaki tavrı olumsuzdu. "İlim Heyeti" siyasi partilerin görüşlerini sorduğunda, M.P. herhangi bir kanaat bildirmediği gibi, İlim Heyeti'ni de "hükümetin tertiplerine alet olmakla" suçladı. M.P., "1946 genel seçimlerinde ve ondan sonraki seçimlerde suç işleyenler cezalandırılıp işbaşından uzaklaştırılmadıkça, yapılacak yeni kanunların samimiyetle tatbik edileceğine inanmadığını" ifade etmekteydi²⁹⁵. Tasarı, C.H.P. ve D.P. Milletvekillerinin oyları ile 15 Şubat 1950 günü kanunlaştı. M.P. oylamada red oyu kullandı²⁹⁶.

Yeni seçim Kanunu tek dereceli, eşit, gizli oy açık tasnif, adli denetim esaslarını içermekte ve çoğunluk sistemine dayanmaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından her kırkbin kişi için bir milletvekili seçileceği belirtilen kanunla seçmen yaşı yirmiiki, seçilme yaşı ise otuz olarak belirlendi. Kamu hizmetinden men edilenler, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürenler ile kısıtlı olanların seçmen sayılmadığı kanunda, emniyet müdürleri, amirleri, komiserler ve komiser muavinleri, polisler, subaylar, askeri memurlar, askeri adli yargıçlar, askeri öğrenciler ve silah altında bulunan eratlar ise oy veremeyecek seçmenler olarak belirlendi. Ayrıca kanunla, propaganda için hazırlanan duvar ilanları üzerinde Türk bayrağı, dini ibareler, Arap harfleri ve her türlü resim bulundurulması yasaklandı²⁹⁷.

²⁹⁵ Rıfık Salim Burçak, On Yılın Anıları (1950-1960), Ankara, 1998, s.40.

²⁹⁶ R. S.Burçak, On Yılın Anıları, s.40.

²⁹⁷ BCA, 490.01.62.236.4.

Yeni seçim kanunu ile en az beş ilden aday gösterebilen muhalefet partilerinin radyodan yararlanmalarını, Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşturulmasını, seçimlerin yargıç güvencesi altında yapılmasını, idare amirleri, memurların, askeri kişilerin ve milletvekillerinin görev yaptıkları yerin seçim bölgesindeki seçim kurullarına seçilememeleri, siyasi parti ve bağımsızların sandık başlarında gözlemci bulundurabilmeleri, oyların kapalı yerde verilmesi, seçim sonuçlarının hemen açıklanması, kazanan adayların listesinin asılması, oy pusulalarının sulh hukuk mahkemelerinde korunması ve T.B.M.M. ya da Yüksek Seçim Kurulu'nun isteği olmaksızın nakledilmemesi, onbir kişiden oluşacak olan Yüksek Seçim Kurulu'nun altı üyesinin Yargıtay, beşinin de Danıştay üyeleri arasından, gizli oy ile seçilmesi gibi yenilikler getiriliyordu²⁹⁸.

Seçim Yasası'nın çoğunluk ilkesine dayanması, tek bir partinin hükümet kurabilmesinin sağlanması bakımından olumlu olmakla birlikte, demokratik katılımcı bir anlayışı, parlamentoda yeteri kadar yansıtabildiği ve küçük partilerin de meclise girmelerini sağladığı söylenemez. Belki de en önemli eksikliği bu olan yeni seçim yasası, getirdiği yenilikler açısından, oldukça ileri bir yasa olup, "bütünü ile Cumhurbaşkanı İnönü'nün yapıtı ve başarısı olduğu" iddia edilmekteydi²⁹⁹.

Yeni Seçim Yasası'nın kabulünden sonra 4 Mart 1950 tarihinde, Yüksek Seçim Kurulu Başkanlığı için yapılan gizli seçimler sonucu bu göreve Yargıtay Ticaret Dairesi Üyesi Münir Akyürek, İkinci Başkanlığa Danıştay Üyesi Cudi Öcal, asil üyeliklere de Yargıtay IV. Ceza Dairesi üyelerinden Arif Güngören, Danıştay üyelerinden İbrahim Seni, Cemal Yorulmaz; Yargıtay üyelerinden Bedri Köker ve İsmail Hadimlioğlu, yedek üyeliklere ise Yargıtay üyelerinden Sunuhi Arsan, Suat Berken, Danıştay üyelerinden Baha Arkaç ve Salih Tecarer seçildi³⁰⁰.

171 maddeden oluşan Yeni Seçim Kanunu'nun hazırlanmasında, 1877'den beri dünyanın belli başlı ülkelerinde uygulanan seçim yasaları incelenmiş ve Fransa eski

²⁹⁸ Tarhan Erdem, Anayasalar ve Seçim Kanunları (1876-1982), İstanbul, 1982, s.237.

²⁹⁹ Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılar, (1939-1954), İstanbul, 1977, s.387.

³⁰⁰ Zafer, 5 mart 1950.

başbakanlarından Avukat Paul Boncour, Belçikalı uzman Vandenbuleke ile İngiliz Uzman Lord Natham'ın yazılı olarak görüş ve eleştirileri alınmıştı³⁰¹.

Kanunun iki büyük partinin ortak oyları ile kabul edilmiş olması, ülkede büyük bir ferahlık yarattı ve Türkiye'ye seçime götüren yolun üzerindeki engelleri ortadan kaldırdı. Memleket yeni seçimlere şimdi tam bir rahatlık içinde girecek, zor bir dönemi bu kanun sayesinde sarsıntısız geçirecekti.

T.B.M.M., seçimlerin yenilenmesine 24 Mart 1950 günü karar verdi ve seçim gününü 14 Mayıs 1950 olarak tespit etti. D.P. bu tarihi, Doğu Anadolu için mevsim itibarıyla erken bulduğunu, seçim gününün hiç olmazsa 20 gün kadar geriye atılmasını istedi ise de bu isteğini iktidara bir türlü kabul ettiremedi. Ayrıca seçimlerin emniyet şartları içerisinde yapılmasını sağlamak düşüncesi ile D.P'nin seçim dönemine münhasır olmak üzere, bir koalisyon kabinesi kurulması yönündeki isteği de C.H.P. tarafından kabul edilmedi³⁰².

C.H.P'nin 1 Mart 1950'de çıkardığı bir kanun, D.P. tarafından seçim yatırımı olarak değerlendirildi. Bu kanunla Türk büyüklerine ait türbeler ziyarete açıldı. D.P. bu kanunun halkın dini hislerini okşayarak, oy toplama maksadıyla çıkarıldığını iddia etti³⁰³.

Dinin siyasete alet edilmesi yönündeki iddialar, sadece C.H.P'nin sürekli gündeme getirdiği bir argüman değildi. Bu konuda D.P'de zaman zaman serzenişlerde bulunuyordu. Yine de seçim kanununa her iki partinin de kabul oyu vermesi, 1950 yılı itibarıyla Türkiye'nin siyasi geleceği açısından oldukça önemli bir adımdı.

B-ERZURUM'DAN SEÇİLECEK MİLLETVEKİLİ SAYISI

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 24 Mart 1950 günü seçimlerin yenilenmesine ve seçim tarihinin de 14 Mayıs 1950 olarak belirlemesinden sonra, her seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı 25 Mart 1950'de bakanlar kurulu kararıyla belirlendi. 1945

³⁰¹ Hilmi Uran, Hatıralarım, Ankara, 1959, s.552.

³⁰² R. S.Burçak, On Yılın Anıları, s.40.

³⁰³ R. S.Burçak, On Yılın Anıları, s.40.

nüfus sayımı neticesi³⁰⁴ ve milletvekili seçimi kanununun geçici 3. maddesi hükmüne göre alınan bu kararda, Erzurum için on milletvekili seçilmesi kararlaştırıldı³⁰⁵.

C-C.H.P.'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ

1-C.H.P. Aday Adayları

Seçim tarihinin 14 Mayıs 1950 olarak belirlenmesinden sonra partiler, seçim hazırlıklarına başladılar. C.H.P. Genel Sekreterliği il başkanlıklarına bir yazı göndererek, milletvekilliği adaylığı için il başkanlıkların yapılacak müracaatların 8 Nisan 1950 günü saat 17.00'ye kadar kabul edileceğini bildirdi³⁰⁶. Başvurular ise adaylar tarafından doldurulacak milletvekili başvuru formuyla³⁰⁷ yapılacaktı. Erzurum için öngörülen 10 milletvekilliği için 300 aday başvurusu alınacaktı³⁰⁸. Bunun üzerine Erzurum C.H.P. İl İdare Kurulu adaylık başvurularını kabul etmeye başladı. Erzurum milletvekilliği için başvuruda bulunan adaylar şunlardı³⁰⁹.

Vehbi Kocagüney, VIII. Dönem Erzurum Milletvekili; Kazım Yurdalan, Emekli Yarbay ve Erzurum Belediye Başkanı; Hikmet Kümbetlioğlu, Muhtelif kaymakamlıklarda ve Mardin Valiliği görevlerinde bulunan Hikmet Kümbetlioğlu başvuru zamanında Elazığ Valiliği görevinde bulunmaktaydı; Şevki Erker, Antalya, Aydın, Manisa Su İşleri Müdürlüğü'nde Yüksek Mühendis, Malatya ve Eskişehir su İşleri Müdürlüğü'nde Müdür olarak görev yapan Şevki Erker, başvuru zamanında Bayındırlık Bakanlığı'nda Su İşleri Reis Muavinliği görevini sürdürmekteydi; Edip

³⁰⁴ 1945 yılı Erzurum şehrinin nüfusu köyleriyle beraber ;395876 idi.Belediye sınırları içindeki nüfusu ise;50875 idi.1950 yılı nüfusu ise ,köyleriyle beraber 459731;belediye sınırları içinde 54350 iken 1950 seçimlerinde milletvekili tespitinde 1945 sayıları göz önünde bulundurulacaktı.Aynı Tarih, S.203,(Ekim 1950), s.29,30.

³⁰⁵ BCA, 030.18.01.02.122.27.2.

³⁰⁶ BCA, 030.01.10.54.25.

³⁰⁷ 1950 Genel Seçimlerinde C.H.P. Aday adayları için başvuru formu (Ek:3)

³⁰⁸ BCA, 490.01.10.53.13.

³⁰⁹ BCA, 490.01.299.1209.1.

Tokalp, çeşitli ordu hizmetlerinde bulunduktan sonra 1 Nisan 1950'de Albay rütbesindeyken emekliye ayrıldı³¹⁰.

Abdulkadir Erener, Hukuk ve Ceza Hakimlikleri, Maliye Bakanlığı'nda Ankara Muhakemat Müdür Muavinliği, Erzurum Hazine Avukatlığı görevlerinde bulunan Abdulkadir Erener, başvuru zamanında serbest avukat olarak çalışmaktaydı; Naim Eşrefoğlu; İspir ve Mustafa Kemalpaşa Cumhuriyet Savcılıkları, Lapseki Yargıçlığı, Nisan 1943'den sonra Erzurum'da serbest Avukatlık, 1948 yılından itibaren Erzurum C.H.P. İl İdare Kurulu Başkanlığı, 1947 ve 1948'de Erzurum Bölge Barosu Başkanlığı görevlerinde bulunan Naim Eşrefoğlu başvuru zamanında avukatlık yapmaktaydı; Münir Hüsrev Göle, Siyasal bilgiler mezunu olan Göle çeşitli idare amirlikler ve parti genel idare kurulu üyeliğinde bulunduktan sonra VIII. dönem C.H.P. Erzurum Milletvekili görevini sürdürmekteydi³¹¹.

Mehmet Fuat Bayer; İstanbul üniversitesi Tıp Fakültesi Eczacılık Şubesi'nden mezun oldu. Adaylık başvurusu sırasında İstanbul'da eczacılık yapmaktaydı. Ayrıca Fatih Kızılay İdare Heyeti'nde, Karagümrük Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı'nda ve Fatih Çocuk Esirgeme Kurumu İdare heyeti ve Başkanlığında görevli olarak çalışmaktaydı; Ömer Suphi Özatalay, I. Dünya Harbi'nde Tiflis'te Osmanlı murahhas askerliğinde savunma bakanlığı ayniyat teftiş dairesi başkanlığı ve Erzurum Askerlik Dairesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştu; Eyup Sabri Akgöl, Harb Okulu mezunuydu. Askerlik görevinden istifa ettikten sonra Erzurum C.H.P. Milletvekili olarak siyasi yaşamını sürdürmekteydi³¹².

Cevat Dursunoğlu, 1914-1918 muhtelif harp cephelerinde yedek subaylık, 1918-21 Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşundan zafere kadar Erzurum Merkez Heyeti Azalığı, 1921-1942 lise ve maarif müdürlükleri, ilk, orta, yüksek öğretim ve Güzel Sanatlar Umum Müdürlükleri, Teftiş Heyeti Başkanlığı, 1943-1950 Kars ve Erzurum Milletvekilliği, C.H.P. Genel İdare Kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. Başvuru yaptığında Erzurum C.H.P. Milletvekili ve C.H.P. Genel Sekreter Yardımcılığı

³¹⁰ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹¹ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹² BCA, 490.01.299.1209.1.

görevlerini sürdürmekteydi; Sırrı Özbaykal, Ankara Hukuk Fakültesi mezunuydu. Avukatlık ve lise öğretmenliği görevlerini sürdürmekteydi³¹³.

Zeki Işık, Mülkiye'den mezun olduktan sonra Taşköprü, Giresun, Ünye, Osmancık, Nazilli, Şiryan, Karasu, Gemlik, Elmalı, Avanos ve Çerkes Kaymakamlığı, Gümüşhane ve Bolu Vali Vekilliği görevlerinde bulunduktan sonra Bolu Hukuk İşleri Müdürü olarak memuriyetini devam ettirmekteydi; Süreyya Şarman, İstanbul Hukuk Fakültesi mezunuydu. Değişik okullarda memurluk ve öğretmenlikten sonra Amasya ve Tunceli Asliye Ceza Hakimliklerinde görev yaptı. Adaylık başvurusu sırasında Erzurum'da avukat olarak çalışmaktaydı; Hatice Doğruer, İstanbul Fen Fakültesi ve Ankara Hukuk Fakültesi mezunuydu. İstanbul, Ankara ve Erzurum'da çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. Başvuru zamanında ise Ankara'da avukatlık ve öğretmenlik yapmaktaydı. Mülkiye'den ve Adliye Meslek Okulu mezunu olan İbrahim Şenbark ise 12 yıl hakimlik, 12 yıl avukatlık hizmetinde bulundu. Başvuru sırasına Erzurum Barosu Başkanlığı ve avukat olarak çalışmaktaydı³¹⁴.

Salim Altuğ Harp Okulu mezunuydu. Orduda çeşitli hizmetlerde bulunduktan sonra malülen emekli oldu. Türk ocağı, Ticaret Odası, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Erzurum Yoksullar kurumlarında yıllarca, başkanlık ve üyelik yapmıştı. Kars Belediye ve genel meclis üyelikleri, Erzurum Belediye Reisliği, Üçüncü Umumi Müfettişlik Köy Bürosu Şefliği, Amasya Bölgesi Parti Müfettişliği, görevlerinde de bulunan Salim Altuğ, başvuru zamanında Erzurum Milletvekili ve C.H.P. Ağrı Bölgesi Müfettişi görevlerindeydi. Salim Altuğ'un ayrıca Kars il ve ilçe yönetim kurulları üyelikleri, Kars Halkevi Reisliği, Erzurum ve Kars halkevlerinde Köycülük Halk Dershaneleri, sosyal yardım kolları başkanlıkları gibi halkevi çalışmaları da bulunmaktaydı³¹⁵.

Sabri Uluşu, dört yıl Hınıs ilçesi C.H.P. teşkilatının faaliyetlerinde faal olarak çalışmıştı. Başvuru yaptığı sırada il daimi encümen üyesi görevini sürdürmekteydi; Ali

³¹³ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹⁴ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹⁵ BCA, 490.01.299.1209.1.

Cengiz, Rüştîye mezunuydu. 1946 seçimlerinde C.H.P. adına yoğun propaganda faaliyetinde bulundu. Başvuru zamanında ticaretle uğraşmaktaydı³¹⁶.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Y.Kemal Kutluata ise I. Dünya Savaşı'nda II. ve III.Ordu Erkanı Harbiyesi'nde ve III, XII., XVIII., XXIX. ve XXXIII. Kafkas Tümenlerinde Kurmay Başkanı olarak Ruslarla savaştı. Savaş sonrası Genelkurmay Tarih Encümeninde harbin tarihini yazan Y.Kemal Kutluata, Kurtuluş Savaşı sonrası emekliye ayrıldı. Edebiyat Fakültesi Tarih kısmından mezun olduktan sonra uzun yıllar Kuleli, Halıcıoğlu ve Maltepe Askeri liselerinde tarih öğretmenliği yaptı. Aynı zamanda avukat olarak da çalışmaktaydı. Erzurum Halkevi'ne geniş bir kütüphane, zengin bir para koleksiyonu, büyük bir teleskop hibe etmişti³¹⁷.

Fazıl Kaftanoğlu; Ankara Hukuk Fakültesi mezunuydu. Kavak, Şırnak, Erbaa, Alaşehir, Altınözü Kaymakamlıkları ve Mülkiye Müfettişliği ile Adapazarı ve Beşiktaş Kaymakamlıkları görevlerinde bulundu. Başvuru zamanında Beşiktaş Kaymakamlığı görevini sürdürmekteydi; Hilmi Ziya Güllülü, eğitimini tamamladıktan sonra Erzurum'a dönerek, diş hekimi olarak çalışmaya başladı. ondört yıl parti teşkilatının çeşitli kademelerinde çalıştı. Başvuru sırasında Erzurum Belediye Meclisi Üyeliği görevini sürdürmekteydi; İlkokul mezunu olan Mehmet Günel ise 1933'de Ardahan'da Halk Odası Başkanlığı görevinde bulundu. Son görevi belediye gelir kontrol memurluğuydu³¹⁸.

Almanya'da Eğitim Enstitüsü'nden mezun olan N.Adil Erkman, Milli Eğitim Bakanlığı'nda çeşitli görevlerde bulundu. Almanya öğrenci müfettişliği ve kültür ataşeliğinde çalıştı. Milli Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar ve Orta Öğretim Genel Müdürlüğü'nü de yaptı;

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olan Salim Cimilli, I. Dünya Savaşı'nda çeşitli askeri birliklerde Sıhhiye Bölüğü Başhekimliği'nde çalıştı. Erzurum Sağlık Müdürlüğü, Sağlık Müfettişliği ve Sağlık Bakanlığı Baş Müfettişliği görevinde bulundu; Zakir Sezginbaş ise Erzurum Lisesi'nden mezun olduktan sonra çeşitli devlet

³¹⁶ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹⁷ BCA, 490.01.299.1209.1.

³¹⁸ BCA, 490.01.299.1209.1.

memurluklarında görev yaptı. Başvuru sırasında C.H.P. İl İdare Kurulu Katipliği yapmaktaydı³¹⁹.

Hüseyin Köycü, Milli Mücadele öncesi Oltu ve Kars Milli İslam Şuralarında aza, başkatip ve kumandan olarak görev yaptı. Milli Mücadele döneminde milli müfreze ve cephe kumandanlığı görevi devam etti. Onbeş yıl boyunca Erzurum İl Genel Meclis üyeliği yapan Hüseyin Köycü, ayrıca partinin ocak, bucak; ilçe idare kurulu başkanlıklarında da bulundu; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Münir Alpagut ise 1934'te Erzurum Baro Başkanlığı, 1934'den 1950'ye kadar Erzurum Belediyesi aza ve encümen azalıkları, 1938'den itibaren dört yıl C.H.P. Erzurum İl İdare Kurul üyeliği görevlerinde bulundu. Son olarak Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı yapmaktaydı³²⁰.

Şaban Ateş; ortaokul mezunuydu. otuz yıl çeşitli devlet kademelerinde görev yaptıktan sonra, 1939'da emekli oldu ve ticaret yapmaya başladı. Koçgiri ayaklanmasının bastırılmasında gösterdiği başarı nedeniyle İstiklal Madalyası'yla taltif edildi. 1946 genel seçimlerinde Erzurum Ticaret Odası Meclis İkinci Başkanlığı, belediye meclis ve encümen üyeliği ve genel meclis üyeliğine seçildiyse de bu görevlerden istifa ederek ayrıldı³²¹.

İstanbul Üsküdar Sokullu Mehmet Paşa Numune Mektebi mezunu olan Zeki Hamşioğlu, çeşitli devlet kademelerinde görev yaptıktan sonra istifa ederek ayrıldı. onüç yıldır Oltu Parti Başkanlığı ve Oltu Devlet Orman İşletmesi Vekili olarak çalışmaktaydı; Edip Ünal Erzen ise Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunuydu. Ankara, Bursa, İstanbul, Üsküdar, Cumhuriyet Savcılıklarında çalıştı. Başvuru sırasında doksan lira maaşla Bursa Asliye Hukuk yargıçlığı yapmaktaydı³²².

Remzi Emiroğlu; İstiklal Mücadelesi'nin ilk günlerinde topladığı kuvvetlerin başında muhaliflerle mücadele etmiş ve bu hizmeti sonrası, Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa tarafından, müfrezeler komutanlığına tayin edilmişti. İstiklal Madalyası sahibiydi. Son olarak kaymakamlık yapmaktaydı; Harbiye mezunu olan İhsan Yavuzer,

³¹⁹ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²⁰ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²¹ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²² BCA, 490.01.299.1209.1.

milli Mücadele'nin başlangıcında gönüllü olarak yediyüz atlı toplayıp, birbuçuk ay boyunca Gürcülerle savaşmıştı. Ayrıca Rize Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde de görev yapmıştı kendisi devlet memuruydu³²³.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Mesut Çankaya, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idare azalığı, C.H.P. İl Başkanlığı, 1935'de Parti İl İdare Heyeti Başkanlığı ve Belediye Başkanlığı, 1945'de Antalya Milletvekilliği yaptı. Son görevi Erzurum Milletvekilliği idi³²⁴.

Türkiye Yüksek Mühendis Mektebi mezunu olan Nurettin Zoroğlu ise yirmi yıl demiryollarının çeşitli kademelerinde çalışmıştı. Başvuru sırasında Devlet Demiryolları VIII. İşletme Müdürü ve İzmir Yüksek Ticaret ve Ekonomi Okulu Ulaştırma ve Tarifeler öğretmeni olarak çalışmaktaydı³²⁵.

C.H.P'den aday adayı olan ve isimleri ile birlikte özgeçmişleri de verilen bu otuzaltı kişinin tamamına yakını yüksek eğitim almış olan kişilerdi. Doğumu Erzurum olanların yanı sıra, Erzurum dışından da başvuruda bulunanlar olmuştu. Ancak hepsinin şu ya da bu şekilde Erzurum'la yakın bir münasebeti olmuştu.

2-C.H.P. Erzurum İl Yoklama Kurulu'nun Toplanması ve Milletvekili Adaylarının Belirlenmesi için Yapılan Seçimlerin Sonuçları

Adaylık müracaatlarının 8 Nisan'da sona ermesinin ardından il yoklama kurulu toplandı³²⁶. C.H.P. Erzurum Milletvekili adaylarının % 70'ini belirleyecek olan yoklama kurulu üyeleri -ki bunların sayısı toplamda yüzdoksandokuz kişiydi- C.H.P'nin Erzurum genelinde merkez, ilçe ve bucak teşkilatlarından oluşmaktaydı. Dönemin Erzurum İl İdare Kurulu Başkanı Naim Eşrefoğlu'ydu³²⁷.

³²³ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²⁴ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²⁵ BCA, 490.01.299.1209.1.

³²⁶ BCA, 490.01.366.1540.1.; 1950 Genel Seçimleri sırasında Erzurum C.H.P. İl Teşkilatının kimlerden oluştuğu ve bu kişilerin partideki görevleri ile ilgili bir liste aynı zamanda il yoklama kurulu listesi olarak eklerde sunulmuştur. (Ek:4).

³²⁷ BCA, 490.01.366.1540.1.

C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi Balıkesir Milletvekili Esat Altan başkanlığında toplanan kurulda, başkan vekilliğine Avukat Ömer Olgun, katipliklere ise Cevat İlcalı ve Sırrı Hamşioğlu seçildi. Milletvekilliği için adaylık başvurusu yapanların sayısı 36 idi. Yoklama Kurulu üyesi olup da milletvekilliğine adaylığını koyanların toplantıyı terk etmesiyle seçimlere başlandı. Erzurum'dan seçilecek on milletvekilliği için C.H.P. adaylarından yedisinin (% 70) tespit edileceği toplantıda altı kez seçim yapıldı. Salt çoğunluğun sağlanamaması üzerine tekrarlanan bu seçimler sonucunda Naim Eşrefoğlu, Vehbi Kocagüney, Hikmet Kümbetlioğlu, Cevat Dursunoğlu, Şakir İbrahimhakkıoğlu, Edip Tokalp ve Abdulkadir Erener en çok oyu alan kişiler oldu³²⁸.

Yapılan seçimlerin sonucu olarak C.H.P. Erzurum Milletvekili adaylarının yedisi belirlenmiş oldu. Kalan üç adayı da genel merkez belirleyecekti. 1946 seçimlerinde Erzurum Milletvekili seçilenlerden Eyüp Sabri Akgöl, Salim Altuğ, Mesut Çankaya ve Münir Hüsrev Göle, 1950 Genel Seçimleri için yapılan yoklama kurulu toplantılarında aday seçilemedi³²⁹. C.H.P. Genel Merkezi ise diğer üç adayı belirledi. Bunlar, Ömer Olgun, Kazım Yurdalan ve Şevki Erker'di. Ancak Erzurum'un ünlü milletvekili ve C.H.P. Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlu, mahalli yoklamalarda adaylığı kazandığı halde, İsmet İnönü onu listeden silmiş ve yerine İzzettin Çalışlar³³⁰ı koymuştu³³¹.

C.H.P. Erzurum'da diğer seçimler nazaran seçim kanununu da göz önünde bulundurarak, 1950 Genel Seçimleri öncesi işi sıkı tutmuştu. Bundan önceki dönemlerde milletvekili adaylarının belirlenme şekli il örgütü ve partiye gönül

³²⁸ BCA, 490.01.366.1540.1.; 1950 Genel seçimleri için C.H.P. Erzurum Milletvekili adaylarını belirlemek amacıyla toplanan il yoklama kurulunun yaptığı oylamanın sonuçları için (Ek:5).

³²⁹ BCA, 490.01.341.1428.1.

³³⁰ Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal'in kumanda ettiği birliklerin kurmay başkanlığını yapmakla ün kazandı. 1920 Haziran'ında Anadolu'ya geçti. Batı Cephesi'nde bütün savaşlara katıldı. T.B.M.M'nin ikinci döneminde Aydın'dan milletvekili seçildi. 1924'te orduya geri döndü. 1933'te Orgenerallğe yükseltildi. 1939'a kadar II.Ordu Komutanlığı yaptı. Aynı yıl Muğla Milletvekili oldu. 1951'de vefat etti. (Ekrem Uykucu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ansiklopedisi, İstanbul, 1994, s.131.)

³³¹ R.S.Burçak; On Yılın Anıları, s.41.

vermiş olanlarda rahatsızlıklar ortaya çıktığı için; halk nezdinde partiyi daha güçlü kılmayı ve daha nitelikli adaylarla seçime girmeyi düşünmüşlerdi.

D-D.P'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ

1-D.P. Erzurum İl İdare Kurulu'nun Milletvekilliği Adaylığı için Yaptığı Teklif

D.P. Erzurum İl İdare Kurulu 8 Mart 1950'de milletvekili adaylarını belirlemek için toplandı. Mustafa Zeren'in başkanlığında toplanan yönetim kurulu Rıza Topçuoğlu, Ömer Arı, Cemil Bekiroğlu, Memiş Yazıcı, Avni Başar, Şaban Dilaver, Enbiya Kurşunoğlu ve İhsan Cinisli'den oluşuyordu. Yönetim kurulu adaylıkları, kendi aralarında paylaşma yoluna gitmeyerek, memleketi temsil edecek olan kişileri daha çok aydınlar arasından seçmek istedi. Kendi ifadeleriyle "Erzurum ili çevresinde temsil kabiliyeti bulunan, fakat memuriyet ve vazifeleri icabı partimize intisap edememiş olan kişilere başvurmuştu"³³².

Oybirliği ile alınan karar gereğince, kendilerine adaylık teklif edilen kişiler şunlardı. Elazığ Valisi Hikmet Kümbetlioğlu, İktisat Fakültesi'nde Prof.Ziyaeddin Fındıkoğlu, Ankara Siyasal Bilgiler okulu Siyasi Tarih Profesörü Rıfki Salim Burçak, İçişleri Bakanlığı Şehircilik Mütahassısı Ekrem Avşaroğlu, Son Saat Gazetesi yazarlarından Bahadır Dülger, Hoca Faruk Ketvan, İş Bankası Erzurum şubesi Müdürü Lütfü Gülal, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Profesörlerinden Kasım Küfrevi, Milli Resürans İkinci Müdürü Sadık Eskişehirli, Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi Bakanı Ali Şefkati Özkutlu, Göle tacirlerinden Sabri Budak, Devlet Demir Yolları Genel Müdürlüğü İkinci Şube Müdürü Şefik Ertensel, Adli Tıp İkinci Başkanı Dr.Enver Karan³³³. Erzurum'un milletvekili sayısı o tarihte on olduğu halde ondört kişiye teklif yapılmış olması, yapılan davetin bazılarının kabul etmeyebileceği düşüncesinden ileri gelmiş olmalıydı.

³³² R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.36.

³³³ R.S.Burçak; On Yılın Anıları, s.36.

Sonuç olarak D.P., Erzurum Milletvekili adayları şu isimlerden oluştu. Sait Başak, Rıfki Salim Burçak, Fehmi Çobanoğlu, Bahadır Dülger; Enver Karan, Sabri Erduman, Emrullah Nutku, Rıza Topçuoğlu, Memiş Yazıcı ve Mustafa Zeren³³⁴. D.P. İl İdare Kurulu tarafından kendilerine adaylık teklif edilen on dört kişiden sadece dörtü listeye girebilmişti.

2-D.P'nin 1950 Genel Seçimleri için Belirlediği Milletvekili Adayları

D.P. listesinden milletvekili adayları olan kişilerin hepsi, C.H.P'nin ki gibi kendi alanında uzman kişilerdi. Türk demokrasi hayatının bu en önemli kavşagında halkın huzuruna çıkacak olan D.P. Erzurum milletvekili adaylarının o güne kadar yaşamlarının izlediği seyir şöyleydi:

Sait Başak, 1889'da İstanbul'da doğdu. Mali konularda uzman bir kişiydi. 1933 yılı başından 1 Ekim 1933 tarihine kadar Zonguldak Maden Kömür İşleri T.A.Ş. Genel Müdür Muavinliği'nde bu tarihten 21 Şubat 1947 tarihine kadar Türk Ticaret Bankası Genel Müdürlüğü'nde bulunmuştu. Sait Başak milletvekili olmadan önce İstanbul İstinye'de taş ve kireç ocakları işletmekteydi³³⁵.

Erzurum'un yetiştirdiği bilim adamlarından birisi olan Rıfki Salim Burçak ise 1913 yılında Erzurum'da doğdu. İlk ve orta tahsilini Erzurum'da yaptıktan sonra 1934'de Mülkiye Mektebi'ne girdi. Yüksek eğitimini tamamladıktan sonra askere gitti. Terhis olduktan sonra Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde siyasi tarih asistanı oldu. 1939'da doktora yapmak için Paris'e gitti. Fakat II. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, üç

³³⁴ R.S.Burçak; On Yılım Anıları, s.41

³³⁵ Sait Başak, askerliğini I.Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Harbiye Nezareti Sıhhiye 3. Fen Şubesi'nde yaptı. Daha sonra II. Dünya Savaşı'nda 21 Eylül 1941'den 16 Şubat 1943 tarihine kadar Milli Müdafaa Vekaleti Teftiş Dairesi'nde görev aldı. Milli Savunma Bakanlığı'nın 18 Haziran 1945 tarih ve 108913 sayılı emrine atfen 14 Temmuz 1945 gününden itibaren yaş haddine tabi tutuldu ve askerlikle ilişkisi kesildi. İş hayatında ise İttihad ve Terakki Fırkası'nın "manifaturacılar katipliğinde" millî şirketlerin ve fabrikaların muhasebecisi muavinliğinde" bulundu. 1924 yılından itibaren Milli Banka'nın sırasıyla Adana Şubesi muhasebeci muavinliğinde ve Ankara Şubesi Muhasebeciliği'nde görev yaptı. 1 Temmuz 1927'de Milli Banka'nın, İş Bankasıyla birleşmesi üzerine sırasıyla Merkez Muamelat Müdürlüğü'nde, Samsun Şubesi İkinci Müdür ve Müdür Vekâleti'nde, Erzurum Müdürlüğü'nde, Umum Müdürlükle Şubeler Müdür Muavinliği ve Bursa Müdürlüğünde bulundu. (Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi (T.B.M.M.A.), Olumluluk Kağıdı, Dönem IX, 1665.)

buçuk ay sonra Türkiye'ye geri dönmek zorunda kaldı. 1941 yılında doçent ve 1947 yılında profesör oldu. 1941 yılından itibaren İstanbul'a nakledilinceye kadar Harp Akademisi'nde ve yine 1941'den 1950 Mayıs'ına kadar Polis Enstitüsü'nde siyasi tarih okuttu³³⁶.

D.P. listesinden milletvekilliğine aday olan bir diğer kişi Fehmi Çobanoğlu'ydu, 1883 yılında Bolu'da doğmuştu. İlkokulu Bolu'da bitirmiş, orta, lise ve yüksek tahsilini İstanbul'da yapmıştı. 1909'da Tıp Fakültesi'nden doktor yüzbaşı olarak mezun olan Fehmi Çobanoğlu; otuzbir yıl orduda tümen, kolordu ve hastaneleri başhekimliklerinde bulunmuştu. Yirmi yıl Harp Okulu'nda başhekimlik ve öğretmenlik yaptı. Orduda o dönem itibarıyla mevcut olan yaklaşık onbeşbin subayın hocasıydı³³⁷.

İstanbul doğumlu Erzurum milletvekili adaylarından birisi de Bahadır Dülger'di. Erzurum'a yabancı bir kişi değildi. Yüksek tahsilini tamamladıktan sonra, Erzurum'da gündelik çıkan Doğu Gazetesi Neşriyat Müdürlüğü'nde, aynı zamanda Erzurum Lisesi'nde yardımcı Fransızca ve Edebiyat dersleri öğretmenliği görevlerinde bulundu. Milletvekili adayı olmadan önce Türkiye Yayınevinde "Türkiye" adlı bir gazeteyi hazırlamaktaydı³³⁸.

Enver Karan'da 1892'de İstanbul'da doğmuştu. 1911'de Mercan İdadisi'nden, 1914'de Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. Bir müddet İngiltere, Fransa, Avusturya ve Romanya'da bulundu. 1915'de yüzbaşı olarak askere alındı. Çanakkale, Makedonya, Irak cephelerinde görev almıştı. 1918'de terhis edildi. 1923-1925 arası yine asteğmen

³³⁶ T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1666,

³³⁷ T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1667.

³³⁸ Bahadır Dülger 1911'de İstanbul'da doğdu. Babası Bahriye Yüzbaşısı Trabzonlu Ragıp Efendi'dir. İlk eğitimini Zonguldak Merkez Numune Mektebi'nde, orta ve lise eğitimini Galatasaray Lisesi'nde, yüksek eğitimini Ankara Hukuk Fakültesi'nde 1937 yılında tamamladı. Üniversite tahsili sırasında İstanbul'da Yüksek Öğretmen Okulu Müdür Katipliği'nde, Ankara'da Merkez Bankası Kambyo Memurluğunda, Gümrükler Umum Müdürlüğü Neşriyat Mütercimliğinde bulundu. 1941 yılında muvazzaf yedek askerlik hizmetinden terhis olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müşavirliği'nde bulundu. 1944'de bu görevden istifa etti. İstanbul ithalatçı ve ihracatçılar birliği kontrolörlüğünde bulundu. Tasvir Gazetesi fıkra muharrirliği ve neşriyat müdürlüğü ile bu son görevinden de ayrıldı. Ayrıca son Saat Gazetesi'nde başyazarlık, Hürriyet Gazetesi'nde fıkra muharrirliği yaptı. (T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1668.)

olarak orduda görev yaptı. 1916'da İstanbul Polis Teşkilatı, 1921'de adli tıp alanında çalıştı. 1922'de Adli Tıp Genel Müdür Muavirligi ve meclis azalığına tayin edilmişti³³⁹.

Milletvekili adaylarından Sabri Erduman Erzurumluydu. 1909'da o günlerde Hasankale'ye bağlı olan Karayazı'da dünyaya gelmişti. Öğretmenlik ve maarif memurluklarında bulunduktan sonra, askerliğini yedek subay olarak Sarıkamış'ta yapmıştı. Ayrıca Ardahan Askerlik Şubesi Başkanvekilliği'nde bulunmuştu. Sabri Erduman fahri olarak Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumlarında da görev almıştı³⁴⁰.

D.P'den aday gösterilen bir diğer kişi de yine İstanbul doğumlu olan Emrullah Nutku'ydu. Kendisi deniz subayı olarak orduda görev almış ve Kurtuluş Savaşı'na katılmıştı. Daha sonrada hukuk eğitimi almıştı. 1950 Genel seçimlerine milletvekili adayı olmadan önce deniz ticaret hukuku alanında serbest avukatlık yapmaktaydı³⁴¹.

T.B.M.M'nin IX.Dönemi için yapılacak milletvekili seçimlerinde D.P. adaylarının ağırlıklı kısmı genel merkez tarafından belirlenmişti. Erzurum il örgütü tarafından belirlenen adaylardan birisi de Rıza Topçuoğlu'ydu. 1898'de Erzurum'da doğdu. Babası Ahmet Tevfik Efendi idi. Askerliğini IX. Sanayi Okulu'nda er olarak yaptı. 1920'de terhis oldu. Terhisi sonrası ticaretle meşgul olan Rıza Topçuoğlu ayrıca beş yıl fahri olarak Ticaret Başkanlığı, Kızılay, belediye ve il genel meclisi üyeliklerinde bulundu³⁴².

³³⁹ T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1670.

³⁴⁰ T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1669.

³⁴¹ 12 Mart 1902 İstanbul'da doğdu. 1916'da Türk Deniz Harp Okulu öğrencisiyken, Flensburg şehrindeki Deniz Harp Okulu'na gönderildi. Gönderildiği bu okuldan mezun olduktan sonra, Mart 1918'de Deniz Subayı olarak orduya katıldı. 1921'de İstiklal Savaşı'na katılarak, 1922 yılı sonuna kadar Trabzon'da Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı emrinde üsteğmen olarak cephe hizmetinde bulundu. Savaş sonrası kırmızı şeritli İstiklal Madalyası'yla taltif edildi. 1923'de deniz yüzbaşılığı rütbesine terfi ederek, donanmanın muhtelif birliklerinde hizmetini sürdürdü. 1926'da özel emirle İstanbul Hukuk Fakültesi'nde tahsiline müsaade edildi. 1929'da Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu ve 1934 yılına kadar adli müşavirlik ve askeri hakimlik görevlerinde bulundu. 25 Mayıs 1934'de onbeş yıllık mecburi hizmetini tamamladıktan sonra askerlikten istifa etti. Bu tarihten itibaren de Isparta'dan avukatlık ve gazetecilik yaptı. Gülyurdu Gazetesi'nin sahibi ve neşriyat müdürü idi. Mayıs 1938'de İstanbul'a taşınan Nutku, burada Türk Ticaret kaptan ve Makinistler Cemiyeti Reisliği yaptı ve Deniz Mecmuası'nı yayınladı. Aynı zamanda 1938 yılından beri Deniz Ticaret Hukuku branşında İstanbul'da Serbest Avukatlık yapmaktaydı. (T.B.M.M.A., Olumluluk Kağıdı, Dönem IX, 1671.)

³⁴² T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1672.

D.P. milletvekili adayı Memiş Yazıcı ise 1888'de İstanbul'da doğmuştu. 1910'da İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1912'de Teşkilatı Mahsusa'da görev aldı. I.Dünya Savaşı'nda XXXVII. Fırkaya dahil oldu. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile askerlikten ayrıldı. Bir müddet Erzurum Maarif Müdürlüğü'nde bulundu. Daha sonra ise avukatlık ve ticaret yapmıştı³⁴³.

D.P'nin Erzurum'da en önde gelen siması Mustafa Zeren'di. D.P. listesine Sabri Erduman ve Rıza Topçuoğlu ile birlikte milletvekili adayı olarak katılmıştı. 1944 yılında Askeri Adli Yargı üyeliğine seçilmiş ve bu görevinden emekliye ayrılmıştı. 1946'dan itibaren Erzurum'da avukatlık yapmaya başlamıştı. Aynı yıl D.P'ye katılarak, 1946-47 Kongresi'nde Erzurum D.P. İl İdare Kurulu Başkanı oldu. 1947-48 yılında yapılan kongrede de aynı göreve seçildi. 1948-49 kongresinde il idare kurulu üyesi olarak vazife aldı. 1949'daki kongrede tekrar il idare kurulu başkanı oldu. Bu sıfatla 1950 seçimlerine iştirak etti³⁴⁴. Artık D.P. aday listesi hazırlanmıştı. Listedeki isimlerin seçim sonuçları üzerinde nasıl bir etki yaratacağını, zaman gösterecekti.

E-MİLLETVEKİLİ ADAY LİSTELERİNİN BELİRLENMESİNDEN SONRA ERZURUM'DA YAŞANAN TARTIŞMALAR

D.P. adaylarının yarısı, Erzurum'un yerli ailelerinden oluşmaktaydı. C.H.P'nin ise İzzettin Çalışlar dışındaki tüm adaylar Erzurum'un yerli ailelerindendi. Seçimlere 18 kişi de bağımsız olarak katılıyordu. Bunların aralarında C.H.P'den aday adayı olan

³⁴³ T.B.M.M.A., (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1673.

³⁴⁴ 1893'de Erzurum'da doğdu. 1913 yılında yedek subay okulundan mezun oldu. Romanya'da XV.Depo Alayı'nda, aynı cephede 75. alayın I.Taburu'nun III.Bölüğü'nde, 1915'de İstanbul Muhafız Taburu I.Bölüğü'nde görev yaptı. Mütareke sonrası İtfaiye Alayı'nın III.Bölüğü'nde bilahare Muhafız Alayı yaverliğinde bulundu. Milli Mücadele'ye İstanbul'dan firar ederek katıldı. Menderes grubunda II. ve XIV. Süvari Tümenlerinin katıldığı bütün muharebelere iştirak etti. Kurtuluş Savaşı sonrası VII. Tümen yaverliğine tayin edildi. Bu tümenle Şeyh Sait harekâtına katıldı. 1922'de Harp Okulu'na girdi. Haydarpaşa Sevk memurluğunda, topçu alayı levazım müdürlüğünde ve Gülhane Hastanesi Kuleli Mektebi, yedek subay okulu, levazım müdürlüğü ve hocalıklarında bulundu. 1932-33 yıllarında Darülfunun Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Askeri, adli yargıçlık ve 57. ve 20. Çanakkale müstahkem mevki yargıçlığında bulundu. 1936'da Askeri Yargıtay Savcı Muavinliği'nde 1939'da da Askeri Yargıtay azalığına tayin edildi. 1942 yılında Milli Savunma Bakanlığı emrinde yeni teşkil edilen idari teftiş heyetine tayin edildi. (T.B.M.M.A. (Olumluluk Kağıdı), Dönem IX, 1674.)

Şenkayalı Hüseyin Köycü, yoklama kurulunda kazanamayınca partisinden istifa etti ve eski partisi aleyhinde yoğun bir propagandaya girdi³⁴⁵.

Hüseyin Köycü'nün C.H.P listesine dahil edilmemesi ile ilgili olarak, siyasi entrikalar ve çekememezlikler gerekçe olarak gösterilmekteydi. Bu olay Hüseyin Köycü'yü çok üzmüştü. Üzüntüsünü "Bu memlekette ne zaman menfaatten uzak, açık sözlü, mert, devleti için faydalı olabilecek kimseleri yüreklendirip, teşvik eden yetkililer olacak?" cümlesi ile dile getirmişti³⁴⁶.

Erzurum ilinde adayların belli olmasından sonra C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi Esat Altan C.H.P. ve D.P. adaylarını değerlendirdiği bir yazıyı genel sekreterliğe gönderdi. Öncelikle listede Cevat Dursunoğlu'nun olmayışının aydın çevrelerde liste için bir zaaf teşkil ettiğini, bununla birlikte İzzettin Çalışlar haricinde diğer adayların genellikle memnunluk yarattığını ifade etmekteydi. Esat Altan seçimin nasıl bir sonuç vereceğini kesin olarak tahmin edemediğini ancak normal şartlar altında C.H.P'nin daha ağır bastığını belirtmekteydi. Bununla birlikte kendisini tereddüde düşüren bir konuyu da aktarmaktaydı. Çoğunluğu Kürtçe konuşan ve Şeyh Sait'in oğullarının tesir ve nüfuzu altında bulunan Hınıs, Tekman, Karayazı ilçeleri ile merkeze bağlı Çat Bucağı halkının seçimde nasıl bir durum alacağı bilinmemekteydi. Zira bu yöre halkı alacakları "gizli emre" göre oylarını kullanacaklardı³⁴⁷.

D.P'nin durumuna gelince; örgüt devamlı ve sıkı bir çalışma içindeydi. Adayları arasında Prof.Dr.Rıfki Salim Burçak, İl Başkanı Mustafa Zeren gibi halk tarafından sevilen kimseler olduğunu belirten Esat Altan, yine de bu kişilerin sadece Erzurum Merkezi ile Pasinler ilçesine etkilerinin olabileceğini ifade etmekteydi. D.P. adaylarından birçoğunu halkın tasvip etmediği gibi, adaylar arasında birbirinin aleyhine çalışanlar olduğu da bu yazıda altı çizilen konulardandı. Esat Altan'ın bağımsız adayları değerlendirmesi ise; hiçbirisi il çapında veya kendi muhitlerinde kuvveti olmayan kişiler şeklindeydi. Onsekiz kişiden oluşan bu bağımsız adaylardan, Avukat İbrahim Şenbark, Erzurum belediye memurlarından Mehmet Günal, daimi encümen üyesi Sabri

³⁴⁵ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.41.

³⁴⁶ Koptagel İlgin, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider Hüseyin Köycü, İstanbul, 2005, s.58.

³⁴⁷ BCA, 490.01.366.1540.1.

Ulus, Şenkaya C.H.P. İdare Kurulu Başkanı Hüseyin Köycü, Avukat Yusuf Kemal Kutluata, Hınıs nüfus memurluğundan ayrılma Zakir Ulus, Hınıs Yelpizi Köyü'nden Derebeyi Bayır, C.H.P'den istifa ederek bağımsız olarak seçime giriyorlardı. Sadece Kayseri'de stajyer yargıç olan Ali Karahan istifasını bildirmemişti. Bu adaylardan bazıları içinde D.P. ve C.H.P'den bazı isimlerin de içinde bulunduğu bir liste oluşturma gayreti içine girmişlerdi. Bunların arasında İbrahim Şenbark, Sabri Ulus ve Hüseyin Köycü de bulunmaktaydı. Ayrıca çoğunluğu Kürtçe konuşan ilçelerin oylarını kazanmak için Şeyh Sait ailesiyle ilişkisi bulunan Ali Karahan'a da listede yer vermişlerdi. Ancak Esat Altan'a göre böyle bir liste tertip edilse bile kazanma ihtimali yoktu³⁴⁸.

Esat Altan tarafından yapılan değerlendirmeler, seçim sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, oldukça iyimserdi. C.H.P'nin Erzurum merkezli değerlendirmelerinden doğan yanlış, ülke genelinde de bu partinin 1950 yılı içinde aldığı vaziyete bir gösterge olabilir.

F-SEÇİM KAMPANYASININ BAŞLAMASI

1-C.H.P'nin Seçim Kampanyası ve Erzurum

C.H.P. 14 Mayıs 1950'de yapılacak olan seçimin kampanyasını İsmet İnönü'ye odaklandırmıştı. Partinin büyük kozu lideri idi. Parti teşkilatı, kampanyayı lidere odakladığı gibi, bizzat İsmet İnönü'de halkı tesir altında tutmaya çalışıyordu. İsmet İnönü oy toplama bakımından 1946 seçimlerinde olduğu gibi, kendini büyük güç olarak görmekteydi. Kendisi 1946 seçimine benzer bir beyanatı, 1950 seçimlerinde verdi. İnönü, "Bütün vatandaşlarımın bilmesini isterim ki cumhuriyet Halk Partisi seçimde çokluğu kaybederse, İsmet İnönü tabiatıyla ve elbette cumhurbaşkanlığından çekilecektir"³⁴⁹.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 1950 seçimlerinin kazanılacağı konusunda bazı endişeleri bulunmaktaydı. Seçimler öncesinde işçilerle iktidarın yaşadığı sorun, köylülerin iktidarın politikalarından tam anlamıyla memnun olmayışı, İsmet İnönü'nün

³⁴⁸ BCA, 490.01.366.1540.1.

³⁴⁹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.42.

bu endişesini destekler nitelikteydi. İnönü dışında C.H.P. teşkilatının neredeyse tamamı, seçimlerin kazanılacağından emindi³⁵⁰. 16 Şubat 1950 tarihinde çıkarılan yeni seçim kanunu ile birlikte, gayri resmi seçim kampanyası da en hareketli dönemine girmişti. C.H.P. zaferden o kadar emindi ki, D.P'lilere yeni mecliste milletvekilliği önermeye kadar işi götürmüşlerdi³⁵¹.

Seçim çalışmalarının başlamasıyla tüm yurttaki propaganda faaliyetleri hız kazandı. İsmet İnönü ve C.H.P'nin önde gelen isimleri yurt gezileri ve mitingler yapmaya başladı. İllerde ise il idare kurulları yoğun propaganda faaliyetine girişti.

Erzurum'da ise yoklama kurulu yapılmadan önce, çok ağır yapılan çalışmalar milletvekili adaylarının belli olmasıyla birlikte hız kazandı. Seçimlerden onbeş-yirmi gün önce Erzurum Bölge Müfettişi Esat Altan'ın Erzurum'a yaptığı teftiş gezisi sonrası genel sekreterliğe sunduğu rapor, teşkilatın çalışmaları hakkında şu bilgileri vermektedir. Erzurum Merkez ilçe, Pasinler, Aşkale, İspir ve Tortum idare kurullarının çalışmalarının iyi gittiği ifade edilirken, Oltu İlçe Başkanı'nın çalışmalarından memnun olmadığını belirtmekteydi. Şenkaya İlçe Başkanı Hüseyin Köycü'nün partiden ayrılmasının Şenkaya Parti Teşkilatı'nda herhangi bir olumsuz etki yapmadığı, idare kurulu üyeleri ve bucak başkanlarının parti safında çalışmaya devam ettiği, geri kalan Hınıs, Tekman ve Karayazı ilçelerinde ise parti işlerinin yürütülmesi hususunda çok sıkıntı çekildiği bildirilmekteydi³⁵².

Esat Altan raporunda ayrıca bazı devlet görevlileri hakkında da şikayetleri dile getirdi. Tortum Cumhuriyet Savcısı'nın D.P. Başkanı ile işbirliği içinde olduğunu, Pasinler yargıcı Nihat Süzer'in İlçe Seçim Kurulu'nda C.H.P'yi temsil eden yetkiliyi sokak ortasında tahkir ettiğini ve İş Bankası Erzurum Şubesi Müdürü'nün D.P. mensuplarına yardım ettiğini belirterek, gerekli tedbirlerin alınmasını istedi³⁵³.

Bunun dışında genel sekreterlik il idare kurullarına bir yazı göndererek duvar ilanları hakkında yapılması gerekenleri bildirdi. Yazıda propaganda için kullanılan duvar ilanlarının, seçim zamanında ve kasabalarda belediyelerce, köylerde ise köy

³⁵⁰ F.A.Barutçu, Siyasi Anılar, s.414-415.

³⁵¹ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye(1945-1980),(çev: Ahmet Fethi), İstanbul, 1992, s.44.

³⁵² BCA, 490.01.366.1540.1.

³⁵³ BCA, 490.01.366.1540.1.

ihtiyar heyetlerince tayin olunacak yerlere asılmasıyla ilgili olarak, gerekli tedbirlerin alınmasını istedi³⁵⁴. Bu ilanların müracaat sırasına göre asılacağından bir an evvel parti yetkililerin gerekli yerlere müracaat etmesi istenilmekteydi³⁵⁵.

C.H.P. Erzurum'da seçim propagandasını İsmet İnönü merkezli bir söylemle gerçekleştirirken, bürokratik kademelerin parti üzerindeki etkisi varlığını iyiden iyiye hissettirmektedir. Seçim sonucunun lehlerine gerçekleşeceğine olan inançlarının tam olmasına rağmen, propaganda döneminde Erzurum'un güney kazaları ile ilgili siyasi endişeler resmi söylemde de dile getirilmekteydi.

2-D.P'nin Seçim Kampanyası ve Erzurum

D.P. kendisini kamuoyuna hürriyet savunucusu olarak tanıtmıştı. Demokratik zihniyete aykırı bütün kanunların kaldırılmasını istiyordu. Ekonomik alandaki refah ve bağımsızlığın ancak, daha liberal politikalarla sağlanabileceğini savunuyordu. D.P'nin devletçiliği, özelleştirmeye öykünen bir devletçilikti. İdari örgütlenme ile halk arasındaki kopukluğa karşı daha yumuşak bir idare kurma anlayışıyla halkın desteğine talip olmuştu³⁵⁶.

D.P. Genel Merkezi 24 Nisan 1950'de ülke genelinde milletvekili adaylarını açıkladı. Dörtüzyetmişsekiz adayın bulunduğu listede adayların meslekleri şu şekilde dağılıyordu; seksensekiz avukat, altmışdokuz bürokrat, elli altı çiftçi, elli beş tüccar, elliiki doktor, otuzyedi milletvekili, oniki eski milletvekili, yirmioç subay, yirmi mühendis, ondokuz öğretmen, onsekiz gazeteci, oniki iktisatçı, dört fabrikatör, beş eczacı, üç işçi, bir müftü, bir vaiz, bir şair, bir veteriner, bir kimyager³⁵⁷.

Açıklanan bu listede General Ali Fuat Cebesoy, Yargıtay başkanı Halil Özyürük, Amiral Rıfat Özdeş, Korgeneral Fahri Belen, Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Nadir Nadi gibi ünlü isimlerde yer almaktaydı. Seçimlerden hemen önce D.P'ye katılan Ali Fuat Cebesoy, C.H.P'den istifa ederken yaptığı konuşmada;

³⁵⁴ BCA, 490.01.366.1540.1.

³⁵⁵ BCA, 490.01.10.54.26.

³⁵⁶ H.Bayram Kaçmazoğlu, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmalar, İstanbul, 1988, s.197.

³⁵⁷ Cumhuriyet, 25 Nisan 1950.

İnönü'yü kastederek, iktidarın bu lideri ile yine iktidara sahip olursa, ülke işlerinin kötüye gireceğini beyan etmesi, seçimler öncesinde C.H.P. kanadında sıkıntı yarattı³⁵⁸.

Milletvekili adaylarının ilan edilmesi sonrası bütün yurttaki olduğu gibi Erzurum'da da propaganda faaliyetleri hız kazandı. C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi Esat Altan seçimler öncesi Erzurum'a yaptığı teftiş gezisi sonrası D.P'nin propaganda faaliyetlerini şöyle ifade etmekteydi; D.P. teşkilatının propaganda faaliyeti, yerine ve muhataplarına göre çeşitli kisvelere bürünmekte, her yerin hususiyet ve ihtiyaçları, göz önüne alınarak ayarlanmaktaydı³⁵⁹.

D.P. Erzurum Teşkilatı'nın propaganda metodu esasen 1946'dan farklı değildi. Köylerde, askerlikten ve vergiden muafiyet; şehir ve kasabalarda ise çeşitli imar hareketleri vaat etmek, fakirliği ortadan kaldırmak, fabrika yapmak belli başlı propaganda malzemeler idi. Ayrıca geniş halk tabakalarının Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye karşı olan sevgi ve bağlılıklarını göz önünde tutan partililer, iktidara geldiklerinde cumhurbaşkanlığına yine İnönü'yü seçeceklerini söylüyorlardı³⁶⁰.

Bundan başka Erzurum Milletvekili adayı olan Rıfık Salim Burçak "İnönü ve Demokrasi" isimli bir broşür yayınladı. Broşürde, İnönü'nün tutunmaya çalıştığı en güçlü desteği sarsmak maksadı hakimdi. İnönü'nün ne içeriden, ne dışarıdan hiçbir tesir ve baskı altında kalmaksızın, demokrasiyi kendisinin getirmiş olduğunu iddia ettiğini ve Türkiye'de demokrasinin kurucusu olmak sıfatına çok önem verdiğini, oysa bu düşüncelerin doğru olmadığı, broşürde anlatılmak istenen ana konuydu. II. Dünya Savaşı içinde, Türkiye'de tek partili idarenin prestijinin sifıra düştüğü, halkın çektiği bunca ıstıraptan sonra murakabeli bir hayat istemeye başladığı, dışarıdan ise San Francisco Konferansı ile birlikte bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tek partili idareye son vermek mecburiyetinin hissedildiği ve rejimin liberalleştirilmiş olması bu iki faktöre bağlamıyordu³⁶¹.

³⁵⁸ Zafer, 29 Mart 1950.

³⁵⁹ BCA, 490.01.366.1540.1.

³⁶⁰ BCA, 490.01.366.1540.1.

³⁶¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.45-46; D.P'lilerin tek avantajı C.H.P'nin tek parti iktidarının simgesi olan "İsmet Paşa faktörü"nden yararlanmaktı. Ancak bunu yaparken bürokrasi incitilmemeye çalışılıyordu. Çünkü kırkın bir memur kitlesi D.P'nin seçim zaferinin önünde engel olabilirdi. Onun

Rıfki Salim Burçak bu broşürü yayınladıktan sonra Erzurum'da D.P. mensupları tarafından çıkarılan "Doğu Postası" isimli gazetede günlük makaleler yazmaya başladı. Gazetede "Batı Demokrasileri ve Türkiye", "Şiddet politikası", "Refah mı Hürriyet mi?" gibi başlıklarla çıkan yazılar, çevrede geniş yankılar uyandırdı. Gazetenin imtiyaz sahibi Yıldırım Zeren, Rıfki Salim Burçak'a gönderdiği mektupta "demokrasinin memleketimizde ve bilhassa Erzurum muhitinde yerleşmesi hususundaki prensip kararınızdan dolayı sizi tebrik eder, imzanızın mevcudiyeti ile gazetemizin iftihar arzusunu ifade etmek isterim" demektedir³⁶².

D.P'nin Erzurum'daki seçim propagandası yurt genelindeki propaganda faaliyetlerinin bir uzantısı olarak cereyan etmekteydi. Burada dikkat çekici nokta seçim sonuçlarının ne olacağını kimsenin kestirememesiydi. Sadece C.H.P'nin bu konudaki tavrı netti. 1946 deneyiminden sonra D.P'liler oldukça temkinliydi. Bir taraftan iktidara eleştirilerde bulunulurken, diğer taraftan ılımlı mesajlar vermekten de geri durmuyorlardı. İsmet İnönü'yü yeniden cumhurbaşkanlığına seçeceklerine dair Erzurum'da ifade edilen cümleler bu tarz söylemlerdendi.

G-1950 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI ve ERZURUM

1-Türkiye Genelinde 1950 Genel Seçimlerinin Sonuçları

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi geçmişindeki en önemli olaylardan birisi, 14 Mayıs 1950'de gerçekleşen seçimlerin dürüstçe yapılmasıydı. C.H.P'nin kesintisiz yirmiyedi yıllık idaresinden sonra bu partinin bir hükümeti, kendi yenilgisiyle sonuçlanacak olan bir seçimi yönetmesiydi³⁶³.

14 Mayıs 1950'de gerçekleştirilen seçimlere katılım oranı çok yüksek oldu. Genelde sakin geçen seçimlerde, birkaç küçük olayın dışında herhangi bir hadise yaşanmadı. Trabzon'da baskı ve hile yapıldığı iddia edildi. Konya'da da bir kaymakam baskı yaptığı gerekçesi ile tutuklandı. Diyarbakır'da ise iki kaymakam mahkemeye

için bürokrasi önce tarafsızlaştırılmalı sonra kazanılmalıydı. (F.Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s.45.)

³⁶² R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.46.

³⁶³ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Ankara, 1991, s.302.

verildi³⁶⁴. Ancak seçimlerden üç gün sonra Urfa'nın Birecik, Gaziantep'in Kilis ilçelerinde hadiseler yaşandı. Birecik ilçesinde D.P. ve C.H.P. taraftarları arasında çıkan kavgada üç kişi öldü³⁶⁵.

D.P. 1950 genel seçimlerini ezici bir çoğunlukla kazandı. Daha esnek bir laiklik anlayışı, yol, su, gazyağı, şeker, ucuz yiyecekler, yeni kredi politikaları, ülkedeki kalkınma havası, C.H.P'nin geçmişte hayata geçirdiği politikalara halkın duyduğu tepki, geniş halk kitlelerini D.P'ye yönlendirmişti³⁶⁶

Adalet Bakanlığı seçim bürosundan bildirildiğine; göre 14 Mayıs 1950 Pazar günü yapılan Milletvekili seçimine 8.905.576 seçmenden 7.916.091 seçmen katıldı. Katılım oranı % 88.88'dir³⁶⁷. Kırkbin sandığın kullanıldığı seçimlerde partililerin aldıkları oy ve kazandığı milletvekili sayısı şu şekilde dağıldı³⁶⁸.

Parti	Aldığı Oy	Oran	Milletvekili Sayısı
D.P.	4.242.831	% 53.59	408
C.H.P.	3.165.096	% 39.98	69
M.P.	240.209	% 3.03	1
Bağımsızlar	267.955	% 3.40	9

1950 seçimlerinde il sayısı altmışüç idi. D.P. kırkaltı ilde tamamen, on ilde ise kısmen kazandı. D.P'nin kazandığı iller şunlardı:

Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bingöl (1 D.P.-1 C.H.P.), Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çoruh (Artvin), Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, İçel, Isparta, İstanbul, İzmir (Bu illerde D.P.Milletvekillerinin tamamını kazandı), Kastamonu (9 D.P.-1 C.H.P.) Kayseri, Kırklareli, Kırşehir (2 D.P.-3 C.H.P.), Kayseri, Kırklareli, Kırşehir (2 D.P.-1 M.P.), Kocaeli, Konya, Kütahya (9 D.P.-1 C.H.P.), Manisa, Mardin (3 D.P.-1M.P.) Maraş; Muğla, Muş, Niğde, Ordu (2 D.P.-6

³⁶⁴ Zafer, 17 Mayıs 1950.

³⁶⁵ Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950.

³⁶⁶ H.B.Kaçmazoğlu, Demokrat Parti Dönemi, s.197.

³⁶⁷ Ayın Tarihi, S.198, (Mayıs 1950), s.13; Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950.

³⁶⁸ Cumhuriyet, 26 Mayıs 1950.

C.H.P.), Rize Samsun, Seyhan (Adana), Siirt, Sivas, Tekirdağ, Tokat (8 D.P.-1 C.H.P.), Trabzon (4 D.P.- 7 C.H.P.), Tunceli, Urfa (6 D.P.- 1 C.H.P.), Van (1 D.P.-2 C.H.P.)³⁶⁹.

C.H.P. ise, yukarıda gösterildiği üzere on ilde kısmen, sekiz ilde de tamamen kazandı. Kazandığı iller; Bitlis, Erzincan, Hakkari, Hatay, Kars, Malatya, Mardin, Sinop³⁷⁰,tu.

D.P., ülke genelinde ezici bir üstünlükle iktidarı aldığı bu seçimlerde, Hakkari'den hiç oy alamadı³⁷¹. C.H.P'nin ileri gelenlerinden Nihat Erim, Refet Bele, Şükrü Saraçoğlu, Falih Rıfkı Atay ve birçok ünlü isim meclise giremedi³⁷².

2-Erzurum'da 1950 Genel Seçimleri'nin Sonuçları

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde D.P. Erzurum'da ülke ortalaması olan % 53.3'den çok fazla bir oranla, yani % 64.3 ile seçimi kazandı. Erzurum'u çevreleyen Bingöl, Bitlis, Erzincan, Kars ve Trabzon'da C.H.P. üstün gelmiş olmasına rağmen; Erzurum, seçimi kazanmakla kalmadı, D.P'nin doğu da güçlü kalelerinden biri olduğunu da ortaya koydu. C.H.P'nin Erzurum'da oy oranı ise % 35.7 idi. Erzurum, seçimleri büyük farkla kazanan altı il arasında bulunmaktaydı. Rize %70 ile rekoru elinde tutuyor onu, sıra ile Kayseri, Çorum, Bolu, Ağrı, Erzurum takip ediyordu. Erzurum'da ülke genelinde esen demokrasi havasına büyük bir coşku içinde ayak uyduran iller arasında idi³⁷³.

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Erzurum'da oyların ilçelere göre dağılımı ise şu şekildeydi³⁷⁴.

İlçe Adı	% D.P.	% C.H.P.
Pasinler	73.53	26.46
Tortum	71.68	28.31

³⁶⁹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.47; Akşam, 16 Mayıs 1950.

³⁷⁰ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.47.

³⁷¹ Aydın Tarihi, S.198, (Mayıs, 1950), s.17.

³⁷² Aydın Tarihi, S.198, (Mayıs 1950),s.17. Metin Toker, DP'nin Altın Yılları (1950-1954), Ankara, 1990, s.24.

³⁷³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.48.

³⁷⁴ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.48.

Karayazı	69.37	30.62
Merkez	68.19	31.80
İspir	67.99	32.00
Oltu	57.97	42.02
Aşkale	52.29	47.70
Tekman	49.73	50.26
Hınıs	49.53	50.46
Şenkaya	43.22	56.77

Adalet bakanlığı seçim bürosundan bildirilen resmi sonuçlara göre ise Erzurum milletvekili adaylarının aldıkları oy adedi şu şekildeydi³⁷⁵.

D.P.

Mustafa Zeren	90.368
Rıfkı Salim Burçak	90.240
Bahadır Dülger	91.364
Memiş Yazıcı	89.231
Rıza Topçuoğlu	87.208
Dr.Enver Karan	87.314
Sabri Erduman	89.421
Sait Başak	85.069
Dr.Fehmi Çobanlıoğlu	89.753
Emrullah Nutku Ultay	87.077

C.H.P.

İzzettin Çalışlar	48.263
Abdulkadir Erener	49.541
Şevki Erker	48.064
Naim Eşrefoğlu	49.292
Şakir İbrahimhakkıoğlu	48.609
Vehbi Kocagüney	55.279

³⁷⁵ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.48.

Hikmet Kümbetlioğlu	52.131
Ömer olgun	46.528
Edip Tokalp	48.221
Kazım Yurdalan	46.243

Böylece güçlü isimlerin bulunduğu C.H.P. listesi seçimi kazanamamış, D.P. Erzurum'da adedi on olan milletvekilliğinin tamamını kazanmıştı. Bu büyük bir başarıydı. D.P. Genel Merkezi'nin kendisine on milletvekili vermiş olan Erzurum'a siyasi ve ekonomik politikalar ışığında ne vereceğini zaman gösterecekti. Bu yeni bir dönemin başlangıcıydı.

H-BİRİNCİ MENDERES KABİNESİ'NİN KURULMASI

Resmi sonuçlar açıklanmadan, Cumhurbaşkanı ve C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü, 16 Mayıs 1950'de Celal Bayar'ı, Çankaya Köşkü'ne davet ederek, kendisini kutladıktan sonra, başbakan ve kabine üyelerinin bir an önce hükümeti devretmek düşüncesinde olduklarını açıkladı. Aynı gün yapılan ikinci görüşmede ise Celal Bayar, hükümeti kurmak için zamanın dar olduğunu söyleyerek, kabinenin T.B.M.M. açılıncaya kadar görevde kalmasını rica etti³⁷⁶.

T.B.M.M. 2 Mayıs 1950 günü meclisine en yaşlı üyesi olan Kars Milletvekili Hüseyin Cahit Yalçın başkanlığında toplandı. İlk olarak milletvekillerinin yemin törenleri yapıldı³⁷⁷. Daha sonra yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde, D.P. adayı Celal Bayar, oylamaya katılan dört yüzelliüç üyenin üç yüzseksen yedisinin oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçildi³⁷⁸.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar başbakanlığa Adnan Menderes'i atadı. Adnan Menderes birinci kabinesini kurduktan sonra, 22 Mayıs 1950'de açıkladı. Kabine şu isimlerden oluşmaktaydı.

Başbakan	: Adnan Menderes (İstanbul)
Adalet Bakanı	: Halil Özyörük (İzmir)

³⁷⁶ Aynı Tarihi S.198,(Mayıs 1950), s.10.

³⁷⁷ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem,I, s.2-5.

³⁷⁸ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem,I, s.7.

Milli Savunma Bakanı	: Refik Şevket İnce (Manisa)
İçişleri Bakanı	: Rükneddin Nasuhioğlu (Edirne)
Dışişleri Bakanı	: Fuad Köprülü (İstanbul)
Maliye Bakanı	: Halil Ayan (Bursa)
Milli Eğitim Bakanı	: Avni Başman (İzmir)
Bayındırlık Bakanı	: Fahri Belen (Bolu)
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	: Zühtü Velibeşe (İzmir)
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	: Nihat Reşat Belger (İstanbul)
Gümrük ve Tekel Bakanı	: Nuri Özsan (Muğla)
Tarım Bakanı	: Nihat Eğriboz (Çanakkale)
Ulaştırma Bakanı	: Tevfik İleri (Samsun)
Çalışma Bakanı	: Hasan Polatkan (Eskişehir)
İşletme Bakanı	: Muhlis Efe (Ankara) ³⁷⁹

Menderes Kabinesi açıklandıktan sonra, dört günlük bir çalışma sonunda programını hazırladı. Program mecliste okunduktan sonra ikiyüzseksendokuz D.P. milletvekilinin oyuyla kabine güvenoyu aldı. C.H.P'lilerin yanı sıra yüzyirmialtı D.P. milletvekili de oylamaya katılmadı³⁸⁰.

Bakanlar kurulu listesinin açıklanmasından sonra, bu konuda beklenti içerisinde olan Erzurumlular, umduklarını bulamamışlardı. Erzurum D.P'ye on milletvekili vermiş olmasına rağmen, hükümette herhangi bir bakanlık alamamıştı. D.P'nin hükümeti oluştururken illerde aldığı oy oranını dikkate alıp almadığı hususunda, herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bakanların çoğunun D.P'nin tulum çıkardığı illerden seçilmiş olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

³⁷⁹ Cumhuriyet, 23 Mayıs 1950.

³⁸⁰ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem,I, s.54-58.

I-BELEDİYE SEÇİMLERİ ve ERZURUM'DAKİ SONUÇLARI (3 EYLÜL 1950)

1950 Genel seçimlerini D.P. büyük bir galibiyetle kazandıktan sonra sıra, 3 Eylül 1950'de gerçekleştirilen belediye seçimlerine gelmişti. Bu seçimleri de D.P'nin kazanacağı bekleniyordu.

D.P ülke genelinde oyların % 57.6'ünü alırken C.H.P. % 37,5, M.P.³⁸¹ % 3.8 oranında oy aldılar. Seçim sonucunda kazanılan belediye meclisi üyelikleri de şu şekilde dağıldı:

D.P.	5.900 üyelik
C.H.P.	3.448 üyelik
M.P.	147 üyelik
Bağımsız	250 üyelik
Toplam	9.745 ³⁸²

C.H.P'nin elinde bulunan altıyüzü aşkın belediyeden beşyüzaltmışı D.P'ye geçti³⁸³. Bu genel seçimlerden sonra D.P'nin zaferini pekiştiren ikinci seçim oldu.

Erzurum'da 30.647 seçmenden 13.153 kişinin katıldığı belediye seçiminde D.P. 8.464, C.H.P.3.460, M.P. 222 ve Bağımsızlar 812 oy aldılar. 129 belediye üyeliğinin 56'sı D.P., 48'i C.H.P., 12'si M.P. ve 13'ü bağımsızlardan oluştu³⁸⁴. Yapılan seçimler sonucunda Erzurum Belediye Başkanlığı'nı ise Şevket Arı kazandı³⁸⁵.

İ-ADNAN MENDERES'İN BAŞBAKAN SIFATIYLA ERZURUM'A İLK ZİYARETİ (3 Ekim 1950)

1950 seçimlerinde zaferle ayrılan D.P Genel Başkanı Menderes; başbakan sıfatıyla Erzurum'a ilk gezisini, 3 Ekim 1950'de gerçekleştirdi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'da

³⁸¹ 20 Temmuz 1948'de Maraşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığında kurulmuştu. C.H.P. ve D.P. programlarına da eleştirilerde bulunmuştu.(M.Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, s.207-212.)

³⁸² BCA, 030.01.51.309.4.

³⁸³ Cumhuriyet Ansiklopedisi, II, İstanbul, 2005, s.180.

³⁸⁴ BCA, 030.01.51.309.4.

³⁸⁵ BCA, 030.11.1.218.39.10.

kendisine eşlik etti. Adnan Menderes bu gezisi sırasında, halka bir konuşma yaptı. Toplantı Erzurumlu hatiplerin konuşmalarıyla başladı. Daha sonra söz alan Adnan Menderes, Erzurum'a gelmekten ve Erzurumlular arasında bulunmaktan duyduğu sevinci belirttikten sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

“ ‘Erzurum’un birçok ihtiyaçlarından ve isteklerinden bahsettiniz’. ‘Sizden evvel başkaları da geldi, bizi dinlediler, notlar aldılar, fakat bir şey yapmadılar’ dediniz. Ben de şimdi notlar alarak şunu yapacağız, şunu başaracağız demeyeceğim... Biz D.P., iktidarı 22 Mayıs’ta aldık. Demek oluyor ki bütçe yılının dördüncü ayında vazifeye başlamış bulunuyoruz. Bütçe yılının dördüncü ayında işe başlamak ise, o bütçeyi, mali sene sonuna kadar sürüklemek demektir. Bütçe üzerinde tadilat yapmak bütçeye yeni bir istikamet verebilmek, imkansız denilebilecek güçlükler arz eder. Buna rağmen, D.P. iktidarı bazı tadilat yapılabilmıştır. Fakat bu seneki bütçe, nihayet halk partisinin tertiplemediği bütçedir. Ancak 1951 bütçesi D.P. bütçesi olacaktır”³⁸⁶.

Başbakan daha sonra; partiler arası münasebetlere, iktidara karşı yapılan saldırılarda hiçbir insaf ölçüsüne riayet edilmediğine değindikten sonra son olarak, Erzurum ve doğu bölgesinin ihtiyaçlarına temas etmiş ve sözlerini şöyle tamamlamıştı: “şu noktayı dikkatinize arz edeyim ki, D.P. doğuduktan ve şarkta teşkilatını kurduktan sonradır ki, bir doğunun mevcudiyeti ve doğu illerimizin kalkındırılması lüzumu hatırlanmış ve ancak o zaman doğu kalkınmasından bahs olunmaya başlanmıştır. Şunu da ilave edeyim ki, biz memlekette doğu ve batı diye bir ayrılık tanımak istemiyoruz. Partimiz teşkilatını kurmakla doğuya hürriyet getirdiği gibi, şimdi de iktidar olarak doğuya memleketin diğer bölgeleriyle her sahada eşitlik getirmek yolunda bulunuyoruz... Memleketimizde doğu ve batı sadece coğrafi birer mefhum olarak kalacaktır.

Elektrik işi ve mahrukat meselesi, tezekkür edilecek ve kuvvetle kaniim ki müspet kararlara bağlanacaktır. Şikayet etmekte olduğunuz hayvan nakli meselesini derhal nazarı itibare aldık. Bütün müşkülata rağmen kafi miktarda vagon tahsis olunacaktır.

³⁸⁶ BCA, 030.01.2.14.1.

Köylerde tapulama işini de süratlendirme kararındayız ve buna benzer bölgenin işleriyle uğraşmaktayız”³⁸⁷.

Anlaşılağı üzere Başbakan Adnan Menderes 1950 yılı itibarıyla kendilerinden mali anlamda pek bir şey beklenilmemesinin istemekteydi. Çünkü bütçe, C.H.P. iktidarı döneminde yapılmıştı. Hatta Adnan Menderes, ilginç bir saptamada da bulunarak, D.P. teşkilatlarının kurulmasından sonra, iktidar partisinin Doğu Anadolu’ya ilgi göstermeye başladığını söyleyerek, C.H.P.’nin siyasal, sosyal ve ekonomik politikalarına eleştirilerde bulunmaktaydı. Gerçi önceden de ifade edildiği üzere C.H.P. müfettişlerinin de genel sekreterliğe gönderdiği raporlarda da bu tür serzenişler vardı.

J-D.P. POLİTİKALARI ÇERÇEVESİNDE ERZURUM’DA SOSYO-EKONOMİK KALKINMA HAMLELERİ

1-Tortum Şelalesi Hidroelektrik Santrali’nin Kurulması ve Erzurum’a Bütçe Aktarımı

Adnan Menderes’in Erzurum konuşmasında verdiği vaad ve Erzurum milletvekillerinin yoğun temaları sonucunda; Tortum Şelalesi’nde bir elektrik santrali kurma işine ödenek ayrılarak programa konuldu. Devlet bütçesinin tamamı 1.2000.000.000 lira idi. Bu bütçeden Tortum’a ayrılan pay ise birmilyon lira idi. Ama Erzurumlu Milletvekilleri, bütçeye konan bu ödeneği yeterli bulmayarak, ödeneği artırmaya çalışıyorlardı. Bütçe Komisyonu’nun onbeş milyonluk bir kesinti sağlayarak bunu çeşitli kalemlere dağıtılacağını öğrenen milletvekilleri toplu olarak komisyona giderek taleplerini öne sürdüler. Fakat komisyon yeni iktidarın ilk bütçesinde kılı kırk yarıyor, ödenek artırma işine kolay yanaşmıyordu. Erzurum Milletvekilleri komisyon üyesi Ahmet Hamdi Başar’ın yardımını alarak ve yoğun temalar neticesinde istediklerini aldılar ve ödeneği iki milyona çıkardılar³⁸⁸.

Başbakan’ın Erzurum gezisinden sonra hükümet programına aldığı Tortum Şelalesi’nde elektrik santralinin kurulması, 14 Nisan 1951’de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi. Tortum Şelalesi’nden elektrik sağlanarak, Erzurum ve civarının

³⁸⁷ BCA, 030.01.2.14.1.

³⁸⁸ R.Salim Burçak, On Yılın Anıları, s.59-60.

elektrik yükünü mümkün olduğu kadar kolay ve ucuz fiyatla karşılamak işiyle uğraşmak üzere merkezi Erzurum'da ve elli yıl süre ve bir milyon Türk lirası sermaye ile "Tortum Şelalesi Hidroelektrik Anonim Ortaklığı'nın kurulması Bakanlar Kurulu'nun bu kararı ile gerçekleşti³⁸⁹.

Ancak Tortum Şelalesi Hidroelektrik Santrali 1960 yılında üretime geçebildi. Daha sonraki yıllarda, şehrin elektrik ihtiyacının %50-60 oranında ihtiyacını karşıladı³⁹⁰.

1950 yılında Erzurum Adalet Dairesi'ne tahsis edilen eski müstahkem mevki binasının onarım işine ait ihale, Bakanlar kurulu kararıyla kabul edildi³⁹¹. Erzurum özel idaresi 1950 bütçelerine ek aktarım gerçekleşti³⁹².

Ayrıca Bakanlar Kurulu 25 Temmuz 1951'de arazi sulama, bataklık kurutma ve yol işlerinde kullanılacak makinelerin Almanya'dan ithali için, Marshall Yardımı fonundan Şaban Dilaver'e 215.000 liranın verilmesini kararlaştırdı³⁹³.

2-Toprak Komisyonu'nun Erzurum'daki Faaliyeti

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren iskân politikası hükümetlerin doğrudan ilgilendikleri bir konu olmuştu. Bu konuyla ilgili en esaslı düzenleme; 1934 yılında kabul edilen 2510 sayılı iskân kanunu ile olmuş, daha sonraki düzenlemeler bu kanunun esasları üzerinde yapılan eklemeler veya düzeltmeler şeklinde gerçekleşmiştir. İskân çalışmalarında 1950 yılına kadar ki süreç içerisinde teşkilat ve kanuni düzenlemelerde iki nokta ön plana çıkmıştır. Bunlar insan ve toprak unsurudur. 1950'li yıllara gelindiğinde bu konuda yapılan araştırmaların yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Arazi değerlendirilmesinin iyi yapılamamış olması, iskân politikasında başarısız kılmuştur. İskânın ikinci cephesini oluşturan insan unsuru hakkında da gerekli çalışmalar istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu şartlar etüt edilmediği ve gerekli hazırlıklar yapılmadığı

³⁸⁹ BCA, 030.18.01.125.32.4.

³⁹⁰ Erzurum, Ekonomik Rapor, (Haz:Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası), (B.T.Y), s.8.

³⁹¹ BCA, 030.18.01.02.121.108.15.

³⁹² BCA, 030.189.01.125.16.2.

³⁹³ BCA, 030.18.02.126.59.12.

için, insanlar iskân edildikleri yerleri terk ederek kendileri için daha iyi bir ortam arayışına girmişlerdi³⁹⁴.

Topraksız köylüyü toprak edindirme de D.P iktidarının devam ettirdiği bir politika olarak varlığını sürdürdü. Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın Erzurum gezisinde bahsettikleri iskân kanunu ile ilgili çalışmalar hız kazandı.

Erzurum XXIII. Toprak Komisyonu'nun 1950 senesi içinde Erzurum ilinin bütün ilçelerinde arazi kamulaştırma ve dağıtma hükümlerinin uygulanması, bakanlar kurulunca 6 Nisan 1950 tarihinde kararlaştırıldı. Komisyon, 1 Temmuz 1950'de Hınıs ilçesinde çalışmaya başladı. Komisyon iki köyde onbeşbin dönüm arazi ve dörtüzyirmiyedi arazi isteyen çiftçi aile tespit etti. Bir köyde ise yetmiş aileye dörtbinbeşyüzotuzaltı dönüm arazi dağıtıldı³⁹⁵. Ancak iskân ve toprak sahibi edindirme konularında, yukarıda da belirtildiği üzere tam bir başarı sağlanamadı.

Bu dönemde Erzurum'un idari yapılanmasında da değişiklikler yapıldı. 4 Aralık 1953'de Erzurum'da Aşağı Pasin olarak bilinen bölgede, Horasan adıyla yeni bir kaza kuruldu. Yeniden kurulan bu kazanın, hükümet teşkilatının kurulup faaliyete geçebilmesi için hükümet konağı, memur evleri gibi resmi ve özel binalarla, bu dairelerin gerekli mefruşat, demirbaş ve kırtasiye malzemesinin hazırlanıp bölgeye gönderilmesi, bir hazırlık devresi alacağı dolayısıyla, bu hazırlıkların 15 Ocak 1954'de kadar tamamlanması ve bu tarihten itibaren devlet teşkilatının kurulması uygun görüldü³⁹⁶.

3-Erzurum'da Tarım ve Küçük Ölçekli İşletmelerin Durumu

Bir tarım ve hayvancılık şehri olan Erzurum'da yeni hükümetin hangi politikaları uygulayacağı da 1950'nin başlarında büyük önem arz etmekteydi. Hükümet bu konu ile ilgili olarak, kapsamlı bir raporun yazılmasını Tarım Bakanlığı'ndan istemişti.

³⁹⁴ Salhadin Gök, Tek Parti Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da İskân Politikaları (1923-1950), Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2005, s.373.

³⁹⁵ BCA, 030.01.100.616.1.; Bu tarihlerde Erzurum Eski C.H.P. milletvekillerinden Mesut Çankaya vefat etti. BCA, 030.10.77.509.15.

³⁹⁶ BCA, 030.10.66.441.18.

Bakanlığa bağlı bir birim olan, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü de Erzurum ili tarımı hakkında bir rapor hazırlayarak Özel Kalem Müdürlüğü'ne sunmuştu. Raporda:

“1-Selektör tahsisleri hazırlanmış bulunan bir programa göre yapılmakta olup; Erzurum ilinin bu husustaki ihtiyacı, bu yılki selektör mübayaasından imkan nisbetinde karşılanmaya çalışılacaktır.

2-Erzurum İli muhtaç çiftçilerin güzlük ihtiyacı için, ilk defa otuz ve ikinci defa yetmiş ton olmak üzere toplam yüz ton buğday tohumluğu tahsisi yapılmışsa da, adı geçen valilikçe ikinci tahsise ihtiyaçları olmadığına bildirilmesi üzerine, ikinci tahsis olan yetmiş ton tohumluk tahsis geri çekildi.

3-Bakanlığımıza bağlı bağ-bahçe müesseselerinde teknik araştırmaların layık ile yapılabilmesi için, meyve fidanı istihsalinin Devlet Üretme Çiftlikleri Umum Müdürlüğü'ne bırakılması düşünüldüğünden, Erzurum İli'nde yeni bir meyve fidanlığı tesisi uygun bulunmamaktadır.

4-İllerin meyvelik fidan ve yaprak dutu fidanı ihtiyaçları bakanlıkça konulmuş olan esaslar dahilinde ve cüzi bir bedel mukabilinde hemen tamamen karşılanmaktadır.

5-Erzurum İli arıcılığının geliştirilmesi ve teknik esaslara göre kalkındırılması için gerekli tedbirlerin alınması, Arıcılık Enstitüsü Müdürlüğü'ne bildirilmiştir”³⁹⁷.

Rapordan da anlaşılacağı üzere; üreticinin gelirini artırabilmek amacıyla kaliteli tohum kullanımı, tarımsal üretimin olmazsa olmazlarındandı. Hasat döneminde tohumla karışan yabancı maddeleri, tohumluktan ayırmak gerekmektedir. Buğdayla hasat edilen yabancı otların tohumları selektör makinesi ile birbirinden ayrışmaktaydı. Erzurum çiftçisinin bu konudaki mağduriyetini giderebilmek için, imkan dahilinde bu araçlardan alınarak, belirli yerlerde vatandaşın hizmetine sunulacaktı. Bu dönem itibarıyla fazlasıyla çiftçiye tohumluk dağıtılması yine olumlu görülebilecek gelişmelerdendi.

Arıcılığın geliştirilebilmesi yönünde bu dönemde hızlandırılan faaliyetler daha sonraki dönemlerde de devam edecekti. Ancak bu konuda henüz istenilen gelişme seviyesi sağlanamamıştı³⁹⁸.

³⁹⁷ BCA, 030.01.100.616.1.

³⁹⁸ 2005 yılı itibarıyla ilde üretilen hayvansal ürünleri değeri 290.961.366 milyon TL'dir. Bu değerinin %7'sini bal üretimi karşılamaktadır. (Erzurum Ekonomik Raporu, (Yay.Haz: Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası), Erzurum, 2005, s.42.)

Başbakan Adnan Menderes'in Erzurum gezisinden sonra Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'na bir yazı göndererek yapılması gerekenler hakkında bilgi verdi. Yazıda değinilen noktalar şunlardı.

“1-Erzurum'a evvelce gönderilmiş bulunan el tezgahlarının kalmadığı veya kullanılmaz bir hale geldiği görülmüştür. Bunların yenilenmesi imkanının araştırılması

2-Borçlarını ödeyemeyecek durumda bulunan köylülerin borçlarının tecili imkanlarının araştırılması, yapılmış tecillerin şahsi ve meblağ olarak miktarları

3-Çeşitli küçük sanat işleriyle meşgul sanatkarlarla esnafın kredi ihtiyacını karşılamak üzere Halk Bankası'nın Erzurum'da bir şube açması faydalı görülmüştür”³⁹⁹.

Hükümet bir taraftan Erzurum'a yeni el tezgahlarının gönderilmesini düşünürken, diğer taraftan da halkın para ihtiyacını karşılamak ve kredi imkanını artırabilmek amacıyla bir kamu bankası olan Halk Bankası'nın Erzurum'da şube açmasını istemekteydi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderesin Erzurum gezisi bölgenin sorunlarının çözülmesine yardımcı olması açısından uzun vadede oldukça faydalı olmuştu.

K-İKİNCİ MENDERES KABİNESİ'NİN KURULMASI ve RIFKI SALİM BURÇAK'IN GÜMRÜK ve TEKEL BAKANI OLMASI

Adnan Menderes Hükümeti, 8 Mart 1951 tarihinde çekildi ve başbakanlığa yeniden İstanbul Milletvekili Adnan Menderes tayin edildi⁴⁰⁰. Yeni Bakanlar Kurulu'nda bir de Erzurum Milletvekili bulunmaktaydı. Rifki Salim Burçak; Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na getirildi. Rifki Salim Burçak bu haberi trenle Erzurum'a gelirken Erzincan'da öğrendi⁴⁰¹.

Yeni kabine şu isimlerden oluşmaktaydı:

Başbakan	: Adnan Menderes
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı	: Samet Ağaoğlu
Devlet Bakanı	: Refik Şevket İnce

³⁹⁹ BCA, 030.01.84.532.5.

⁴⁰⁰ BCA, 030.10.14.81.10.

⁴⁰¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.76,77.

Adalet Bakanı	: Rüknettin Nasuhioğlu
Milli Savunma Bakanı	: Hulusi Köymen
İçişleri Bakanı	: Halil Özyörük
Dışişleri Bakanı	: Fuat Köprülü
Maliye Bakanı	: Hasan Polatkan
Milli Eğitim Bakanı	: Tevfik İleri
Bayındırlık Bakanı	: Kemal Zeytinoğlu
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	: Muhlis Efe
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	: Ekrem Hayri Üstündağ
Gümrük ve Tekel Bakanı	: Rıfki Salim Burçak
Tarım Bakanı	: Nedim Ökmen
Ulaştırma Bakanı	: Seyfi Kurtbek
Çalışma Bakanı	: Nuri Özsan
İşletmeler Bakanı	: Hakkı Gedik ⁴⁰²

Rıfki Salim Burçak'ın Gümrük ve Tekel Bakanı olması, Erzurum'da büyük bir sevinçle karşılandı. Çünkü Birinci Menderes Kabinesi'nde Erzurum'dan bir bakanın olmaması şehirde üzüntü yaratmıştı. Ancak Rıfki Salim Burçak, D.P'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nden sonra parti içi anlaşmazlıklardan ötürü, 22 Ekim 1951'de istifa edecekti⁴⁰³

25 Mayıs 1951'de Erzurum D.P. İl Kongresi yapıldı. Kongreye Erzurum milletvekilleri ve Kayseri Milletvekili Kamil Gündüş katıldı. Kongre Başkanlığını Kamil Gündüş yaptı. Yapılan seçimlerde il idare heyetine Ömer Arı, Şaban Dilaver; Enbiya Kurşunoğlu, Lütfi Yalım, Mehmet Yazıcı, Şevki Muratoğlu, Edip Zeren, İhsan Cinisli, Turhan Bilgin seçildi. Kongre sonunda da milletvekilleri birer konuşma yaptılar⁴⁰⁴. D.P'nin en güçlü olduğu illerden birisi olan Erzurum'da artık bu yeni seçilen il idare heyeti şehirle ilgili politikalarında en önemli sözcülerinden birisi olacaktı.

⁴⁰² BCA, 030.10.14.81.10.

⁴⁰³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.106.; Rıfki Salim Burçak, Tekel ve Gümrük Bakanlığından istifa ettikten sonra , 8 Nisan 1953'de Milli Eğitim Bakanlığına getirildi.1954 Genel Seçimlerine kadar bu görevde bulundu. R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.142-145.

⁴⁰⁴ BCA, 490.01.448.1848.1.

L-ERZURUM DEPREMİ (3 Ocak 1952)

Bir deprem bölgesi olan Erzurum, geçmişten günümüze kadar büyük miktarda can ve mal kaybına sebep olan bir çok deprem yaşamıştı. Özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra 13 Eylül 1924'te gerçekleşen Hasankale merkezli deprem Hınıs kazasında da etkili olmuş ve büyük zarar vermişti. O günlerde Karadeniz gezisinde bulunan Mustafa Kemal, programında değişiklik yaparak Erzurumluların acılarını paylaşmak üzere deprem bölgesine bir ziyaret yapmıştı. Dönemin hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın da talimatı ile gereken tedbirleri almış ve yöre insanının acıları dindirilmeye çalışılmıştı⁴⁰⁵

1924 depreminden yirmisekiz yıl sonra, 3 Ocak 1952 günü yine aynı yerde yeni bir deprem felaketi ile yüz yüze kalındı. Erzurum Merkez, Hasankale ilçesi ve köylerinde şiddetli bir deprem meydana geldi. Depremde birçok can ve mal kaybı yaşandı. Erzurum Valiliği'nin 13 Ocak 1952 tarihli telgrafına göre; tespit edilen zayıat ve hasar miktarı ile Bayındırlık ve Tarım bakanlıkları, Kızılay Genel Merkez Başkanlığı, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü ve diğer banka ve kurumların yaptıkları yardımlar şöyleydi⁴⁰⁶:

“Hasankale merkeziyle 36 köyünde ve merkez ilçesinin 8 köyünde 94 vatandaş öldü. 69 kişi ağır, 170 kişi de hafif yaralı olarak hastanelerde tedavi altına alındı.

Hasankale'de 20 yataklı bir revir kurularak faaliyete geçirildi.

Hasankale İlçesi'nde 307 ev tamamen yıkılmış, 994 ev ağır hasara uğramış 1.263 ev 456 ahır, 113 kom ve ağıl, 81 samanlık hafif hasar görmüştür. Depremde 2.349 hayvan da telef oldu.

Felaketzede vatandaşlara ilk ve acil yardım olmak üzere:

Bayındırlık Bakanlığından 121.200 lira ve 10 ton çivi,

Tarım Bakanlığından 600 m3 kereste ve tomruk,

Kızılay Genel Merkezi'nden 15.000 lira, 1.750 çadır, 5 ton çivi, 30 kilo çay, muhtelif giyim eşyası, 200 gr penisilin, 2.000 draje suflamit, 100 kilo DDT.

Ziraat Bankası Genel Merkezi'nden 10.000 lira yardım yapılmıştır.

⁴⁰⁵ İbrahim Ethem Atnur, Reis-i Cumhur'un Doğu İncelemeleri, Ankara, 2006, s.136.

⁴⁰⁶ BCA, 030.01.121.772.1.

Ziraat Bankası Genel Merkezi'yle yapılan telefon görüşmesinde, diğer banka ve müesseseler tarafından yapılan yardım miktarının 70.000 lira olduğu öğrenilmiştir.

Zelzelede hasar gören küçük sanat sahiplerine dükkanlarını açmak ve gerekli araçları almak üzere beşer yüz liradan 250 küçük sanat erbabı için 125 bin liralık plasman tahsis edildi.

Ulaştırma Bakanlığı'ndan Pazartesi gününe kadar kırk vagon Erzurum'a sevk edilmiş olacaktır⁴⁰⁷.

Alınan önlemler sayesinde depremin yaraları sarılmış ve felaketin bölgedeki fiziksel etkisi en aza indirilmeye çalışılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin imkanları, ülkenin gösterdiği kalkınmışlık çizgisiyle doğru orantılı olarak, 1924'e göre daha fazlaydı.

Erzurum Depremi yurt dışında da yankı uyandırmış ve depremle ilgili olarak; Türkiye'nin Malta Fahri Başkonsolosu Mr.F.K.Golcher Türkiye'nin Londra Büyükelçisine gönderdiği telgrafla; Erzurum gerçekleşen depremde duyduğu derin üzüntüyü ifade etmişti⁴⁰⁸.

M-ERZURUM AZİZİYE TABYASI ANITI'NIN AÇILIŞI

Anadolu'nun stratejik noktalarından birisi olan Erzurum, tarihte birçok savaşa şahitlik etmişti. IX.yüzyıl boyunca Osmanlı Rus rekabetinin en canlı olarak yaşandığı yerlerden birisi de yine burasıydı.

Rusların olası bir savaşta asıl hedeflerinin Erzurum ve Van şehirleri olduğu, geçici hedeflerinin ise Ardahan, Kars ve Beyazıt olacağı önceden tahmin edilmişti. Bu sebepten ötürü 1860'lı yıllardan itibaren bölgede bazı istihkâmlar yapılmaya başlanmıştı⁴⁰⁹. Bunlardan birisi de Aziziye Tabyası'ydı. Erzurum'un doğusunda şehre yakın bir mesafede bulunan Topdağı (2068m) üzerine inşa edilmişti⁴¹⁰.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladıktan sonra Ruslar, Kafkaslardan inerek, Erzurum'a kadar olan bölgeyi ellerine geçirmişlerdi. Ruslar göre; Aziziye Tabyası'nın

⁴⁰⁷ BCA, 030.01.121.772.1.

⁴⁰⁸ BCA, 030.01.61.374.4.

⁴⁰⁹ Rifat Uçarol, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, İstanbul, 1976, s.72.

⁴¹⁰ Tahsin Aşıroğlu, Erzurum Tabyaları, Erzurum, 1996, s.27.

işgali Erzurum'un düşüşü açısından en önemli safhalardan birisini teşkil ediyordu. Rus askerleri tarafından yapılan bir baskınla Aziziye Tabyası'nın büyük bir kısmı Rusların eline geçmişti ki, 9 Kasım 1877 günü ordu halk işbirliğinin en güzel örneklerinden birisi verildi. Erzurum halkı genç, yaşlı, kadın, erkek demeden, Türk askerinin yardımına koştu. Zorlu bir mücadeleden sonra Rusları, Aziziye'den çıkardı ve Deveboynu'na kadar takip etti⁴¹¹.

Aziziye'de bir kahramanlık destanı yazılmıştı. Cumhuriyet döneminde de Aziziye unutulmadı. Tabya önündeki bahçenin doğu tarafında Ordu Komutanı Nurettin Baransel tarafından Aziziye anıtı yapıldı⁴¹².

30 Ağustos 1952'de Erzurum Aziziye Tabyası Abidesi'nin açılışı gerçekleşti. Açılışını Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın yaptığı törene, Başbakan Adnan Menderes'te katıldı. Askeri merasimin yapıldığı tören 13.30'da halkın tabyalara girmesi ile başladı⁴¹³. Bu tarihten yetmişbeş yıl önce Erzurum halkının Aziziye Tabyası'na girişi yine halkı tarafından tarafından canlandırıldı. Törene o günlere tanıklık yapmış olan canlı şahitlerde katıldı. Yapımı bitirilen anıt büyük bir Türk bayrağına sarılmıştı. Anıtın ön kısmında Erzurum'daki ordu birliklerini temsil eden ve birlik sancaklarını taşıyan Mehmetçikler safa geçmişlerdi. Aziziye tabyası abidesi için muazzam bir tören yapılmıştı⁴¹⁴. Bayrak çekimi ve konuşmalardan sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar abidenin açılışını yaptı. Açılıştan sonra mevlit okutularak tören sona erdi⁴¹⁵.

Aziziye Tabyası Abidesi'nin açılış törenindeki görkem ve devlet ricalinin açılışa gösterdiği ilgi, hafızalardan silinemeyecek türdendi. Günümüzde halkın ziyaretine açık hale getirilmiş olan tabyalar, gerek Erzurum halkının gerekse yerli turistlerin sık sık ziyaret ettikleri bir mekan durumundadır.

⁴¹¹ Erzurum'un yetiştirdiği simalardan Aziziye Kahramanı Nene Hatun vefatından sonra Topdağı'ndaki Aziziye Tabyası'na defnedildi (1955). Mezar kitabesine şunlar yazıldı. "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde Aziziye Tabyası'nda, genç bir kız iken Rus askerleri ile göğüs göğse çarpışarak, Türk kadınının savaşçılık ve asaletini dünyaya tanıtan kahraman Türk anası", (E.Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyet'e Erzurum, s.553-563.)

⁴¹² T.Aşıroğlu, Erzurum Tabyaları, s.29.

⁴¹³ BCA, 030.01.1.7.22.

⁴¹⁴ Vatan, (Serhad İlavesi), 24.12.1952.

⁴¹⁵ BCA, 030.01.1.7.22.

N-IX.DÖNEM T.B.M.M'DE ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN GÜNDEME YÖNELİK FAALİYETLERİ

1-Basın Yasası ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger

IX.Dönemin önde gelen konusu, çok partili siyaseti kurumsallaştırmak ve işlerlik kazandırmak için gerekli girişimlerde bulunup yasal düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Bu kapsamdan önce antidemokratik yasaların ayıklanıp arındırılması çalışmaları başlatıldı. Diğer yandan özgür basın oluşturarak ülke ve toplum yararı doğrultusunda halkın rejimi sahiplenmesini sağlayıcı ilkeli duruma getirme çalışmaları sürdürüldü. Bu kapsamda 5630 sayılı Basın Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla demokratik rejimin sürekli sorunu olan özgür basın günün koşulları içinde çözüme kavuşturuldu⁴¹⁶.

Çok partili yönetimin ilk Basın Kanunu olan 5680 sayılı kanunun düzenlenmesinde; demokrasinin beşiği addedilen İngiltere'nin ve Amerika'nın yayın ve basın hukukuyla, İsviçre, Fransa, Belçika, İtalya, hür ve demokrat Baltık devletlerinin basın mevzuatı etüt edilmişti. Batı devletlerinden bazılarının özellikle de Fransa ve İtalya'nın son senelerde tanzim etmiş oldukları, yeni basın kanunu tasarıları da gözden geçirilmişti. Yeni Basın Kanunu kırkaltı Maddeden oluşmaktaydı. İlk onbeş madde genel mahiyette basına müteallik olan hükümleri ihtiva etmekteydi ve basın hürriyetini basılmış eserlerle bunların yayınlanmasını düzenlemekteydi. Kanunun yirmiyedinci maddesindeki mesuliyet sisteminin tamamıyla kaldırılması, yeni tasarının ondokuzuncu maddesinde yer alan cevap hakkı İsviçre'nin Vaud Kantonu basın kanunundaki cevap hakkı ile 1948 tarihli İtalyan Basın Kanunundan faydalanılarak yeniden hazırlanması gibi maddeleri içermekteydi⁴¹⁷.

Kanun Tasarısı Genel Kurulda görüşülürken Erzurum Milletvekillerinden Bahadır Dülger söz aldı. Bahadır Dülger bir basın üyesi ve D.P'nin safında yapılmış olan hürriyet mücadelesine katılmış biri olarak, Meclis'te bu kanunun görüşülmesinin tarihi bir an olarak addeddiğini belirterek sözlerine başladı. Ülkede yüzelli yıldır hürriyet mücadelesinin yapıldığını, ancak hürriyetin temel taşı, büyük teminatı, ana kurucusu olan basını bugüne kadar tam manasıyla koruyan bir devrin asla gelmediğini belirten Bahadır Dülger, bunu şimdi meclisin gerçekleştirdiğini ifade etti. Yürürlükte olan Basın Kanunu'nun yayın hürriyetini ve vicdanları zedeleyen, hırpalayan, zincire

⁴¹⁶ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX. Dönem (1950-1954), I, Ankara 1999, s.484.

⁴¹⁷ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX Dönem (1950-1954), I, s.486.

vuran bir kanun olarak niteleyen Bahadır Dülger, bu kanunun sahte demokrasi nizamını yürütmek iddiasında olanların kanunu olduğunu söyledi. Bu kişilerin Atatürk'ün "Matbuat hürriyetinden doğan mahzurların bertaraf edilmesinin yegane gayesi bizatihi matbuat hürriyetidir" formülünü ellerine aldıkları halde; basını boğan, zincirleyen, köstekleyen ve bu köstekler altında bütün milletin vicdanını inleyen ve ızdıraba sürükleyen bir rejim takip ettiklerini ifade etti. Bahadır Dülger, koymak istedikleri Basın Kanunu'yla bu rejimi tamamen değiştirmek istediklerini ve bugün bu memlekette yapılmış büyük hürriyet hamlesinin ilk temel taşı da Basın Kanunu'yla koymuş olacaklarını belirtti⁴¹⁸.

Bahadır Dülger, Mardin milletvekili Kemal Türkoğlu'nun "Basın Kanunu üzerinde çalışılmamış" sözlerine de cevap verdi. Memlekette Basın Kanunu'nun oluşturmak için büyük gayret sarfedildiğini ve sonucu olarak bugün oluşturulduğunu belirtti⁴¹⁹.

Daha sonra Basın Kanunu hakkında bilgi veren Bahadır Dülger, kanunun kendi özel bünyesini ihtiva eden bir takım hükümlere sahip olduğunu belirtti. Basın Kanunu'nu ortadan kaldırmak demek, o hükümleri muhtelif kanunların bünyesine eklemek anlamına geleceğini ifade eden Bahadır Dülger, bunun belki basının kanuni olarak çıkmasını engellemeyeceğini ancak, bunun memlekette "Basın Kanunu yok" diye psikolojik bir etki yapacağını ifade etti. Bunun içinde madem ki, birtakım hükümlerin tatbik edilmesi için kanun bünyesine konulması zarureti var, o halde bunun müstakil bir Basın Kanunu çerçevesi içinde bulunması bakımından faydalı olacağını belirtti⁴²⁰.

Basın Kanunu'nun tümü ülkeye uzun zamandan beri hasreti çekilmiş bir fikir ve yayın hürriyetinin havasını vereceğini ifade eden Bahadır Dülger, hükümetin gönderdiği tasarı üzerinde karma komisyonda yapılan konuşmalarda da tam mutabakat sağlandığını belirtti. Bahadır Dülger son olarak Af Kanunu'nun arkasından basın kanununun çıkarılmasının; yaklaşık iki asırdan beri hapse mahkum edilmiş olan basının, serbest

⁴¹⁸ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, I, s.728,729., Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX Dönem (1950-1954), I, s.506-507

⁴¹⁹ T.B.M.M.T.D., IX. Dönem, I, s.728-729; Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX Dönem (1950-1954), I, s.506-507

⁴²⁰ T.B.M.M.T.D., IX. Dönem, I, s.728-729; Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M – IX Dönem (1950-1954), I, s.506-507

bırakılması anlamına geleceğini belirterek konuşmasını bitirdi⁴²¹. Basın Kanunu T.B.M.M.'de yapılan oylamalarda kabul edilerek 15 Temmuz 1950'de Resmi Gazetede yayınlandı⁴²².

2-Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Tasarısı ve Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku

Büyük Türk Devrimi'nin yaşamsal değerini anlamayanların yenilik düşmanlığı, Cumhuriyet Tarihi boyunca süregeldi. Devrimlerin ana eksenini oluşturan başta laik Cumhuriyet ilkeleri olmak üzere, bu atılımlara karşı olanlar tek parti disiplini içinde başkaldırma cesaretini bulamadılar. Çok partili özgür ortama geçilince, devrim düşmanları demokrasinin gelişip kurumlaşmasını güçleştirip, geciktirdiler. Çok partili yönetimin gerçekleşmesini iki kez önleyen bu zehirli güçlerin, üçüncü kez de demokratik yaşamın yolunu kesmeye kalkışması, devrim bilincine ulaşmış, deneyimli yöneticileri harekete geçirdi. Gelişen olaylar kamuoyunu ayağı kaldırdı⁴²³.

Cumhurbaşkanı'nın desteğinde hükümet, süratle olayların üzerine yürüyerek bir taraftan, suçluları yakalayıp adalete teslim ederken, diğer taraftan, yaptırımları artırıcı yasal düzenlemelere gidildi. Bu çabalar sürürken, ortaçağ özlemcileri, ulusunun gözünden kara gözlüğü atarak, onun cam ve nefes veren devrimlerin mimarı Atatürk'ün resimlerini yırtıp, büst ve heykellerini parçalama eylemlerini yoğunlaştırdılar. Atatürk'ün ölümünden 14 Mayıs 1950 tarihine kadar manevi varlığına ellibir, fotoğrafına oniki, heykel ve büstlerine dört olmak üzere, altmışyedi tecavüz hadisesi tespit edildi⁴²⁴.

14 Mayıs 1950 tarihinden 1 Nisan 1951 tarihine kadar Atatürk'ün büst ve heykellerine dokuz, manevi şahsiyetine beş ve fotoğrafına bir olmak üzere onbeş tecavüz hadisesi gerçekleşti⁴²⁵.

⁴²¹ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, I, s.728-729; Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M.- IX.Dönem (1950-1954), I, s.506,507,508.

⁴²² Resmi Gazete, 24.07.1950-7564.

⁴²³ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, Ankara, 1999, s.1333.

⁴²⁴ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.1333.

⁴²⁵ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, VI, s.288-290; Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M.- IX Dönem (1950-1954), II, s.1333.

Bu gelişmeler üzerine “Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında” hükümetçe hazırlanıp, 29 Mart 1951 tarihinde meclise sunulan kanun tasarısı, Adalet Komisyonu’ndan geçerek Genel Kurulun 4 Mayıs 1951 tarihli 71. birleşiminde görüşülmeye başlandı⁴²⁶.

Kanun Tasarısının birinci maddesi olan “Atatürk’ün hatırasına hakaret eden veya söven kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” maddesi görüşülürken Erzurum Milletvekillerinden Emrullah Nutku söz aldı. Kanunun önemini vurgulayarak sözlerine başlayan Emrullah Nutku, hem memleketin varlığıyla hem de memleketin hürriyeti, hayatı ve demokrasinin durumu ile ilgili bir konu olduğundan maddeyi tartışırken, bütün yönleriyle tartışmak zorunda olduklarını belirtti. Ceza hukukunda hakaret fiilinin, sövme fiilinin kanunu ve manevi unsurları olduğunu bununla birlikte yeni metne komisyonun hakaret ve sövme kelimelerini koymak suretiyle yapılmış olan metnin, çok tatminkar olduğunu ifade etti⁴²⁷.

Bu maddenin içine açık, kapalı gibi herhangi bir kelimenin sokulmasına da gerek olmadığını, hakaret ve sövme kelimeleri tam manasıyla kanuni ve hukuki manasıyla kendilerini tatmin ettiğini ve istedikleri hedefi tayin ettiğini ifade eden Emrullah Nutku, manevi varlık ve tezyif kelimelerinin metinden çıkarılmış olmalarını da çok faydalı bulduğunu belirtti.⁴²⁸

Büstlere veya heykellere yapılan tecavüzlerin ağır hapis cezası ile cezalandırılması gerektiğini belirten Emrullah Nutku, bunun kararı verecek hakim de işini kolaylaştıracağını, aksi takdirde yani sadece hapis cezası olduğundan hakim işinin güçleşeceğini ifade etti. Güvenlik güçlerinin az olduğu yerlerde gerçekleşecek toplu anarşik eylemler, memleketin başına birçok hadise çıkarabileceğini onun için bu davaların vilayet merkezlerinde ve özellikle de ağır ceza mahkemelerinde görülmesinin doğru ve gerekli olduğunu söyledi. Böylece de hakim, bu suçluları da hem kolay tutuklamak ve tutuklama sebeplerini daha kolay bulmasına yardım etmiş olunacağını belirten Emrullah Nutku, komisyondan gelmiş olan ve üzerinde gerçekten uzun uzadıya

⁴²⁶ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.1333.

⁴²⁷ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.1573.

⁴²⁸ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.1574.

tartışmalar yapılan bu metnin, yüksek heyetçe kabul edilmesini istirham ederek konuşmasını bitirdi⁴²⁹.

3-Kore Savaşı (1950) ve Erzurum Milletvekillerinin verdiği Önerge

Kore bunalımı NATO'ya girme çabalarının yoğunlaştığı döneme rastladı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin üye devletleri, Kore Savaşı'na katılmaya daveti üzerine bakanlar kurulu, Meclis'in tatilde bulunduğu bir sırada, 25 Temmuz 1950 tarihinde dörtbinbeşyüz kişiden oluşan bir tugayın Kore'ye gönderilmesine karar verdi⁴³⁰.

Kore Savaşları Cumhuriyet tarihinde önemli bir gelişmenin başlangıcı oldu. Türkiye'nin NATO'ya üye oluşunun yolunu açtı. Kore savaşına katılan Türk Subay ve Erlerine T.B.M.M'nin selam ve sevgilerinin bildirilmesi yönünde Erzurum ve Konya Milletvekilleri ortaklaşa bir önerge verdiler. Önerge, mecliste okundu ve şiddetli alkışlar eşliğinde kabul edildi⁴³¹. Erzurum ve Konya Milletvekillerinin ortak imza ile verdikleri önerge şöyleydi:

“Yüksek Başkanlığa

İmzamıza ve taahhütlerimize sadık bir millet olarak verdiğimiz isabetli bir kararla, Birleşmiş Milletler emrinde savaşmak üzere Kore'ye göndermiş olduğumuz Şanlı Tugayımızın iştirak ettiği bütün hareketlerde gösterdiği üstün kahramanlık ve elde ettiği iyi neticeler, yerli ve yabancı matbuatta ve ajanslarda takdir dolu ifadelerle büyük bir yer almaktadır. Milli Savunma Bakanlığımızın tebliğleri de bu hakikati teyit eylemektedir.

Hakiki sulhu kurmak ve korumak azmiyle Birleşmiş Milletler etrafında toplanan demokrat cephe milletleriyle samimi bir iş birliği tesis eden aziz milletimizin, bu fedakâr ve cesur çocuklarının muvaffakiyetleri bütün yurttaki heyecan ve alâka ile takip edilmekte ve göğüsler iftiharla kabarmaktadır. Türk Milleti'nin hakiki rey ve iradesiyle teşekkül eden, büyük meclisimizin de hissiyatı hiç şüphesiz bu merkezdedir.

Tezahür eden bu duygu ile bayrağımızın şeref ve itibarını milletimize has liyakat ve vazife severlikle temsil eden evlâtlarımıza, büyük meclisimizin selâm ve sevgilerinin

⁴²⁹ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.1575.

⁴³⁰ Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.528.

⁴³¹ T.B.M.M.T.D., IX.Dönem, II, s.214-215, Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. – IX Dönem (1950-1954), II, s.535.

başarı temennilerimizle birlikte, duyurulmasının karar altına alınmasını saygı ile arzederiz.

Konya Milletvekilleri:

Saffet Gürol

Remzi Bulut

Himmet Ölçmen

Hidayet Aydınır

Ömer Kıza Doğrul

Murat Ali Ülgen

Sıtkı Burçak

Rıfat Alabay

Muammer Obuz

Erzurum Milletvekilleri:

Emrullah Nutku

Said Başak

Bahadır Dülger

Rıfki Salim Burçak

Sabri Erduman

Dr. Enver Karan”.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

D.P'NİN İKTİDARINI PEKİŞTİRDİĞİ YILLAR

VE ERZURUM'DA SİYASET (1954-1957)

A-1954 GENEL SEÇİMLERİ ÖNCESİ YURT GENELİNDE SİYASİ GELİŞMELER

1954 Genel Seçimleri öncesinde iktidar, yerini sağlamlaştırmak ve seçmen oylarını güvenceye alabilmek için iç politikada önemli kararlar alırken, dış politikada ise, Kore Savaşı'na katılmanın bir sonucu olarak, NATO'ya girmeyi başarmıştı. Özellikle bu dönemde A.B.D'den büyük ölçüde ekonomik yardım da sağlanmıştı⁴³².

D.P. iktidarı; ilk yılında çıkardığı özgürlükler alanını genişleten kanunlardan sonra ülkenin asıl meselesinin ekonomik olduğu düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştı. 1951 yılının Ekim ayında yapılan D.P. III.Büyük Kongresi'nde alınan bir kararla, ülkede asıl davanın "Milli Kalkınma" olduğu partililere tescil ettirildi⁴³³.

İktidar, içeride her ne kadar işçilere grev hakkını tanımasa da, haftalık paralı tatil hakkı yasalaştırıldı ve toprak dağıtımına büyük bir hızla devam edildi⁴³⁴. Amerikan yardımının sağladığı ekonomik avantajlar kullanılarak tarımsal alana yapılan yardımlar, tarımsal mekanizasyonu kolaylaştırarak tarımsal üretimin artmasına neden oldu⁴³⁵. 1950-1954 arasında yapılan karayolu, inşaat sanayi ve tarım sanayinde gerçekleştirilen yatırımlarla, ülke ekonomisinde iyileşme sağlandı. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte tarım sektöründe % 23, imalat sanayinde % 47'lik bir gelir artışı gerçekleşti⁴³⁶.

Ayrıca bu dönemde muhalefet partisi C.H.P'nin kaynaklarına el koyan iki önemli yasa kabul edilerek, bu partinin yayın organı olan Ulus'tan bile yoksun bırakıldı. M.P. de dini siyasete araç ettiği ve Türk devrimi'ne karşıt politika izlediği gerekçesiyle

⁴³² M.Albayrak, Demokrat Parti s.251.

⁴³³ Zafer, 22 Ekim 1951.

⁴³⁴ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.251.

⁴³⁵ Çağlar Keyder, Türkiye'de Devlet ve Sınıflar, İstanbul, 1990, s.97.

⁴³⁶ Metin Toker, D.P'nin Altın Yılları, s.229.

kapatıldı. Gerçi C.H.P. bütün gücünü kullanarak siyasi örgütünü toparlamaya çalışken, ara seçimler öncesinde, Yeni Ulus'u yayın organı olarak faaliyete geçirdi, ancak bunlara karşın, partinin siyasi güç ve örgütü adeta felç olmuş bir durumda idi⁴³⁷. Muhalefet cephesi, A.Hamdi Başar'ın deyişiyle "kolu kanadı kırılmış, bütün kuvvetlerinden tecrit edilmiş bir halde" yeni seçimlere hazırlanmaktaydı⁴³⁸.

M.P. mensupları da partilerinin yerine Cumhuriyetçi Millet Partisi (C.M.P)'ni kuracaklardı. Bu parti de, bütün yurttaki örgütünü tamamlayamadan, seçim ortamına girecekti⁴³⁹.

Yeni seçimlerin arifesinde C.H.P lideri İsmet İnönü; siyasi emniyet ve rejim meseleleri üzerindeki şikayetlerini artırdı. C.H.P. Genel Başkanı 15 Ocak 1954 günü İstanbul'da, Üniversiteler İnkılâp Ocağı'nın kongresinde şunları söyledi: "Memleketin siyasi hayatı o şekle gelmiştir ki genç nesillerimize kendiliğinden yeni bir emanet tevceccüh etmiştir. Bu da Türk demokrasi'sinin korunmasıdır..." İsmet İnönü 16 Ocak'ta da İzmit'teki konuşmasında "memlekette siyasi hava o kadar sinirli bir şekil aldı ki, bunu yatıştıracak bir çare bulmak, ilk vazife sırasına geçti"⁴⁴⁰ sözleri ile şikayetlerini devam ettirdi.

Seçimlere gidilirken, iktidar da boş durmuyordu. Muhalefet tarafından kullanılan ideolojik stratejiyi dengelemek için, bazı açılımlar yapmayı planlıyordu. Başbakan Adnan Menderes 2 Mayıs seçimlerinin, seçim güvenliği açısından herhangi bir şüpheye yer vermeyecek şekilde yapılması için gerekli tedbirlerin alınacağını, 24 Ocak 1954 günü yapılan genel idare kurulunda ve 26 Ocak 1954 günü gazetecilere, Büyük Kulüp'te verdiği öğle yemeğinde ilan etti⁴⁴¹. Zafer Gazetesi'nde, D.P. adına yapılan açıklamada da, "partimiz seçimlerin her türlü şüphe tereddüt ve şaibeden masun

⁴³⁷ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.251.

⁴³⁸ Ahmet Hamdi Başar, Yaşadığımız Devrin İçyüzü, Ankara, 1960, s.70.

⁴³⁹ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.252.

⁴⁴⁰ R. S. Burçak, On Yılın Anıları, s.190.

⁴⁴¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.191-192.

yapılmasını arzu etmekte, seçim emniyeti münakaşalarının cereyan ettiği devirleri kapamaya azmetmiş bulunmaktadır” sözleriyle iktidarın kararlılığı belirtildi⁴⁴².

Seçimler öncesinde C.M.P. Genel Başkanı Ahmet Tahtakılıç imzasıyla, 13 Mart 1954 günü yayınlanan tebliğde; C.M.P’nin yapılacak seçimlerde C.H.P. ile işbirliğini faydalı gördüğünü açıkladı. Ertesi gün, C.H.P. Genel İdare Kurulu’nun bir tebliği yayınlandı. “Halk Partisi laik cumhuriyet ve inkılâp umdelerini programlarında kabul etmiş ve bu umdeleri seçim beyannamelerinde ilan edecek olan partilerle ve bağımsızlarla seçimlerde el birliği yapmayı C.H.P, rejimin selameti için faydalı”⁴⁴³ bulmaktaydı.

C.H.P. lideri İnönü konuya ilişkin yaptığı açıklamada; “Muhalefet partilerinin hepsinin mecliste, kuvvetleri oranında temsil olunmasını, bu arzusunun dışında bir işbirliğine programımız elverişli değildir” diyerek yapılması düşünülen işbirliğinin sınırlarını çizmeye çalışıyordu⁴⁴⁴. İki parti arasında yapılan müzakereler sonucunda bu işbirliği gerçekleşmedi. Nedeni ise, C.M.P., teşkilat kurduğu bütün illerde seçim listelerinde eşit, yani yarı yarıya bir hak istiyor, aynı zamanda X.Dönem T.B.M.M’nin Anayasa değişikliklerini yaptıktan sonra kendini feshederek yeni seçime gidilmesini ileri sürüyor ve bu şartlar üzerinde ısrar ediyordu⁴⁴⁵.

İktidar bu işbirliği söylentileri ve İsmet İnönü’nün konuşmaları üzerine yaptığı açıklamalarda şüpheli davranıyordu. İsmet İnönü’nün açıklamalarına rağmen, işbirliğinin görünüşte reddedildiğini, esasen seçimlerde uygulanacağını düşünüyordu⁴⁴⁶.

Seçimler yaklaştıkça C.H.P. propaganda çalışmalarını hızlandırdı. Propagandalar hep rejim meseleleri üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Nihat Erim tarafından Yeni Ulus’ta yazılan bir yazıda; “Muhalefet Partilerinin, birbirlerine zarar vermeleri, oyları böldürmeleri, diktatörlük heveslilerinin işini kolaylaştırır... 2 Mayıs Seçimlerini D.P

⁴⁴² Zafer, 12 Şubat 1954.

⁴⁴³ R.S.Burçak, On Yılım Anıları, s.193.

⁴⁴⁴ Yeni Ulus, 20 Mart 1954.

⁴⁴⁵ R.S.Burçak, On Yılım Anıları, s.193.

⁴⁴⁶ Zafer, 23 Mart 1954.

kazanırsa ülkede var olan maskeli diktatörlük maskesinden sıyrılıp, bütün dehşeti ile hüküm sürmeye kalkışacaktır”⁴⁴⁷ diyerek, halkı aydınlatmaya çalışıyordu.

D.P kanadı ise propaganda malzemesi olarak yapılan icraatlar anlatılıyordu. Muhalefet Siyasi eleştirilerle halka giderken Cumhurbaşkanı Celal Bayar, propaganda faaliyetini, ülkede hızlı bir biçimde gerçekleşen ekonomik gelişmelere değinerek devam ettirmekteydi⁴⁴⁸.

Seçim mücadelesi Mart ayı ortalarından itibaren oldukça sertleşti. Nihat Erim Yeni Ulus'taki yazılarında Menderes'i Arjantin Diktatörü Peron'a benzetmekteydi⁴⁴⁹. Hüseyin Cahit Yalçın aynı gazetede yazısında D.P'nin yapısını alaycı bir dille eleştirmekte ve bu partinin demokrat olmadığını savunmaktaydı⁴⁵⁰.

İnönü ise seçim konuşmalarının ilkini Malatya'da yaptı. Konuşmasında iktidarı partizanca hareket etmekle suçladı. Muhalefet partileri aleyhine özel yasaların çıkarıldığını belirten İnönü, kendileri iktidara gelmeleri halinde böyle haksızlıkları önlemek için Anayasa Mahkemesi'ni kuracakları yönünde halka söz verdi⁴⁵¹.

1954 genel seçimleri için yapılan propagandalarda muhalefet, radyonun iktidar tarafından kullanılması, üniversite özerkliğinin kısıtlanması, Kore'ye asker gönderilirken T.B.M.M'den izin alınmaması ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin iç politika malzemesi olarak kullanılması gibi konularda, iktidara eleştiriler yöneltmekteydi. İktidar ise yaptığı icraatları anlatmakta ve muhalefeti memlekette barış ve gelişmeyi engellemekle suçlamaktaydı.

⁴⁴⁷ Yeni Ulus, 1 Nisan 1954.

⁴⁴⁸ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1933-1955), s.81-100.

⁴⁴⁹ Yeni Ulus, 2 Mart 1954.; II.Dünya Savaşı'ndan en az etkilenen ülkelerden birisi de Arjantin'di. Juan Peron, Castillo Hükümeti'ni devirerek, iktidar koltuğuna oturdu. Bu kişinin politik olarak hem faşist hem demokrat, ekonomik olarak ta hem liberal hem muhafazakar, dini olarak ta hem laik hem tutucu bir görüşü vardı. (İhtilaller ve Darbeler Tarihi, İstanbul, 1980, s.316.)

⁴⁵⁰ Yeni Ulus, 14 Nisan 1954.

⁴⁵¹ Yeni Ulus, 10 Nisan 1954.

B-1954 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DA D.P'NİN MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEME SÜRECİ

1-D.P'den Erzurum Milletvekili Olmak için Adaylık Başvurusunda Bulunanlar

1954 seçimlerinde milletvekili olmak üzere D.P'ye müracaat edenlerin sayısı oldukça kabarıktı. D.P. İl Başkanı Talip Yargılı ile D.P. İl Sekreteri Fahrettin Güllülü'nün imzaları ile yayınlanan aday adayı listesinde altmışdokuz kişinin ismi vardı. 1950'de dışarıdan aday aramış olan D.P'nin kapısını çalanlar şimdi pek çoğalmıştı⁴⁵².

Yoklamaya girmek üzere D.P. Erzurum İl Teşkilatı'na başvuranlar şunlardı:

İstanbul Vali Muavini Vefik Altuğ (Kitapçığı), Çiftçi Feramuz Altuntaş, Erzurum D.P. Kurucularından Kenan Babür, Erzurum Milletvekili Sait Başak, Edebiyat Öğretmeni Sırrı Dadaş Bilge, Dahiliye Müfettişi Faramuz Berkol, Erzincan Ceza Hakimi Cemal Fehmi Bingöl, Çiftçi Fehmi Bingöl, Hıms eski Belediye Başkanı Ahmet Bingöl, Emekli Nahiye Müdürü Mustafa Bingöl, Milli Eğitim Bakanı Erzurum Milletvekili Rıfki Salim Burçak, Kasap Necati Baki, Genel Meclis Üyesi Kutbettin Can, Tüccar Ali Cengiz, Dava Vekili Cemil Karasu, Savcı Muavini Zeki Çavuşoğlu, Erzurum Milletvekili Dr.Fehmi Çobanoğlu, Yüksek Mühendis Şevki Erker, Erzurum Ağır Ceza Reislerinden Abdulkadir Eryurt, Erzurum Milletvekili Sabri Erduman, Erzurum milletvekili Bahadır Dülger, Riyaziye Öğretmeni ve Avukat Hatice Doğruer, Doktor Yusuf İzzettin Dolungil, Çiftçi Ali Rıza Fırat, Belediye Muhasebecisi ve D.P. İl İdare Kurulu Üyesi Mehmet Günal, Güllü Köyünden Çiftçi ve DP İl İdare Kurulu Üyesi Fahrettin Güllülü, Avukat Ahmet Emin Güneş, Toprak Tevzi Komisyonu Reisi Fazıl Gürengene, Avukat Ömer Gürsoy, Zirai Donatımda Memur Fazıl Güngör, Erzincan Asliye Ceza Hakimi Hakkı Güngör, Erzurum Ziraat Bankası Müdürü Hazım Gürsu, Hakim Ali Karahan, Erzurum Milletvekili Enver Karan, Gümüşhane Defterdarı Canip Kocaoğlu, Müteahhit Necip Kotan, Çiftçi Hüseyin Köycü, Emekli Süvari Tugay

⁴⁵² R.S.Burçak; On Yılım Anıları, s.197.

Komutanlarından Avni Mızrak, eski Erzurum Milletvekillerinden Asım Mühürdaroglu, Hınıs Umumi Meclis Üyesi Mehmet Namdaroglu, Numune Hastanesi Dahiliye Mütchassısı ve Hemşire Ebe Okulu Müdürü Dr.Hasan Numanoglu, Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku, Zirai Donatım Müdürü ve D.P. Erzurum İl İdare Kurulu Üyesi Münir Özer, Yalova'da Doktor Atıf Ödöklüoglu, Emekli Yarbay Emin Özer, Oltu D.P. Başkanı Cemil Önder, Ankara Belediye Reis Muavini Nihat Pasinli, Genel Meclis Üyesi ve Tüccardan Cebbar Pasin, Pasinler Belediye Reisi ve D.P. Başkanı Fuat Pasinli, genel meclis üyesi Atik Palandöken, Avukat İzzet Söylemezoğlu, İcra Memuru Hakkı Şişmanoglu, Avukat İbrahim Şenbark, İstanbul Milli Eğitim Memuru Zekeriya Tansel, Mütcahhit Nazmi Tansel, Erzurum Umumi Meclis Üyesi ve D.P. İl İdare Kurulu Üyesi Fethullah Taşkesenlioğlu, Maliye Müfettişi Nemci Tanşu, Erzurum Milletvekili Rıza Topçuoğlu, İlköğretim müfettişi Mecit Timoçin, Toprak İskan memurlarından Sıtkı Timoçin, Erzurum Bayındırlık Müdürü Esat Tuncel, Emekli Yüzbaşı Seyfi Uran, genel meclis üyesi Sabri Uluşu, Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik İşlerinde Yüksek Mimar Celalettin Tahsin Uzer, Diş Hekimi Lütfü Yahm, Emekli Albay İhsan Yavuzer, Tüccardan Mahmut Yıldırım, Erzurum Milletvekili Memiş Yazıcı, Erzurum Milletvekili Mustafa Zeren⁴⁵³.

D.P'den aday adayı olan bu kişiler arasında Hüseyin Köycü'nün de adı geçmektedir. Anlaşılan bu defa da Hüseyin Köycü şansını D.P'den denemek istemekteydi. Adaylık başvurusunda bulunanlar Erzurum'un bilinen ailelerinden geliyorlardı. Büyük bir kısmı da hem çiftçilik ve ticarete hem de bürokrasi de söz sahibi kişilerdi.

2-Ali Rıza Fırat Meselesi

1954 seçimleri öncesi Erzurum'da ortaya birtakım sıkıntılar çıktı. Bunların en önemlisi Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza Fırat'ın milletvekili aday yoklamalarına girmek istemesiydi. Mart ayında yapılacak olan yoklamalar için Erzurum'a giden

⁴⁵³ R.S.Burçak, On Yılım Anıları, s.197,198.

milletvekilleri ve D.P. Müfettişi Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu'nu karşılamak üzere istasyona giden Vali Cemal Gökten, Rıfık Salim Burçak ve heyetkilere Ali Rıza Fırat'ın yoklamaya katılmak için partiye başvurduğunu bildirdi. Ali Rıza Fırat'ın ismi 1954 seçimlerinde Erzurum'da D.P'nin karşısına çıkan ve çözümü zor bir meseleydi. Zira dört yıllık D.P. iktidarında bu partiye yöneltilen eleştiriler genelde; memlekette gericiliği yaygınlaştırma ve dini duyguları siyasete alet etme şeklinde cereyan etmişti. İşte böyle bir ortamda Ali Rıza Fırat'ın listeye alınması muhalefetin elinde büyük bir koz olacaktı⁴⁵⁴.

Konu hakkında Rıfık Salim Burçak, Vali Cemal Gökten ve Müfettiş İbrahim Kirazoğlu bir toplantı yaptı. Yapılan toplantıda şu karar alındı: Haber başbakana bildirilecek, ama meselenin çözümü üzerinde kendi görüşleri önerilecekti. Kendi görüşleri ise, Ali Rıza Fırat'ın bu seçimlere D.P'den aday olması kendilerini Erzurum'da, iktidarı da Türkiye'de oldukça sıkıntılı duruma sokacağı yönündeydi. Diğer yandan D.P'nin Erzurum'da seçimi kazanmak için hiç kimsenin yardım ve desteğine ihtiyacı yoktu. Ali Rıza Fırat'ın D.P. listesinde bulunuşu parti aleyhine birtakım haksız ve yersiz eleştirilere kapıyı ardına kadar açacaktı⁴⁵⁵.

Yapılan toplantıda konu bu şekilde değerlendirildi ve başbakana durum bir şifre telgrafla bildirildi. Buna göre; Ali Rıza Fırat'ın D.P. listesine girmesini eğer uygun bulmuyor ise, kendisini yoklamadan önce dostça temaslarla adaylıktan feragat ettirilebileceği yönündeki öneri ileilmekteydi. Bu görüşü benimseyen başbakan, vali eliyle Rıfık Salim Burçak'a gönderdiği şifre telgrafta: "Mütalaanıza tamamen iştirak ediyoruz. Dostane temaslarla yoklamadan evvel feragatini temin etmek yerinde olur ve zaruridir" cevabını verdi⁴⁵⁶.

⁴⁵⁴ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.195,196.

⁴⁵⁵ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.195-196.

⁴⁵⁶ BCA,030.01.02.14.03;R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.196.

Bunun üzerine Rıfıkı Salim Burçak, Ali Rıza Fırat ile temasa geçti. Ali Rıza Fırat'ı, Doğu kültürüne vakıf sözü sohbeti yerinde, kişilik sahibi bir insan olarak tanımlayan Rıfıkı Salim Burçak, kendisiyle birçok kez bir araya geldi ve ikna etti⁴⁵⁷.

D.P'den aday olmak isteyenler, il örgütü tarafından yapılacak ön seçimle uğraşırken, Rıfıkı Salim Burçak sadece bu işle meşgul olmuş ve ilçelerden hiçbirine gidememişti. Üstelik bir de Ali Rıza Fırat'ın feragatından doğan sorumluluğu da kendi üzerine almıştı. Bu olay kişisel kırılganlıklara da sebep olmuştu. Fırat ailesinin en güçlü olduğu Hınıs'tan Rıfıkı Salim Burçak en az oyu alacaktı⁴⁵⁸.

3-Erzurum D.P. İl Örgütü'nün Yaptığı Ön Seçim ve Yaşanan Tartışmalar

Ön seçim 28 Mart 1954 Pazar günü ilçe merkezlerinde yapıldı. Kazananlar aldıkları oy sayısına göre şöyle sıralandılar: Rıfıkı Salim Burçak, Rıza Topçuoğlu, Abdulkadir Eryurt, Esat Tuncel, Ali Karahan, Sabri Erduman, Hasan Numanoğlu, Hazım Gürsu, Fethullah Taşkesenlioğlu, Atik Palandöken. Böylece eski milletvekillerinden yedisi yani Sait Başak, Fehmi Çobanoğlu, Bahadır Dülger, Enver Karan, Emrullah Nutku, Memiş Yazıcı ve Mustafa Zeren aday yoklamasında kaybetmişlerdi. Yoklama sonuçları ile birlikte ortaya önemli bir mesele çıktı; millete arz edilecek liste, partililer de dahil, hemen herkes tarafından yoğun bir suretle eleştirilmekteydi. Bu listenin derhal ıslah edilmesi yolunda ortaya güçlü bir akım çıktı. Bu liste ile seçime girmenin neticeyi yani seçimi tehlikeli kılabileceğini söyleyenler oldukça fazlaydı⁴⁵⁹.

D.P. Genel Kurulu, Erzurum yoklamaları ile ilgili olarak şu kararı aldı. Ali Karahan, Hasan Numanoğlu, Hazım Gürsu, Atik Palandöken ve Fethullah Taşkesenlioğlu veto edilecekti. Veto edilenlerin üçünün yerine Mustafa Zeren, Şevki Erker ve Necmettin Tanşu getirilecekti. Rıfıkı Salim Burçak alınan bu karara itiraz etti. Erzurum'a yıllar boyu feragatle hizmet etmiş olan Hasan Numanoğlu'nun neden veto

⁴⁵⁷ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.196.

⁴⁵⁸ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.197.

⁴⁵⁹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.198,199.

edildiğini anlayamadığını belirten Rıfıkı Salim Burçak, vakit kaybetmeden Başbakan ile görüşerek arzusu istikametinde değişiklik yapılacağı vaadini aldı⁴⁶⁰.

Listeler kesin şekillerini henüz almamıştı. Erzurum listesi tekrar görüşüldüğünde; Rıfıkı Salim Burçak'ın ısrarıyla Dr.Hasan Numanoğlu listeye dahil edildi. Mustafa Zeren'in yeniden Erzurum listesine konulması sakıncalı görüldüğünden Amasya'ya nakledildi⁴⁶¹. Bir diğer yoklamayı kaybeden milletvekili Memiş Yazıcı da Ordu'dan aday gösterildi⁴⁶². Listede dört boş yer bulunuyordu. 1954 yılında Erzurum milletvekillerinin sayısı onikiye yükseldiği için Genel kurulun iki kontenjan hissesi ile birlikte listeye altı kişi ilave edilecekti. Bu yerlere Emekli Orgeneral İshak Avni Akdağ, Savcı Yardımcısı Zeki Çavuşoğlu, Bahadır Dülger, Şevki Erker, Hamit Şevket İnce ve D.P. Oltu İlçe Başkanı Cemil Önder dahil edildi⁴⁶³. Böylece yoklamayı kazanan Atik Palandöken, Ali Karahan, Fethullah Taşkesenlioğlu ve Hazım Gürsu, genel kurulca liste dışında bırakıldı⁴⁶⁴. Genel kurul listeye son şeklini verdikten sonra, adayları Yüksek Seçim Kurulu'na bildirdi⁴⁶⁵.

Erzurum'da 1954 seçimleri öncesi D.P. örgütü ön seçimi sancılı tamamlamış, milletvekili adaylarının belirlenmesine genel merkez müdahale etmişti. Bu da örgüt üzerinde bir takım olumsuzluklara sebep olmuştu.

4-D.P. Erzurum İl İdare Kurulu'nun Feshi ve Milletvekili Listesinin Kesinleşmesi

11 Nisan 1954 günü Erzurum İl İdare Kurulu, genel idare kurulunca görülen lüzum üzerine feshedildi. Feshedilen kurulun yerine Talip Yargılı'nın başkanlığında yeni bir idare heyeti kuruldu. Yeni idare Kurulu toplanarak görev taksimi yaptı. Buna göre; Başkan Talip Yargılı, İkinci Başkan Şevki Muratoğlu, Muhasip Ömer Gürsoy,

⁴⁶⁰ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.199.

⁴⁶¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.199.

⁴⁶² Doğu, 12 Nisan 1954.

⁴⁶³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.199.

⁴⁶⁴ Doğu, 12 Nisan 1954.

⁴⁶⁵ Doğu, 12 Nisan 1954.

Sekreter Refik Köktürk, üyeliklere Ömer Arı, Niyazi Güney, Mehmet Yazıcı, Samih Korukçu, Nasuhi Yeşilkent oldu⁴⁶⁶.

D.P. Milletvekili aday listesini Yüksek Seçim Kurulu'na bildirdikten sonra ilan edilen aday listesinde Erzurum adayları Rıfki Salim Burçak, Rıza Topçuoğlu, Sabri Erduman, Bahadır Dülger, Halit Şevket İnce, İshak Avni Akdağ, Abdulkadir Eryurt, Cemil Önder, Şevki Erker, Esat Tuncel, Hasan Numanoglu, Zeki Çavuşoğlu'ndan oluşmaktaydı⁴⁶⁷.

Listenin ilan edilmesinden sonra partide birtakım istifalar oldu. Yoklama kuruluna adaylıklarını bildiren ancak seçilemeyen bazı isimlerde partiden istifa etti. D.P. İl İdare Kurulu üyesi Mehmet Günal ile D.P. üyesi Avukat İbrahim Şenbark partiden istifa ettiler⁴⁶⁸. Buna karşın yoklamada kazanmasına rağmen, genel idare kurulunca listeden çıkarılan Hazım Gürsu ve Fethullah Taşkesenlioğlu, kurulun kararını olgunlukla karşıladılar. Hazım Gürsu Doğu Gazetesi'ndeki yazısında, sonuç karşısında hiçbir suretle müteessir olmadığını, partinin en yüksek kademesinin verdiği karara riayet etmenin partiye bağlı olan herkesin, en kutsi görevi olduğunu belirtmekteydi⁴⁶⁹. Demokrat Erzurum Gazetesi sahibi Fethullah Taşkesenlioğlu ise Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekerek karar karşısındaki düşüncelerini ve karara saygısını bildirdi. Başbakan'da Fethullah Taşkesenlioğlu'na bir telgrafla cevap olarak; "Telgrafınıza teşekkür eder, ifade etmiş olduğunuz güzel duyguları derin bir memnuniyetle kayıt ve taktir" ettiğini bildirdi⁴⁷⁰.

Genel İdare Kurulu'nun adayları belirlemesinden sonra seçim çalışmaları hız kazandı. Rıfki Salim Burçak ve diğer adaylardan Bahadır Dülger, Hamide Şevket İnce, Orgeneral İshak Avni Akdağ, Zeki Çavuşoğlu ve Şevki Erker seçim çalışmalarına katılmak üzere, 17 Nisan günü Ankara'dan Erzurum'a hareket ettiler. Bu arada Genel

⁴⁶⁶ Doğu, 12 Nisan 1954.

⁴⁶⁷ Doğu, 13 Nisan 1954.

⁴⁶⁸ Doğu, 12 Nisan 1954.

⁴⁶⁹ Doğu, 15 Nisan 1954.

⁴⁷⁰ Doğu, 16 Nisan 1954.

İdare Kurulu'na feshedilen D.P. İl İdare Kurulu'nda yer alan Fahrettin Güllülü'de yeni oluşturulan il idare kuruluna tekrar girdi. Bu katılım ilde ve D.P'lilerde büyük bir memnuniyet yarattı⁴⁷¹.

C-C.H.P. ve C.M.P'NİN ERZURUM'DA MİLLETVEKİLİ ADAY LİSTELERİNİ BELİRLEMELERİ

C.H.P'de ise bütün yurttaki olduğu gibi, Erzurum'da da sessizlik hakimdi. D.P'nin gücünün zirvesinde olduğu bu dönemde; C.H.P., milletvekili aday listesini oluşturmaya başladı. Tek parti iktidarının devam ettiği dönemden bu güne kadar, C.H.P örgütünün bir çok kademesinde çalışmış ve içlerinde milletvekilliği yapmış olan kişilerden oluşan bir liste ile halkın karşısına çıkmayı uygun görmüşlerdi.

2 Mayıs 1954'de gerçekleştirilecek milletvekili seçimlerine C.H.P. Dr.Salim Cimilli, Osman Çilingir, Cevat Dursunoğlu, Abdulkadir Erener, Şakir İbrahimhakkıoğlu, Cevat Ilıcalı, General Vehbi Kocagüney, Hikmet Kümbetoğlu, Canip Müceldili, Hilmi Nalbantoğlu, Edip Tokalp, Nurettin Zoroğlu'ndan oluşan bir listeyle girecekti⁴⁷².

C.M.P. Erzurum'da milletvekili aday listesine çok önem vermiş olmalı ki, partinin Genel İdare Kurulu üyelerinden üçünü, Nurettin Ardıçoğlu, Ertuğrul Akça ve Cemal Işlak'ı bu ilden aday gösteriyordu. Ertuğrul Akça ayrıca, C.M.P. Genel Sekreter Yardımcısı idi⁴⁷³. C.M.P'nin kesin aday listesi ise Emekli General Nazmi Akdağ, Nurettin Ardıçoğlu, Ertuğrul Akça, Şevket Arı, Dr.Tayyip Cinisli, Naim Çapçı, Behzat Güneş, Dr.Cemal Işlak, Raif Deniz, Veli İbrahimhakkıoğlu, Necati Karacıboğlu, Hakkı Ulaş'tan oluşmuştu⁴⁷⁴.

⁴⁷¹ Doğu, 17 Nisan 1954.

⁴⁷² R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.200.

⁴⁷³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.200.

⁴⁷⁴ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.200.

C.M.P. listesinden aday olan Şevket Arı, 3 Eylül 1950'de yapılan Belediye seçimlerinde D.P. adayı olarak girmiş ve seçimi kazanmıştı⁴⁷⁵. Geçen dört yıllık sürede yaşanan tartışmalar, Şevket Arı'yı C.M.P'den milletvekilliği adaylığına kadar sürüklemişti.

1954 yılının Mart ayının sonundan itibaren başlayan Türk siyasi hayatının hummalı havası, 12 Nisan'da listelerin belli olmasıyla iyice hararetlendi. Milletvekili olmak isteyenlerin sayısı rekor seviyedeydi. 28 Mart'ta yapılan D.P. ve C.H.P. yoklamalarına başvuranların sayısı on dörtbin idi⁴⁷⁶.

D.P'nin ikiyüzelli altı milletvekili tekrar aday olmuştu. D.P'nin listesinde Yusuf Hikmet Bayur, Lütfi Kırdar, Orgeneral Nuri Yamut gibi isimlerde yer almaktaydı⁴⁷⁷.

D-1954 GENEL SEÇİMLERİ'NDE SİYASİ PARTİLERİN KAMPANYALARI

1-C.H.P. Mitingleri ve İsmet İnönü'nün Hükümete Eleştirileri

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü, seçim kampanyasını kendi seçim çevresi olan Malatya'da 9 Nisan'da açtı. Burada yaptığı konuşmada iktidarı, muhalefet partileri aleyhinde özel yasalar çıkarmakla ve partizanlık yapmakla suçladı⁴⁷⁸.

İsmet İnönü 13 Nisan'da İstanbul'da yaptığı konuşmada yabancı sermaye yasası hakkında: "Tarihte yabancılar kapitülasyon himayesiyle Türkiye'yi istismar ettiler. Yeni devirlerde yerli vatandaş hakikat dışı ve emniyetsiz usullerle ıstırap çekecek ve yabancı sermaye hususi kanunların himayesinde yaşayacaksa, kendi elimizle yerli sermayeyi yabancı olmaya zorlamış oluruz. Şimdi çiftçiler için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye, ziraata davet edilmiştir. Yabancı sermaye gelip işleteceği toprağı nereden bulacak, şüphesiz birçok çiftçimizin en çok yirmi dönüm olan arazisinden alacaktır.

⁴⁷⁵ BCA, 030.11.1.218.39.10.

⁴⁷⁶ Cumhuriyet, 28 Mart 1954.

⁴⁷⁷ Zafer, 13 Nisan 1954.

⁴⁷⁸ Yeni Ulus, 10 Nisan 1954.

Petrol Kanunu, kapitülasyon hükümleriyle hazırlanmış gönüllü bir kapitülasyon layihası olarak teklif edilmiştir⁴⁷⁹.

İsmet İnönü 21 Nisan'da Niğde'de yaptığı konuşmada da Yabancı Sermaye Yasası ve Petrol Yasası'nın memleketin can evine dokunduğunu, bu yasalarla her zaman uğraşacaklarını ve iktidarın yakasına yapışacaklarını söyledi⁴⁸⁰.

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü'nün 1954 seçimlerinde işlediği konular genelde şunlardı: Partizanlık, Yabancı Sermaye Yasası, Petrol Kanunu, hayat pahalılığı, radyo ve basın. İsmet İnönü bu konular hakkında iktidara sert eleştiriler yöneltti⁴⁸¹. Özellikle radyo konusunda oldukça hassastı. Onun bu konudaki eleştirilerini Başbakan Adnan Menderes yaptığı bir konuşmada cevaplarken: “şu radyonun kullanılmasında da müsavi olsaydık her şey düzelecekti...Yalnız şunu ifade edeyim ki, radyo katiyyen ve katibeten partizan bir zihniyetle kullanılmamıştır. Hükümetin icraatını memlekete yayması onun bir hakkıdır”⁴⁸² demekteydi.

C.H.P'nin seçim kampanyasında gündeme getirdiği söylemler, Erzurum için de geçerliydi. Ancak D.P'nin yurt çapında edindiği halk desteği, bir yerde C.H.P'nin gündeme taşıdığı siyasi materyalleri de etkisiz kılmış ve genel siyasi hava üzerinde istenilen etkiyi yaratamamıştı.

2-D.P'nin Erzurum Mitingi ve C.H.P'nin İddialarına Verilen Cevaplar

Başbakan Adnan Menderes, seçim kampanyasını 19 Nisan 1954'de Erzurum'da Tebrizkapısı Meydanı'nda 25 bin kişinin katıldığı mitingle açtı. Mitinge T.B.M.M. Başkanı Refik Koraltan, Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'da katıldı. Mitingde ilk sözü alan Refik Koraltan; “Erzurumluların kahramanlık dolu tarihin çocukları olduklarını ve asırlar boyunca devamlı akınlara şecaatle göğüs gerdiklerini belirtti. Daha sonra eski şarkla yeni şark, eski Erzurum'la

⁴⁷⁹ Yeni Ulus, 14 Nisan 1954.

⁴⁸⁰ Yeni Ulus, 22 Nisan 1954.

⁴⁸¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.200-202.

⁴⁸² Muammer Aksoy, Partizan Radyo ve D.P., Ankara, 1960, s. 97.

yeni Erzurum arasında bir mukayese yapan Refik Koraltan, Erzurum'a uzun yıllar hiçbir el uzatılmadığını ve demokrasinin tahakkuku ile bütün memlekette olduğu gibi burada da yeni bir devir açıldığını söyledi. Vatandaş hürriyetlerini gasb eden ve köylünün ocağını tüttürmeyenler hakkında Türk milleti'nin yeniden vereceği hükmün gecikmeyeceğini belirtti. Refik Koraltan alkışlar arasında konuşmasını bitirdi. Daha sonra söz alan Kemal Zeytinoğlu son dört seneyi, emsalsiz bir kalkınma devresi olarak vasıflandırdı ve bu konuda birçok rakam verdi. Kemal Zeytinoğlu'ndan sonra kürsüye gelen Maliye Bakanı Hasan Polatkan da mali mevzular ve kredi işleri üzerine bilgi verdi⁴⁸³.

En son olarak da Adnan Menderes bir konuşma yaptı. Adnan Menderes, D.P'nin memlekette gerçekleştirilen eserler üzerinde durarak "Dört sene evvel sizler için Tortum Barajı inanılamayacak kadar büyük ve güzel bir hayal gibi gözükürken, bugün vatan sathında Tortum büyüklüğünde yirmiden fazla baraj inşa halindedir. Bunun yanı sıra Sarıyer ve Seyhan gibi her birisi Tortum'un on mislinden fazla büyüklükte barajların inşası çok ilerlemiş bulunuyor. Bunlardan başka, yine büyük barajlardan Akçay, Hirfanlı gibi iki büyük barajın ihalesi yapılmıştır. Almus'ta da gene büyük çapta bir barajın daha ihalesi yapılmak üzeredir. Eski idareden Ankara içme suyu için yapılan küçük Çubuk Barajı'ndan başka bir tek baraj devralmadık. Çubuk Barajı ise yalnız içme suyu için olup, barajın elektrik kuvveti istihsali bahis mevzuu değildir. Sarıyer Barajı'nın Çubuk'un yüz misli fazla su toplayabilecek ve yüzaltmış milyon liraya mal olacak bir ehemmiyette olduğunu söylemek kafidir" açıklamasını yaptıktan sonra, köprüler hakkında da; 1950 yılına kadar yapılmış köprülerin toplam uzunluğunun onbeşbin metre olduğunu, kendilerinin iktidarı döneminde ise bu uzunluğun iki katından fazla bir uzunlukta köprü inşa edildiğini, bugün inşası biten veya bitmek üzere olan köprülerin otuzbeşbin metreye yaklaştığını ifade etti⁴⁸⁴.

Adnan Menderes, İsmet İnönü'nün yabancı sermaye karşısındaki görüşlerini; "Acaba sabık milli şef, jurnalcilik ederek Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'na

⁴⁸³ Doğu, 20 Nisan 1954.

⁴⁸⁴ Ayın Tarihi, S.245, (Nisan 1954), s.65.

kapitülasyon demekle, kimi korkutmak istiyor? Şimdi bu kanunun hükümlerini anlatarak vaziyeti tavzih edeyim ve milli jurnalciye layık olduğu cevabı vereyim...” diyerek yabancı sermayenin çalışma koşullarını izah ettikten sonra bu konu hakkında İnönü’ye şu eleştiride bulundu: “yine diyor ki çiftçi için yeni bir tehlike belirmiştir. Yabancı sermaye gelip sizin tarlanızı satın alacak, buğday, fındık, pamuk ve tütün ekecektir. Bu sözlerin hepsi, bayağı tezvîr ve adı jurnalcilikten başka bir şey değildir: şimdiye kadar bu kanundan faydalanmak üzere yüzü mütecaviz müracaat vaki olmuştur. Bunlardan hiçbir teki dahi ziraat ve ticaret sahasında talip değildir...”⁴⁸⁵.

D.P. seçim kampanyasında bir yandan, dört yıldır memlekette gerçekleştirdiği eserler üzerinde dururken, bir yandan da kendisine yöneltilen propagandaları cevapladı ve başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar olmak üzere yurt gezilerine çıkılarak, büyük çapta faaliyete girişilmişti. 1954 kampanyasında D.P’nin kullandığı propaganda unsurları genel de şunlardı. Limanlar, barajlar, köy yolları ve köprüler, tarım politikası⁴⁸⁶.

3-D.P. Erzurum Gençlik Kolu’nun Kurulması ve Düzenlendiği Miting

19 Nisan 1954’de Adnan Menderes’in katılımıyla gerçekleşen mitingden beş gün sonra, D.P. Erzurum Gençlik Kolu teşkil edildi. 24 Nisan 1954’te cumartesi günü Belediye Salonu’nda ilk kongresini gerçekleştiren D.P. Erzurum Gençlik Kolu İdare Kurulu şu isimlerden oluştu⁴⁸⁷.

Başkan	: Selahattin Avcıoğlu
2.Başkan	: Kadir Koçkan
Muhasip	: Vecihi Topçuoğlu
Sekreter	: Şeref Uludağ
Kültür Başkanı	: Nazif Çatak
Spor Başkanı	: Orhan Mühürdaroğlu
Lokal Amiri	: Hüsnü Pirimoğlu

⁴⁸⁵ Aynı Tarihi, S. 245, (Nisan 1954), s.65-66.

⁴⁸⁶ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.202-205.

⁴⁸⁷ Doğu, 26 Nisan 1954.

Üye : Sebahattin Mirdal

Üye : Lütfü Avcıoğlu

D.P. Erzurum Gençlik Kolu kurulmasından her en sonra seçim çalışmalarına başladı. Gençlik kolu 27 Nisan 1954 salı günü pelit Meydanı'nda bir miting tertip etti. Mitingde Erzurum Gençlik Kolu'ndan Kadir Koçkan, Hasankale Gençlik Kolu'ndan Şeref, Hasankale Gençlik Kolu'ndan Cemal Kırzioğlu, D.P. Merkez Bucak Başkanı Ahmet Polat, Erzurum Gençlik Kolu Başkanı Selahattin Avcıoğlu ve Milletvekili Adayı Bahadır Dülger birer konuşma yaptı. Konuşmalarda dikkat çekici yönü fikre fikirle mukabele yönünde oluşuydu⁴⁸⁸.

Gençlik kolunun düzenlediği bu mitingde; "Atatürk, Cumhuriyeti Türk Gençliği'ne emanet etti. C.H.P'ye değil", "milli birader devri geçti", "muhalefet iftira ve tevizir demek değildir", "dünün diktatörü, bugünün hürriyet kahramanı rolünde!", "temel atma, kurdele kesmenin başlangıcıdır" şeklinde ilginç pankartlar da açılarak C.H.P'ye gönderme yapıldı⁴⁸⁹.

Gençlik Kolu tarafından gerçekleştirilen bu mitingin ertesi günü, bu sefer D.P. Erzurum Teşkilatı'nın organize ettiği bir miting daha düzenlendi. Devlet Bakanı Celal yardımcının da katıldığı mitingde Milli Eğitim Bakanı Rıfıkı Salim Burçak ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'de birer konuşma yaptı. Celal Yardımcı konuşmasında, üçbuçuk yıllık faaliyetlerini tek tek anlatarak vatandaşların iktidara olan sevgi ve inançlarını bir kat daha artırmaya çalıştı⁴⁹⁰.

C.H.P. ve D.P'nin seçim propagandaları karşılıklı eleştiri ve suçlamalarla geçti. Yapılan Propagandalarda muhalefet; iktidarın icraatlarını, iktidar ise C.H.P. lideri İnönü'yü hedef olarak seçmişti. Dönemin siyasi zihniyetini ortaya koymak açısından mitingte açılan pankartlar önemli ipuçları vermekteydi. Bu siyasi yaklaşımlar tek taraflı değildi. C.H.P'de benzer suçlamaları D.P. için kullanmaktaydı. Her iki taraf arasındaki

⁴⁸⁸ Doğu, 27 Nisan 1954.

⁴⁸⁹ Doğu, 27 Nisan 1954.

⁴⁹⁰ Doğu, 28 Nisan 1954.

bu restleşmeler, demokrasi tarihimiz açısından ülkeyi sıkıntılı bir döneme götürecektirdi.

E-1954 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI

1-Türkiye Genelinde Seçim Sonuçları

Genel seçimler, 2 Mayıs 1954 Pazar günü, sakin bir ortamda yapıldı. Seçimlere katılım hiçbir yasal zorunluluk olmamasına rağmen % 88.63 gibi çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştı. Seçim sonuçları, seçimlerin hemen ardından belli olmaya başladı. D.P. yine ezici bir çoğunlukla iktidara geldi⁴⁹¹.

2 Mayıs 1954 Seçim Sonuçları

Seçmen Sayısı : 10.262.063

Oy Kullanan Seçmen Sayısı : 9.095.563.

Katılım Oranı: % 88.63

Partiler	Aldığı Oy	Oranı %	Kazandığı Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti	5.313.659	58.42	503
Cumhuriyet Halk Partisi	3.193.471	35.11	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi	480.249	5.28	5
Köylü Partisi	50.935	0.56	-
İşçi Partisi	910	0.01	-
Bağımsızlar	56.393	0.62	2

Seçim sonuçları incelendiğinde; D.P'nin 1950 seçimlerine oranla oylarını % 3.2 artırdığı, C.H.P'nin ise % 4.48 oranında oy kaybettiği görülmektedir. Yürürlükte olan meclis çoğunluk sistemi; iki parti arasındaki farkı, temsil alanında daha yüksek oranlarla yansıttığı için T.B.M.M neredeyse D.P. grubundan oluşuyordu. Seçimlerde oyların % 58.42'sini alan D.P., milletvekilliklerinin % 92.98'ini alarak 541 koltuktan

⁴⁹¹ BCA, 030.01.51.309.7; Ayın Tarihi, S.246, (Mayıs 1954) s.30.

503'üne sahip olmuştu; oyların % 35.11'ini alan C.H.P. koltukların % 5.52 ile yani 31 milletvekiliyle yetinmek zorunda kalmıştı⁴⁹².

2-1954 Genel Seçimlerinin Erzurum'daki Sonuçları

Seçimin Erzurum sonucuna gelince; D.P. 80.589, C.H.P 47.013, C.M.P 20.065 oy aldı. Köylü Partisi Erzurum'da seçime girmemişti. D.P. seçimde parlak bir sonuç elde etmesine rağmen Erzurum'da oyları düşmüştü. 1950'de topladığı oy oranı % 64.3 iken, 1954'de bu oran % 58.8'e düştü. 2 Mayıs 1954 Genel Seçimlerinde Erzurum'da oyların %'de olarak dağılımı ise şöyleydi⁴⁹³:

İlçe Adı	D.P.	C.H.P.	C.M.P.
Tortum	70.88	22.15	6.96
İspir	70.28	21.74	7.96
Pasinler	69.24	17.72	13.03
Horasan	69.00	15.91	15.08
Karayazı	58.78	6.61	34.59
Aşkale	55.89	37.65	6.44
Merkez İlçe	54.78	28.09	17.12
Oltu	49.99	42.12	7.87
Tekman	42.24	18.48	39.26
Şenkaya	41.72	50.41	7.86
Hınıs	34.08	35.34	30.56

1954 seçimlerinde D.P, Erzurum'da tam liste halinde seçimleri kazandı. Oniki milletvekilliğinin tamamı D.P'den oluşmaktaydı.

⁴⁹² BCA, 030.01.51.309.7; Ayın Tarihi, S.246, (Mayıs 1954), s.30.

⁴⁹³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.214,215.

Genel seçimler öncesi D.P'den aday adayı olan Hüseyin Köycü⁴⁹⁴, bu listeden aday gösterilemeyince, bu defa da bağımsız aday olmaya karar verdi. Ancak oniki oyla bu seçimi kaybetti⁴⁹⁵.

1954 seçimlerinin D.P. zaferiyle sonuçlanmasından sonra D.P. Genel Başkanı Adnan Menderes seçimlerin kazanıldığı il başkanlıklarına birer tebrik telgrafı gönderdi. Erzurum D.P. İl Başkanlığı'na gönderilen tebrik telgrafında Adnan Menderes; “partimizin önümüzdeki dört senelik vazife devremiz esnasında, milletimizin uğrunda onun hizmetinde beşer takatı üstünde çalışmakla karşılayabilmesi, mukaddes vazife sayacaktır” demektedir⁴⁹⁶.

3-1954 Genel Seçimlerinde Alınan Sonuçların Yankıları

Seçim sonuçları C.H.P'de şok etkisi yarattı. C.H.P'nin önde gelen isimlerinden Kasım Külek, Nihat Erim, Faik Ahmet Barutçu seçimi kaybetmişti⁴⁹⁷. D.P. altmışdört ilin elliyedisinde tam liste halinde kazanırken, C.H.P Sinop, Malatya ve Kars'ta, C.M.P. ise Kırşehir'de seçimi kazanmıştı. Diğer üç vilayette ise karışık listeler seçimden başarı ile çıkmıştı⁴⁹⁸.

Seçim sonuçları, iktidarda bulunan D.P'de büyük sevinç yarattı. Başbakan Adnan Menderes, gece geç saatlerde kendini ziyaret eden ve seçimin sonucu hakkında düşüncelerini soran; Frances Press, United Press, Reuter, Associated Press ajansları ile La Monde ve New York Times gazetelerinin muhabirlerine şu beyanatı verdi:

“1950 seçimlerini partimizin kazanmış olması, memleketimizde demokratik prensiplerin bir zaferi sayılabilir. O tarihten beri partimizin dört yıllık vazife müddeti içinde, genç demokrasimiz hem gelişmek imkanını bulmuş, hem de iktisadi kalkınma sahasında mühim başarılar elde etmiştir. Şu anda 1954 seçimlerinin eskisinden daha

⁴⁹⁴ R.S.Burçak; On Yılım Anıları, s.197,198.

⁴⁹⁵ K.İlgün, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider, s.59,60.

⁴⁹⁶ Doğu, 5 Mayıs 1954

⁴⁹⁷ Milliyet, 3 Mayıs 1954.

⁴⁹⁸ Milliyet, 5 Mayıs 1954.

büyük bir ekseriyetle partimiz tarafından kazanılmış olduğu anlaşılmış bulunuyor. Bunun manası, bütün devlet faaliyetlerine şamil olmak üzere, her sahadaki icraatımızın Türk Milleti'nce tamamiyle tasvip edildiğidir. Bu meyanda partimizin Birleşmiş Milletler, NATO, Ankara Pakı, Türk-Pakistan Anlaşması çerçeveleri içerisinde gelişen dış politikasının da bir Milli Politika haline gelmiş olduğunu, bu seçimlerin verdiği neticeyi işhad suretiyle ifade etmekte tereddüt olunamaz. Hulasa etmek icab ederse, memleketimiz layık olduğu istikbale doğru, azim ve kararlar yürümek imkanlarını bu seçimle takviye etmiş bulunmaktadır"⁴⁹⁹.

D.P. cephesinden geçen dört yıl (1950-1954) Türkiye için rakamsal açıdan verimli bir dönem oldu. D.P iktidarı da bu başarıdan hissesine düşen payı fazlasıyla almış oluyordu. Ancak yaşanan siyasi polemikler, iç siyasette var olan sorunların, bir müddet daha devam edeceğine işaret etmekteydi.

Yeni Ulus Gazetesi iktidarın seçimlerde 60 milyon lira harcadığını ve böylelikle seçimi kazandığını iddia etmişti. Bunun üzere D.P. seçim masrafları hakkında bir açıklama yaptı. 6 Mayıs 1954'de yayınlanan bildiride bu iddialar reddedilmiş seçimlerde sadece 1.500.000 lira harcadığı belirtilerek şu görüşlere yer verilmişti:

"2 Mayıs seçimlerinde tecelli eden netice iktidar tarafından dört senede başarılan müsbet icraatın değerlerini hakiki şümül ve mahiyeti ile müdrik bulunan asil ve olgun Türk Milleti'nin D.P'ye karşı duyduğu şuurlu itimat ve muhabbetin belig bir ifadesinden başka hiçbir manaya atfolunamaz, hal böyle iken buna Türk Milleti'nin vicdanını para ile satın alma manasını vermeye kalkışmak, her şeyden evvel Türk milleti'ne hakarettir ve seçim neticelerini çirkin ve şen'i bir surette lekelemeye çalışmaktan ibarettir... Partimizin gelir kaynağı ancak ve ancak azasının ve ona inananların verdikleri aidat ve yaptıkları bağışlardan ibaret olup hiçbir haksız iktisaba dayanmamaktadır. D.P'nin son seçim sıralarında merkezden yaptığı yardımın miktarına gelince, bu altmış milyon lira değil ancak birbuçuk milyon civarındadır..."⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ Milliyet, 3 Mayıs 1954; Haluk Kılçık, Adnan Menderes'in Konuşmaları, Demeçleri, Makaleleri, Ankara, 1992, s.1.

⁵⁰⁰ Milliyet, 7 Mayıs 1954; Ayın Tarihi, S.246,(Mayıs 1954), s.23,24.

Mağlubiyetle birlikte C.H.P'deki anlaşmazlıklar da su yüzüne çıkmaya başladı. Basın'da çıkan yazılar da C.H.P'nin içinde derin anlaşmazlıkların varlığını haberdar ediyordu⁵⁰¹. Her yenilginin elbetteki birtakım sorumluları olacaktı; C.H.P. şimdi işte bu sorumluları bulmaya çalışıyordu. Cemil Sait Barlas, partinin hasta olduğunu tedavi edilmesi gerektiğini⁵⁰² söylerken, Falih Rıfkı Atay da "Ben de bir rapor vereyim!" isimli yazısında işin aksayan taraflarını açıklamaktaydı⁵⁰³.

D.P'ye gelince; Türk Halkı 1950'de D.P'ye verdiği krediyi, 1954'de daha da artırmıştı. Bunun sebepleri açtı: D.P. bu dört yıl içinde uyguladığı kalkınma politikaları, bayındırlık hamleleri ve verdiği mesajlarla halkın desteğini yanına çekmeyi başaramıştı⁵⁰⁴.

F-1954 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DAN SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ

1954 seçimleri sonucunda Erzurum Milletvekillikleri şu isimlerden oluşmaktaydı: Rıfkı Salim Burçak, Rıza Topçuoğlu, Sabri Erduman, Bahadır Dülger, Hamit Şevket İnce, İshak Avni Akdağ, Abdulkadir Eryurt, Cemil Önder, Şevki Erker, Esat Tuncel, Hasan Numanoglu ve Zeki Çavuşoğlu⁵⁰⁵.

X.Dönem T.B.M.M'nde Erzurum'u temsil edecek olan milletvekillerinden Rıfkı Salim burçak, Rıza Topçuoğlu, Sabri Erduman, Bahadır Dülger, IX.Dönemde de milletvekili olmuşlardı. Bunlara sekiz yeni isim daha eklenmişti. Bir önceki dönemden altı milletvekili liste dışı kalmıştı.

Hamit Şevket İnce;1889 Midilli doğumludur. Hukuk fakültesi mezunu olan Hamit Şevket İnce, milletvekili olmadan önce avukatlık yapmaktaydı⁵⁰⁶.

⁵⁰¹ Milliyet, 5 Mayıs 1954.

⁵⁰² Yeni Ulus, 8 Mayıs 1954.

⁵⁰³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.216.

⁵⁰⁴ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.216.

⁵⁰⁵ Doğu, 6 Mayıs 1954

⁵⁰⁶ Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü 1946-1960, (haz: Güner Sarısözen), Ankara, 1998, s.151.

İshak Avni Akdağ askerlik mesleğinden gelmekteydi. 1927-1934'de Bandırma ve Islahiye'de Alay Kumandanlığı, Sivas'ta Liva Kumandanlığı'nda, 1934-1939 yıllarında ise Tuğgeneral ve Tümgeneral olarak Vize ve Kırklareli'nde Fırka ve Müstahkem Mevki Kumandanlıklarında, 1940-41 yıllarında İstanbul Kumandanlığı'nda 1942-1948'de ise Korgeneral olarak Erzincan ve Hadımköy'de Kolordu Kumandanlıklarında, 1949-1950 yılları arası Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığında ve Teftiş Dairesi Başkanlığında, 1950-1953 yılları arası Kor ve Orgeneral olarak Konya'da II.Ordu Müfettişliği'nde ve Askeri temyiz Mahkemesi Reisliği'nde bulundu ve buradan kanuni yaş haddini doldurarak emekliye ayrılmıştı⁵⁰⁷.

Hukukçu olan Abdulkadir Eryurt, Adalet Bakanlığı'nın çeşitli kadrolarında bulunarak, Türkiye'nin çeşitli ceza ve tevkif evlerini incelemeler yaptıktan sonra, Ankara Çankaya Mahkemesi Ceza Hakimliği görevini üstlenmişti. Daha sonra isteği ile Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi Reisliği'ne tayin edildi. 1950'de Erzurum Seçim Kurulu Başkanlığı yapmıştı⁵⁰⁸.

⁵⁰⁷ 1886'da Harput'ta doğdu. Ağustos 1906'da Harbiye'den mezun olduktan sonra, Havran hareketına iştirak etmiş ve Harp Akademisine girmişti. İzmir ve Çanakkale havalisinde İtalyanlara karşı yapılan savunmalara katıldı. Daha sonra Balkan seferine katılan İ.Avni Akdağ, I.Dünya Savaşı'nın başlarında, Sankamış muharebelerindeki hizmetlerinden dolayı Kılıçlı Gümüş liyakat madalyası ile taltif edildi. Kurtuluş Savaşı'na Mardin'de V.Fırka Erkan-ı Harbiye Reisi olarak katıldı. Ayrıca Urfa ve Gaziantep savunmalarına daha sonra da; Sakarya, Afyon ve Dumlupınar, Başkumandanlık Meydan Muharebelerine iştirak eden Avni Akdağ, Sakarya Muharebesinde Kılıçlıgümüş İmtiyaz Madalyası ve İstiklal Madalyası'na layık görüldü. (T.B.M.M.A, Tercümeihal Varakası, Devre:X, 2013.)

⁵⁰⁸ Abdulkadir Eryurt, 1912'de Erzurum'un Hasankale ilçesinde doğdu. İlk tahsilini Erzurum Albayrak İlkokulu'nda, orta tahsilini Erzurum Lisesi'nde tamamladıktan sonra yüksek tahsilini Ankara Hukuk Fakültesi'nde yaptı. Romanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya ve Almanya'da cezaevlerini tetkik etti. Adliye Bakanlığı Zat İşleri Erzurum Müdürlüğü'nde, Çeşme Hakimliğinde, Samsun Müdde-i Umumi Muavinliği'nde çalıştı. Samsun'daki görevi esnasında Ankara'da Çocuk Islah Evi'ni kurmakla görevlendirildi. Bu kurumun Müdür ve Mümessilliği vazifelerinde bulundu. Ankara Sorgu Hakimliği ve Cumhuriyet Müdde-i Umumi Muavinliği vazifesinde iken İsviçre Çocuk Islah Evlerini tetkik etmekle görevlendirildi. Daha sonra Ankara Hakimliği'ne tayin edildi. (T.B.M.M.A.,Tercümeihal Varakası, Devre:X, 2016.)

Bir diğer Erzurum Milletvekili Cemil Önder'di. 1905'de Erzurum'un Oltu ilçesinde doğmuştu. Babası Oltu eşrafından Şakirzade Ahmet Bey'di. 1930'da askerlik hizmetini tamamladı. Ticaretle uğraşmaktaydı. C.H.P. Oltu İlçe Başkanlığı ve belediye meclisi üyeliklerinde bulundu. 1946'da D.P'ye katılarak Oltu ve civar ilçelerde D.P. teşkilatını kurdu. Milletvekili seçilmeden önce D.P. Oltu İlçe Başkanlığı görevini yürütmekteydi⁵⁰⁹.

D.P. listesinden Erzurum Milletvekili olan Şevki Erker, 1 Ağustos 1924'de Erzurum'da doğdu. Babası "Kadı" lakabıyla anılan Yarbay İbrahim Refet Bey'di. İlk, orta, lise tahsilini Erzurum'da yaptı. 1927'de liseden birincilikle mezun oldu. 4 Nisan 1934'de İstanbul Yüksek Mühendis Mektebi'nden mezun oldu ve 1954'e kadar Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri'nde sırasıyla yüksek mühendislik, şube müdürlüğü, su işleri başkan yardımcılığında bulundu. Daha sonra aralıklarla Etibank İnşaat Müdürlüğü ile tesis müdürlüğünde görev aldı⁵¹⁰.

Asker kökenli bir aileden gelen Esat Tuncel, bayındırlık işlerinde mühendis olarak görev aldı. 1954 yılında milletvekili seçilmeden önce Erzurum Nafia Müdürlüğü görevini devam ettirmekteydi⁵¹¹.

Hasan Numanoglu ise 1916'da Erzurum Kadısı ve Erzurum Vali Vekilliği yapmış olan Erzurum Kongresi'nin düzenlenmesinde ve Kurtuluş Savaşı'nda büyük yararlılıklar göstermiş ve adı Atatürk'ün ölümsüz eseri "Nutuk"ta geçmiş olan Hacı

⁵⁰⁹ T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, Devre X, 2018.

⁵¹⁰ T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, Devre X, 2015.

⁵¹¹ 1905'de Erzurum'un Muratpaşa Mahallesi'nde doğdu. 1876-77 Rus Harbi'nde Erzurum'un Deve Boynu Mevkii'nde şehit düşen Yüzbaşı Esat Ağa'nın torunu, 1326'da Karaköse'de ölen Yüzbaşı Mustafa Efendi'nin oğludur. I.Dünya Savaşı'nda Rus istilasından ötürü, Elazığ ve Malatya'ya muhacir olarak geldikten sonra ilk ve orta tahsilinden sonra, 1926'da "Elazığ Nafia Fen Mektebi Âlisi"nden mezun oldu. 26 Ağustos 1926'da Malatya Baş Mühendisliği Nafia Fen Memurluğu'na tayin edilerek göreve başladı. 1929'da kadar burada çalıştıktan sonra Maraş Nafia Fen memurluğu'na tayin oldu. Maraş'ta 1934'e kadar görev yapan Esat Tuncel, 1938 yılına kadar görev yapacağı Elazığ Nafia Memurluğu'na tayin edildi. 1938'de İstanbul Teknik okulu Mühendislik kursuna katıldı. Kurs bitiminde 1939'da Elazığ Nafia Mühendisi olarak işe başladı. 1947 yılına kadar Maraş Nafia Müdürü olarak görev yapan Esat Tuncel Erzurum Nafia Müdürlüğü'ne tayin edildi. Milletvekili seçilinceye kadar bu görevde bulundu. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, Devre X, 2019.)

Hurşit Efendi'nin torunu, Erzurum Hukuk Hakimi Halil Sıdkı Bey'in oğluydu. Hasan Numanoğlu tıp doktoruydu. Çeşitli devlet hastanelerinde çalışmıştı⁵¹².

Rıfat Zeki Çavuşoğlu ise 1917'de Erzurum'da doğmuştu. Milletvekili seçildiği zaman İstanbul Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı görevini yürütmekteydi⁵¹³.

Erzurum Milletvekilliğine seçilen bu isimlerden Bahadır Dülger, Sabri Erduman, İshak Avni Akdağ, ve Zeki Çavuşoğlu 6 Mayıs'ta⁵¹⁴ Abdulkadir Eryurt, Hasan Numanoğlu, Rıza Topçuoğlu, Esat Tuncel ve Cemil Önder ise 7 Mayıs'ta⁵¹⁵ mazbatalarını almak ve meclise katılmak üzere, Ankara'ya hareket ettiler.

G-X.DÖNEM T.B.M.M'DE ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN GÜNDEME YÖNELİK FAALİYETLERİ

1-Türkiye-Pakistan Dostluk Antlaşması ve Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in Görüşleri

Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan Dostane İşbirliği Antlaşması'nın T.B.M.M'de onaylandığı genel kurul görüşmelerinde Erzurum Milletvekillerinden Bahadır Dülger konu hakkında söz alarak bir konuşma yaptı. Dışişleri Komisyonu

⁵¹² 1929'da Rize'nin Pazar kazası Hemşin Nahiyesi'nde doğdu. İlk tahsilini babasının memuriyeti sebebiyle muhtelif yerlerde, orta ve lise tahsilini Erzurum'da yaptı. 1932'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. 1938'de hekim diploması ile mezun oldu. Askerlik hizmetini Çanakkale'de 69.Alay Baştabibi, 200 Yataklı Seyyar Hastane Baştabibi ve hükümet tabibi vekili olarak yaptı. 1943'de Ankara Numune Hastanesi'nden "Dahili Hastalıklar Müttehassısı" olarak diploma aldı. İhtisası müteakip Erzurum Numune Hastanesi'ne dahiliye müttehassısı olarak tayin edildi. Müteakiben Iğdır ve Tokat memleket hastanelerinde dahiliye müttehassısı olarak çalıştı. 1946 sonundan 1950 Mayıs ayına kadar görevinden istifa ederek, serbest dahiliye müttehassısı olarak çalıştı. 1950 seçimlerinden sonra tekrar memleketinin arzusuna uyarak görev almaya başladı ve Erzurum Numune Hastanesi'ndeki görevine geri döndü. 1952'de Erzurum'da yeni açılan Hemşire Ebe Okulu Müdürlüğü'ne tayin edildi. 1953'de yine yeni açılan Köy Ebe Okulu Müdürlüğü'ne tayin edildi. Bu görevlerini 1954 seçimlerinde milletvekili seçilinceye kadar yürüttü. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, Devre X, 2017.)

⁵¹³ T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, Devre X, 2014.

⁵¹⁴ Doğu, 6 Mayıs 1954

⁵¹⁵ Doğu, 7 Mayıs 1954.

mazbata muharriri olarak söz aldığını belirterek konuşmasına başlayan Bahadır Dülger, meclisin onayına sunulan anlaşmanın esasen iki devlet arasında mevcut bulunan samimi, siyasi münasebetlerin yeni bir aşaması olarak değerlendirmek gerektiğini ifade etti⁵¹⁶.

Daha önce Türkiye ile Pakistan arasında imzalanmış ve meclisin onayından geçmiş olan dostluk ve kültür antlaşmalarına ilaveten yapılan bu yeni antlaşma; iki devleti dünyada barışın, emniyetin, istikrar ve refahın sağlanması yolundaki çalışmalarında işbirliği yapmalarını temin etmek amacıyla yapıldığını belirten Bahadır Dülger, Türkiye'nin dış siyasetindeki hedefleri doğrultusunda yapılmış bir antlaşma olarak idrak edilmesi gerektiğini ifade etti⁵¹⁷.

Anlaşmanın hükümleri hakkında da bilgi veren Bahadır Dülger, anlaşmadan tarafların iç işlerine herhangi bir şekilde müdahale etmemeyi ve diğerinin aleyhine bir faaliyete katılmamayı taahhüt eden maddeleri açıkladıktan sonra, iki ülkenin bu kadalarda kalmayıp iktisadi ve teknik alanlarda da anlaşma yapma arzusunda olduğunu belirtti⁵¹⁸.

Türkiye ile Pakistan'ın barışçı kuvvetlerini ortak emniyet ve istikrar amacı etrafından teşkilatlandırmak amacıyla hazırlanmış ve imzalanmış olan bu anlaşma, ortak amacın gerçekleşmesi için faydalı görülecek bütün devletlerin dahil olmasına açık bırakıldığını belirten Bahadır Dülger, bu maddenin sözleşme teminatlarından yoksun ve bu nedenle her an haksız taarruzlarda maruz bir sahada yaşamakta olan milletlerin, hürriyet ve istiklallerini korumalarını sağlama yolundaki ilk siyasi teşebbüsün temel karakterini taşıdığını ifade etti⁵¹⁹.

Bahadır Dülger son olarak bu anlaşmanın Türkiye'nin dış siyasetinde takip ettiği yapıcı ve barışçı politikasıyla örtüştüğünü ve bu anlaşmanın kabulü ile ülkenin

⁵¹⁶ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, I, 1956, s.151.

⁵¹⁷ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, I, 1956, s.151.

⁵¹⁸ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, I, 1956, s.152.

⁵¹⁹ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, II, 1956, s.152.

son derece ilgili bulunduğu bir sahada emniyet ve istikrarın sağlanmasına da yardımcı olacağını söyleyerek konuşmasını bitirdi⁵²⁰.

2-Erzurum'daki Tarihi Eserlerin Restorasyonu ve Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt'un Girişimleri

T.B.M.M'nin 20 Aralık 1954 tarihli oturumunda Erzurum milletvekillerinden Abdulkadir Eryurt'un Erzurum Hatuniye Medresesi, Üç Kümbetler ve Kale burçlarının tamir ve restore edilmeleri hususunda ne düşünüldüğüne dair sorusuna; Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'nın cevabı verildi. T.B.M.M'de okunan Celal Yardımcı'nın cevap yazısından; "Erzurum abidelerinin tamir ve restore edilmelerine dair sunulan yazılı sual okunmuş ve aşağıda maddeler halinde cevaplandırılmıştır.

1.Erzurum Kalesi, Karanlık Kümbet ve Çifteminareler Medresesi onarımlarına ait hazırlattırılan 16 255,38 lira tutarlı keşif evrakı 19.3.1954 gün ve 620/25-1136 sayılı yazımızla eksiltmeye çıkarılmak üzere Erzurum Valiliğine gönderilmişti. Valilikçe eksiltmeye çıkarılan onarım işine kanuni formalite ikmal edilmiş olmasına rağmen, talip çıkmadığı 15.VII.1954 gün ve 6511 sayılı yazı ile bildirilmiş ve emaneten yaptırılmasına müsaade istenmişti.

22.VII.1954 gün ve 620/25-2942 sayılı yazımızla bir komisyon kurularak onarımların emaneten yapılması işinin ele alınması valiliğe yazılmıştı. Mahallinde kurulan komisyonun kalede yapılması gereken acil takviye işini ele alması icap ederken, munhasıran Karanlık Kümbet onarımını ele almış olduğu için tadilinden sonra vekaletimize intikal eden neticesinden anlaşılmıştır.

Keşifte yer alan kalenin acil takviye işiyle Çifteminareler Medresesi onarım işlerinin ele alınmayışı sebebi 8.12.1954 gün ve 620/25-4730 sayılı yazımızla Erzurum Valiliği'nden sorulmuş ve kalan sekizbin küsur liranın bu yıl içinde harcanmasına imkan olup olmadığının bildirilmesi istenmiştir.

⁵²⁰ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, II, 1956, s.152.

2.Erzurum merkezinde müze binası olarak kullanılan Çifteminareler Medresesinin kalenin acil takviye işinin ve 1950 yılında onarımı ele alınan Üçkümbetlerin onarımlarına devam için 1955 yılı bütçesine yirmibeşbin lira teklif edilmiştir.

3.Üçkümbetlerin ve diğer abidelerin çevrelerinin açılması ve tanzimi, şehir imarı bakımından belediyeyi ilgilendirdiğinden, vekaletimizce böyle bir tanzim tasarısı hazırlanmamıştır. Belediye bu işe tevessül ettiği takdirde, plan hakkında düşüncelerimiz memnuniyetle bildirilecektir.

4.Camilerin tamir ve restorasyonları Evkafa ait bir keyfiyet olduğundan Ulu Caminin onarımı için Vekaletimizce bir işlem yapılmış ve tamir işinin ele alınması hususu 15.6.1965 gün ve 1812 sayılı yazı ile Vakıflar Umum Müdürlüğünden istenmiştir. Mezkur cami onarımının Vakıflar İdaresiyle müştereken yapılmasına mali mevzuat bakımından imkan yoktur.

5.Erzurum merkezinde belediyece elektrik santrali olarak kullanılan ve tahribe uğratılan Rüstempaşa Kervansarayının tahliyesi için 1947 yılından beri valilikle yazışma yapılmış olmasına rağmen, boşaltılması ve sarsıntıdan mütevellit tahribin önlenmesi mümkün olamamıştır. Belediye bu abidenin onarımı için ödenek ayırdığı takdirde, keşfi mimarlarımıza hazırlattırılacaktır. Bu husus 19.3.1954 gün ve 620/25 F-1128 sayılı yazımızla Erzurum Valiliğine bildirilmiştir⁵²¹.

Erzurum'un tarihsel dokusunda önemli bir konuma sahip olan tarihi binaların restorasyonu konusunda Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt'un yukarıda belirtilen ve ilgili bakanlığa yönelttiği soru önergesi, konumuz açısından büyük önem arz etmektedir. Hükümetin bina onarımı ile ilgili olarak, o dönemde harekete geçmiş olması da memnuniyet verici bir gelişmeydi. Günümüz Erzurum'un da turistik mekanların başında gelen Rüstempaşa Kervansarayı'nın o tarihlerde elektrik santrali olarak kullanılması da yine konumuz açısından önemli bir bilgidir.

⁵²¹ T.B.M.M.Z.C., X.Dönem, III, 1956, s.174-175.

H-HÜSEYİN KÖYCÜ TARAFINDAN KURULAN “UFAK PARTİ”(1957)

Hüseyin Köycü, Milli Mücadele öncesi Oltu ve Kars Milli İslam Şuralarında aza, başkatip ve kumandan olarak görev yaptı. Milli Mücadele döneminde Milli Müfreze ve Cephe Kumandanlığı görevi devam etti. Onbeş yıl boyunca Erzurum İl Genel Meclis üyeliği yapan Hüseyin Köycü, ayrıca C.H.P'nin ocak, bucak ve ilçe idare kurulu başkanlıklarında da bulunmuştu.⁵²² 1946 seçimleri sırasında Hüseyin Köycü Şenkaya İl Genel Meclisi üyeliği yapmaktaydı⁵²³

1950 Genel Seçimlerinde de yine C.H.P. listesinden aday olmak için müracaat etmişti. Aday adayı sıfatıyla Hüseyin Köycü tarafından C.H.P. Genel Sekreterliği'ne verilen müracaat formunda; 21 yıldır Şenkaya (Örtülü) C.H.P. Ocağı'nın üyesi, 52 yaşında olduğunu; milli mücadelede görev aldığını; Halkevi, Şenkaya Yükseliş Cemiyeti ve Hava Kurumu'nda çalıştığını; Asıl mesleğinin de ticaret olduğunu ifade etmişti⁵²⁴. Yapılan önseçimde altı kez oylama yapılmış ve sırasıyla; 62, 44, 41, 48, 56, 52 oy almış ancak, bu oylar milletvekili adayı olmasına yetmemişti⁵²⁵.

1954 Genel Seçimlerinde C.H.P listesinden milletvekili olmak isteyen Hüseyin Köycü yine aday olamamış, bu defa da bağımsız aday olarak seçimlere katılmıştı. Ancak cüzi bir oy farkıyla bu seçimi kaybetmişti⁵²⁶.

Bir türlü milletvekili adayı olamayan ama gerek Şenkaya'ya ve gerekse bölgeye yaptığı hizmetlerle halkın sevgisini kazanan Hüseyin Köycü, 25 Mayıs 1957 Ufak Parti adıyla yeni bir siyasi parti kurdu. Sağlığının iyi olmadığı bir dönemde bu işe girişmişti. Bu süreci kendisi şöyle anlatmaktaydı: “Peki şimdi ne gibi bir hasenat işleyeyim diye mütalaamın sonucu olarak: Fedakârlık ve feragatçilik esasına yaslanan, orijinal bir siyasi parti kurmayı ve bunu ölmeden evvel meydana getirmeyi göze aldım. Acaba arkadaş bulabilir miyim, imkan cihetinde muvaffak olabilir miyim? Partinin adı ne

⁵²² BCA, 490.01.299.1209.1

⁵²³ BCA,490.01.366.1540.1

⁵²⁴ BCA, 490.01.366.1540.1

⁵²⁵ BCA, 490.01.366.1540.1

⁵²⁶ K.İlgün, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider, s.59,60.

olacak? Aradım, kucakladım, bocaladım, inceledim, heceledim ‘Ufak Parti’ evet, münasip dedim. Çünkü varsın küçük adamlar alay etsin, istihza etsin, biz arayalım, soralım, görelim ki, büyük ruhlu, yüksek kabiliyetli, fedakâr ve feragatçi vatandaşlardan altmışbeş ilimizde kaç arkadaş çıkarda Ufak Parti’yi takdir eder. Bilmem kaç dakika, kaç gün, kaç saat yaşayacağım ve bu büyük ruhlu kimselerden kaçını bulacağım ve kaçını benden sonra arkadaşlarım görecek. Hayalimde, ümidimde, temennimde budur. Ya Allah dedim parti kuruldu. Parti genel merkezi Köycü’nün hayallerinin ürünü şirin Şenkaya İlçesi”⁵²⁷ idi.

Bu partinin kurucuları da ismiyle orantılı olarak çok az kişiden oluşmaktaydı. Parti vilayet merkezi dışında kurulan ilk ve tek parti idi. Hüseyin Köycü vefat etmeden önce mirasından Ufak Parti’ye de %10 oranında bir pay bırakmıştı⁵²⁸.

Hüseyin Köycü kısa ömrüne birçok büyük başarı sığdırmıştı. Ancak siyasetteki ayak oyunları onu daha etkin görevlerde yer almasına engel olmuştu. Genel merkezi ve kurucuları Erzurum vilayeti nüfusuna kayıtlı olan ve Erzurum vilayetinde ikamet eden (Şenkaya İlçesi) tek siyasi parti, “Ufak Parti” idi.

⁵²⁷ K.İlgün, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider, 63, 64.

⁵²⁸ K.İlgün, Toplum Kalkınmasında Örnek Lider, 64.

BEŞİNCİ BÖLÜM
D.P. İKTİDARININ SON DÖNEMİNDE ERZURUM'DA SİYASİ
GELİŞMELER ve SOSYO-EKONOMİK ATILIMLAR
(1957-1960)

A-1957 GENEL SEÇİMLERİ

1-1957 Genel Seçimleri Öncesi Yurt Genelinde Siyasi Durum

D.P. Meclis Grubu 5 Eylül 1957'de toplandı. Grup Başkanı Hayrettin Erkmen, seçimlerin yenilenmesi ve 27 Ekim Pazar günü yapılması konusunda; genel kurulla, grup idare kurulunun görüş birliğine vardıklarını ve şimdi bu meselenin müzakere edileceğini söyledi. Arkasından genel kurul üyesi Sıtkı Yırcalı, 1958 Mayıs'ında yapılması gereken seçimlerin ileriye alınması ile ilgili açıklamalar yaptı. Diğer konuşmacılarda bu doğrultuda sözler söylediler ve sonunda genel seçimlerin ileri alınmasına oy birliği ile karar verildi. Görüşmelere hiç katılmayan başbakan ise gruptan çıkan karardan ötürü arkadaşlarını tebrik etti ve seçimi kazanacaklarını ifade etti⁵²⁹.

Seçim kararı ile birlikte muhalefet partilerinde, seçim koalisyonu görüşmeleri hızlandı. Muhalefetin işbirliği için yoğun bir kampanya başlattığı siyasi ortamda muhalefete önemli katılmalar oldu. Bunların başında da görevi sırasında iktidar ile anlaşmazlığa düşen ve uygulamaları nedeni ile hükümete ağır eleştiriler yönelten, Siyasi Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu ilk sırada yer alacaktı. Turhan Feyzioğlu daha sonra C.H.P. listesinden aday olduğunu açıklayacaktı.⁵³⁰

Bu arada iktidar ise aynı günlerde seçim hazırlıklarını çoktan başlatmış bulunuyordu. Seçim yatırımı olarak 12 Haziranda 1957'de çıkarılan yeni bir yasa ile Kırşehir il yapılırken, yetmişsekiz bucak, ilçe statüsüne yükseltildi. Ancak D.P'nin kendi içindeki kaynaşma da alınan bütün önlemlere karşın devam etmekteydi. D.P. İstanbul İl Başkanlığından düşürülen Fuat Köprülünün oğlu Orhan Köprülü, Adnan Menderes'e bir mektup yazarak, "memleketin demokrasiden uzaklaştığı" gerekçesi ile

⁵²⁹ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.475

⁵³⁰ M.Albayrak, Demokrat Parti, s. 294

partisinden istifa ettiğini açıkladı. Orhan Köprülü 6 Eylül 1957'de Hürriyet Partisi (H.P.)⁵³¹ İstanbul İl Başkanlığına getirildi. Bu istifanın ardından Adnan Menderes ile aralarında uzun zamandır anlaşmazlıklar olduğu yolundaki iddiaları kanıtlar nitelikte gelişmelerdi⁵³².

Seçimler öncesinde D.P'de beliren görüş ayrılıkları ve yaşanan istifalar, bu partinin kamuoyu önünde bir hayli oy kaybetmesine ve sarsılmasına neden olacaktı. Milli Muhalefet Cephesi'nin kurulması yolundaki çalışmalardan rahatsız olan iktidar, bu birleşmeyi olanaksız hale getiren değişiklikler yaptı ve muhalefete karşı oldukça sert davrandı. Kırşehir Yasası sırasında hapse atılan ancak, muhalefet ve kamuoyundan gelen sert tepkiler üzerine bir ara serbest bırakılan C.M.P. Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ise aynı gün yeniden tutuklanacaktı⁵³³.

Seçim kampanyaları ise karşılıklı suçlamalarla geçmekteydi. Başbakan Adnan Menderes gittiği her yerde, C.H.P. lideri İsmet İnönü'yü eleştiriyordu. C.H.P. ve lideri İsmet İnönü ise, iktidarın uygulamalarını örnek vererek, hükümetin siyasi ve ekonomik politikalarını eleştirmekteydi.

D.P'den istifa ederek H.P'yi destekleyen eski kuruculardan Fuat Köprülü'de Adnan Menderese karşı cephe aldı. 22 Ekim 1957 de H.P'nin mitinginde "Bu seçim mücadelesi, tek parti, tek şef sistemini canlandırmak isteyen bir adama karşı, koca bir milletin mücadelesidir"⁵³⁴ sözleriyle eleştiride bulunuyordu.

⁵³¹ D.P. içerisinde basına ispat hakkı konusu ile ilgili olarak hazırlanan kanun önergesi, partinin önde gelenleri tarafından tepki ile karşılandı. Önergenin geri alınması hususunda yapılan baskıların bir sonucu olarak dokuz milletvekili partiden ayrıldı. Bu hareketin öncülüğünü Fevzi L. Karaosmanoğlu ile Fethi Çelikbaş yapmıştı. Bu milletvekilleri D.P'nin artık demokrasiye inanmadığı gerekçesiyle adı geçen partinin kuruluşundaki demokratik amaçları izlemek üzere 20 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi adıyla yeni bir parti kurmuşlardı. 1957 Genel Seçimlerindeki başarısızlığın ardından 24 Kasım 1958'de C.H.P. ile birleşmeye karar vermişti. (M.Sencer, Türkiye'de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri, s.249,250.)

⁵³² M.Albayrak, Demokrat Parti, s.295

⁵³³ M.Albayrak, Demokrat Parti, s.295

⁵³⁴ Cumhuriyet, 23 Ekim 1957

Sonuçta seçim kampanyası olağanüstü şartlar içinde cereyan etti. Bu kampanya ortaya serdiği hırçınlık bakımından, cumhuriyet tarihinin herhalde en sert seçim mücadelesiydi.

2-Milletvekili Adaylarının Partilere Göre Mesleki Dağılımı

1957 Genel Seçimleri öncesi partiler adaylarını tespit ettiler. Açıklanan adayların mesleklere göre dağılımı şöyleydi:

C.H.P.: 211 hukukçu, 59 doktor, 58 tüccar, 57 çiftçi, 36 mühendis, 30 gazeteci, 21 yönetici, 20 sanayici, 18 eğitimci, 12 iktisatçı, 10 maliyeci, 9 işçi ve 6 eczacı.

C.M.P.: 177 hukukçu, 124 tüccar, 50 çiftçi, 38 doktor, 16 asker, 14 diş hekimi, 12 gazeteci, 10 profesör, 11 yönetici, 5 iktisatçı, 2 veteriner, 7 bankacı

H.P.: 137 hukukçu, 11 profesör ve doçent, 21 yüksek mühendis, 18 eğitimci, 2 amiral, 10 subay, 92 tüccar, 80 ziraatçı ve ormancı, 43 doktor, 23 gazeteci 25 iktisatçı, 14 belediye meclis üyesi, 15 işçi ve şoför, 10 eczacı ve kimyager, 3 veteriner, 5 fabrikatör, 15 de çeşitli meslek dallarında olan adaylar yer aldı⁵³⁵.

D.P'de ise 1957 seçimlerinde adayların tespiti oldukça zor ve değişik şartlar içinde cereyan etti. Yoklamalar 67 ilden sadece 39'unda yapıldı; 28 ilin adaylarını ise Genel Kurul resen tespit etti⁵³⁶.

B-ERZURUM'DA 1957 GENEL SEÇİMLERİ ve MİLLETVEKİLİ ADAYLARI

1-D.P. Erzurum Aday Adayları ve Milletvekili Aday Listesinin Kesinleşmesi

1957 seçimlerinde D.P'nin Erzurum'da milletvekili aday yoklamalarına müracaat edenlerin sayısı elliiki idi. Yoklamaya katılanlar şu isimlerden:

İshak Avni Akdağ, Osman Alihocagil, Necati Aras, Ömer Arı, Paşa Aydın, Fazıl Başar, Rıfki Salim Burçak, Yaşar Cimilli, Rıfat Çakar, Zeki Çavuşoğlu, Rıfki Danışman, Ahmet Didin, Nihat Diler, Bahadır Dülger, İhsan Erdem, Sabri Erduman,

⁵³⁵ M. Albayrak, Demokrat Parti, s.296

⁵³⁶ R.S. Burçak, On Yılım Anıları, s.479.

Şevki Erker, Abdulkadir Eryurt, Mehmet Eyüboğlu, Melik Fırat, Fazıl Gürergene, Mehmet Günal, Ömer Gürsoy, Mecit Haşimoğlu, Ali Karahan, Sait Kanterel, Cemil Kömürcü, Tahsin Leylioğlu, Hasan Numanoğlu, Cemil Önder, Emin Özer, Münip Özer, Atik Palandöken, Nihat Pasinli, Cabbar Pasin, İzzet Tansel, Fethullah Taşkesenlioğlu, Rıza Topçuoğlu, Kemal Tuğrul, Esat Tuncel, Seracettin Ulusu, Mehmet Uslu, İhsan Yavuzer, Lütfü Yalım, Talip Yargılı, Cemil Yılmaz, Mustafa Zeren⁵³⁷.

Bu adayların beşi D.P. İl İdare Kurulu Üyeleri idiler. Bunlar; Talip Yargılı, Fazlı Başar, Ömer Arı, Münip Özer ve Atik Palandöken'di. Adaylardan yedisi ise D.P. İlçe Başkanlarıydı: Horasan Başkanı Paşa Aydın, Çat Başkanı Mahmut Tanas, İspir Başkanı Yaşar Cimilli, Tortum Başkanı Osman Alihocagil, Narman Başkanı İhsan Erdem, Merkez Kaza Başkanı Şeref Ateş, Aşkale Başkanı Hilmi Eyüboğlu'nun kardeşi Mehmet Eyüboğlu. Parti teşkilatında görevli olup ta yoklamaya girenler arasında yoklamayı kazanan, sadece Atik Palandöken oldu⁵³⁸.

Erzurum'da milletvekilliği ön seçimini kazanan diğer onbir kişi ise şunlardı: Rıfkı Salim Burçak, Abdulkadir Eryurt, Mustafa Zeren, Atik Palandöken, Fethullah Taşkesenlioğlu, Sabri Erduman, Ali Karahan, Nihat Diler, Rıza Topçuoğlu, Hasan Numanoğlu ve Melik Fırat⁵³⁹.

D.P'nin Erzurum'da aday gösterdiği isimlerden dikkat çeken bir diğer isimse Fethullah Taşkesenlioğlu idi. Zira 1954 seçimlerinde yoklamayı kazanmasına rağmen genel idare kurulunda veto edilen Fethullah Taşkesenlioğlu, D.P'den istifa ederek H.P'ye girmişti. 1957 seçimleri öncesi H.P'den ayrılan Fethullah Taşkesenlioğlu tekrar D.P'ye döndü. Fethullah Taşkesenlioğlu'nun bu seçimlerde D.P'den aday gösterilmesi, şehirde şaşkınlıkla karşılanmakla birlikte olumlu bir hava yarattı⁵⁴⁰.

⁵³⁷ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.481.

⁵³⁸ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.481.

⁵³⁹ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.481.

⁵⁴⁰ Doğu, 7 Ekim 1957.

X.Dönem Erzurum Milletvekillerinden yedisi (İshak Avni Akdağ, Zeki Çavuşoğlu, Bahadır Dülger, Şevki Erker, Hamit Şevket İnce, Cemil Önder, Esat Tuncel) yoklamada kaybettiler.

Yoklamalar sonunda ortaya çıkan liste Erzurum'da, özellikle de parti içinde, şiddetli bir memnuniyetsizlik doğurdu. Bu liste ile seçime girildiği takdirde, sonucun tehlikeli olacağını söyleyenlerin sayısı çoktu. 1954 seçimlerinde olduğu gibi, bu defa da listeyi veto yolu ile düzeltme zorunluluğu ortaya çıktı. Mustafa Zeren ile Rıfki Salim Burçak durumu başbakana iletti. Başbakan'da listeyi düzeltme işini, bu ikiliye bıraktı. Mustafa Zeren ile R. Salim Burçak'da Ali Karahan, Nihat Diler ve Atik Palandöken'i listeden çıkardı. Genel Kurulun % 20 kontenjanı ile birlikte listeye; Mehmet Eyüboğlu, Şevki Erker, Sait Kantarel, Osman Alihocagil, ve Münip Özer dahil edildi. Genel kurul bu listeyi aynen kabul etti⁵⁴¹. Sonuç olarak 1957 Genel Seçimlerinde Erzurum'da D.P'nin milletvekili adayları şu isimlerden oluşacaktı: Rıfki Salim Burçak, Mustafa Zeren, Sait Kantarel, Şevki Erker, Osman Alihocagil, Fethullah Taşkesenlioğlu, Sabri Erduman, Mehmet Eyüboğlu, Hasan Numanoğlu, Abdulkadir Eryurt, Rıza Topçuoğlu, Melik Fırat ve Münip Özer⁵⁴².

2-Melik Fırat'ın Erzurum'dan Milletvekili Adaylığı ile İlgili Tartışmalar

D.P'nin aday listesinde bir isim dikkat çekmekteydi. 1954 Genel Seçimlerinde D.P'den aday olmak isteyen ancak, adaylığı R. Salim Burçak tarafından uygun görülmemeyerek engellenen Şeyh Sait'in oğlu Ali Rıza Fırat'ın yeğeni Melik Fırat, R. Salim Burçak aynı aileden olan Melik Fırat'ın adaylığı konusunda bu defa şu düşünceye sahipti:

"Ben, 1954 seçimlerinde Ali Rıza Fırat'ın adaylığını uygun görmemiş ve bunu önlemek için çaba harcamıştım. Ama şimdi durum tamamen değişti. Melik Fırat'ın da adaylığına karşı çıkmayı hiç düşünmemiştim. Şeyh Sait isyanında henüz dünyada bile olmayan bir kişiyi, bu isyandan ötürü sorumlu mu tutacaktık? Böyle bir şey

⁵⁴¹ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.482.

⁵⁴² Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi, (D.P. milletvekili aday listesi)

düşünmüyor, kendimde böyle bir hak görmüyorum. Bu aileye mensup herkesi, otuz küsur yıl önce zuhur etmiş bir isyandan dolayı, milletvekili olmak hakkından mahrum bırakmak ne demektir? Bu türlü bir düşünce, milli birlik ve beraberlik yolundaki görüşlerimize aykırı idi. Onun siyasete girmesini bu çeşit bir sebeple engellemek yerine, kendisini aramıza alarak isyanın bıraktığı rüşubun temizlenmesine yardımcı olmakta, Türk vatanının menfaati vardı. O gün öyle düşünmüştüm”⁵⁴³.

Melik Fırat'ta parlamentoya giriş serüvenini şöyle anlatmaktadır:

“Benim amacım lise diplomasını alıp Avrupa'ya özellikle İsviçre'ye gidip siyasal bilgiler okumaktı. Tabii tesadüfler insanı hiç düşünmediği noktalara götürebiliyor. Bu düşünceler içerisindeyken, Erzurum Milletvekilleri, o zaman Milli Eğitim Bakanı da olan Rıfık Salim Burçak Bey ile Mustafa Zeren Bey'den teklif geldi. Bu iki Erzurum milletvekili, aynı zamanda D.P. Genel Kurul üyesiydiler... Erzurum Milletvekilleri bizim aileden birinin direkt aday olmasını istiyorlardı. O vesileyle 1957 seçimleri için benimle konuştular. Dedim ki, “Benim hiç böyle niyetim yok, ayrıca kendim buna karar veremem. Bu işe girişmem için kendi başıma karar verecek değilim.” Bunun üzerine, ‘Biz sizin ailenizin durumunu biliyoruz. Senin yaşı müsait olmasa da, görüntü itibarıyla en uygun seni görüyoruz. Adnan Bey de tanışmak istiyor seninle’ dediler. Beni o vasıtayla Adnan Menderes'e götürdüler”⁵⁴⁴.

Melik Fırat, Erzurum Milletvekilleriyle beraber D.P.Genel Merkezi'ne gitti. Melik Fırat, Adnan Menderes'le görüşmesini şöyle ifade etmekteydi:

“Adnan Bey'le ilk defa karşı karşıya geldim. Benim üzerimde çok müspet bir etki bıraktı. İnsanlar hep “çok serttir” falan diyorlardı. Baktım fevkalade mahcup tipli, güler yüzlü, mütevazı bir insan. Erzurum milletvekilleri diyaloglarımızı ona aktardılar ve ‘Biz konuştuk; ama Melik Bey, okumak istediğini söylüyor; aday olmak istemiyor’, dediler. Adnan Bey dedi ki: “Ben de Halk Parti'ye lise mezunu olarak girdim; üniversiteyi milletvekili olarak bitirdim. Seni münasip görüyoruz ve girmeni istiyoruz”. Menderes'in amacı, bizim aileden birinin parlamentoya girmesi ve kopma aşamasına

⁵⁴³ R.S. Burçak, On Yılın Anıları,s.482.

⁵⁴⁴ Ferzende Kaya, Mezopotamya Sürgünü, İstanbul, 2003, 106,107.

giren Kürt-Türk diyalogunun yeniden kurmaktı. Adnan Menderes 1954 seçimlerinde amcamın parlamentoya girmesini istediğini söyledi. Adnan Menderes, buna Celal Bayar'ın karşı çıktığını ve 'Şeyh Said'in oğlunu Atatürk'ün Meclisine almamız yanlıştır' dediğini belirtti⁵⁴⁵.

Erzurum milletvekillerinin ısrarı ve Başbakan Adnan Menderes'in "Hem milletvekilliği yapıp, hem de okulunun okuyabilirsin" sözleri, Melik Fırat'ı ikna etti. Melik Fırat, D.P. Genel Merkezi'nde karşılaştığı Ali Karahan'a durumu anlattı. Ali Karahan; Şeyh Said ailesinin 1954 seçimlerinde Erzurum'da adaylığını desteklediği kişiydi. Ali Karahan da, Melik Fırat'ın parlamentoya girmesini destekledi ve başvuru dilekçesini kendi elleri ile yazdı. Böylece Melik Fırat'ı parlamentoya taşıyan yol açıldı⁵⁴⁶.

3-C.H.P. Erzurum Milletvekili Adayları

CHP 1957 seçimlerinde Erzurum'dan şu isimleri aday gösterdi.⁵⁴⁷

Adı Soyadı	Mesleği
Baha Arıkan	(Emekli Yargıtay Üyesi)
Servet Atilla	Horasan Belediye Başkanı
Osman Çilingiroğlu	Tüccar
Cevat Dursunoğlu	Maarifçi, VIII. Devre Milletvekili
Enver Erdem	Çiftçi
Abdulkadir Erener	Avukat
Cevat Ilıcalı	Tüccar
Nazım Karabuluk	Çiftçi
Cafer Kolbaşı	Avukat
Mithat Kuşçulu	Çiftçi
Osman Obakan	Avukat

⁵⁴⁵ F. Kaya, Mezopotamya Sürgünü, s. 108

⁵⁴⁶ F. Kaya, Mezopotamya Sürgünü, s. 108

⁵⁴⁷ R.S. Burçak, On yılın Anıları, s. 482

Adnan Şenyurt	Avukat
Ziya Soylu	IX.Dönem Milletvekili

4-H.P. Erzurum Milletvekili Adayları

9 Ekim 1957'de Erzurum İl seçim Kurulu tarafından açıklanan H.P'nin Erzurum Milletvekili adayları şu isimlerden oluşmaktaydı:⁵⁴⁸

Adı Soyadı	Mesleği
Hulusi Alpagut	Emekli Korgeneral, Askeri Hakim
Yusuf Azizoglu	Diyarbakır Mebusu
Turhan Bilgin	Gazeteci, Vilayet İdare Heyeti Reisi
Ali Cennet	Çiftçi
Rauf Deniz	Çiftçi
Ali Ekber Eren	Tüccar
Necmettin Evcimen	Avukat
Sefer Gez	Tüccar
Sadi İpçi	Müteahhit
Mehmet Namdaroğlu	Umumi Meclis Azası
Mustafa Salış	Çiftçi
Firuzan Selçuk	Emekli Büyük Elçilik Müsteşarı ve Eski Toprak Mahsulleri Ofisi Umumi Katibi
Ahmet Yeşiloğlu	Emekli Maarif Müfettişi

5-C.M.P. Erzurum Milletvekili Adayları

27 Ekim 1957 Pazar günü yapılacak Milletvekilleri seçimlerinde C.M.P. aday olarak şu isimleri belirledi.⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Demokrat Erzurum, 9 Ekim 1957

⁵⁴⁹ Demokrat Erzurum, 9 Ekim 1957

Adı Soyadı	Mesleği
Sadık Aldoğan	Emekli General ve C.M.P. Umumi İdare Heyeti Azası
Tayyip Cinisli	Doktor, Operatör
Naim Çapçı	Tüccar
Sabri Gültekin	Hıms Eski Belediye Başkanı
Necati Güven	Avukat
Veli İbrahimhakkıoğlu	Avukat, C.M.P. Vilayet İdare Heyeti Reisi
Cemal Islak	Doktor
Necati Karacibooğlu	Dava Vekili
Osman Polat	Fabrikatör
Lütfü Sağlat	Keskin Ağır Ceza Mahkemesi Savcısı
Tahsin Telli	Avukat
Hakkı Ulaş	Tüccar
İbrahim Yeşil	Çiftçi, Tüccar

C-SİYASİ PARTİLERİN ERZURUM'DA 1957 GENEL SEÇİMLERİ İÇİN YAPTIKLARI PROPAGANDA ÇALIŞMALARI

1-D.P'nin Seçim Propagandası

D.P. 1954 Genel Seçimlerinde olduğu gibi seçim kampanyasını Erzurum'da başlattı. Başbakan Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Balıkesir Mebusu Sıtkı Yırcalı, Ankara D.P. Milletvekili Adayı Munis Faik Ozansoy'dan oluşan heyet, 13 Ekim Pazar günü saat 13.30'da Erzurum'a geldi. Kalabalık bir vatandaş kitlesi, havaalanında karşıladığı heyete, güzergah boyunca otomobil ve otobüslerle eşlik etti. Kafile Taşmağazalar Caddesi'nden geçerek, belediye binasına geldi. Belediye binasının balkonundan hitap edilen mitinge yaklaşık yirmibin kişi katıldı⁵⁵⁰.

İlk sözü D.P. İl İdare Kurulu azası Ömer Arı aldı ve toplantıyı açtı. "Demokrasi Dünyasının Büyük Adamı" olarak Adnan Menderes'i niteleyen Arı, sözü Balıkesir

⁵⁵⁰ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

Mebusu Sıtkı Yırcalı'ya bıraktı. O da muhalefetin iddialarını çürütmeye çalıştı. Daha sonra sözü alan Maliye Bakanı Hasan Polatkan ise "İktisadi İstiklal Savaşı" olarak değerlendirdiği ekonomiyi rakamlarla izah etti⁵⁵¹.

Mitingde son sözü Adnan Menderes aldı. Halkın tezahüratlarıyla kürsüye gelen başbakan konuşmasına, 1954 seçimlerinde olduğu gibi seçim kampanyasını yine Erzurum'da açmaktan duyduğu mutluluğu dile getirerek başladı. D.P'nin iktidarda olduğu yedi yılda, yüzyıllara sığdırılamayacak kadar eserler yaptıklarını ifade ettikten sonra, Erzurum'da kurulma aşamasındaki üniversiteden bahsetti. Adnan Menderes, üniversitenin kuruluş kararının üç yıl önce alındığını ancak temelinin iki ay önce atılabildiğini belirtti. Bunun nedeni olarak da; tetkikler, projeler, tahsisat meseleleri, dost ülkelerle yapılan müzakerelerin yapılmasının aldığı zamanı gösterdi⁵⁵².

Adnan Menderes, başbakan sıfatıyla Erzurum'a ilk seyahatini yaptığı 1950 yılında, Erzurumluların isteklerinin ilk sırasında, tortum şelalesinden elektrik üretimi ve bu elektrikten Erzurum'un yararlanması olduğunu belirtti. Başbakan, Erzurumluların bu çok haklı isteklerini yerine getirmeye karar verip, derhal bu konuda çalışmaya başladıklarını ve şimdi Tortum Şelalesinin nimetlerini vermek üzere olduğunu ifade etti⁵⁵³.

Adnan Menderes daha sonra muhalefeti eleştirdi. Muhalefetin "ülke iktisadi buhran içinde" iddiasına cevap veren başbakan, bu muhalefetle çalışmanın imkansız olduğunu gördükleri için seçimleri öne aldıklarını ifade etti⁵⁵⁴. Adnan Menderes gösterilen ilgiye teşekkür ettikten sonra konuşması bitirdi. Aynı gün Kars'a geçen

⁵⁵¹ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁵² Demokrat Erzurum 14 Ekim 1957; Adnan Menderes'in Konuşmaları, s.356; D.P'nin Muhteşem Zaferi, Adnan Menderes'in 1957 Seçim Nutukları ile Paris Nato Konferansındaki Hitabesi, (Yay.Haz: Ayetullah Kocamemi – Vahdettin Ayberk) Ankara, 1958, s.13.

⁵⁵³ Demokrat Erzurum 14 Ekim 1957; Adnan Menderes'in Konuşmaları, s.356,357; DP'nin Muhteşem Zaferi, s.13.

⁵⁵⁴ Demokrat Erzurum 14 Ekim 1957; Adnan Menderes'in Konuşmaları, s.357,358; DP'nin Muhteşem Zaferi, s.14.

Adnan Menderes'e ayrıca Erzurum Belediyesi tarafından Fahri Hemşirelik Beratı verildi⁵⁵⁵.

Adnan Menderes'in bu mitinginden üç gün sonra D.P. bir miting daha düzenledi. Bu mitingdeki konuşmacı ise Devlet Bakanı Celal Yardımcı idi. Pelit Meydanı'nda gerçekleştirilen bu mitingde Celal Yardımcı sözlerine kendisine gösterilen itimat ve samimiyete teşekkür ederek başladı. D.P'nin millete verdiği değeri belirttikten sonra, amaçlarının da milleti refaha ve saadete kavuşturma olduğunu ifade etti. Celal Yardımcı D.P'nin yedi yılda ülkede gerçekleştirdiği hizmetleri, eğitim, sağlık, yol, su, köprü, baraj ve fabrikalarla örnekleyerek anlattı. Bakan daha sonra millet iradesine dayanan bir hükümetin sevk ve idaresi ile kahraman Türk ordusunun büyük kuvveti sayesinde memleket iç huzuru ve dış itibarın nasıl yükseldiğini, başta Amerika olmak üzere dost ve müttefik bütün dünya devletlerinin Türkiye'ye olan güvenlerini anlattı⁵⁵⁶.

Bakan Celal Yardımcı Bağdat Paktının sağladığı olumlu sonuçları açıkladıktan sonra, Kıbrıs davasında Türk halkının haklarının temellerini, devletler hukukuna, tarihe, coğrafyaya, askeri değerlendirmelere ve milli menfaatlere dayandırdı. Kıbrıs davasının ezeli olduğunu ve ebedi kalacağını ifade ettikten sonra, bu davada kendileri için işbirliği yapmayan muhalefeti eleştirdi. Celal Yardımcı, Türk milleti, ordusu ve devleti varoldukça, ne Kıbrıs ne de dünyanın hiçbir meselesinin onun menfaatleri dışında halledilemeyeceği sözleriyle konuşmasını bitirdi⁵⁵⁷.

Bakan Celal Yardımcı'nın Erzurum'daki bu mitingi sırasında, aynı gün D.P'liler bir miting de Hasankale'de yaptılar. Mustafa Zeren, Prof.Dr. Rıfkı Salim Burçak, Abdulkadir Eryurt ve Münip Özer'in katıldığı toplantı saat 19:00'da başladı ve bir saat sürdü. Toplantıda ilk sözü Mustafa Zeren aldı. D.P'nin faaliyetlerini kısaca izah ettikten sonra, sözü Prof.Dr. Rıfkı Salim Burçak'a bıraktı. Prof.Dr. Rıfkı Salim Burçak muhalefetin iktidara yönelttiği eleştirilere cevap verdikten sonra, iç ve dış politikalar

⁵⁵⁵ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁵⁶ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁵⁷ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

hakkında bilgi verdi. Daha sonra Abdulkadir Eryurt ve Münip Özer de birer konuşma yaptılar⁵⁵⁸.

D.P. heyeti Horasan ilçesinde de toplantılar düzenledi. Açık ve kapalı mekanlarda gerçekleştirilen bu toplantılara, halk büyük ilgi gösterdi. Açık hava toplantısında sıra ile Sadrettin Müftüoğlu, Cevat Önder ve Münip Özer konuştu. Kapalı Salon toplantısında ise Rıfki Salim Burçak ve Mustafa Zeren D.P. iktidarının çalışmaları hakkında birer konuşma yaptı. Abdulkadir Eryurt, Münip Özer ve Cevat Önder, Velibaba Nahiyesi'ne giderek, burada da propaganda çalışmasında bulunmuşlardı⁵⁵⁹.

D.P'de bir yandan seçim kampanyası devam ederken diğer yandan da D.P'ye katılımlarda olmaktaydı. Erzurum'dan dört genç avukat ortak bir beyanname ile D.P'ye katıldı. Bu avukatlar; Sadık Tellioglu, İbrahim Bilici, Naci Gacıroğlu, Kadri Numanoğlu idi⁵⁶⁰.

D.P'nin Erzurum'daki çalışmalarında bir diğeri, Tortum ilçesinin Azort Nahiyesinde (Uzundere) gerçekleştirdiği mitingdi. Mitinge Erzurum D.P. Milletvekili adaylarından Münip Özer, Osman Alihocagil, Seçim propaganda kurul başkanı Şevki Muradoğlu, Cevat Önder, Nazmi Tansel, Veysi Selman ve D.P. Vilayet İdare heyetinden Fazıl Başar katıldı. Mitingde Cevat Önder ve Veysi Selman birer konuşma yaptılar. Cevat Önder konuşmasında muhalefet partilerinin gerçekleştirmek istedikleri işbirliğinin manasızlığını ve hukuki eksikliğini belirterek, bu hareketin siyasi ahlaka sığmadığını ifade etti. Veysi Selman ise Cumhuriyet Halk Partisi döneminde ülkenin içinde bulunduğu durumun örneklerle açıklayan bir konuşma yaptı.⁵⁶¹

D.P. İspir'de de bir seçim toplantısı gerçekleştirdi. Erzurum'dan giden propaganda ekibi ortaokul yanındaki meydanda yaklaşık bin kişilik topluluğa hitap etti. İlk sözü, İspir D.P. İlçe Başkanı Yaşar Cimilli aldı. İspir'in D.P. Hükümeti'nden neler

⁵⁵⁸ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁵⁹ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁶⁰ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁶¹ Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

sağladığını, rakamlarla ifade ettikten sonra İspir'in D.P'nin kalesi olduğunu ve burada muhalefetin hüsrana uğrayacağını belirterek, konuşmasını bitiren Yaşar Cimilli'den sonra Rıfat Çakar söz aldı. Rıfat Çakar konuşmasına C.H.P. dönemi olaylarını anlatarak başladı. Türk milletinin arzu ettiği partiye kavuşmuş olduğunu belirttikten sonra, D.P. iktidarının ekonomik siyasetini anlattı. Ülkedeki kalkınma hamlelerini örneklerle anlatan Rıfat Çakar'dan sonra Münip Özer bir konuşma yaptı. Münip Özer C.H.P. döneminin bir facia olduğunu belirtti ve bu konuyla ilgili birçok örnek verdi. Münip Özer'in konuşmasıyla toplantı sona erdi⁵⁶².

D.P. 1957 seçimleri öncesinde gerçekleştirdiği propagandalarda, öncelikle kendi iktidarları boyunca, ülke kalkınması yönünde yaptıkları faaliyetler ön plana çıkmaktaydı. D.P. heyetleri gerek ülke genelinde, gerekse Erzurum'da gerçekleştirdiği toplantı ve mitinglerde, iktidarın; eğitim sağlık, yol, köprü, fabrika gibi anlarda yapılan yatırımlar anlatılmaktaydı. Ayrıca C.H.P. dönemi ülke genel tablosu da anlatılarak mukayeseler yapılmakta, bu arada muhalefetin iktidara yönelik iddiaları da cevaplanmaktaydı. D.P. Erzurum'a özel bir ilgi göstermekteydi. Adnan Menderes'in seçim kampanyasını Erzurum'da açması bu ile gösterilen ilginin bir kanıtıydı.

2-C.H.P'nin Seçim Propagandası

1957 seçimli kampanyasına başlanıldığı zaman, iktidar muhalefet ilişkileri gerginleşmişti. Muhalefetin birleşme girişimleri, iktidarın bunu engelleme faaliyetleri ortamın gerilmesine neden olmuştu.

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü seçim kampanyasına 21 Eylül 1957 günü Malatya'da başladı. İsmet İnönü'nün 1957 seçimlerinde işlediği konular şu başlıklar altında özetlenebilir⁵⁶³. Rejim meseleleri, iktisadi kalkınma, hakim teminatı, radyonun tarafsızlığı, hayat pahalılığı, İsmet İnönü'ye göre artık bu iktidar düşmeli ve muhalefete geçmeliydi⁵⁶⁴.

⁵⁶² Demokrat Erzurum, 14 Ekim 1957.

⁵⁶³ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.484.

⁵⁶⁴ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.484-488.

C.H.P'nin seçim kampanyasında Erzurum'daki faaliyetlerinden biri C.H.P. Erzurum İl Başkanı Cevat Dursunoğlu'nun 13 Ekim 1957 günü öğleden sonra Avrupa Otel'i'nin önünde düzenlediği mitingdi. Adnan Menderes'in Erzurum'da başladığı seçim kampanyasındaki konuşmasına cevap niteliği taşıyan bu mitingde; Cevat Dursunoğlu tecrübeli bir parti olarak, iktidarın son üç yıl içinde yaptıklarının hesabının verilmesi ve bundan sonra "tasvip ve tenkitlerini" yapmak üzere bu mitingi düzenlediklerini belirterek sözlerine başladı⁵⁶⁵.

Cevat Dursunoğlu, Başbakan'ın Belediye balkonundan yaptığı konuşmayı dinlediğini ve hayal kırıklığına uğradığını belirterek, bu iktidarın ne geçmişteki faaliyetinden ne de gelecekte takip edeceği yola ilişkin bir fikir edinemediğini ifade etti. Başbakan'ın hayali rakamlarla kalkınma efsaneleri anlattığını, gerçek iktisadi ve iç politikayı anlatmadığını, dış politika da ise bir takım hatırlı misafirlerin gelip gitmesinden, Yunanlılarla yapılan ve doğduğu gün ölmüş olan meşhur balık anlaşmasından başka bir şey anlatmadığını belirtti. Cevat Dursunoğlu iktidarın Kıbrıs politikasını iç politika malzemesi olarak kullanmasının, bu meseleyi çıkmaza soktuğunu iddia etti⁵⁶⁶.

Cevat Dursunoğlu dış politikada hedefin daima milli birliği muhafaza etmek gerektiğini vurguladıktan sonra, iktidarın iç politikasına eleştiriler yöneltti. Devlet otoritesinin kökünden zayıfladığını ve bir kuralsızlık olduğunu örneklerle açıkladı. Daha sonra yine Başbakan'ın Erzurum mitinginde söylediği iktisadi politikanın efsanelerden ibaret olduğunu belirterek, Erzurum'dan üç örnekle konuşmasına devam etti. Cevat Dursunoğlu'nun verdiği örneklerden ilki beş yıl önce yapılmasına başlanan turistik otel inşaatıydı. Bu otelin bir kaprisin eseri olduğunu belirten Cevat Dursunoğlu, Özel İdarenin beşyüzbin lirasının sarfedildiğini ve bu beşyüzbin liranın beş yıllık faizinin ikiyüzellibin lira olduğunu belirterek bu paranın heba olduğunu, muhalefet olarak bu gibi plansız işlerin aleyhinde olduklarını ifade etti⁵⁶⁷.

⁵⁶⁵ Doğu, 14 Ekim 1957.

⁵⁶⁶ Doğu, 14 Ekim 1957.

⁵⁶⁷ Doğu, 14 Ekim 1957.

Cevat Dursunoğlu'nun verdiği ikinci örnek ise doğu üniversitesinin inşasıydı. Altı ay önce devlet büyüklerinin katılımı ve birçok masrafla beraber temel atma töreninin yapıldığı yerde dört taşla, bir teneke harçtan başka bir şey yapılmadığını belirtti. Üçüncü örnek ise Tortum Şelalesiydi. 1949'da planları ve keşifleri yapılmış olan bu hidroelektrik santralının, o zaman ki keşif bedelinin sekiz milyon lira olduğu ve iki inşaat mevsiminde bitirileceği söylenen santralin aradan yedi yıl geçmesine ve otuz milyon lira harcanmasına rağmen bitmediğini belirtti⁵⁶⁸.

Cevat Dursunoğlu C.H.P. olarak bugünkü iktidarın demokratik düzene, halk hürriyetine saygı göstereceğine inanmadıklarını ifade ederek, buna da sebep olarak, D.P'nin aday yoklamalarından sonra seçilenlerin veto edilmesini gösterdi. Kendi teşkilatının haklarına hürmet etmeyen bir iktidarın, milletin demokratik haklarına hürmet etmeyeceğini söyleyen Cevat Dursunoğlu, daha sonra bu durumu vaktinde önlemek için oylarını muhalefet partilerine vermeyi tavsiye ederek konuşmasını bitirdi⁵⁶⁹.

C.H.P. adına Erzurum'da düzenlenen mitingte konuşan Cevat Dursunoğlu, konuşmasında ağırlıklı olarak hükümete ve yaptığı icraatlara eleştirilerde bulundu. Cevat Dursunoğlu'nun konuşması C.H.P'nin seçim propagandasıyla örtüşmekteydi. C.H.P. de seçim kampanyasında genel olarak hükümetin yaptığı işlerin yanlış ve vaatlerinin hayali olduğu iddia etmekteydi.

3-H.P'nin Seçim Propagandası

H.P. Doğu Anadolu bölgesinde seçim kampanyasına Erzurum'dan başladı. 25 Eylül'de Kongre Caddesi'nde Şen Çayevi'nde gerçekleştirdiği toplantıyla Doğu Anadolu'da seçim kampanyasını açtı. H.P. Genel Sekreteri İbrahim Öktem ve genel idare kurulu üyelerinden Emin Paksüt ve Dr.Yusuf Azizoglu havaalanında partililer tarafından karşılandı. Karşılamaya H.P'nin Hınıs, Aşkale, Tortum, Horasan ve merkez kaza idare heyetleri başkan ve üyeleri ile köylerden gelen ocak idare heyetleri katıldı.

⁵⁶⁸ Doğu, 14 Ekim 1957.

⁵⁶⁹ Doğu, 14 Ekim 1957.

Heyet. önce parti binasına giderek, burada gerçekleştirilen kısa bir tanışma merasiminden sonra saat 14:00'de toplantı yerine geldi. Toplantıda ilk sözü İbrahim Öktem aldı⁵⁷⁰.

Genel Sekreter İbrahim Öktem ilk olarak seçimlerin öne alınmasını eleştirerek, bu seçimlerin aniden yapıldığını, D.P'nin hiçbir lüzum ve sebep yokken birden bire seçimlere gittiğini belirtti. Bir iktidarın vaktinden önce seçimlere gitmesinin iki nedeni olacağını; bunlardan birinin iktidarın başarısızlığı, diğerinin ise olağanüstü bir durumun ortaya çıkması olarak değerlendiren İbrahim Öktem, başka bir nedenin var olmadığını, dolayısıyla iktidarın başarısızlığının bu kararı almada etken olduğunu ifade etti. D.P'nin günden güne Türk milletinin güvenini kaybettiğini belirtti⁵⁷¹.

D.P'nin yedi yıllık icraatlarına da değinen İbrahim Öktem, ülkede değişen bir şey olmadığını; hayat pahalılığı, basın hürriyeti, hakim teminatı, toplanma hürriyeti, konuşma serbestliği gibi konuların D.P. iktidarı döneminde bir gelişme sağlamadığını ifade etti. Bugün D.P. liderlerinin bir diktatör zihniyetinde olduklarını, bu seçimleri de D.P'nin kazanması durumunda ülkenin, kimsenin istemeyeceği bir karanlığa gömüleceğini iddia etti⁵⁷².

İbrahim Öktem arzu edilen hürriyetlerin gerçekleşebilmesi şartını da muhalefetin seçimleri kazanmasına bağladı. Eğer muhalefetin işbirliği teşebbüsü gerçekleşseydi, seçimi kazanmanın daha kolay olacağını belirten İbrahim Öktem, vatandaşlardan mutlaka oy kullanmalarını ve oylarını bölgede kazanma şansı en yüksek olan muhalefet partisine vermelerini istedi⁵⁷³.

Genel Sekreter İbrahim Öktem son olarak ta milletvekilliğine adaylığını koyan memurların durumuna değindi. Örnek olarak D.P. listesinde yer alma ihtimali olan Devlet Demir Yolları Genel Müdürü Sefa Yalçuk'u göstererek, bu kişinin kanuna göre

⁵⁷⁰ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷¹ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷² Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷³ Doğu, 26 Eylül 1957.

istifa etmiş olmasına rağmen, hala günde yüz lira ücretle vazifesine devam ettiğini söyleyerek konuşmasını bitirdi⁵⁷⁴.

Genel Sekreter İbrahim Öktem'den sonra söz alan Genel İdare Kurulu Üyesi Emin Paksüt kısa bir konuşma yaptı. Emin Paksüt seçmenlerin, illerdeki seçimlerde dikkatli olmalarını rica etmiş ve seçim kanunu hükümlerini açıklayarak, bugünkü seçim kanununun vatandaşın iradesini istediği gibi kullanmasına mani olduğunu ifade etti. Buna örnek olarakta partilerin oy pusulalarında vatandaşın herhangi bir ismi çizmek veya başka bir isim ilave etme hakkının alındığını ve bunun iktidar tarafından yapıldığını belirtti⁵⁷⁵.

Emin Paksüt daha sonra milletin kendi kendini idare etme şeklinin yavaş yavaş bir tek şahsın iradesine boyun eğmek şekline dönüştüğünü ve bunun sonunda vatan ve millet için acı sonuçlar doğuracağını açıkladıktan sonra konuşmasını bitirdi.⁵⁷⁶

H.P. heyeti aynı gün Ankara'ya dönecekleri için toplantı kısa tutuldu. Saat 14:00'de başlayan toplantı bir saat sürdü. Toplantıyı C.M.P ve C.H.P. Vilayet Teşkilatları da takip etti⁵⁷⁷.

H.P. 8-23 Ekim 1957 tarihlerinde Erzurum merkezde bir çok siyasi toplantı düzenledi. Bu toplantılara; Gürcükapı Camii yanı, Mahallebaşı Çarşısı, Hükümet Meydanı, Tebrizkapı Çarşısı, Gölbaşı Çarşısı, Avrupa Oteli önü mekan olarak seçilmişti⁵⁷⁸.

D-1957 GENEL SEÇİMLERİNİN SONUÇLARI

1-Erzurum'da İl ve İlçe Seçim Kurullarını Teşkili

27 Ekim 1957 Milletvekili seçimlerinde Erzurum'da seçimleri idare edecek olan vilayet ve merkez seçim kurulları 25 Eylül'de teşekkül etti. Kuruldaki isimler seçim

⁵⁷⁴ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷⁵ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷⁶ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷⁷ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁷⁸ Doğu, 26 Eylül 1957.

kanunu hükmüne uygun olarak yemin ederek görevlerine başladılar⁵⁷⁹. Kurullar şu isimlerden oluşmaktaydı:

Vilayet Seçim Kurulu: Erzurum Asliye Ceza Hakimi Tahsin Ceylan başkanlığında; Nuri Çığır, Ömer Olgun, Şefik Köktürk, Refik Köktürk, İhsan Oltulular, Mustafa Kaya, Bekir Topçu, Şefik Muradoğlu, Faik Elmalı'dan oluşmaktaydı⁵⁸⁰.

Merkez Kaza Seçim Kurulu: Erzurum Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Fethi Önkaya Başkanlığında, Sait Gemalmaz, Hüseyin Odabaşoğlu, Sadrettin Ceviz, Kemal Erdem, Cihat Güngör, Bahattin Özyılmaz'dan oluşmaktaydı⁵⁸¹.

Erzurum Merkez Seçim Kurulu, 6 Ekim 1957'de Fethi Önkaya'nın başkanlığında gerçekleştirdiği toplantıda; milletvekili seçimlerinde merkez kaza, mahalle ve köylerindeki sandıkların kurul başkanlarını kura ile tespit etti⁵⁸².

Sandık kurul başkanlıklarının tespitinden sonra artık sıra seçime gelmişti. D.P.'nin girdiği son genel seçimin Erzurum'daki hazırlıkları da böylece tamamlanmıştı.

2-1957 Genel Seçimlerinin Yurt Geneline Sonuçları

1957 Genel Seçimlerini D.P. kazandı⁵⁸³. 27 Ekim 1957 günü yapılan seçimlere katılım oranı %76.6 idi. Oylar partiler arasında şöyle dağıldı⁵⁸⁴.

Parti	Aldığı Oy	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
D.P.	4.372.621	47.3	408
C.H.P.	3.753.136	40.6	173
C.M.P	652.064	7.0	4
H.P	350.597	3.8	4

D.P. kırkdört ilde tamamen kazanmıştı. Bu iller; Adıyaman, Afyon, Ağrı, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bolu, Bursa, Çanakkale,

⁵⁷⁹ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁸⁰ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁸¹ Doğu, 26 Eylül 1957.

⁵⁸² Doğu, 26 Eylül 1957. Sandık kurul başkanlıklarının hangi isimlerden oluştuğu için (Ek:6)

⁵⁸³ BCA., 030.01.50.298.12.

⁵⁸⁴ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.502.

Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hakkari, İçel Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt, Sinop, Tekirdağ, Trabzon, Yozgat, Zonguldak⁵⁸⁵.

C.H.P. ise onsekiz ilde tamamen kazanmıştı. Bu iller; Adana, Ankara, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Gümüşhane, Hatay, Kars, Malatya, Maraş, Mardin, Ordu, Sivas, Tokat, Tunceli, Urfa, Uşak, Van⁵⁸⁶.

D.P. ile C.H.P.'nin ortaklaşa kazandıkları il üç ilde ise sonuçlar şöyleydi: Bingöl: 2 D.P., 1 C.H.P.; Muş; 3 D.P., 1 C.H.P.; Niğde, 1 D.P., 6 C.H.P.⁵⁸⁷.

H.P. sadece Burdur'da, C.M.P. ise sadece Kırşehir'de kazandılar⁵⁸⁸. 1957 Genel Seçimine büyük umutlarla girmiş olan bu iki parti umduklarını bulamamışlardı.

3-1957 Genel Seçimlerinin Erzurum Sonuçları

208.352 seçmenin bulunduğu Erzurum'da seçime katılan seçmen sayısı 161.229 idi. İştirak oranının %77.38 Erzurum'da partilerin aldıkları oy ve yüzde oranları şöyleydi⁵⁸⁹:

Partiler	Aldıkları Oy	Yüzde Oranı
D.P.	80.990	50.22
C.H.P	52.090	32.30
C.M.P.	22.061	13.68
H.P.	6.124	3.80

1957'de alınan sonuçlar 1954 seçimleriyle mukayese edildiğinde bütün yurttaki olduğu gibi, Erzurum'da da D.P'nin oylarında bir gerileme vardı. Ama Erzurum,

⁵⁸⁵ BCA, 030.01.52.311.1.

⁵⁸⁶ BCA, 030.01.52.311.1.

⁵⁸⁷ BCA, 030.01.52.311.1.

⁵⁸⁸ BCA, 030.01.52.311.1.

⁵⁸⁹ BCA, 030.01.52.311.1.

Türkiye ortalamasının gene üstünde bir sonuç elde etmişti. D.P'nin Türkiye Ortalaması 47.3 olduğu halde, Erzurum da bu oran 50.2 idi. Ayrıca, C.H.P'nin kazandığı illerin çoğu doğu illeri olduğu halde, Erzurum bu seçimde de D.P'yi tutmuş ve ona %50'nin üstünde oy sağlamıştı. Böyle olmakla birlikte, umumi sarsıntıdan Erzurum da payını almış, 1954'e nazaran oylarında büyük bir düşüş olmuştu⁵⁹⁰.

1957 seçimlerinde partilerin Erzurum ilçelerinde aldıkları oylar.⁵⁹¹

İlçe	D.P. %	C.H.P. %	C.M.P. %	H.P. %
Pasinler	66.21	18.55	15.15	0.07
Çat	63.22	23.23	10.11	3.42
Karayazı	61.46	17.46	17.46	3.59
Horasan	59.27	29.08	8.82	2.81
İspir	58.74	24.67	14.09	2.48
Tortum	53.44	28.80	13.31	4.44
Merkez	53.22	32.80	11.50	2.46
Aşkale	47.40	40.70	9.41	2.48
Tekman	47.36	27.04	14.66	10.92
Narman	44.92	23.17	23.13	8.76
Oltu	36.24	47.19	15.02	1.52
Şenkaya	29.05	61.21	6.35	3.37
Hınıs	28.52	27.61	29.05	14.80

1957 seçimleri, D.P'nin iktidara gelmesinden sonra gerçekleşen seçimlerle karşılaştırıldığında oy oranları açısından, D.P. adına başarısızlıkla sonuçlandı. Bu durum Erzurum'a da kısmi olarak yansdı. Ancak diğer doğu illerine nazaran seçimlerde Erzurum D.P'ye en büyük desteği veren doğu ili oldu. Bunda D.P'nin Erzurum'da gerçekleştirdiği yatırımların büyük etkisi olduğu söylenebilir. Erzurum,1950

⁵⁹⁰ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.506.

⁵⁹¹ R.S. Burçak, On Yılın Anıları, s.507.

seçimleriyle başlayan ve 1954 seçiminde de devam eden D.P'nin doğudaki kalesi olma ünvanını bu seçimde de korumuştur.

E-1957 GENEL SEÇİMLERİNDE ERZURUM'DAN SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ

27 Ekim 1957 tarihinde gerçekleştirilen genel seçimlerden D.P. Erzurum'da yine başarılı oldu. XI.Dönem T.B.M.M'de Erzurum onüç milletvekili ile temsil edilecekti. Seçilen milletvekillerinden Rıfki Salim Burçak, Mustafa Zeren, Sabri Erduman, Abdulkadir Eryurt, Şevki Erker, Rıza Topçuoğlu, Hasan Numanoglu bundan önceki dönemlerde de Erzurum Milletvekilliği yapmışlardı⁵⁹².

Bu yedi kişiye ilave olarak altı yeni milletvekili de parlamentoya katılacaktı. Erzurum'un Aşkale ilçesi nüfusuna kayıtlı olan ve bu yörenin önde gelen ailelerinden birisine mensup olan Mehmet Eyüboğlu'nun siyasete girmesinde, abisi Hilmi Eyüboğlu'nun büyük katkısı olmuştu. Çünkü Hilmi Eyüboğlu D.P. Aşkale İlçe Başkanlığı görevini bu günlerde yürütmekteydi. Mehmet Eyüboğlu milletvekili adayı olmadan önceki iki yıl boyunca, Erzurum Ticaret Lisesi'nde mesleki dersler öğretmeni olarak çalışmıştı. Bu görevindeyken istifa ederek, Erzurum milletvekilliği yoklamalarına katılarak aday olmuştu. 208.402 seçmenden oyunu kullanan 163.216 seçmenin 80.860 oyunu alarak Erzurum Milletvekili seçildi. Mehmet Eyüboğlu evli ve iki çocuk babasıydı⁵⁹³.

1957 Genel Seçimlerinde D.P. listesinden aday gösterilenlerden birisi de Fethullah Taşkesenlioğlu'ydu. 1954'de D.P'den aday gösterilmemiş, kısa bir süre H.P. saflarında

⁵⁹² Demokrat Parti Milletvekilleri Albümü (1946-1960), s.147.

⁵⁹³ Mehmet Eyüboğlu 1927 yılında Aşkale'de doğdu. İlköğrenimini Aşkale'de yaptıktan sonra orta ve lise öğrenimini Erzurum'da bitirdi. Yükseköğrenimini İstanbul yüksek Ekonomi ve Ticaret okulu'nda yaptı ve 1951'de mezun oldu. Askerlik vazifesini yedek subay olarak yapan Mehmet Eyüboğlu, bir yıl iki ay Erzurum Et Kombinası'nda Muhasebe Memurluğu ve 9 ayda Erzurum Şeker Fabrikası'nda Levazım Muhasebesi Şefliği, daha sonra da öğretmenlik yaptı. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, 2305); Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi, (T.B.M.M., Devre:XI, Kimlik Kartı), Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi, (Öğretmen Kimlik Cüzdanı).

siyasete devam etmiş şimdi de yine eski partisi D.P'ye dönmüştü⁵⁹⁴. Milletvekili seçildiği dönemde; meclise verdiği özgeçmiş belgesinde, merkeze bağlı Sultanmelik Mahallesi'nde oturduğunu ifade eden Fethullah Taşkesenlioğlu, çiftçilikle uğraşmaktaydı. 1957 Genel Seçimi'nde 208.402 seçmenden oyunu kullanan 163.216 seçmenin 80.942 oyunu alarak milletvekili seçilmişti⁵⁹⁵.

Sait Kantarel ise medrese tahsili görmüştü. Çiftçilik ve ticaretle uğraşmaktaydı. 1950 yılından itibaren Erzurum Meclisi Umumi ve daimi encümen üyeliklerinde bulundu. D.P İl İdare Kurulu üyeliği ve Demokrat Erzurum Gazetesi'nde İmtiyaz sahibi olarak 2 yıl çalıştı. 1954 yılında Erzurum'dan milletvekili yoklamasını kazandı ama aday olamadı. Sait Kantarel 1957 seçimlerinde 208.402 seçmenden oyunu kullanan 163.216 seçmenin 80.653 oyunu alarak, XI.Dönem Erzurum milletvekili seçildi⁵⁹⁶.

Milletvekilliği adaylık süreci oldukça tartışmalı geçen Melik Fırat, Rıfkı Salim Burçak ve Mustafa Zeren'in araya girmesi ile 1957 Genel Seçimleri'nde aday olabilmişti⁵⁹⁷. Lise tahsilini bitirdikten sonra özel olarak Arapça ve Farsça dersler aldı. Ziraat ve koyunculuk ticaretiyle uğraşmaktadır. Melik Fırat 81.030 seçmenin oyunu alarak milletvekili seçilmişti⁵⁹⁸.

XI.Dönem milletvekillerinden Osman Alihocagil 1955 yılından itibaren Erzurum'da serbest avukat olarak çalışmaktaydı. Osman Alihocagil 1957 Genel Seçimlerinde 80.881 seçmenin oyunu alarak milletvekili seçilmişti⁵⁹⁹.

⁵⁹⁴ Doğu, 7 Ekim 1957.

⁵⁹⁵ 1.4.1939 (aşlı), 1.4.1335 (tahsisi) tarihinde Erzurum'da doğdu. Babası Mehmet Sırrı Bey, annesi ise Gülşan Hanım idi. (T.B.M.M. A., Tercümeihal Varakası, 2308.)

⁵⁹⁶ 1922'de Erzurum'da doğdu. Sait Kantarel çiftçilik ve ticaretle uğraşmaktaydı. IX. Dönem'de Kastamonu Milletvekilliği yapan Sait Kantarel, evli ve iki çocuk babasıydı. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, 1738.)

⁵⁹⁷ F. Kaya, Mezopotamya Sürgünü, s.108

⁵⁹⁸ 12.1.1927'de Erzurum'un Hınıs ilçesinde doğdu. Milletvekili seçildiği dönemde evli ve 2 çocuk babasıydı. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, 2306.)

⁵⁹⁹ 1922'de Erzurum'un Tortum ilçesinde doğdu. İlkokulu Pülümür'de, Ortaokulu Erzincan ve Konya'da liseyi Bursa'da bitirdikten sonra, 1948-49 öğretim yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Avukatlık stajını Trabzon'da yapan Osman Alihocagil, 1950'de yedek subay okulunda, 1951'de hakim yedek subay olarak İskenderun 39. Tümen'de askerliğini yaptı. Aynı yıl terhis olan

Münip Özer ise meslek hayatına öğretmen olarak başlamış daha sonra ticarete atılmıştı. 1952'den 1953 Eylül'üne kadar D.P Vilayet İdare Heyeti Başkanlığı'nda, o tarihten sonra da ikinci başkanlık görevlerinde bulundu. Münip Özer, 80.958 oyla milletvekili seçildi⁶⁰⁰.

F-D.P. DÖNEMİNDE ERZURUM ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ'NİN KURULMASI

1-Doğuda Bir Üniversitenin Kurulması Fikri ve Yapılan Ön Çalışmalar (Birinci İlim Heyeti)

Doğu Anadolu'da bir üniversitenin kurulması fikrinin temelleri, Atatürk dönemine dayanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, yapılan inkılâpların en kısa zamanda başarıya ulaşması için fikir ve hareketi beraber yürütme mecburiyeti olduğunu, bununda planlı bir çalışmayla sağlanacağını düşünmekteydi. Bu çalışma içerisinde; okuyup-yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesile yaşatacak fert ve kurumlar yaratmak gerekliliğini

Osman Alihocagil Erzurum Hazine Avukatlığı'na tayin edildi. 1955 Mart sonuna kadar bu görevde çalıştı. Osman Alihocagil Ankara'da Hukuk Fakültesi'nde okurken, Adliye Vekaleti'nde memur olarak çalışmıştı. 1943 Ocak ayından 1949 Ağustos'una kadar bu görevde bulunmuştu. Evli ve üç çocuk babasıydı. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, 2304.)

⁶⁰⁰ 1919 yılında Erzurum'un Hasankale'de doğdu. İlköğrenimini Pasinler İlkokulu'nda orta öğrenimini de Erzurum Öğretmen Okulu'nda yaptı. 1937-38 öğrenim yılında mezun olarak Artvin-Yusufeli kazasında köy ilkokulu öğretmeni olarak 1943 yılına kadar çalıştı. Daha sonra askerlik görevini yaptı. 1943 yılında Erzurum Pulur köy Enstitüsü'ne talebi üzerine tayin edildi. 1945 yılında istifa ederek mesleğinden ayrıldı. 1950 yılına kadar ticaretle uğraşan Münip Özer 1950'de D.P'yi Erzurum'un Ilıca ilçesinde kurdu. 1950'de Makine Kimya Endüstrisi Marangoz Fabrikası'nda Teknik Muhasip olarak çalıştı. Aynı yıl içinde Erzurum Belediye Meclisi ve Genel Meclis Daimi Encümenliği'ne seçildi. 1951 yılında Zirai Donatım Kurumu Erzurum şube Müdürlüğü'ne tayin edilmesi üzerine daimi encümenlik görevinden istifa etti. Milletvekili yoklamalarına kadar bu görevde çalıştı. Yoklamalara katılmak için görevinden istifa ederek ayrıldı. Evli ve bir çocuk babasıydı. (T.B.M.M.A., Tercümeihal Varakası, 2307.)

vurgulamaktaydı. Atatürk, işaret ettiği noktaları Türk gençliği ve Türk milletinin hafızasında daima canlı bir halde tutma görevini de üniversitelere vermektedir⁶⁰¹.

Mustafa Kemal Atatürk en büyük idealleri arasında yer alan üniversite eğitimi ülke geneline yaymak fikrini, birçok konuşmasında dile getirmişti. 1 Kasım 1937'de TBMM'nin V.Dönem, üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında konu ile ilgili olarak düşüncesini şöyle dile getirmişti: "Memleketi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde mütalaa ederek; garp bölgesi için, İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan ıslahat programını daha radikal bir tarzdan tatbik ederek, cumhuriyete cidden modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak lazımdır. Ve Doğu Bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel bir yerinde, her şubeden ilkokullarıyla ve nihayet üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden fiiliyata geçilmelidir. Bu hayırlı teşebbüsün, doğu vilayetlerimiz gençliğine bahşedeceği feyiz, Cumhuriyet Hükümeti için ne mutlu bir eser olacaktır"⁶⁰².

Doğu'da kurulacak üniversitenin başlangıçta Erzurum yerine Van'da kurulmasının planlandığı, Atatürk'ün bu konuşmasından anlaşılmaktadır. Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda Kültür Bakanı Saffet Arıkan, eski Maarif Bakanı Abidin Özmen, bayındırlık müdürleri ve Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından bir grupla, doğu illerine ayrıntılı bir inceleme gezisi yapılmış ve Atatürk'e konuyla ilgili bir rapor sunulmuştu. Raporda; önce Van veya Ahlat civarında inşaat merkezleri kurulması, yatılı-burslu sistem ile gençlerin lise çağından itibaren alınarak, bu üniversite için hazırlanması, çevre illerin kültürel örgütlerinin güçlendirilmesi gibi konular vardı. Bu rapor doğrultusunda yapılan girişimler İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile yarım kalacaktı⁶⁰³.

⁶⁰¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Akara, 1997, s.419.

⁶⁰² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, s.419,420.

⁶⁰³ İsmail Eyyüpoğlu, "Türkiye'nin Milli Meseleleri Karşısında Atatürk Üniversitesi Gençliği", 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum, I. Uluslararası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002 Erzurum), Ankara, 2002, s.813.

Doğu'da bir Üniversite kurulması fikrini, Atatürk'ün ölümünden onüç yıl sonra yeniden canlandıran, devrin Cumhurbaşkanı Celal Bayar oldu. 1 Kasım 1950 tarihinde T.B.M.M'nin IX.Dönem Birinci Toplantı Yılıni Açış Nutkunda; Atatürk'ün 1937'deki nutkunun Doğu Üniversitesi ile ilgili bölümünü aynen okuduktan sonra, şu konuşmayı yaptı: "Eğitim işlerinde diğer mahallere nisbetle daha geri kalmış olan doğu bölgemizde, böyle bir irfan müessesesinin kurulması için bütün müşkilat iktinam olunmalı ve önümüzdeki bütçe yılında işe başlanmalıdır"⁶⁰⁴.

İkinci Menderes Hükümeti, "Doğuda bir Üniversitenin temeli atılacaktır" sözleri ile meseleyi programına aldı ve kuruluş hazırlıklarına başladı. İlk iş üniversitenin kurulacağı yeri tespit etmektir. İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nin öğretim üyelerinden kurulu onbeş kişilik bir heyet, üniversitenin yerini tespit etmek üzere, 1951 yazında Doğu illerinde bir geziye çıktı. Heyet, gezisinin programını, o sıralarda doğu illerini ziyaret edecek olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın seyahat programına göre ayarlamıştı. Heyet; Van, Diyarbakır ve Elazığ'ı cumhurbaşkanı ile ziyaret etti. Celal Bayar Elazığ'dan Ankara'ya döndü. Üniversite heyeti ise son olarak, Erzurum'da incelemelerde bulundu⁶⁰⁵.

Doğu illerinde bir üniversitenin kuruluş hazırlıklarına girişilmesi, bu illerin halkı arasında büyük bir ilgi ve heyecan uyandırdı. Her şehir ve kasaba, türlü sebeplerin tesirleri altında yüzyıllardan beri ihmale uğramış olan bu yurt köşesinin, maddi ve kültürel kalkınmasında birinci derecede etkisi olacağını bildiği bu büyük ilim müessesesini, kendi sınırları içerisinde almak istiyor, kurulacak olan Üniversiteyi kendi bağrına basmak için büyük çabalar harcıyordu. Bütün doğu; şehirlisi, köylüsü, okumuşu, okumamışu ile birlikte üniversitenin önemini ve değerini gereği gibi kavramış ve bu davanın peşinden, sanki bir kurtuluş savaşına atılan insanların heyecanı ile koşmaya başlamıştı⁶⁰⁶.

⁶⁰⁴ Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri (1920-1953), s.394.

⁶⁰⁵ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.150.

⁶⁰⁶ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.150.

Gezisini tamamlayan heyet, doğuyu türlü yönleri ile incelemiş; fiziki coğrafya, iklim, yol, sağlık durumu, enerji kaynağı gibi etkenleri de göz önünde bulundurarak, "Murat havzasını üniversite için en uygun yer olarak kabul etmişti. Raporun sonuç kısmında bu tercih şöyle açıklanmaktaydı: "Doğu Anadolu'nun daha ziyade dağlık ve iklim bakımından da kışları çok sert olan kuzey bölgesi ile güneye doğru gittikçe alçalan bir yayla şeklinde olmakla beraber, yazları sıcak, oldukça kurak ve kavurucu olan güney bölgesi arasında yer alan ve batıda Fırat dirseğinden başlayıp tedricen yükselerek ve yer yer daralıp genişleyerek, muhtelif ovalardan terekkep eden ve Van Gölü Sahillerine kadar uzayan orta bölge, 'Doğu Üniversitesi' için nispeten daha salim ve müsait tabii, beşeri, içtimai ve iktisadi şartlara haiz görülmüştür"⁶⁰⁷.

Heyet, Doğu Üniversitesi'ni toplu bir halde kurmayı düşünmemiş, Üniversitenin fakülte ve enstitülerini bir merkezde toplamayarak, bunları Van ve Elazığ bölgelerine serpiştirmişti. Van bölgesinde kurulacak fakültelerin ilk parçaları olmak üzere, Dil ve Edebiyat, Tarih ve Arkeoloji, Sosyoloji, Coğrafya Enstitüleri ile Ekonomik ve İstatistik ve Hijyen Enstitüleri'ni, Elazığ bölgesinde ise hemen kurulacak, Tarih Fakültesi ile ileride kurulacak diğer teknik fakültelerin; matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Jeoloji Madencilik Araştırma, Tarım Araştırma Enstitülerinin kurulmasını tavsiye ediyordu. Erzurum ve Diyarbakır'da ise hayvancılığa ve tarıma ait araştırmalar yapmak üzere bazı istasyonların kurulmasının çok faydalı olacağı ifade edilmekteydi⁶⁰⁸.

Yukarıda verilen bilgilerin ışığında doğuda kurulacak üniversite için merkez Erzurum olarak düşünülmemekteydi. Erzurum'un sosyo ekonomik yapısından ötürü, tarım ve hayvancılığa dayalı birimlerin bu bölgede kurulması düşünülmekteydi. Üniversitenin yönünü Erzurum'a doğru yönlendirmek, siyasi bir manevra gerektirmekteydi.

⁶⁰⁷ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.151.

⁶⁰⁸ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.152.

2-Üniversitenin Erzurum'da Açılması için Gösterilen Çabalar ve İkinci İlim Heyeti'nin İncelemeleri

Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşunu hazırlayan ilk yasa, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri zamanında "Doğu üniversitesi Kuruluş Hazırlıkları Hakkında Kanun" adlı, 28 Şubat 1953 tarihli ve 6059 sayılı yasaydı⁶⁰⁹. Bu Atatürk üniversitesi'nin kuruluş safhasında geçirdiği aşamaların ilki idi. İkinci aşama ise Rıfık Salim Burçak'ın Milli Eğitim Bakanlığı döneminde gerçekleşti. Rıfık Salim Burçak'a göre doğu üniversitesi'nin yerinin tespitinde tam bir isabet yoktu. Fakülte ve enstitüler, bu üniversitenin kuruluşuna hakim olan esas fikre uygun olarak, daha başka türlü serpiştirilebilirdi. İlim heyeti toplu bir üniversite tercih etmediğine göre, bu kurumun önemli birkaç fakültesini doğunun önemli merkezlerinden olup, çevrelerine daima geniş tesirler yapmış olan Erzurum ve Diyarbakır'a almakta fayda ve hatta zaruret vardı. Çünkü bu kurum; bir yandan herhangi bir üniversite gibi öğretim ve araştırma yapacak, fakat aynı zamanda doğunun ekonomik ve sosyal kalkınmasına doğrudan doğruya tesir ederek, bu kalkınmada aktif bir rolde oynayacaktı. O halde üniversiteyi doğunun tesir alanı geniş olan büyük merkezlerine dağıtmakta isabet vardı. Doğu ileri bir kere daha ve yakından incelenmeliydi⁶¹⁰.

Bu amaçla Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı Reşat Tardu'nun başkanlığında üç üniversitenin öğretim üyelerinden kurulan onaltı kişilik yeni bir heyet görevlendirildi. Bu heyet 1953 yılının Temmuz'un da Sivas, Elazığ, Bingöl, Muş, Van, Ağrı, Kars, Erzurum, Siirt, Diyarbakır ve Urfa illeri ile Bitlis'in Tatvan ilçesinde inceleme gezisine çıktı⁶¹¹.

Heyet 20 Temmuz 1953 günü Erzurum'a geldi. İlk İlim Heyeti'nin karşılanmasına nazaran bu karşılama daha organize olmuştu. Heyet Tercan'da karşılanmış ve 21 Temmuz günü Erzurum Belediye Salonu'nda aydınlar ve halkında katılımı ile genel bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda uzun bir konuşma yapan Doktor

⁶⁰⁹ İ.Eyyüpoğlu; "Atatürk Üniversitesi Gençliği", s.814.

⁶¹⁰ R.S.Burçak, On Yılım Anıları, s.152,153.

⁶¹¹ R.S.Burçak, On Yılım Anıları, s.153.

Zeki Başar; heyet üyelerine “Sayın Profesörler! Sizlerden bizim temennilerimiz, bu büyük ve mutlu karar verilirken türlü unsurları ile birlikte Erzurum’un tarihi zenginliklerinin, milli savunmadaki tabii ve askeri hususiyetlerinin, jeopolitik bünyesinin, asırlarca düşman sellerine, Moskof taarruzlarına karşı koymaktaki ölçülmez bahadırılığının, tarihin her devrinde hudut bekçiliği yaparak rahattan, sağlıktan, servetten hatta evlattan ve hayattan cömertçe fedakarlık yapmış olmağdaki emsalsiz vatanseverliğinin, milli kültür ve milli kudret bakımından mazideki ilim müesseselerimizin bugünkü ihtiyaca göre ihyası zaruretinin, milli kurtuluştaki müstesna hareket ve hizmetinin herhalde hesaba katılması yolunda toplanmaktadır.

Üniversiteye merkez olarak Erzurum’un seçilmesiyle aşağı yukarı 900 seneden beri Türk’ün elinde bulunan ve Türklük için çalışan bu şehrin, bugüne kadar unutulmuş tarihi mükafatı verilmiş olmakla kalmayacak, aynı zamanda asırların derinliğinde yatan atalarımızın, Aziziye’de anılaşan babalarımızın ruhları taziz, hemen hepsi de gazi olan hemşehrilerimizin taltif ve ebediyete kadar gidecek nesillerimizin istekleri tatmin edilmiş olacaktır”⁶¹² diyerek, konunun önemini bir kez daha vurgulamıştı.

Geziden dönen heyet, Ankara’da Milli Eğitim Bakanı’nın başkanlığı altında toplanarak inceleme sonuçlarını günlerce süren müzakerelerle değerlendirdi. Bu heyette birincisi gibi, dağınık üniversite tipini tercih ediyor, fakat fakülte ve üniversitelerin kuruluş yerlerinde esaslı değişiklikler yapıyordu. Buna göre yeni üniversitenin sosyal ilimler fakülte ve enstitüleri Van’da, Mühendis Koleji Diyarbakır’da, Jeoloji, biyoloji, Ziraat ve Orman fakülte ve enstitüleri Elazığ’da, Veteriner, Tıp Fakülteleri ile Güzel Sanatlar Enstitüsü Erzurum’da açılacaktı⁶¹³. Böylece birinci heyetin sadece tarım ve hayvancılıkla ilgili istasyonların kurulması yönünde karar verdiği Erzurum, Rıfık Salim Burçak’ın katkılarıyla üniversite konusunda daha belirgin bir konuma sahip olmaktadır.

⁶¹² İ.Eyyupoğlu, “Atatürk Üniversitesi Gençliği”, s.815.

⁶¹³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.153.

3-Doğuda Kurulacak Üniversiteye Atatürk Üniversitesi İsmi Verilmesi

Doğu illerinde kurulmakta olan üniversite sürekli olarak Doğu Üniversitesi olarak anılmakta, herhangi bir isim telaffuz edilmemektedir. Rıfık Salim Burçak anılarında bu konuya şöyle değinmektedir: “Birgün yeni üniversiteye nasıl bir ad konulması gerektiği konusu üzerinde bakanlık müsteşarı Reşat Tardu ile görüşürken, “Atatürk Üniversitesi” adının verilmesinin uygun olacağı noktasında mutabık kaldık ve bu adın yeni kararla birlikte, cumhurbaşkanı tarafından 1 Kasım 1953 tarihinde TBMM’de açıklanmasının ayrıca uygun olacağını düşündük.

Biz bu Üniversiteye Atatürk adının verilmesini türlü yönlerden uygun buluyorduk. Bir kere, doğuda bir üniversite açılması fikrini ilk defa ortaya atan Atatürk’tü. Ayrıca bu üniversitenin kurulması ile birlikte doğuda başlayacağını umduğumuz kalkınma hareketi, Türkiye’yi çağdaş medeniyet seviyesine çıkarmayı, yeni Türk nesillerine hedef olarak göstermiş olan büyük kurtarıcının adından daima hız ve ilham almalı idi”⁶¹⁴.

İkinci İlim Heyeti’nin kararları hakkında Çankaya’da Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a bilgi veren Rıfık Salim Burçak bu konudan da bahsederek, yeni üniversiteye Atatürk’ün adını koymak istediklerini söyledi ve bunu kendilerinin ilan etmesini rica etti. Celal Bayar bu teklifi memnurluk içinde takdir duyguları ile karşıladı ve “Atatürk Üniversitesi” adı ilk defa Celal Bayar’ın 1 Kasım 1953 tarihinde T.B.M.M. açış nutkunda geçti”⁶¹⁵.

Celal Bayar konuşmasında; “Doğu Anadolu’yu, büyük bir medeniyet eserine kavuşturacak olan bu müessese tesis ve inşa safhasına girmiştir. Yeni Türkiye’nin ve inkılâplarının banisi büyük şahsiyetin ismine izafetle Atatürk Üniversitesi adını vermeyi uygun bulurum”⁶¹⁶ sözleriyle, üniversitenin yeni ismi konulmuş oluyordu. “Müteakip

⁶¹⁴ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.153,154.

⁶¹⁵ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.154.

⁶¹⁶ Cemal Bayar’ın Söylev ve Demeçleri (1920-1953), s.456.

yıllara sirayet eden taahhütlere girilmesi hususunda” hükümete yetki veren 10 Mart 1954 tarih ve 6373 sayılı kanunda da artık bu ad kullanıldı⁶¹⁷.

Doğuda kurulacak üniversitenin adı böylece resmileşmiş oldu. Bu Türkiye Cumhuriyeti’nde kurulmuş olan üniversiteler içinde halen daha, Atatürk ismini taşıyan tek üniversitedir.

4-Üçüncü İlim Heyeti ve Erzurum’daki Faaliyetleri

1953 yılında Amerika İktisadi Kalkınma Teşkilatı’ndan Atatürk Üniversitesi’nin kurulması ile ilgili olarak yardım istendi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Ocak 1954’de çıkmış olduğu Amerika gezisinde üniversite ile ilgili bir dizi anlaşma yapmıştı⁶¹⁸.

Bu anlaşmaların bir sonucu olarak, mali ihtiyaçları Amerika tarafından sağlanan Nebraska Üniversitesi’nden bir grup, ilk etütleri yapmak üzere 1954 Temmuz’un da Türkiye’ye geldi. Ablin T. Anderson, J.O.Keller, M.L.Baker ve S.A.Smith’den oluşan grup, Amerika’daki Land Grand tipi büyük üniversiteleri örnek olarak, Doğu Anadolu’nun kalkınmasında büyük roller üstlenecek olan Atatürk Üniversitesi ile ilgili tavsiye ve tekliflerde bulunacaklardı. Amerikalı ve Türk profesörlerden oluşan bu üçüncü heyet, Erzurum’a 10 Ekim 1954’te geldi. Bu heyetin karşılanması ve yapılacak incelemelerle ilgili olarak, hazırlanan programın başarı ile tatbiki, yapılan toplantılara halkın yoğun ilgisi, bağış vaatleri, hele liseli öğrencilerin Nebraska heyetine sunmuş oldukları hediyeler ve Yeni Erzurum Gazetesi’nin İngilizce bir nüsha çıkarması özellikle Nebraska heyetini derinden etkilemişti⁶¹⁹.

Heyet yapmış oldukları etütlerle ilgili olarak hazırladıkları raporu, ilgili makamlara 10 Ağustos 1955’te sundu. Nebraska heyetinin teklifleri kabul edildi. Yeni kurulacak üniversiteye kaynak temin edeceği mülahazasıyla, 1954 sonbaharında Ankara Üniversitesi’ni de içine alan ve doğuda kurulacak üniversiteyi de kapsayan ilk proje

⁶¹⁷ T.B.M.M. Kavain Mecmuası, Devre: IX, XXXVI. Ankara, 1954, s.1105.

⁶¹⁸ İ.Eyyupoğlu, “Atatürk Üniversitesi Gençliği”, s.816.

⁶¹⁹ İ.Eyyupoğlu, “Atatürk Üniversitesi Gençliği”, s.816,817.

anlaşması imzalandı. Bundan sonra Üniversitenin kuruluşunu planlamak ve gerçekleştirmek üzere bir Türk-Amerikan Karma Komitesi kuruldu⁶²⁰.

Açılacak üniversitenin çağdaş bilimi takip edebilmesi için artık dış bağitlar da imzalanmıştı. Amerika'nın 1950-1960 arası Türkiye'ye yönelik izlediği dostluk politikası çerçevesinde, Doğu Anadolu'da kurulması düşünülen ve çalışmaları yapılan üniversitede bundan payına düşeni almıştı.

5-Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum'da Kurulmasının Kesinleşmesi

Atatürk Üniversitesi'nin kesin kuruluş safhasına girmeden önce, bir aşamadan daha geçmesi gerekmektedir. Dağınık Üniversite tipini beğenmeyenler, üniversitenin toplu bir halde kurulmasının daha uygun olacağı görüşünü savunanlar baştan beri vardı. 1954 Mayıs'ın da kurulan Üçüncü Menderes Hükümeti'nin Atatürk Üniversitesi konusunda yeni bir karara varmak eğiliminde olduğu ve meseleyi bu açıdan yeniden incelediği anlaşıyordu. Üniversitenin bütün fakülteleri tek merkezde toplanacaktı⁶²¹.

Hükümetin bu kararı almasından sonra, Doğu Anadolu'nun belli başlı merkezleri arasındaki rekabet şimdi en ileri derecede yaşanacaktı. Bu rekabet, hükümeti karar vermekte zorluğa düşürecekti.

Rıfki Salim Burçak 1955 yılı Şubat ayı başlarında İstanbul'da bulunan Başbakan Adnan Menderes ile bir konu üzerinde görüşmek için randevu aldı. Rıfki Salim Burçak yanına Erzurum milletvekillerinden Rıza Topçuoğlu ve Sabri Erduman'ı da aldı. Randevunun konusunu teşkil eden konuyu başbakanla görüştükten sonra seçim çevresindeki bazı işleri başbakana arz edeceklerdi. Randevu 7 Şubat 1955 pazartesi günü saat 18.30'da Park otel'de gerçekleşti. Büyük nezaket ve samimiyetle konuklarını karşılayan başbakan, Bağdat Paktı hazırlıklarında Irak Meclisi'nin Türkiye ile işbirliği yapacağı hakkındaki telgrafi almasından dolayı çok sevinçli olduğunu dile getirdi. Rıfki Salim Burçak Türkiye'nin dış politikası hakkındaki görüşleri üzerinde Başbakan'la bir süre görüştükten sonra sohbet Atatürk Üniversitesi konusuna gelince, Başbakan Adnan

⁶²⁰ İ.Eyyupoğlu, "Atatürk Üniversitesi Gençliği", s.817.

⁶²¹ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.154.

Menderes Erzurum hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirdi: “Ben Erzurum’u çok severim. İktidarda ilk nutkumu orada verdim. 2 Mayıs’tan önce seçim kampanyasını orada açtım. Bana uğur getirdi. Erzurum’u öyle severim ki, bağrıma basıp öpesim gelir. Oraya her şeyi yapacağız; üniversiteyi orada kuracağız. Benim kararım budur. Şimdi birer birer bakanların muvaffakatlarını alıyorum. Cumhurbaşkanı’na da ikna ederiz, dedikten sonra bu sözlerin kararın ilan edileceği güne kadar gizli tutulmasını konuklarından istedi⁶²².

Hükümet sözünde durdu ve üniversitenin kurulacağı yer hakkındaki kararını Erzurum’un Rus işgalinden kurtuluşunun otuzyedinci yıldönümüne rastlayan 12 Mart 1955 Cumartesi günü ilan etti. Erzurum’da iki bayramı bir arada yaptı⁶²³.

Türk-Amerikan Karma Komitesi, 1955-1957 yılları arasında üç yıl müddetle çalışarak, Üniversite Kanun Tasarısı’nı hazırlayabildi. Bu tasarı, 31.5.1957 tarihinde 6990 sayı ile TBMM’de kanunlaştı ve Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girdi⁶²⁴.

6-Atatürk Üniversitesi Kampüsü’nün Temeli Atma Töreni (23 Temmuz 1957) Planlaması ve Ayrılan Ödenek

Kuruluş kanununun yayınlanmasından sonra, Atatürk Üniversitesi’nin temeli Erzurum Kongresi’nin açılış gününün yıldönümü olan 23 Temmuz 1957’de Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes’in de katıldığı bir törenle atıldı⁶²⁵. Tören saat 16.30’da üniversite sahasında yapıldı. Törene katılan cumhurbaşkanı ve başbakan askeri merasimle karşılanmış, yirmibir pare top atışı yapılmıştı. Cumhurbaşkanının törende yerini almasıyla birlikte İstiklal Marşı ve bayrağın sancak direğine çekilmesini müteakip tören başladı. Daha sonra sırasıyla; Erzurum şehri adına Belediye Başkanı Edip Somunoğlu, 1957 Erzurum Lisesi mezun öğrencilerinden bir kız ve bir erkek öğrenci, Erzurum milletvekilleri ve Milli Eğitim

⁶²² R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.154,155.

⁶²³ R.S.Burçak, On Yılın Anıları, s.156.

⁶²⁴ T.B.M.M.Z.C., X. Dönem, XIX, 1956, s.63.

⁶²⁵ BCA, 030.01.2.16.3.

Bakanı birer konuşma yaptılar. Cumhurbaşkanı ve başbakanın temele ilk harcı koymalarıyla, tören sona erdi⁶²⁶.

Törenin yapıldığı gün bütün şehirde ev, mağaza, dükkan, sokak, çarşı ve meydanlar; tak, bayrak, günün manasını ifade eden afişlerle süslendi. Temel atma töreninin organizasyonunda belediye başkanı, ordu temsilcisi, emniyet müdürlüğü ve maarif müdürlüğü yer aldı. Aynı akşam saat 20.00'de Cumhurbaşkanı şerefine bir akşam yemeği verildi⁶²⁷.

Üniversitenin yayılacağı alanda 42.188 dönümlük bir araziye kapsayacaktı. Arazinin istimlakında herhangi bir zorlukla karşılaşılmamış, arazi sahiplerine çok cüzi bir miktar (546.075 lira) ödenerek istimlaklar gerçekleştirilmişti. Atatürk Üniversitesi Kampusu'nun planı, uluslar arası bir yarışma düzenlenerek yapıldı. Bu projeye göre sadece inşaat kısmının genel keşif tutarı seksen milyon liraydı. Bu projedeki inşaat bir programa bağlandı. Bu programa göre sırası gelen binalar grubunun projeleri yapılarak ihaleye çıkarılacaktı. Birinci grup yukarıda anlatılan temel atma törenine Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın da katıldığı Sosyal Bilimler ve Kimya Enstitüsü binalarıydı. Bu binaların ihale tutarı ise 8.555.876 liraydı.

İkinci grup binalar ise yurt ve lojmanlardır. Bu projenin keşif bedeli ise 11.738.465 lira olup ihalesi 6 Kasım 1957'de yapılmıştı. Diğer gruplarda sırası geldikçe ihaleye çıkarılacaktı⁶²⁸.

Atatürk Üniversitesi'nin eğitim kadrosunu oluşturacak asistan, doçent ve profesörler benzer üniversitelerde ders ve staj için Amerika'ya gönderilmişlerdi. Üniversitenin ilk zamanlarında bir kısım Amerikalı profesörler ders verecekti. Atatürk Üniversitesi'nin ders ve laboratuvar araçları, personel yetiştirme ve teknik hususlar

⁶²⁶ BCA, 030.01.2.16.3.

⁶²⁷ BCA, 030.01.2.16.3.

⁶²⁸ Şevki Erker, "Erzurum'da Üçbuçuk Senenin Muhtasar Bir Hesabı", Demokrat Erzurum, 18 Ekim 1957.

Amerikan yardımından temin edilecekti ki bu yardımların tutarı aşağı-yukarı yerli masrafların toplamına eşdeğer olacaktı⁶²⁹.

Atatürk Üniversitesi, İstanbul ve Ankara'da görülen bir veya birkaç büyük binadan ibaret değildi. Öğretim görevlisi ve memur lojmanları, öğrenci yurtları, kütüphaneler, spor salonları, çarşı, ilkokul parkı, sinema, işletme grup binaları, çiftlikleri, sanat atölyeleri gibi birimleri, modern bir şehir havası veren bir site şeklinde inşa edilecekti. Atatürk Üniversitesi'nin ilk plandaki fakülte ve bölümleri şöyle tespit edilmişti:

- 1- Ziraat ve Ev İdaresi Fakültesi: Bitki Bilimi, Hayvan Bilimi, Ziraat Gıda Maddeleri, Ziraat Mühendisliği, Ev İdaresi bölümlerinden oluşacaktı.
- 2- Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi: Mimari ve İnşaat Mühendisliği, Makine Mühendisliği, tabii maddeleri işletme bölümlerinden oluşacaktı.
- 3- Edebiyat Fakültesi: Sosyal İlimler ve Beşeri Münasebetler bölümlerini içerecekti.
- 4- Fen Fakültesi; Kimya, Fizik ve Biyoloji bölümlerinden ibaret olacaktı⁶³⁰.

7-Atatürk Üniversitesi'nin Eğitim ve Öğretime Başlaması (17 Kasım 1958)

Atatürk Üniversitesi 17 Kasım 1958'de bir orta okul binasında (Şair Nef'i) Ziraat ve Fen-Edebiyat Fakülteleri ile öğretime başladı. İki fakültede yüzotuzbeş öğrenci ile öğretime başlayan Atatürk üniversitesi'nde o tarihte üçü misafir olmak üzere dört öğretim üyesi ve yirmiyüç asistan görev yapacaktı⁶³¹. Atatürk üniversitesi'nin açılış töreni de oldukça coşkulu bir şekilde geçti. Tören için 16 Kasım 1958'de Erzurum'a uçakla 18 kişilik bir heyetle, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes de geldi. Ayrıca törene katılmak üzere Milli Eğitim Bakanı'nın davetlisi olarak; "Temyiz Başsavcısı, Divanı Muhasebat Reisi, Devlet Şurası Reisi, Milli Eğitim Encümeni Reisi, Bütçe Encümeni Reisi, Milli Müdafaa Müsteşarı, Dahiliye Vekaleti

⁶²⁹ Doğu Ekspres, 6 Mart 1963.

⁶³⁰ Ş.Erker, "Erzurum'da Üçbuçuk Senenin Muhtasar Bir Hesabı", 18 Ekim 1957.

⁶³¹ Ş.Erker, "Erzurum'da Üçbuçuk Senenin Muhtasar Bir Hesabı", 18 Ekim 1957.

Müsteşarı, Ankara, Ege, İstanbul, Teknik Üniversite rektörleri, üniversite dekanları, Basın Yayın Genel Müdürü, Anadolu Ajansı Müdürü, Amerikan, İran, Yunan ve Fransız kültür ataşeleri, Adalet Encümen Reisi Halil Öztürk", Amerikan Grubu Nebraska Üniversitesi temsilcileri başta olmak üzere kalabalık bir davetli grubu, aynı gün saat 8'de trenle Erzurum'a geldi⁶³².

Cumhurbaşkanı ve beraberindekiler; onurlarına Et Balık Kurumu'nda verilen yemeğe katıldılar. Daha sonra başbakan, komşu il ve kazalardan gelen heyetlerle, Erzurum D.P heyetini kabul ederek bir süre sohbet etmişlerdi. Daha sonra Ordu Kumandanlığı ziyaret edilmişti. Misafirler akşam da vilayet tarafından onurlarına verilen yemeğe katılmışlardı⁶³³.

17 Kasım'da Erzurum tarihi günlerinden birini yaşıyordu. Halk erken saatlerden itibaren üniversite binasının önüne akın etmeye başlamıştı. Sadece üniversite binasının önü değil, üniversiteye giden bütün yollar ve Erzurum'un bütün cadde ve sokakları erken saatlerden itibaren insanlarla dolup taşmıştı. Bütün binalar bayraklarla süslenmişti ve adım başı davul-zurna sesi duyulmaktaydı. Saat 10.50'de Celal Bayar, Adnan Menderes, Erzurum Valisi, Ordu Komutan Vekili ve diğer davetliler, üniversitenin önüne geldiler. Burada Rektör Vekili ve diğer Üniversite mensupları tarafından karşılandılar. İstiklal Marşı'nın okunmasından sonra Celal Bayar, Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmenin heyecanı içinde "hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir" vecizesinin yazılı olduğu camekanlı kapıdan geçerek, törenin yapılacağı konferans salonuna geçti. Bu sırada saat 11.20'yi göstermekteydi⁶³⁴.

Atatürk Üniversitesi Rektörü toplantıyı açtıktan sonra sözü Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'ya bıraktı. Daha sonra Celal Bayar açış konuşmasını yaptı. Hemen her cümlesi alkışlarla kesilen Celal Bayar'ın konuşmasından sonra Atatürk üniversitesi faaliyete geçti. Törenden sonra Vali Konağı'nda bir müddet dinlenen misafirler, saat 13.00'de onbeş doğu vilayetinden gelen misafirlerle birlikte valinin onurlarına verdiği

⁶³² Şark Postası, 17 Kasım 1958.

⁶³³ Hakimiyet, 17 Kasım 1958.

⁶³⁴ Hakimiyet, 18 Kasım 1958; Demokrat İlha, 18 Kasım 1958.

öğle yemeğine katılmışlardı. Yemekten sonra tören için Erzurum'a gelmiş olan misafirler havayolu ile şehirden ayrılmışlardı⁶³⁵.

Atatürk Üniversitesi Erzurumluların asil heyecanlarının bir abidesi olarak kuruluyordu. Atatürk Üniversitesi, Erzurum'un şanlı tarihi içerisinde yeni baştan ve daha parlak bir şekilde Erzurum'un istikbali oluyordu. Atatürk Üniversitesi karanlık bir çağı kapatıp ışıklı bir çağ açacaktı. Türkiye'nin, her sahada geri kalmış doğu bölgesinin çehresi ve ruhunu bu üniversite değiştirecekti. Mahrumiyet bölgesi, sürgün yeri, iyi memurların rağbet göstermediği, hali vakti yerinde olanların başka yerlere göç ettikleri bu doğu şehri, Atatürk Üniversitesi'yle makus kaderinden kurtulacaktı. Çünkü bu üniversite sadece ilim irfan yuvası değildi. Klasik üniversitelerin bütün hizmetlerini onların seviyesinde yapmakla kalmayacak, aynı zamanda bölgenin sosyal, zirai ve sanayi alanlarında bütün meselelerini ele alacak, kontrol altında tutacak, müdahale edecek ve yükseltecekti.

Atatürk Üniversitesi bölgenin her türlü imkanlarını en iyiye, en doğruya ve en güzele yöneltecekti. Atatürk Üniversitesi Amerika'da kurulmuş bu tip üniversitelerin Türkiye'deki ilk örneği ve öncüsü olacaktı. Nebraska Üniversitesi kendi benzerinin Erzurum'da kurulmasında görev almıştı.

Atatürk Üniversitesi'nin kurulmasıyla Atatürk'ün de vasiyeti gerçekleşmiş oluyordu. Atatürk, doğu vilayetlerinin talihsiz kaderinin ıstırabını yaşamış, vatanın medeni bütünlüğünü bozan bu hale, üniversitenin kuruluşundan 20 yıl önce işaret etmişti. Atatürk'ün idealleri arasında yer alan önce doğuda bir üniversitenin kurulması ve bütün yurt çapına yayılması fikri, Erzurum'da kurulan doğu üniversitesiyle gerçekleşince, üniversiteye onun adı verilmişti. Atatürk Üniversitesinin ideali kendi adında saklıdır.

⁶³⁵ Demokrat İlha, 18 Kasım 1958; Hakimiyet, 18 Kasım 1958.

8-Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinin Üniversite Yönetmeliğine İtirazları ve Boykot Kararı

Atatürk Üniversitesi faaliyete geçtikten kısa bir süre sonra 15 Ocak 1959'da öğrenciler tarafından gerçekleştirilen bir boykota sahne oldu. Boykotun gerekçesi üniversite yönetmeliğinin öğrencilerin beklentilerini karşılamamasıydı. Yönetmelik oldukça ağır esaslar içermekteydi. Öğrencilere göre mevcut yönetmelik, hiçbir gerçekçi temele dayanmıyordu. Amerikan Nebraska Üniversitesi öğrenci yönetmeliğinden tercüme edilen yönetmelik, öğrenciler için sürprizlerle dolu idi. Bir sömestre de bir derse üç saatten fazla devamsızlığı görülen öğrenci, sınav hakkını kaybediyordu. Aldığı notların ortalaması yediyi geçmediği takdirde, öğrenciler başarılı olmuş sayılmıyor ve iki dönem bu başarısızlığa uğrayan öğrenciler burs haklarını kaybediyorlardı⁶³⁶.

Öğrenciler yönetmeliğin değiştirilmesi yönünde isteklerini ifade ettikten sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na dört maddeden oluşan bir talepten bahsetmişlerdi. İsteklerinin kabul edileceği zamana kadar da derslere girilmeyeceği beyan edilmişti. Öğrencilerle üniversite yönetimi arasında yapılan görüşmeler esnasında gösterilen bütün ikna çabalarına rağmen, öğrenciler derslere girmeme konusunda ısrarcıydı. Öğrenciler Türkiye'deki diğer üniversitelerin yönetmeliklerine bakarak kaydolduklarını, kendilerine dayatılan şartları kabul etmeyeceklerini belirtmekteydiler.⁶³⁷

Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'nın emri ile Erzurum Valisi, boykot yapan öğrencileri ikna etmeye çalıştı. Fakat başarılı olamadı. Rektör Vekili Prof.Dr.Mehmet Kaplan, bu şartlar karşısında nasıl hareket edeceğini bilmiyordu. Milli Eğitim Bakanlığı Ankara'dan yayınladığı sert demeçlerin etkilerini bekliyordu. Derken Erzurum'da "Derslere girmeyen öğrenciler derhal askerlik şubelerine celp edilecektir" söylentisi dolaşmaya başladı. Bu söylenti hemen etkisini gösterdi ve öğrencilerin bir kısmı derslere girmeye başladı⁶³⁸.

⁶³⁶ Kim, S.35, (23 Ocak 1959), Yıl.1, s.5.

⁶³⁷ Kim, S.35, (23 Ocak 1959), Yıl.1, s.5,6.

⁶³⁸ Kim, S.35, (23 Ocak 1959), Yıl:1, s.5,6.

Bir türlü kadroları tamamlanamayan, Erzurum Milli Eğitim Müdürü'nün bile Fransız Filolojisi Kürsüsü'nde ders vermek mecburiyetinde kaldığı, Atatürk üniversitesi'nde açılışından bir ay sonra, ilk olay böylece meydana gelmişti⁶³⁹. Anlaşılacağı üzere henüz Atatürk Üniversitesi yapılanmasını tamamlayamamıştı. Yönetmelik yüzünden yaşanan sıkıntılar kısa bir süre sonra çözüme kavuşturulacak ve Atatürk Üniversitesi öğrencileri 1960'lı yıllardan 1970'lere kadar Türkiye'deki diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında daha huzurlu bir ortamda öğrencilik yapacaklardı.

G-ERZURUM'DA DERNEKLERE VERİLEN SİYASİ DESTEK ve KADASTRO SORUNUNU ÇÖZÜLMESİ İÇİN BAŞBAKAN ADNAN MENDERES'İN GİRİŞİMLERİ

Osmanlı'dan günümüze kadar sosyal hayatımızda önemli bir yere sahip olan Kızılay, sürekli olarak doğal afetlerle yüz yüze kalan Erzurum'daki faaliyetlerine bu dönemde hız verdi. Yapılan planlamaya göre sadece Erzurum için değil civar bölgeler için de hizmet verecek bir deponun yapılması düşünülmüş ve ihaleye çıkılmıştı. Bu doğrultuda; Kızılay Derneği'nin Erzurum'da inşa ettirmeye başladığı transit deposu ve Kızılay çarşı inşaatı, Müteahhit Bayram Morkoç'a 24.10.1958 tarihinde yer teslimi yapılarak inşaatı başlanmıştı⁶⁴⁰. Erzurum'da Kızılay'a gelir sağlamak için bir çarşının yapılması düşünülmüştü.

Doğu Anadolu'nun madencilik açısından zengin olduğu ve bu sektörün güçlendirilerek, bölgenin kalkınmasına katkıda bulunması dönemin D.P. iktidarı tarafından sık sık gündeme getirilmekteydi. Bu bağlamda 1959 yılında Erzurum ve Havalisi Madenciler Derneği Erzurum'da faaliyete geçti. Başkanlığını Memduh Davutoğlu yapmaktaydı. Dernek, Mumcu Caddesi, Kardeşler Apartmanı'nı kendisine merkez olarak seçmişti. Başkan Memduh Davutoğlu derneğin kuruluşu ile ilgili olarak,

⁶³⁹ Kim, S.35, (23 Ocak 1959), Yıl:1, s.6.

⁶⁴⁰ BCA, 030.01.118.746.1.

Başbakan Adnan Menderes'i bilgilendirmişti. Başbakan da bir tebrik telgrafı göndererek, kendilerini kutlamış ve çalışmalarında başarılar dilemişti⁶⁴¹.

Başbakan Adnan Menderes Erzurum'un tapu ve kadastro işlerine de yakın ilgi gösterdi. Erzurum milletvekillerinin yaptıkları bilgilendirmeler ışığında; sorunun çözülmesi için devletin ilgili kurumunu harekete geçirdi. Erzurum ilinin ihtiyaçları doğrultusunda, şehirde faaliyet gösteren kadastro ekibinin beşe çıkarılması konusunda başbakan emir verdi. Bu doğrultuda Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü'ne bilgilendirmede bulunuldu. Ancak mevsimin kış olması dolayısıyla arazi faaliyetleri durmuş ve ekipler sahadan çekilmişlerdi. Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, başbakana cevap yazısında takip eden yaz mevsiminde kadronun takviye edileceğini bildirmişti⁶⁴².

1958 yılında Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası'nın yeni binası hizmete girecekti. Mumcu Caddesi üzerinde, üç katlı bir binada faaliyetlerini sürdürecekti⁶⁴³.

Başbakan Adnan Menderes'in Erzurum'a on yıllık iktidarı boyunca desteği hiç kesintiye uğramadı. Genel seçimlerin tamamında D.P., milletvekilliklerinin tamamını kazanmıştı. Erzurum halkının da Adnan Menderes'e karşı büyük bir sevgisi vardı. D.P'nin Erzurum ve çevresinde büyük bir etkisi vardı. Bunun en büyük yansımalarından birisi de basındaki D.P. rüzgarıydı. Gazetelerin isimleri bile "Demokrat Erzurum", "Demokrat Ilıca", "Demokrat Hasankale" idi. Erzurum adeta D.P'nin oy deposuydu. Sadece Atatürk Üniversitesi'nin kurulması konusunda değil, Yörenin ihtiyaçlarına yönelik kamu hizmetlerinde de bizzat Başbakan Adnan Menderes özel bir çaba ve ilgi göstermişti.

⁶⁴¹ BCA, 030.01.124.793.8.

⁶⁴² BCA, 030.01.118.746.1.

⁶⁴³ Hürsöz, 13 Ocak 1958.

H-ERZURUM MİLLETVEKİLİ FETHULLAH TAŞKESENLIOĞLU'NUN İSMİNİN DE KARIŞTIĞI SİYASET-CEMAAT İLİŞKİSİ: D.P. ve NUR CEMAATİ

D.P. iktidarının son yılında gerçekleşen bir görüşme, dönemin muhalif basın organları üzerinde deprem etkisi yarattı. Olay; Erzurum Milletvekillerinden Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Muş Milletvekili Gıyasettin Emre ile birlikte, 1959 yılının son günlerinde, o tarihler itibariyle altıyüzbin müridi olduğu iddia edilen Said-i Nursi ile yaptıkları görüşmeydi⁶⁴⁴. Bu görüşmenin 1960 ilkbaharında, D.P'nin seçimlere gideceği söylentisinin gündemde olduğu günlerde gerçekleşmesi de gösterilen tepkilerin şiddetli olmasına yol açacaktı⁶⁴⁵.

D.P'nin iktidar olduğu dönemde cemaati ile birlikte güncel politikada ağırlığını hissettiren kişilerden birisi olan Said-i Nursi, köken olarak Kürt'tü. Özellikle bir kırılma noktası oluşturan Şeyh Said İsyanına da (13 Şubat 1925) destek vermemişti. O, Ümmetçiliği ve İslam birliğini savunmaktaydı. Sosyolojik açıdan çağdaş millet kavramını reddediyordu. Ona göre insanlar mensup oldukları dinin milletindendi⁶⁴⁶.

Şeyh Said isyanı'ndan sonra ortaya çıkan Kürtçü akımlar dinsel hassasiyetlerden uzak bir çizgi takip ederken, inançlı müslümanlar olarak aktif bir rol üstlenen diğer Kürtler, kendi Kürt kimliklerini önemsizleştirmiş ve özellikle 1950'den itibaren Marksizm'den yoğun bir şekilde etkilenmiş olan Kürtlerle çatışma içine girmişlerdi. Bir başka deyişle dindar Kürtler üzerinde Şeyh Said'in Türk karşıtı radikal çizgisi değil, Said-i Nursi'nin dile getirdiği Türkiye yanlısı ılımlı çizgi daha belirleyici oldu⁶⁴⁷.

Said-i Nursi, Nur Cemaatinin kurucusu olarak, yeni bir İslami ekolün temsilcisi konumundaydı. 1950'den sonra radikal laiklik süreci tersine çevrilerek, İslam karşısında daha ılımlı bir politikanın devlet nezdinde izlenmesi, ana politik malzemelerden birisi haline gelecekti. D.P. geleneği, o güne kadar rejim muhalifi olan bir kısım İslamcı

⁶⁴⁴ Mim, S.4, (13 Ocak 1960), Yıl.1,s.12.

⁶⁴⁵ Mim, S.4, (13 Ocak 1960), Yıl.1,s.12.

⁶⁴⁶ Malmisanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, İstanbul, 1991.s.43,44.

⁶⁴⁷ Mustafa Akyol, Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek, İstanbul, 2006, s.224.

grupların sisteme eklenmesinin ve müslümanların güncel politikaya katılma geleneğinin başlatıcısı olmuştu⁶⁴⁸.

Artık siyasi iktidarla dini cemaatler arasında tinsel bir bağ oluşacaktı. Dini oluşumlar varlıklarını muhafaza ederken, siyasi partilerde onları “oy deposu” olarak kullanacaktı.

Said-i Nursi’nin bu bağlamda D.P.’ye bakışı da konumuz açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Ona göre D.P. “ehven-i şer”di. “Halk Partisi kol keserken, Demokratlar parmak kesiyordu”. Bu durumda C.H.P.’ye karşı D.P.’yi desteklemenin gereği üzerinde duruyordu⁶⁴⁹. Her ne kadar kendisi siyaseti terk ettiğini söylüyorsa da cemaatine yakın insanların da D.P. içerisinde var olduğu bir vaka idi.

Anlaşılabileceği üzere Said-i Nursi D.P’nin bütün politikalarını tamamen tasvip etmemekteydi. D.P’nin parmak kestiği iddiası bunun en güzel deliliydi. Ancak bu partiyi kötünün iyisi olarak adlandırıyor ve günlük siyaset içerisinde desteğini esirgemiyordu.

İşte Erzurum Milletvekili Fethullah Taşkesenlioğlu ile Muş Milletvekili Gıyasettin Emre’nin Said-i Nursi’yi ziyareti de bu çerçevede değerlendirilmeliydi. Başbakan Adnan Menderes, bu iki milletvekilini Said-i Nursi’ye göndererek, şu talepte bulunmuştu: “Benim selam ve hürmetlerimi Bediüzzaman’a bildiriniz. Şu anda ortam biraz gergin... Anadolu’ya gitmekte ısrar ederse kendisini rahatsız edebilirler. C.H.P.’de kargaşa çıkarmak peşinde. Şu an gitmekten vazgeçsin. Ortalık müsait olduğu zaman ben, kendisine haber verir ve Anadolu’da gitmek istediği yerlere salimane gitmesi için yardımcı olurum”⁶⁵⁰. Adnan Menderes’in ifadelerindeki samimiyet göz önünde bulundurulduğunda, D.P’nin bu cemaatle yakın ilişkileri daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktaydı.

⁶⁴⁸ Faik Bulut, İslamcı Örgütler, II, Ankara 1997, s.361.

⁶⁴⁹ Necmeddin Şahiner, Hatıralarda Bediüzzaman, İstanbul, 1997, s.111.

⁶⁵⁰ Fethullah Taşkesenlioğlu Ailesi Özel Kütüphanesi Arşivi, (İbrahim Taşkesenligil’in Özel mektubu), (Ek:7)

Said-i Nursi, Adnan Menderes'in bu talebine; "ordularını önüne dikselerdi, beni bu kararımdan vazgeçiremezlerdi. C.H.P. beni anlamıyor. Ben Allahın emrinden başka bir şey peşinde değilim. Adnan Bey'e söyleyin; onun hatırı için İstanbul'a döneceğim. Çünkü Adnan Bey'in dine büyük hizmeti oldu"⁶⁵¹ cevabını verdi. Said-i Nursi'nin ifadelerindeki sertliğe rağmen, Adnan Menderes'in şahsına duyduğu saygı, iki tarafın birbirleriyle olan ilişkilerindeki yakınlığın bir başka ispatı olmaktaydı.

1959 yılında Said-i Nursi'nin "dini hisleri şahsi menfaatlere alet eder mahiyette" görülen "Siklet-i Tasdik-i Kaydi" adlı kitabının toplatılması ve kitabın sorumluları hakkında soruşturmaya gidilmesi de yine devletin adli kurumlarının, siyaset-cemaat ilişkisine karşı yasal mekanizmaları harekete geçirmesi olarak kabul edilebilir. Çünkü Said-i Nursi adı geçen kitapta yazdıklarıyla D.P'ye desteğini açıkca gözler önüne sermekteydi⁶⁵².

D.P. muhalifi basının konunun üzerine gitmesiyle; Said-i Nursi dönemin milletvekillerine bir mektup yazdı. Mektupta: "Otuz, kırk yıldır siyaseti terk ettiğim halde Adnan Bey'in ve Namık Gedik'in ve Tefvik İleri'nin hatırları için bu hakikati yazdım" demesi D.P'yi iyice sıkıntıya soktu. Basın, Başbakan Adnan Menderes'i Said-i Nursi'ye telkinde bulunmakla suçluyordu. Erzurum ve Muş milletvekilleri olan Fethullah Taşkesenlioğlu ile Gıyasettin Emre'nin Said-i Nursi'yi ziyaretlerinin altında da Adnan Menderes'in olduğu iddia ediliyordu⁶⁵³. Yukarıda verilen bilgiler dahilinde D.P. karşıtı basının iddiaları hiçte yabana atılır cinsten değildi.

Said-i Nursi bütün bu iddialar karşısında İsmet İnönü ve Konya Valisi Cemil Keleşoğlu'na dava açtı. Basının 31 Mart Vakası⁶⁵⁴na karışan ve "Volkancı" diye

⁶⁵¹ Fethullah Taşkesenlioğlu Ailesi Özel Kütüphanesi Arşivi, (İbrahim Taşkesenligil'in Özel mektubu).

⁶⁵² Mim, S.4, (13 Ocak 1960), Yıl.1, s.12.

⁶⁵³ Mim, S.4, (13 Ocak 1960), Yıl.1, s.13.

⁶⁵⁴ İrtica teriminin, bazı düşünce ve toplumsal-siyasal olayları tanımlayan ve tasnif eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanması Meşrutiyet Dönemine rastlar. İlk tescilli irtica hareketi 31 Mart Olayı'dır (13 Nisan 1909). Bu olaydan sonra irtica terimi, Türkiye'nin siyasal hayatında yerini almış ve sık sık gündeme gelmiştir. Demokrat Parti dönemi ve hemen sonrasında da irtica konusu önemli bir tartışma eksenini olacaktı. (Nuray Mert, "Gericilik", Doğu Batı, S.3, (Mayıs-Haziran-Temmuz 1998), s.9,10.)

nitelendirdiği Said-i Nursi hakkında açılan soruşturmalarda savcılar, Said-i Nursi ve müridlerinin yurt için son derece tehlikeli olduğunu ileri süren belgeler ortaya koymaktalardı. Eski Isparta D.P Milletvekili Tahsin Tola, Said Özdemir ve Mustafa Sungur Ankara Ağır Ceza Mahkemesi'nde Savcı Kemalettin Ersu'nun "siyasi menfaat sağlamak ve Said-i Nursi'yi halka büyük bir din mücahidi olarak tanıtmak istedikleri" iddianamesiyle yargılanmışlardı⁶⁵⁵.

D.P'nin iktidarda olduğu dönemde muhalif basın sık sık gündeme irtica tehlikesini getirecek ve D.P'nin de bu kesimlerle olan ilişkisini ispatlamaya çalışacaktı. Erzurum'da muhafazakar yapısı itibarıyla, siyaset-cemaat ilişkisi üzerinden yapılan tartışmaların gündemine oturacaktı.

I-İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİLERİNİN SERTLEŞMESİ ve ERZURUM MİLLETVEKİLİ MEHMET EYÜBOĞLU'NUN C.H.P'YE ELEŞTİRİLERİ

1957 Genel Seçimlerinde C.H.P. diğer seçimlere nazaren başarılı çıkmıştı. 1958'den itibaren parlamento hergün ağız kavgalarının ardından kavgaların çıktığı bir savaş alanı haline dönüşmüştü. Anlaşmazlıklar meclis içinde kalmayıp, sokaklara da yansımıştı. Bu dönem D.P. tarafından "ilkbahar saldırıları" olarak adlandırıldı. Yapılan suçlamalarda; C.H.P'ne destek veren çevrelerinde girişimi ile geniş halk kitleleri, iktidara karşı harekete geçirilmeye çalışıldığı⁶⁵⁶ iddia ediliyordu.

C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü, beraberindeki kırk milletvekili ile birlikte Ege Bölgesine bir gezi yapmıştı. İsmet İnönü, iktidarı sert söylemlerle eleştirmektedir. D.P'ye göre; bu geziler esnasında toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununun birbirinden farklı uygulamaları, muhalefet partisi liderinin gezilerine engel olunduğu havasını uyandırıyor, bir takım üzücü olayların çıkmasına ve iktidarla muhalefeti ilişkilerini gerginleşmesine yol açıyordu. Uşak olayları siyaset üzerinde yıkıcı bir etki yaratmıştı.

⁶⁵⁵ Mim, S.4, (13 Ocak 1960), Yıl.1, s.13.

⁶⁵⁶ Ali Fuad Başgil, 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri, (Çev:Cemal Aydın), İstanbul, 2006, s.110.

Partiler arası ilişkiler artık düzelemeyecek kadar gerilmişti. Bu gerginlik hergün biraz daha artacaktı⁶⁵⁷.

Ancak muhalefetin özellikle de C.H.P'nin olaylara bakışı hiçte öyle değildi. Zonguldak'ta halka konuşma yapan C.H.P. Genel Sekreteri Kasım Gülek, bir polis şefi tarafından tutuklanarak, İstanbul'a yol boyunca "yemek yemesine ve su içmesine izin verilmeden" yollanması; İsmet İnönü'nün Uşak'ta taşlanması, tartaklanması; yine Kayseri'ye gidilirken yoluna çıkarılan engeller, C.H.P. tarafından çok partili rejimin kuralları ve demokratik parti mücadelesiyle bağdaştırılamıyordu⁶⁵⁸.

İşte bu ortamda Erzurum Milletvekili Mehmet Eyüboğlu, D.P. Erzurum İl Teşkilatına bağlı olan D.P. Teprizkapı Ocağı Kongresinde yaptığı konuşma ile siyasi durumu değerlendirdi. Mehmet Eyüboğlu konuşmasında; "geçmiş ve uzun bir devrede bu milletin mukadderatına kayıtsız ve şartsız hakim olmuş bir partinin muhalefete düştükten sonra, ona normal muhalefet vazifesini yaptırmak takdir buyurursunuz ki, çok müşkül bir iştir. İşte D.P'nin şansız tarafı buradadır. Hem bomboş ve tamamıyla ihmal edilmiş bir vatan teslim almış, hem bunu yapmak ve imar etmek mecburiyetinde, hem de C.H.P'ye muhalefeti öğretmek mecburiyetinde kalmıştır. D.P. birinciyi yani vatanın imar işini başarmakta, fakat ikincisinde Allah kendisine yardımcı olsun"⁶⁵⁹ demişti. Anlaşılan C.H.P'nin bugünlerdeki güncel siyasi olaylara yönelik propagandalarını, Mehmet Eyüboğlu siyasi etik açısından doğru bulmuyordu.

1959 yılında siyasi tansiyon gittikçe yükselmeye başlamıştı. Bu gerginlik doğal olarak basında da görülmekteydi. D.P'yi destekleyen basın organları gittikçe tesirini kaybetmekteydi. Zafer ve Havadis gibi gazetelerin tirajlarının toplamı yetmişbine düştüğü halde, iktidara karşı çıkan gazetelerin tirajlarının toplamı birbuçukmilyona ulaşmıştı⁶⁶⁰.

⁶⁵⁷ Rıfıkı Salim Burçak, Yassıada ve Öncesi, Ankara, 1976, s.27.

⁶⁵⁸ Şevket Süreyya Aydemir, Menderes'in Dramı, İstanbul, 1993, s.307,308.

⁶⁵⁹ Yeni Erzurum, 22 Ekim 1959.

⁶⁶⁰ Ş.S.Aydemir, Menderes'in Dramı, s.332.

Mehmet Eyüboğlu konuşmasında sözü basına da getirmişti: “C.H.P’nin bugün hiçbir ölçü ve nizam tanımadan, şahıslarımıza ve partimize iğrenç ifadelerle hücum etmekte oldukları malumunuzdur. Bilhassa son bir sene içerisinde ve tarafsız geçinen bazı gazetelerinde yardımına mazhar olduktan sonra, T.B.M.M. ve onun hükümetinin otoritesini sarsmak için mümkün görebildikleri her vasıtaya maalesef başvurmaktadırlar”⁶⁶¹.

D.P’nin iktidara geldiği günlerde basının bu partiye verdiği destek büyük olmuştu. Çünkü hürriyetler konusunda D.P. oldukça hassastı. Geçen on yıl içerisinde cereyan eden gelişmeler, bu desteği tersine çevirdiği gibi, yaklaşan daha büyük olaylarında habercisiydi.

Özellikle yurdun değişik bölgelerinde iktidar-muhalefet ilişkisinin sertleşmesiyle ilgili olarak Mehmet Eyüboğlu, şu değerlendirmede bulunmuştu: “Gaziantep, Zile ve Uşak hadiseleri, yukarıda zikrettiğim hususun canlı delilleridir. C.H.P’nin iktidarda olduğu dönemde dahi bu memlekette hükümet aleyhinde laflar edilmezken, bugün tamamen Türk milletinin irade ve arzusu ile işbaşına gelmiş iktidara karşı, en selahiyetli ağızlar tarafından bu nevi laflar günün mevzuları halindedir”⁶⁶².

Mehmet Eyüboğlu 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesinden sonra yargılandığı Yassıada duruşmalarında da aynı konuya değinmiş ve “Uşak’ta başlayıp Topkapı’da biten hadiselerin, anayasayı fiili olarak ihlal ettiği iddia edilmektedir. Bu hadiseler mahalli parti teşkilatlarının aşırı partililik gayretlerinden ve mahalli idare amirlerinin tutumundan meydana gelen zabıta vakaları olduğuna kaniim. Bunlar mahkemelere intikal etmişti. En doğru kararı da mahkemelerin vereceğinden asla şüphem yoktur”⁶⁶³ değerlendirmesinde bulunmuştu.

Bugünlerde gündemde olan bir diğer konu İsmet Paşa’ya suikast yapılacağı iddiaları kamuoyunu meşgul etmekteydi. Mehmet Eyüboğlu bu konuda; “muhalefetin antidemokratik hareket ve düşüncelerine misal mi istiyorsunuz? İşte size bir tanesi: Of

⁶⁶¹ Yeni Erzurum, 22 Ekim 1959.

⁶⁶² Yeni Erzurum, 22 Ekim 1959.

⁶⁶³ Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi, (Yassıada Duruşmalarında Okunan Savunma Metni), (Ek:8).

C.H.P. İlçe Kongresine bakınız. C.H.P. Grup Başkan Vekili Malatya Mebusu Nüvit Yetkin ne diyor: ‘Ulus Gazetesi 15.10.1959 tarih ve 13003 sayısında İnönü’nün hayatına suikast yapılan memlekette beynine kurşun sıkılmayacak adam kalmaz’ demekki Yetkin’e göre Türkiye’nin herhangi bir vilayetinde bir meczup veya kendisini bilmez birisi tarafından İsmet Paşa’ya yapılacak bir suikast, suçu o vilayet veya memleketin bütün halkına yani bir yaşındaki çocuğundan, doksan yaşındaki ihtiyarına kadar teşmil edilecek ve hepsinin beynine kurşun sıkılacak. Bu ne korkunç zihniyet, bu ne biçim demokrasi anlayışı, bu ne biçim hukuk devleti ve kanun anlayışı?’⁶⁶⁴ sözleri ile sert bir eleştiride bulunmuştu.

Bu ithamlarla ilgili olarak Yassıada duruşmalarında “muhalefet liderinin hayatına kast gibi bir düşüncenin mümkün olmadığına kaniyim. Çünkü gösteri yürüyüşleri kanunu çıktıktan sonra iki kere İsmet İnönü, müteaddid defalar, C.H.P. mebusları gruplar halinde seçim bölgem olan Erzurum’a geldikleri halde hiçbir hadise olmamıştır”⁶⁶⁵ diyerek, önceden bu konu ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmelerin doğruluğunu ortaya koymaya çalışmıştı.

D.P. ile C.H.P. arasındaki bu restleşmeler, 1959 yılında en üst seviyesine çıkmıştı. Her iki tarafta durumun gittikçe kötüleştiğinin farkındaydı. Ancak sular bir türlü durulmayacak ve 27 Mayıs Askeri Darbesi gerçekleşecekti.

İ-XI.DÖNEM ERZURUM MİLLETVEKİLLERİNİN T.B.M.M’DE BAZI FAALİYETLERİ

1-Erzurum Milletvekili Abdulkadir Eryurt’un Milletvekillerinin Görev ve Yetkileri ile İlgili Olarak Meclise Sunduğu Kanun Teklifi

Abdulkadir Eryurt’un 16 Şubat 1959 tarihinde T.B.M.M’ne milletvekilliği ile birleşmeyen işler hakkında bir kanun teklifi verdi⁶⁶⁶. T.B.M.M. 22 Mayıs 1959 tarihinde kanun teklifini görüştü⁶⁶⁷. Teklif şöyleydi:

⁶⁶⁴ Yeni Erzurum, 22 Ekim 1959.

⁶⁶⁵ Mehmet Eyüboğlu Özel Kütüphanesi Arşivi, (Yassıada Duruşmalarında Okunan Savunma Metni).

⁶⁶⁶ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, IX, 1959, s.228.

⁶⁶⁷ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, IX, 1959, s.228.

“MADDE 1.-Mebusluk; avukatlık, doktorluk, eczacılık, diş tabipliği, ticaret mühendislik, müteahhitlik, idare meclisi reisliği, azalığı ve murakıplığı ile her hangi bir teşekkülden tazminat, tahsisat, hakkı huzur veya mukavele ile ücret almak suretiyle ifa edilen ve gelir temin eden hiçbir işle birleşemez. İşbu hükümlere aykırı hareket edenler mebusluktan müstafi sayılır.

MADDE 2.-bu gibi işlerle uğraşanlar mebus seçildikleri tarihten altı ay içinde bu işlerini tasfiye etmek mecburiyetindedirler.

MUVAKKAT MADDE-Halen bu kabil bir işle iştigal etmekte bulunanlar altı ay zarfında bu işlerini tasfiye etmek mecburiyetindedirler.

MADDE 3.- Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

MADDE 4.- Bu kanunu Türkiye Büyük Millet Meclisi yürütür”⁶⁶⁸ şeklindeydi.

Mecliste yapılan görüşmelerde milletvekillerinden bazıları kanun teklifinin daha esaslı tetkik edilerek tekrar meclise gelmesi için mazbatanın encümene iade edilmesini istemişse de, yapılan oylamadan bu kabul görmemiş ve kanun teklifi kabul edilmişti⁶⁶⁹.

Abdulkadir Eryurt aslında sunduğu kanun teklifi ile ateşten bir gömlek giymiş, bazı çalışma arkadaşlarının hoş karşılamayacağını bile bile, yine de geri adım atmamıştı. T.B.M.M’de görev yapan vekillerin temsil ettikleri insanlara ve yüce meclisin ruhuna uygun işler yapmalarını ve asli vazifeleri olan yasama işleri ile ilgilenmelerinin gerekliliğini ısrarla ifade etmişti.

2-Doğal Afetlere Karşısında Alınacak Tedbirler ve Erzurum Milletvekili Şevki Erker’in Girişimleri

Doğal afetlere karşı alınacak önlemler ve yapılacak yardımlarla ilgili olarak, T.B.M.M’nin 27 Nisan 1959 tarihli oturumunda kanun teklifinin birinci maddesi görüşülürken, Erzurum Milletvekili Şevki Erker söz aldı. Kanunun teklifinin en önemli maddesi olan “yer sarsıntısı, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ ve benzeri afetlerde yapılar ve amme tesisleri, umumi hayata müessir olacak derecede zarar gören

⁶⁶⁸ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, IX, 1959, s.263.

⁶⁶⁹ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, IX, 1959, s.231.

veya zarar görmesi muhtemel olan yerlerde alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlar hakkında bu kanun hükümleri tatbik olunur” hükmü, mecliste yapılan görüşmelerin oldukça uzamasına sebep olmuştu. Şevki Erker yapılan tartışmalardan ötürü üzgün olduğunu ifade etti⁶⁷⁰. Kanunun sadece İmar ve İskan Bakanlığının görevlerine giren afetleri içine aldığını belirtti⁶⁷¹.

Şevki Erker konuşmasından ayrıca adana Milletvekili Kemal Sarıbrahimoğlu’nun “umumi hayata müessir olmamak” sözünün aydınlatılması yönündeki sorusuna da cevap verdi. Şevki Erker tabirin gayet açık olduğunu bir örnekle açıkladı. Şevki Erker verdiği örnekte; “bir köyde 3 ev yandığından umumi hayata müessir olacağını, ama bir büyük şehirde 50 evin yanmasının umumi hayata müessir olmayacağını, yani yaşamı etkilemeyeceğini belirtti. Bu nedenle böyle tabirler üzerinde durmanın hem hükümeti hem de kanunları işlemez hale getireceğini ifade etti”⁶⁷².

Şevki Erker bir taraftan yurt genelini temel hareket noktası olarak alırken, diğer taraftan doğal afetlerin sıkça yaşandığı bir bölge olan Erzurum’u bu kanunun kapsamı içerisinde değerlendiriyordu. Halkın yaşadığı sıkıntılara çözüm getirebilmek için devletin imkanlarından daha etkin bir biçimde yararlanabilmeyi amaçlamaktaydı.

⁶⁷⁰ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, VIII, 1959, s.406,407.

⁶⁷¹ T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, VIII, 1959, s.406,407.

⁶⁷² T.B.M.M.Z.C., XI.Dönem, VIII,1959, s.407.

SONUÇ

1946 yılı Türkiye’de demokratikleşme süreci açısından, önemli bir yıl olarak kabul edilir. Bu tarihten itibaren çok partili siyasi hayatla tanışılmıştır. Atatürk’ün de özlemine çektiği ve bu uğurda denemelerde bulunduğu çok partili siyasi hayat, onun vefatından sonra ancak gerçekleşebilmişti. Bunun sebebi Türkiye’nin geçirdiği siyasi tecrübelerle orantılıydı. Yapılan inkılapların kısa sürede hayata geçirilmesi, bir taraftan büyük bir başarı olarak kabul edilirken, diğer taraftan muhalif bir kesimin oluşmasına da sebebiyet vermişti. İşte inkılapların karşısındaki en büyük tehdit de; gerici düşüncelerden beslenen bu muhalefetti. Buna Türkiye’nin o dönemde yaşadığı güvenlik sorununu da eklersek, demokratik açılımların gerçekleştirilmesindeki zorluklar, daha da belirgin bir hale gelmekteydi.

Cumhuriyet’in temel unsurlarından birisi olan siyaset kavramının ifade ettiği anlamı çok iyi bilen Atatürk, bu doğrultuda 9 Eylül 1923’te Halk Fırkası’nı kurarak, Türk siyasi tarihinde yeni bir dönemi başlattı. Cumhuriyetin ilanından sonra bu parti, isminin başına cumhuriyeti ekledi. Türkiye’nin sosyal dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda; C.H.P’nin savunduğu ilkeleri yaşatma ve hayata geçirme görevi, bürokratik kademelere bırakılmıştı. Batıda ise bu görev orta sınıf olarak bilinen burjuvalardaydı. Yani Türkiye’de “orta tüccar” diye tanımlanan kesim, inkılapların hayata geçirilmesinde önemli bir rol oynamaktaydı. Türkiye’de böyle bir sınıf olmadığı için bu görev memurlara düşmüştü. Doğal olarak siyaseti de memur ve askerler yapacaktı. Toplumun geniş kesimleri ile bürokratik kadrolar arasındaki ilişki, siyasetin de niteliğini belirleyecekti.

C.H.P. bu noktadan itibaren gerici akımlara karşı rejimi koruma görevini daha ön plana çıkardığı için, demokratikleşme açılımlarını tam manasıyla hayata geçiremedi. Bu süreç; sonuçları itibarıyla üzerinde çok tartışılan, 1946 Genel Seçimlerine kadar uzandı. Ancak yaşanan gelişmeler diğer dünya devletleriyle kıyaslandığında; Türkiye’de çok daha kolay ve uyumlu bir değişim süreci yaşanmıştı.

Erzurum'da bu siyasi tartışmaların tam ortasında bulunmuş bir vilayetti. Erzurum'un geçirdiği süreç, gerek C.H.P. ve gerekse diğer partiler açısından, oldukça ilginç bulgularla doluydu. Zaten siyasi hayatın seçimden seçime canlandığı bu şehirde, demokrasinin nasıl algılandığı konusu da, dönemin siyasi söylemleri ile birlikte değerlendirilmeliydi.

Özellikle Erzurum D.P. İl Teşkilatı'nın kuruluş aşamasında C.H.P'den ayrılan kişiler ön planda yer almışlardı. 27 Haziran 1946'da resmen kurulan il örgütü, Hasan Kenan Babür tarafından kurulmuştu. 1946'da yapılan Belediye Seçimlerini de D.P. boykot etmiş, C.H.P. ve M.K.P'nin katıldığı seçimlerden C.H.P. başarılı çıkmıştı. 1946 Genel Seçimlerinde alınan sonuçlardan sonra D.P. sıkıntı yaşamış, hatta H.Kenan Babür görevinden istifa etmiş ve durumu da C.H.P. Genel Sekreterliği'ne bildirmişti. Aynı şekilde 1946 Genel Seçimlerinde C.H.P'den aday aday olup sonradan D.P'ye geçen ve bu partide milletvekilliği adaylığı ve il başkanlığı yapacak olan kişiler de bulunmaktaydı.

1946 Genel Seçimlerinin sonuçları deprem etkisi yaratmıştı. Seçim sonuçlarına göre 465 milletvekilliğinin 396'sını C.H.P., 62'sini D.P., 7'sini de bağımsız adaylar kazanmıştı. Erzurum'un on milletvekilliği de C.H.P'nin olmuştu. D.P. seçimlerde hile yapıldığını iddia etmekteydi. Seçim sonuçlarını protesto etmek için D.P. teşkilatı her fırsatta harekete geçmekteydi.

T.B.M.M'de 62 D.P. milletvekili olmasına rağmen, C.H.P. Erzurum'u ziyaret edecek olan D.P.milletvekillerinin faaliyetlerinin takibi için de C.H.P. Erzurum il örgütünü sürekli olarak uyarmaktaydı. Bütün bunlara rağmen, C.H.P.tarafından hazırlanan teftiş raporlarında örgütsel açıdan partinin Erzurum'da büyük sıkıntılar yaşadığından bahs edilmekteydi. Ayrıca Erzurum'da D.P'nin halkın dini duyguları üzerinden politikalar yaptığı da parti merkezine iletilen konular arasındaydı.

1947 yılında D.P. yeni il idare heyetini seçti. Erzurum'da D.P'nin önde gelen simalarından Mustafa Zeren, D.P. Erzurum İl Başkanı olmuştu. D.P. ile C.H.P. arasında seçim sonuçları ile başlayan gerginlik bu dönemde giderek artmaya başlamıştı. C.H.P., D.P. propagandası yaptıkları gerekçesiyle bir çok memura soruşturma açmıştı. 27

Haziran 1948’de Erzurum’da olaylı D.P. mitingi gerçekleştirildi. Mitingde yapılan konuşmalardan ötürü savcılık makamı harekete geçti ve tutuklamalarda bulunuldu.

1948’de C.H.P. Erzurum Vilayet Teşkilatı yenilendi. Mesut Çankaya İdare Heyeti Başkanı oldu. Bu yıl içerisinde ara seçimler yapıldı. D.P. bu seçimlere de katılmadı.

C.H.P. Müfettişi Esat Altan, seçim sürecinde yaşananların büyük sıkıntı yarattığını. İlgili kurumların Erzurum’da seçim işlerini aksattığını, komisyonlarda görev alan yetkililerin de ne yapacaklarını tam olarak bilmediklerinden bahsetmekteydi. 1948 yılına kadar, Erzurum Vilayeti’nde birçok seçim yapılmış olmasına rağmen, sergilenen “lakaytlık” bundan önceki seçimlerin hangi şartlarda yapıldığı hususunda bizlere önemli ipuçları vermektedir.

20 Haziran 1949 tarihinde D.P’nin II.Büyük Kongresi toplandı. C.H.P. iktidarının son döneminde toplanan bu kongre, D.P’nin kurumsal yapılanması açısından oldukça önemliydi. C.H.P’de yaklaşan 1950 Genel seçimleri öncesi kendi parti teşkilatını hazırlamakta ve dini propagandaya karşı uyarılarda bulunmaktaydı. Bu arada yeni seçim kanunu için hazırlıklar yapılmakta ve yabancı ülkelerdeki seçim kanunları incelettirilmekteydi.

C.H.P iktidarının son döneminde Erzurum’un elektrik şebekesinin ıslahı ve geliştirilmesi için Belediye Başkanı Kazım Yurdalan girişimlerde bulunmaya başlamıştı. Hükümette kendisine gerekli desteği verecekti. Memur kadrosunda da yeni atamalar yapılmıştı. Amerikan Export Bankası’nın açtığı krediyle, Erzurum-Sarıkamış tren hattının Horasan’a kadar olan kısmın bitirilmesi için ihtiyaç duyulan bir milyon dolarlık masraf karşılanabildi. Şehirdeki tarihi eserlerinde onarımı için bütçeden pay ayrılmıştı. C.H.P’ye bağlı bir kurum olan Halkevi de 23 Şubat 1934’te Erzurum’da faaliyete geçmişti. 1940’lı yıllardan itibaren ilçe, nahiye ve köylere şube açma girişimleri, 1945 yılında zirve noktasına ulaşmıştı. Ancak 1946’dan sonra Erzurum’daki Halkevi şubelerinin bir kısmı, C.H.P. ile D.P’nin siyasi çekişmesine sahne olmuştu. 1950 Genel Seçimleri arifesinde de Erzurum’da çalışır vaziyette iki halkevi kalmıştı.

1950 seçimleri öncesi yeni seçim kanunu meclis'te görüşülmeye başlandı. Bu kanunun temel özelliği, gizli oy açık tasnif ilkesini benimsemiş olmasıydı. M.P. gerek genel, gerekse diğer seçimlerde suç işleyenlerin cezalandırılıp, iş başından uzaklaştırılmadığı müddetçe yapılacak kanunların samimiyetle tatbik edilemeyeceğini düşündüğünden oylamada red oyu verdi. C.H.P. ile D.P'nin oyları ile yeni seçim kanunu yasalaştı. Daha sonra da 14 Mayıs 1950'de Genel Seçimlerin yapılmasına karar verildi. Siyasi Partiler böylece seçim hazırlıklarına başlamışlardı.

Erzurum'dan 1950 Genel Seçimleri öncesi üçyüz adet aday aday başvurusu formu C.H.P. Genel Merkezi tarafından Erzurum'a gönderilmişti. C.H.P'nin bu seçimleri de kazanacağına yönelik yaygın bir inanış bulunmaktaydı. Ancak otuzaltı adet aday aday başvurusu yapılmıştı. Buna rağmen parti il örgütü yine de seçimleri kazanacağını düşünmekteydi. Müracaatta bulunanlar arasında Erzurumlu olmayan kişiler de vardı.

Milletvekili adaylarının belirlenmesi için önseçim yapıldı. Adayların %70'i bu suretle belirlenecekti. Geriye kalan kısmı genel merkez tespit edecekti. O dönemde Erzurum'dan on milletvekili seçilmekteydi.

D.P. ise milletvekili adaylarının belirlenmesi sürecini, ilk önce il örgütlerine bırakmış, bu doğrultuda D.P. Erzurum İl Örgütü gerekli gördüğü kişilere, milletvekilliği adaylığı teklifinde bulunmuştu. Ancak yine son sözü genel merkez söylemiş ve Erzurum D.P. İl Örgütünün bildirdiği isimlerden sadece dördü aday listesine alınmıştı.

Erzurum ilinde adayların belli olmasından sonra C.H.P. Erzurum Bölgesi Müfettişi Esat Altan, seçim sonuçlarına yönelik bir değerlendirme yazısını, C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderdi. Bu yazının ilginç taraflarından birisi, seçim sonuçlarının C.H.P. lehine olacağına dair kesin kanaatti. Diğer taraftan da gerek C.H.P. gerekse D.P'den aday olamayanların kendi aralarında bir liste oluşturarak seçime girme çabalarıydı.

C.H.P. seçim kampanyasını İsmet İnönü merkezli bir söylemle oluşturdu. D.P. ise kendisini "hürriyet savunucusu" olarak, kamuoyuna lanse emekteydi. Daha esnek

bir idare vaat ediyordu. Ali Fuat Paşa ve Fahri Belen gibi Atatürk'ün silah arkadaşlarını da D.P. çatısı altında toplamakla C.H.P.'ye karşı daha avantajlı bir konuma geçmişlerdi.

1950 Genel Seçimlerine katılım yüksek oranlarda olmuştu. D.P. seçimlerden ezici bir çoğunlukla çıkmıştı. 487 milletvekilliğinden 408'ini D.P. kazanmıştı. Cumhuriyet'in ilanından itibaren yirmiyedi yıl iktidarı elinde tutan C.H.P., bu seçimlerde aldığı büyük yenilgiden sonra muhalefete geçecekti. Bu seçimler D.P.'ye büyük bir güç katarken, C.H.P. kanadında ise büyük prestij kaybına neden olmuştu. Ülkenin genelinde esen demokrasi rüzgarından Erzurum da nasibini almıştı. D.P.'nin seçimi büyük farkla kazandığı altı il arasında Erzurum da vardı. Tüm ülkede olduğu gibi Erzurum'da da, D.P. İl Örgütü gittikçe büyüyecek ve yeni katılımlar yaşanacaktı. D.P. Genel Başkanı Adnan Menderes Başbakan sıfatıyla ilk gezisini de Erzurum'a gerçekleştirecekti.

1950 Genel Seçimlerinden sonra 3 Eylül 1950'de yerel seçimler yapıldı. Seçim sonuçları beklentiler dahilinde oldu. Erzurum'da D.P. Adayı Şevket Arı, Belediye Başkanlığı'nı kazandı.

1950-1954 yıllarında D.P. kendisine büyük destek vermiş Erzurum'a, devlet yatırımlarını yönlendirmekten de geri durmadı. Başbakan'ın Erzurum gezisinden sonra hükümet programına aldığı Tortum Şelalesi'nde elektrik santralının kurulması, 14 Nisan 1951'de Bakanlar Kurulu tarafından kabul edildi. Ayrıca Erzurum'un temel sorunlarını çözmek için arazi sulama, bataklık kurutma ve yol işlerinde kullanılacak makinelerin, Almanya'dan ithali için, Marshall Yardımı fonundan faydalanılma yoluna gidildi. Ayrıca toprak komisyonunun çalışmaları aktif hale getirilerek, topraksız köylülere toprak dağıtılmaya başlandı. Ancak bu konuda istenilen başarı tam olarak sağlanamadı. Üreticinin durumunu düzeltmek için Erzurum'da kaliteli tohum kullanılması için tedbirler alındı. Esnaf ve sanatkârlara kredi temini için Halk Bankası'nın açılması da gündeme geldi. Bu dönemde Aşağı Pasin olarak bilinen bölgede Horasan İlçesi kuruldu.

D.P. seçimden sonra parti içi dengelerden kaynaklanan sorunlar yaşamaya başlamıştı. İkinci Adnan Menderes Kabinesinin kurulması ile birlikte Erzurum Milletvekilllerinden birisi de Gümrük ve Tekel Bakanı olmuştu. Bu kişi Prof.Dr.Rıfki

Salim Burçak'tı. Onun hükümette bakanlıkla görevlendirilmesi Erzurum'da büyük sevinç yaratmıştı.

Bu dönemde gerçekleşen sevindirici olayların yanısıra üzücü olaylarda yaşanmaktaydı. Bu üzücü olaylardan birisi de 3 Ocak 1952'de gerçekleşen Erzurum Depremi idi. Depremi merkezi Hasankale İlçesi'ydi. Can ve mal kaybı büyük olmuştu. Hükümet, bütün imkanlarını bu doğa felaketinin yaralarının sarılması için seferber etmişti.

Tarihi zenginliklerle dolu bir şehir olan Erzurum'un ve Erzurum halkının kahramanlığının timsali olan Aziziye Tabyasında Türk Ordusu tarafından bir abide yaptırılmıştı. Açılış törenine cumhurbaşkanı ve başbakan da katılmıştı.

T.B.M.M'de görev alan Erzurum Milletvekilleri de faal olarak yasama faaliyetlerine katılmaktaydı. Özellikle "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında" hükümetçe hazırlanan yasa tasarısı mecliste görüşülürken, Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku, yasa lehine etkili konuşmalarda bulunmuştu.

1950-1954 yılları arasında ülke genelinde bayındırlık işlerine, tarıma, sosyal güvenliğe ve toprak edindirme faaliyetlerine devam edildi. Ülke ekonomisinde belirgin olarak gelişmeler kaydedildi. Nato'ya girildi. A.B.D'den ekonomik destek sağlandı. Ancak bu gelişmelerin aksine olaylarda yaşanmaya başlandı. D.P., C.H.P'nin kaynaklarına el koyan yasalar çıkardı. C.H.P. çizgisinde yayın yapan Ulus Gazetesi'de kapatılmış, yerine Yeni Ulus Gazetesi çıkmaya başlamıştı. Bu dönemde M.P'de kapatıldı. Yerine C.M.P. kuruldu.

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılacak genel seçimler öncesi C.H.P. siyasi güvenlik ve rejim konularını sıkça dile getirmeye başladı. D.P'de seçimlerin güven içinde yapılacağını kamuoyuna her fırsatta dile getirdi. Bu günlerde C.M.P. genel seçimler için C.H.P. ile seçim ittifakı yapmayı düşündü. Ancak bu işbirliği gerçekleşemedi.

1954 Genel Seçimleri öncesi milletvekillerini belirleme süreci de oldukça renkli geçti. Özellikle Erzurum'da en çok rağbet gören parti D.P. idi. Aday adayı listesinde altmışdokuz kişinin ismi vardı. 1950'de dışarıdan aday aramış olan D.P., artık yükselen değeri. Bu günlerde Şeyh Sait ailesine mensup kişiler de D.P. listelerinden aday olmak

için müracaatta bulunmuşlardı. Ancak D.P'nin gerek il yönetimi, gerekse milletvekilleri, parti genel merkezi ile yaptıkları görüşmeler sonucunda bu girişimleri engellemişlerdi.

Milletvekili listesini belirleyebilmek için D.P. önseçim yapmış ancak, seçim sonuçları hem il örgütünde hem de genel merkezde tasvip edilmediği için aday listesi üzerinde düzeltmeye gidilmişti. Böylece Erzurum'u X.Dönem T.B.M.M'de temsil edecek oniki milletvekilliği için D.P. aday listesini belirleyecekti. Bu tarihlerde D.P., İl İdare Heyeti milletvekili listelerinin belirlendiği o çalkantılı dönemin bir sonucu olarak, genel merkez tarafından fesh edilmiş yerine yeni bir idare heyeti seçilmişti. Milletvekili adayları belirlendikten sonra da D.P. Erzurum İl Örgütünde istifalar da yaşanmıştı. Ama genel seçime sayılı günler kala, D.P. Erzurum İl örgütü'nde sular durulmaya başlamıştı.

Erzurum'da D.P'nin dışında, C.H.P. ve C.M.P'de seçimlerde kendi partilerinden milletvekili adayları göstermişlerdi. 1954 Genel Seçimleri için yapılan propaganda döneminde, C.H.P. Genel Başkanı İsmet İnönü; Partizanlık, Yabancı Sermaye Yasası, Petrol Kanunu, hayat pahalılığı, radyo ve basın konularını işlemekteydi.

D.P. ise 1954 Genel seçimleri için ilk mitingini 19 Nisan 1954'de Erzurum'da yapmıştı. Limanlar, barajlar, köy yolları ve köprüler, tarım politikası D.P'nin seçim propagandasında sürekli olarak dile getirdiği konulardı. 24 Nisan 1954'de de D.P. Erzurum Gençlik Kolu bir miting düzenlemişti. Geniş bir katılımın olduğu mitingte, Erzurum Milletvekilleri de birer konuşma yapmışlardı.

1954 Genel Seçimlerinin yurt genelindeki sonuçları da yine bir önceki seçimde olduğu gibi D.P. lehineydi. Seçimlerde oyların % 58.42'sini alan D.P., milletvekilliklerinin % 92.98'ini alarak 541 koltuktan 503'üne sahip olmuştu. Erzurum Milletvekilliklerinin tamamı da D.P. listesinden seçilmişti. Ancak D.P'nin oylarında düşüş olmuştu. 1950'de topladığı oy oranı Erzurum'da % 64.3 iken, 1954'de bu oran % 58.8'e düşmüştü.

D.P. bu dönemde de Erzurum'un ihtiyaçlarını karşılamak için hükümetin imkanlarını Erzurum'a yönlendirmişti. Meclis'te Erzurum'la ilgili konulara ayrı bir

önem verilmekteydi. Bu dönemin ilginç gelişmelerinden birisi de Erzurum Vilayeti sınırları içerisinde Hüseyin Köycü tarafından “Ufak Parti”nin kurulmasıydı.

1957 Genel Seçimleri öncesi, D.P. cephesinde işler hiç de iyi gitmiyordu. Fikri ayrılıkların kırılganlığa dönüştüğü ve partiden istifaların yaşandığı bu dönemde, D.P’ye olan destek de azalmaya başlayacaktı. D.P. uzlaşma yerine politikalarını gün geçtikçe sertleştirecekti. Seçim kampanyaları ise karşılıklı suçlamalarla geçecekti.

Erzurum’da ise D.P’nin milletvekillerini belirleme süreci, 1954 yılında olduğu gibi yine sancılı geçecekti. Örgüt içerisinde yapılan yoklamalarda kazanan isimler, teşkilat bünyesinde sıkıntı yaratacaktı. Bundan ötürü itirazlar olacak ve listede değişikliğe gidilecekti.

1957 seçimleri öncesi Erzurum’un güney kazalarından 1955’te D.P. listesinden aday olan ve aday yoklamasında kazanan Şeyh Sait ailesinden Ali Rıza Fırat’ın milletvekili olamamasının sıkıntısı, 1957 yılına kadar devam etti. Bölgede D.P’ye verilen destekte azalmıştı. Bunu etkilerini en aza indirebilmek için aynı aileden Ali Rıza Fırat’ın yeğeni Melik Fırat’a D.P. milletvekilliği adaylığı için teklif götürülmüştü. Erzurum Milletvekillerinden Prof.Dr.Rıfki Salim Burçak ve Mustafa Zeren bu işte aracı rolünü üstlenmişlerdi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın itirazlarına rağmen Melik Fırat milletvekili aday listesine alındı.

Genel seçimlere dört partinin katıldığı Erzurum’da, seçim propaganda dönemi de oldukça hareketli geçti. D.P. bundan önceki seçimde de olduğu gibi seçim kampanyasını Erzurum’dan başlattı. Adnan Menderes’in mitinginden sonra yine mitingler düzenlendi. Bu amaçla ilçeler de dolaşıldı. C.H.P. ise Adnan Menderes’in mitingine cevap niteliğinde, bir miting düzenledi. Konuşmacı Cevat Dursunoğlu idi. H.P’de Doğu Anadolu’da seçim kampanyasını Erzurum’da başlatmıştı. Sadece tek bir mitingle yetinmemiş, kapsamlı bir propaganda çalışması yürütmüştü.

27 Ekim 1957’de yapılan Genel Seçimleri D.P. kazandı. Erzurum da ise D.P’nin oy oranı diğer seçimlere oranla düşmüştü. Erzurum’da aldığı oy %50 civarındaydı. Ülke genelinde büyük oy kaybına uğrayan D.P., yinede iktidara gelmeyi başarmıştı. D.P’nin ülke genelinde en büyük oy kaybına uğradığı bölge Doğu Anadolu Bölgesi olmasına

rağmen, D.P'nin Erzurum'da elde ettiği oy oranı, ülke ortalamasını üzerine çıkmıştı. Yani Erzurum yine D.P'nin en büyük destekçilerinden biri konumundaydı. Ancak yinede iktidarın güç kaybettiği ve muhalefetin güçlendiği görülmüştü.

D.P. iktidarı döneminde Erzurum'un yaşadığı önemli gelişmelerden birisi de Atatürk Üniversitesi'nin kurulması kararının 1957'de yasalaşmasıydı. 23 Temmuz 1957'de devlet erkânının da hazır bulunduğu bir törenle, kampus inşaatının temeli atıldı. 17 Kasım 1958'de ise Atatürk Üniversitesi öğretime başladı.

Bu dönemde D.P. Kızılay Derneği'ne, maden arama çalışmalarına ve Erzurum'un tapu kadastro işlerine ayrı bir önem verdi. 1957 seçimleri sonrası yaşanan ilginç bir gelişmede; ülke siyasetinde görülen siyaset-cemaat ilişkileriydi. Günümüz siyasi hayatında da sıkça görülen bu ilişki, o dönemde de yaşanmış ve D.P'ye büyük eleştirilerin yapılmasına neden olmuştu.

1957 seçimleri D.P'yi her ne kadar iktidar koltuğuna taşımışsa da yurt çapında D.P'ye olan destek eskisi gibi değildi. Parti içi ve parti dışı muhalefet gün geçtikçe etkinliğini artırmaktaydı. Partinin idari kadrosu da yaptıkları karşı çıkışlarla, muhalif kesimin elini güçlendirmekteydi. Erzurum gibi muhafazakâr kimliğe sahip olan taşra şehirlerinde D.P., her şeye rağmen etkinliğini 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar devam ettirdi. Bu tarihten sonra siyasetin çehresi değişirken, zihniyeti değişmeyecekti.

EKLER

EKLER

- EK-1:** 27 Haziran 1948'de D.P'nin Erzurum'da Düzenlediği Mitingin El İlanı
- EK-2:** 1948 Ara Seçimleri Genel Seçimleri Öncesi C.H.P. Erzurum Milletvekilleri Adaylarını Belirleyecek Olan Erzurum Yoklama Kurulu Üyeleri
- EK-3:** 1950 Seçimlerinde C.H.P. Aday Adaylarının Başvuru Formu
- EK-4:** 1950 Genel Seçimlerinde C.H.P. Milletvekillerini Belirleyecek Yoklama Kurulu Üyeleri ve C.H.P. İl Örgütünün Tam Listesi
- EK-5:** 1950 Genel Seçimleri İçin C.H.P. İl Yoklama Kurulu'nun Yaptığı önseçimlerin Sonuçları
- EK-6:** 27 Ekim 1957 Genel Seçimlerinde Sandık Kurul Başkanlıkları
- EK-7:** Erzurum Milletvekili Fethullah Taşkesenlioğlu'nun Başbakan Adnan Menderes'i Temsilen Said-İ Nursi İle Yaptığı Görüşmenin İçeriğini Anlatan Mektup
- EK-8:** XI. Dönem Erzurum Milletvekillerinden Mehmet Eyüboğlu'nun Yassıada Duruşmalarında Mahkemeye Sunduğu Savunma Metni
- EK-9:** Erzurum Atatürk Üniversitesi Açılması ile İlgili Gazete Haberi
- EK-10:** 1946-1960 Yıllarında Erzurum'da Görev Yapan Vali Ve Belediye Başkanları

Sayın Yurttaş
Demokrat Partinin Zaferi !
Açıkta ve Açık Konuşacağız...

27 Haziran 1948 Pazargünü saat ~~11~~ ¹⁰ dan itibaren ~~Millî bir dekor~~ ^{Millî bir dekor} içinde Genel merkezi temellen gelecek Fuat Köprülü ve arkadaşlarıyla (Ağrı, Kars, Trabzon, Erzurum, Gümüşane, Rize) illeri adına iştirak edecek Heyetlerle seçim emniyetinin Adli kaza mürakabesine tevdi edilmesi maksad ve gayesine matuf muazzam Tarihi bir miting yapılacaktır. İşte o gün gel, gör, işit ve dinle.. Ona göre millî iradenin yalnız sende tecelli edeceğini duyur ve bu tarihi kararınla en büyük millî hakkını al !

Erzurum Demokrat Partisi

Yeniye Matbaası - Trabzon

27 Haziran 1948'de D.P'nin Erzurum'da Düzenlediği Mitingin El İlanı

**1948 ARA SEÇİMLERİ ÖNCESİ C.H.P. ERZURUM
MİLLETVEKİLLERİ ADAYLARINI BELİRLİYECEK OLAN ERZURUM
YOKLAMA KURULU ÜYELERİ**

CHP Erzurum İl İdare Kurulu Başkan ve Üyeleri

1- Başkan	: Naim Eşrefoğlu	
2- Üye	: Hadi Erverdi	Çiftçi
3- Üye	: Samih Kobal	Avukat
4- Üye	: Hilmi Güllülü	Diş Tabibi
5-Üye	: İbrahim Kuzulugil	Tüccar
6-Üye	: Mutahhar Ömeroğlu	Çiftçi
8- Üye	: Selahattin İpçi	Müteahhit
9-Üye	: Cevdet Ilıcalı	Tüccar

CHP Erzurum Merkez İlçesi

10- Başkan	: Selahattin Solakoğlu	Tüccar
11- Üye	: Cevat Ilıcalı	Tüccar
12- Üye	: Nakip Danışman	Müteahhit
13-Üye	: Tevfik Turanlı	Tüccar
14-Üye	: Mustafa Keskiner	Tüccar
15-Üye	:Şefik Köktürk	Saatçi
16-Üye	: Hakkı Çalık	Tüccar

Erzurum Genel Meclis Üyeleri

17-Üye	: Hadi Erverdi	Çiftçi
18-Üye	: Nusret Güllülü	Tüccar

Erzurum Belediye Başkanlığı

19-Belediye Başkanı	: Kazım Yurdalan
---------------------	------------------

20-Belediye Daimi Encümen Üyesi Münir Alpagut Tüccar

21-Belediye Daimi Encümen Üyesi Cevat İlhalı Tüccar

Erzurum Bucak Başkanları

22-İlha Bucağı Başkanı: Asım Yılmaz

23-Dumlu Bucağı Başkanı: Mustafa Erkaya

24-Çat Bucağı Başkanı : Hakkı Diler

25-Ovacık Bucağı Başkanı: İbrahim Yazıcı

26-Güllü Bucağı Başkanı: Ekrem Güllülü

TAŞRA TEŞKİLATI

PASINLER

CHP Pasinler İdare Kurulu

27-Başkan : Zeki Karayel Tüccar

28-Üye : Firuz Ayber Belediye Başkanı

29-Üye : Tayyar Gözeler Tüccar

30-Üye : Sabri Önder Tüccar

31-Üye :Mustafa Büyükyıldırım Tüccar

32-Üye : Cabbar Pasin Eski Belediye Başkanı

33-Üye : Samet Dadaş Tüccar

Pasinler Belediye Başkanlığı

34-Belediye Başkanı: Firuz Ayber

35-Daimi Encümen Üyesi: Recep Kişi Tüccar

36-Daimi Encümen Üyesi: Tayyar Gözeler Tüccar

Pasinler Genel Meclis Üyeleri

37-Firuz Ayber Belediye Başkanı

38-Canip Müceldili Çiftçi

Pasinler Bucak Başkanları

39-Merkez Bucağı: Sırrı Şenol	Dava vekili
40-Köprüköy Bucağı: Ramiz Kızıltaş	Tüccar
41-Velibaba Bucağı: İsmail Eren	Tüccar
42-Horasan Bucağı Necati Aras	Tüccar

AŞKALE**CHP Aşkale İlçe İdare Kurulu**

43-Başkan	: Mithat Kuşçulu
44-Üye	: Mustafa Öztürk
45-Üye	: Hamit Eroğlu
46-Üye	: Nusret Yıldırım
47-Üye	: Hakkı Solak
48-Üye	: Muştak Akdağ
49-Üye	: Agah Atik

Aşkale Genel Meclis Üyeleri

50-Üye	: Mutahhar Ömeroğlu	Çiftçi
51-Üye	: İhsan Cinisli	Tüccar
52-Üye	: Rüştü Yazıcı	Emekli

Aşkale Belediye Başkanlığı

53-Gölveren Bucağı Başkanı	: Ahmet Öztürk
54-Encümen Üyesi	: Osman Dolambay
55-Encümen Üyesi	: Hamit Eroğlu

Aşkale Bucak Başkanları

56-Gölveren bucağı Başkanı	: Ahmet Öztürk
57-Şogendere Bucağı Başkanı	: Cemal Günay
58-Cican Bucağı Başkanı	: Alay Temelli

HINIS**CHP Hınıs İlçe İdare Kurulu**

- 59-Başkan : Hasan Sekman
 60-Üye : Abdulkadir Özen
 61-Üye : Ahmet İlbaş
 62-Üye : Faik Alptekin
 63-Üye : Yusuf Gümgüm
 64-Üye : Ahmet Bingöl
 65-Üye : Sabri Aydın

Hınıs Genel Meclis Üyeleri

- 66-Üye : Haşim Akın

Hınıs Bucak Başkanları

- 67-Merkez Bucağı : Abdalbaki Şen
 68-Kürt Kuzlu : Veli Karaman
 69-Parmaksız Bucağı : Ali Yılmaz
 70-Güzeldere Bucağı : Hulki Gül
 71-Kosan Bucağı : Ali Yıldız
 72-Karaköprü : Enver Tuğcu
 73-Ova Bucağı : Muhtar Karan
 74-Halil Çavuş : Şevki Peker

Hınıs Belediye Başkanlığı

- 75-Belediye Başkanı : Ahmet Bingöl
 76-Belediye Daimi Üyesi: Abdulkadir Özer
 77-Belediye Daimi üyesi: Yusuf Gümgüm

ÖRTÜLÜ (ŞENKAYA)**C.H.P. Şenkaya İlçe İdare Kurulu**

- 78-Başkan : Alaettin Özder

- 79-Üye : Yusuf İlgün
 80-Üye : Veysel Güven
 81-Üye : Mehmet İnal
 82-Üye : Habip Özer
 83-Üye : Mustafa Turan
 84-Üye : Ziya Tan

Şenkaya Genel Meclis Üyeleri

- 85-Üye : Rıfat Şeki
 86-Üye : Hüseyin Köycü

Şenkaya Belediye Başkanlığı

- 87-Başkan : Mustafa Morkoç
 88-Daimi Encümen Üyesi: Alaettin Özder
 89-Daimi Encümen Üyesi: Habip Özerden

Şenkaya İlçesi Bucak Başkanları

- 90-Merkez Bucağı Başkanı : Habip Köycü
 91-Bardız Bucağı Başkanı : Yusuf Gedik (Tüccar)
 92-Kosor Bucağı Başkanı : Bedirhan Yıldırım
 93-Kömürcü Bucağı Başkanı: Bedirhan Yıldırım

TORTUM

C.H.P. İlçe İdare Kurulu Başkan ve Üyeleri

- 94-Başkan : Sadık Çöpür
 95-Üye : Asım Özler
 96-Üye : Cazim Vural
 97-Üye : Hulusi Kantarcı
 98-Üye : Abdurrezak Tosun
 99-Üye : Mail Ünsal (Daha sonra başkan seçilmiş)
 100-Bekir Çolak

Mail Ünsal başkan seçilince Yusuf Ardahan yedek üyelikten asile geçmiştir.

Tortum Genel Meclis Üyeleri

101-Asım Güner (Emekli Öğretmen)

102-Kaşif Yağmurdereli

103-Muştak Baydur

104-Şükrü Ertek

Tortum Belediye Başkanlığı

105-Belediye Başkanı : Hulusi Kantarcı

106-Encümen Üyesi : Cazim Vural

107-Encümen Üyesi : Asım Özler

Tortum Bucakları

108-Azort Bucağı Başkanı : Şükrü Ertek

109-Kisha Bucağı Başkanı : Kasım Fısırik

110-İd Bucağı Başkanı : Abdurrahim Biber

OLTU

C.H.P. İlçe İdare Kurulu Başkanı ve Üyeleri

111-Başkan : Zeki Acar

112-Üye : Yusuf Önder

113-Üye : Bahattin Kaftanoğlu

114-Üye : Feyzullah Nalbantoğlu

115-Üye : Mustafa Kömürcü

116-Üye : Vehbi Öcal

117-Üye : Sırrı Acar

Oltu Genel meclis Üyeleri

118-Üye : Mustafa Kömürcü

- 119-Üye : Bahattin Kaftanoğlu
 120-Üye : Ahmet Yalçın

Oltu Belediye Başkanlığı

- 121-Başkan : Mehmet Coşkun
 122-Encümen Üyeleri : Veysi Kaftan
 123-Encümen Üyeleri : Celal Erol

Oltu Bucak Başkanları

- 124-Olur Bucağı Başkanı : Adil Atabey
 125-pitkir Bucağı Başkanı : Muhtar Kaplan

İSPİR

C.H.P. İspir İlçesi İdare Kurulu

- 126-Başkan : Recep Yazıcı
 127-Üye : Rüstem Eren
 128-Üye : Sabit Amil
 129-Üye : Abdullah Aras
 130-Üye : Hüseyin Adem

İspir Genel Meclis Üyeleri

- 131-Üye : Muştak Çağlayan
 132-Üye : Fazır Erdugan
 133-Üye : Recep Yazıcı
 134-Üye : Mehmet Turan

İspir Belediye Başkanlığı

- 135-Başkan : Abdullah Aras
 136-Encümen Üyesi : Sabil Amil
 137-Encümen Üyesi : Recep Yazıcı (Parti Başkanı)

İspir Bucak Başkanları

- 138-Merkez Bucağı Başkanı : Osman Dağ
 139-Hunut Bucağı Başkanı : Ahmet Çınar
 140-Norgah Bucağı Başkanı : Abdurrahman Çelik
 141-Kırık Bucağı Başkanı : Mehmet Aksu

KARAYAZI**C.H.P. Karayazı İlçe İdare Kurulu**

- 142-Başkan : Cemşit Şaka
 143-Üye : Salih Sarı
 144-Üye : Fahrettin Taştan
 145-Üye : İsa Orhan
 146-Üye : Şebap Kılıç
 147-Üye : Akit Söylemez
 148-Üye : Bekir Yılmaz

Karayazı Genel Meclis Üyesi

- 149-Üye : Nuri Ceyhan

Karayazı Belediye Başkanlığı

- 150-Başkan : Enis Eroğlu
 151-Encümen Üyesi : Nazır Karaduman

Karayazı Bucak Başkanı

Karayazıda Bucak Teşkilatı yoktur.

TEKMAN**C.H.P. Tekman İlçe İdare Kurulu**

- 152-Başkan : Hasan Kemaloğlu
 153-Üye : M.Şerif Güğü
 154-Üye : Mustafa Bulak

155-Üye : Mehmet Karaca

Tekman Genel Meclis Üyesi

Genel Meclis Üyesi C.H.P'den değildir.

Tekman Belediye Başkanlığı

156-Başkan : Yaşar Çınar

Belediye Encümen Üyeleri yoktur

Tekman Bucak Teşkilatı

Tekman'da Bucak teşkilatı yoktur.

TİCARET VE SANAYİ ODALARI

157-Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı: Münir Alpagut

Adı Soyadı :		No.	
Doğum yılı :	Doğum yeri :		
Ana adı :	Baba adı :		
Nüfusla kayıtlı olduğu :	İl	İlçe	Bucak
Bugünkü işi :	En yeni 3 Adet FOTOGRAF		
Okuma derecesi :			
Son diplomasını aldığı okul :			
Ev adresi :			
Esas mesleği :			
İhtisası :			
C. H. Partisine ka- yıtı bulunduğ yılı	İl :	Kayıt numarası :	Partiye kaydına maul me- muriyesi olanlar bu cihet içerit edilecek
	İlçe :	Kayıt tarihi :	
	Bucak :	Parti teşkilleriindeki görevi :	
	Ocak :		
Şimdiye kadar bulunduğ görevler, gördüğü karşılıksız işler, Partinin teşkilleriinde aldığı görevler			
Milletvekilliği seçiminde, seçim kabiliyetimi kuvvetli gördüğüm			
İlinden üyesi bulunduğum Cumhuriyet Halk Partisi adına aday gösterilmem için muracaatımın yoklama kuruluna bildirilmesini dilerim.			
		: / / 195	
		İ m z a	
490	01	10	53 13

NOT : Verilecek cevapların kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur.

Model : D. 21 (25/2/1950)

1950 seçimlerinde C.H.P. aday adaylarının başvuru formu.

**1950 GENEL SEÇİMLERİNDE C.H.P. MİLLETVEKİLLERİNİ
BELİRLEYECEK YOKLAMA KURULU ÜYELERİ ve C.H.P. İL ÖRGÜTÜNÜN
TAM LİSTESİ**

ERZURUM İL İDARE KURULU

Asil Üyeler

1-Naim Eşrefoğlu

2-Canip Müceldili

3-Hasan Kulaç

4-İbrahim Kuzulugil

5-Kazım Yurdalan

6-Mutahhar Ömeroğlu

7-Selahattin İpçi

8-Samih Kobal

9-Veli İbrahimhakkıoğlu

Yedek Üyeler

10-Cemal Aydınay

11-Cevdet Ilıcalı

12-Hadi Erverdi

13-Himi Ziya Güllülü

14-Ömer Olgun

15-Süreyya Şarman

16-Tevfik Turanlı

Belediye Daimi Encümen Üyeleri

17-Cevat Ilıcalı

18-Münir Alpagut

Genel Meclis Üyeleri

19-Münir Korukçu

20-Nusret Güllülü

21-Tevfik Ilıcalı

Mesleki Teşekküller Başkanları

22-İbrahim Şenbark

Başkan

Birleşen Vazifesi: Genel Meclis Pasinler üyesi

Birleşen Vazifesi: Kurultay Delegesi

Birleşen Vazifesi: Kurultay Delegeliği

Birleşen Vazifeleri

1-Kurultay Delegeliği

2-Şoförler Cemiyeti Başkanı

Birleşen Vazifesi: Genel Meclis Erzurum Üyeliği

Birleşen Vazifesi

Kura ile seçilen Erzincankapı

Semt ocağı Başkanı

Birleşen Vazifesi

Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı

Birleşen Vazifesi

Erzurum Ziraat Odası Başkanlığı

Baro Başkanı

TAŞRA ÖRGÜTÜ**AŞKALE**

23-Mithat Kuşçulu

24-Hakkı Solak

25-Hamit Eroğlu

26-Hamdi Cengiz

27-Mustafa Öztürk

28-Müştak Akdağ

29-Nihat Tokalp

30-Nusret Yıldırım

31-Şakir Ersan

Belediye Başkanı

32-Canib Kuşçulu

Genel Meclis üyeliği

33-Rüştü Yazıcı

Parti Bucak Başkanları

34-Ahmet Öztürk

35-Alay Temelli

36-Cemal Güney

Kur'a ile seçilen Parti Ocak Başkanları

37-Ali Uçar

38-Behçet Acar

39-Hasan Çalmaşur

40-Kurbanî Aras

41-İlyas Köse

HINIS**İlçe İdare Kurulu Üyeleri**

42-Hasan Sekman

43-Ahmet İlbaş

44-Bahattin Eren

45-Halil Vural

46-Sabri Aydın

47-Şakir Alaattinoğlu

48-Yusuf Gümgüm

Belediye Başkanı

49-Ahmet Bingöl

Belediye Daimi Encümen Üyesi

50-Abdulkadir Özen

Başkan

Birleşen Vazifeleri

1-Kurultay Delegeliği

2-Ziraat Odası Başkanlığı

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyesi

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyesi

Birleşen Vazifesi

Genel Meclis Aşkale Üyeliği

Gölveren Bucağı Başkanı

Cecen Bucağı Başkanı

Soğandere Bucağı Başkanı

Koşapınar ocağı Başkanı

Sağav Ocağı Başkanı

Evreni ocağı Başkanı

Yeniköy Ocağı Başkanı

Karol Ocağı Başkanı

Başkan

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyesi

Genel Meclis üyeleri

51-Haşim Akın

Birleşen Vazifesi
Kurultay Delegeliği

52-Sabri Ulusu

Parti Bucak Başkanları

53-Ali Felek

Kosan Bucağı Başkanı

54-Ali Kuru

Merkez Bucağı Başkanı

55-Ali Yılmaz

Parmaksız Bucağı Başkanı

56-Hulki Gül

Güzeldere Bucağı Başkanı

57- Hüseyin İpek

Karaköprü Bucağı Başkanı

58-Mehmet Erdemir

Ovaçevirme Bucağı Başkanı

59- Şevki Peker

Halil Çavuş Bucağı Başkanı

60-Veli Kahraman

Kurtkozlu Bucağı Başkanı

Kur'a ile Seçilen Parti Ocak Başkanları

61- Karani Demirci

Ovaçevirme Bucağı Başkanı

62-Musa Tepeli

Nacaran Ocak Başkanı

63-Muhittin Gültepe

Kızıltan Ocak Başkanı

64-Nahit Eren

Sarılı Ocak Başkanı

65-Salih Aydın

Sarveli Ocak Başkanı

İSPİR**İlçe İdare Kurulu üyeleri**

66-Sabahattin Öztürk

Başkan

67-Abdullah Aras

Birleşen Vazifesi

Belediye Başkanlığı

68-Hüseyin Adem

69-İbrahim Albayrak

70-Mustafa Salim

71-Münir Turan

72-Recep Yazıcı

Birleşen Vazifesi

Genel Meclis İspir Üyeliği

73-Sabit Amil

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyeliği

Belediye Daimi Encümen Üyesi

74-Lütfullah Ceylan

Genel Meclis Üyeleri

75-Fazıl Erdoğan

Birleşen Vazifesi

Hurut Bucak Başkanlığı

76-Mehmet Turan

77-Muştak Çağlayan

Parti Bucak Başkanları

78-Abdullah Çoruh

Nurgah Bucağı Başkanı

79-Osman Dağcı

Kırık Bucağı Başkanı

Kur'a ile Seçilen Ocak Başkanları

80-Ağah Erdem

Merkez Ocağı Başkanı

81-Fikri Altuğ

Aşağıkân Ocağı Başkanı

82-Mehmet Özkan

Cürengiz Ocağı Başkanı

83-Yahya Sezen

84-Yakup Savaş

Yukarı Mahalle Ocağı Başkanı

Kenasor Ocağı Başkanı

KARAYAZI**İlçe İdare Kurulu Üyeleri**

85-Cimşit Şaka

86-Ali Orhan

87-Akit Söylemez

88-Bekir Yılmaz

89-Fahrettin Taştan

90-Şebap Kılıç

91-Yaşar Kılbaş

Başkan

Belediye Başkanı

92-Enis Eroğlu

Belediye Daimi Encümen Üyeleri

93-Farîh Tutkun

94-Haydar Tutkun

95-Nezir Karadümen

Genel Meclis Üyesi

96-Nuri Ceyhun

Parti Bucak Başkanı

97-Mehmet Karabakan

Elmalidere Bucak Başkanı

MERKEZ İLÇE**İlçe İdare Kurulu üyeleri**

98-Abdulkadir Erener

Başkan

Birleşen Vazifesi

İl İdare Kurulu Yedek Üyeliği

99-Bekir Baltacıoğlu

100-Enver Temelli

101-Memduh Çalkavur

102-Şaban Ateş

103-Tahsin Şerifsoy

104-Zakir Sezginbaş

Parti Bucak Başkanları

105-Ekrem Güllülü

106-Hakkı Veyisoğlu

107-Harun Odabaşı

108-İbrahim Yazıcı

109-Mustafa Keskiner

Güllü Bucak Başkanı

Çat Bucak Başkanı

Dumlu Bucak Başkanı

Ovacık Bucak Başkanı

Merkez Bucak Başkanı

Birleşen Vazifesi

İl İdare Kurulu Yedek Üyeliği

İlca Bucak başkanı

110-Nihat Ilıcalı

Kur'a İle Seçilen Parti Ocak Başkanları

111-Celal Torun

112-Celal Yılmaz

113-Eşref Yaşar

114-Zarif Demir

Yarmak Ocak Başkanı

Kızılca Ocak Başkanı

Oyuklu Ocak Başkanı

Bardakçı Ocak Başkanı

OLTU**İlçe İdare Kurulu Üyeleri**

- 115-Zeki Hamşioğlu
 116-Edip Güven
 117-Haşmet Özlütürk
 118-İbrahim Nalbantoğlu
 119-Mustafa Kömürcü

Başkan

Birleşen Vazifesi
 Kurultay Delegatesi

- 120-Sırrı Hamşioğlu
 121-Vehbi Öcal

Belediye Başkanı

- 122-Mehmet coşkun

Birleşen Vazifesi
 Kurultay Delegatesi

Belediye Daimi Encümen Üyesi

- 123-Mehmet Akçay

Genel Meclis Üyeleri

- 124-Ahmet Yalçın
 125-Bahattin Kaftanoğlu

Parti Bucak Başkanları

- 126-Adil Atabey
 127-Muhtar Kaplan

Olur Bucak Başkanı
 Piktir Bucak Başkanı

Kur'a İle Seçilen Parti Ocak Başkanları

- 128-Cemal Özlütürk
 129-Ragıp yiğit
 130-Şamil Polat
 131-Vehbi Yalçın
 132-Yusuf Yıldırım

Piktir Ocak Başkanı
 Nugurcuk Ocak Başkan Vekili
 Culaker Ocak Başkanı
 Yukarı Peneskirt Ocak Başkanı
 Arkunis Ocak Başkanı

PASINLER**İlçe İdare Kurulu Üyeleri**

- 133-Zeki Karayel
 134-Firuz Aybır

Başkan
 Birleşen Vazifeleri
 1-Belediye Başkanlığı
 2-Kurultay Delegatesi
 3-Genel Meclis Pasinler Üyeliği

- 135-Mustafa Büyükyıldırım
 136-Samet Dadaş
 137-Sırrı Şenol
 138-Sıtkı Gözeler

Birleşen Vazifesi
 Ziraat Odası Başkanlığı
 Birleşen Vazifesi
 Belediye Daimi Encümen Üyeliği

- 139-Tayyar Gözeler

Halkevi Başkanı

- 140-Ragıp Sürer

Parti Bucak Başkanları

- 141-İsmail Erem

Velibaba Bucağı Başkanı

- 142-Ramiz Kızıldaş
143-Seyfettin Öztürk
144-Zinnur Yağan

Köprüköy Bucağı Başkanı
Merkez Bucağı Başkanı
Horasan Bucağı Başkanı

Kur'a ile Seçilen Parti Ocak Başkanları

- 145-Ahmet Kırmacı
146-İhsan Kotan
147-Nusret Taşyürek
148-Şevki Ardahan
149-Ürüşan

Sürebahan Ocağı Başkanı
Müceldi Ocağı Başkanı
Ağcalar Ocağı Başkanı
Tizgi Ocağı Başkanı
Endek Ocağı Başkanı

ŞENKAYA

İlçe İdare Kurulu Üyeleri

- 150-Hüseyin Köycü

Başkan
Birleşen Vazifesi
Genel Meclis Şenkaya Üyeliği

- 151-Durak Yalçın
152-Mehmet Ünal
153-Mikdat Tunç
154-Sait Erdoğan
155-Ziya Tan
156-Yusuf Pala

Belediye Başkanı

- 157-Mustafa Morkoç

Belediye Daimi Encümen Üyeleri

- 158-Alaattin Özder
159-Yusuf İlgün

Genel Meclis Üyesi

- 160-Rıfat Şevki

Halkevi Başkanı

- 161-Mevlüt Tan

Parti Bucak Başkanları

- 162-Habip Köycü
163-Kahraman Acar
164-Sürmeli Yıldırım
165-Yusuf Gedik

Merkez Bucağı Başkanı
Kömürlü Bucağı Başkanı
Kosor Bucağı Başkanı
Bardız Bucağı Başkanı

Kur'a ile Seçilen Parti Ocak Başkanları

- 166-Fazıl Şentürk
167-İzzet Şahin
168-Mehmet Kana
169-Niyazi Aydın
170-Yıldırım Bozkurt

Tosik Ocağı Başkanı
Katres Ocağı Başkanı
Norşen Ocağı Başkanı
Mitinder ocağı Başkanı
Ertek Ocağı Başkanı

TEKMAN

İlçe İdare Kurulu Üyeleri

- 171-Hasan Kemaloğlu
172-Ali Şahin
173-Eşref Bingöl
174-Mehmet Karaca

Başkan, Çevirme Köyünden
Margazer Köyünden
Hirbazor Köyünden
Taşkesen Köyünden

175-Mehmet Selim Yıldırım
176-Reşit Baba
177-Zeki Uluçay

Zoği Köyünden
Hırbazor Köyünden
Tekman Köyünden

Belediye Başkanı

178-Yaşar Çınar

Belediye Daimi Encümen Üyeleri

179-Mehmet Şerif Göğü

180-Medet Bulanık

Parti Bucak Başkanı

181-Mehmet Sıdık Oral

Gökoğlan Bucak Başkanı

TORTUM

İlçe İdare Kurulu üyeleri

182-Cazım Vural

Başkan

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyesi

Birleşen Vazifesi

Belediye Daimi Encümen Üyeliği

Birleşen Vazifesi

Belediye Başkanlığı

183-Asım Özler

184-Hulusi Kantarcı

185-Mail Ünsal

186-Raif Yiğitler

187-Ziya Turan

188-Yasin Şehitoğlu

Genel Meclis Üyeleri

189-Asım Güner

190-Kaşif Yağmurdereli

191-Muştak Baydur

192-Şükrü Ertek

Birleşen Vazifesi

Azort Bucağı İdare Kurulu Başkanı

Parti Bucak Başkanları

193-Abdurrahim Biber

194-Kasım Fısırik

Narman Bucağı Başkanı

Kisha Bucağı Başkanı

Kur'a İle Seçilen Parti Ocak Başkanları

195-Dursun Akbulut

196-Ekrem Arslan

197-Halis Özdemir

198-Fehmi Erkayın

199-Nuri Tohumcu

Vihik Ocağı Başkanı

Üngüzek Ocağı Başkanı

Sağır Bucağı Başkanı

Öşk Ocağı Başkanı

Aşağı Hışağ Ocağı Başkanı

1950 GENEL SEÇİMLERİ İÇİN C.H.P. İL YOKLAMA KURULU'NUN YAPTIĞI SEÇİMLERİN SONUÇLARI

1.SEÇİM

Oylamaya Katılanların Sayısı :143

Aday	Aldığı oy
Naim Eşrefoğlu	112
Vehbi Kocagüney	105
Hikmet Kümbetlioğlu	87
Cevat Dursunoğlu	75
Şakir İbrahimhakkıoğlu	63
Hüseyin Köycü	62
Edip Tokalp	54
Abdulkadir Erener	52
Zeki Hamşioğlu	51
Kazım Yurdalan	50
Ali Karahan	45
Hilmi Güllülü	39
Münir Hüsrev Göle	30
Salim Altuğ	26
Necmettin Tanşu	25
Şaban Ateş	19
Sabri Ulusu	17
Münir Alpagut	11
İbrahim Şenbark	8
Suphi Özatalay	8
Ali Cengiz	8
Mesut Çankaya	7
Fazıl Kaftanoğlu	5
Şevki Erker	4
Fuat Bayer	2
Sırrı Baykal	1
Zakir Sezginbaş	1
Zeki ışıık	1

Salt çoğunlukla aday seçilenler

Naim Eşrefoğlu	CHP İl İdare Kurulu Başkanı
Vehbi Kocagüney	Erzurum Milletvekili
Hikmet Kümbetlioğlu	Elazığ Valisi
Cevat Dursunoğlu	Erzurum milletvekili

2.SEÇİM

Oylamaya Katılanların Sayısı :142

Aday	Aldığı oy
Şakir İbrahimhakkıoğlu	90
Edip Tokalp	50

Hüseyin Köycü	44
Abdulkadir Erener	44
Kazım Yurdalan	35
Ali Karahan	32
Zeki Hamşioğlu	28
Münir Hüsrev Göle	26
Sabri Ulusu	14
Salim Altuğ	8
Münir Alpagut	5
Necmettin Tanşu	3
Şaban Ateş	3
Ali Cengiz	2
Zakir Sezginbaş	1
Salt çoğunlukla aday seçilen : Şakir İbrahimhakkıoğlu (Erzurum Milletvekili)	

3.SECİM

Oylamaya Katılanların Sayısı:140

Aday	Aldığı oy
Abdulkadir Erener	59
Edip Tokalp	55
Hüseyin köycü	41
Kazım Yurdalan	31
Münir Hüsrev Göle	29
Zeki Hamşioğlu	20
Ali Karahan	16
Necmettin Tanşu	5
Salim Altuğ	2
Ali Cengiz	2
Sabri Ulusu	2
Münir Alpagut	1
(Bu seçimde adaylardan hiçbiri salt çoğunluğu sağlayamadı.)	

4.SECİM

Oylamaya Katılanların Sayısı : 140

Aday	Aldığı Oy
Abdulkadir Erener	65
Edip Tokalp	61
Hüseyin köycü	48
Zeki Hamşioğlu	26
Kazım Yurdalan	22
Münir Hüsrev Göle	14
Ali Karahan	5
Hilmi Güllülü	2
Salim Altuğ	1
Nemci Tanşu	1

Zakir Sezginbaş 1
(Bu seçimde de adayların hiçbirisi salt çoğunluğa ulaşamadı.)

5.SEÇİM

Oylamaya Katılanların Sayısı	:141
Aday	Aldığı Oy
Edip Tokalp	73
Abdulkadir Erener	64
Hüseyin Köycü	56
Zeki Hamşioğlu	32
Kazım Yurdalan	30
Münir Hüsrev Göle	4
Hilmi Güllülü	2
Salim Altuğ	1
Münir Alpagut	1
Nemci Tanşu	1
Salt çoğunlukla aday seçilen: Edip Tokalp Emekli Albay	

6.SEÇİM

Oylamaya Katılanların Sayısı	: 139
Aday	Aldığı Oy
Abdulkadir Erener	85
Hüseyin Köycü	52
Zeki Hamşioğlu	2
Salim Altuğ	1
Salt çoğunlukla aday seçilen: Abdulkadir Erener C.H.P. Merkez İlçe Başkanı	

27 EKİM 1957 GENEL SEÇİMLERİNDE SANDIK KURUL BAŞKANLIKLARI

Mahalle veya Köy

Kuloğlu

Karaköse

İstasyon

Kırmacı

Narmanlı

Emirşeyh

Abdurrahman Gazi

İbrahim Paşa

Aliaga

Caferiye

Dervişaga

Camii Kebir

Camii Kebir

Sultanmelik

Sultanmelik

Vaniefendi

Vaniefendi

Topçuoğlu

Gez Mahallesi

Gez Mahallesi

Boyahane

Köse Ömerağa

Şeyhler

Şeyhler

Yukarı Hasan-i Basri

Yukarı Hasan-i Basri

Yukarı Hasan-i Basri

Sandık Başkanı

Mukim Çadırcı

Celal Gemalmaz

Kemalletin Günbaş

Avni Özgözgil

Necati Yalçınlar

Refik Dalmızrak

Selahattin Atarer

Cemil Güneş

Gökhan Temizkan

Muhittin Güneri

Hikmet İnantepe

Avni Belge

Şükrü Altuğ

Hulusi Aydın

Ahmet Ulutaş

Haluk Eser

Vehbi Aygün

Suat Demiryürek

Münip Yıldırgan

Ömer Çapan

Nurettin Soysal

Osman Bayraktutan

Rauf Yeşiloğlu

Adnan Baykal

Cemil Çoşkun

Kemal Avrilli

Necati Çevik

Yukarı Hasan-i Basri
 Aşağı Mumcu
 Aşağı Mumcu
 Bakırcı
 Veyisefendi
 Veyisefendi
 Ayazpaşa
 Eminkurbu
 Eminkurbu
 Taşmescit
 Taşmescit
 Ali Paşa
 Ali Paşa
 Ali Paşa
 Esat Paşa Lalapaşa
 Mehtiefendi
 Mehtiefendi
 Kavak
 Kavak
 Kavak
 Kavak
 Kavak
 Kavak
 Kavak
 Aşağı Yoncalık
 Aşağı Yoncalık
 Kadana
 Kadana
 Murat Paşa
 Murat Paşa
 Murat Paşa
 Aşağı Hasan-i Basri

Necdet Çukur
 Tevfik Yıldız
 Mustafa Yavuz
 Kadir Oğuz
 İhsan Güven
 Turgut Altinküp
 Enver Atalay
 Asaf Kepenek
 Avni Sarıca
 Memduh Hafizoğulları
 Lütfü Yılmaz
 Şükrü Erten
 Muhsin Yolakan
 Faik Baykara
 Salim Keskin
 Vuslat Otukan
 Fazıl Özmen
 Yaşar Argun
 Osman Karaburmin
 Muzaffer Ömeroğulları
 Saffet Özaras
 Vasfi Aksakal
 Enver Özkan
 Mehmet Uca
 Tahsin Arıcı
 Kemal Kalaycı
 Kasım Çiğdem
 Saffet Güner
 Sadrettin Eren
 Mehmet Çelik
 Abidin Güney

Çırçır
 Çırçır
 Yukarı Yoncalık
 Yukarı Yoncalık
 Aşağı Hasan-i Basri
 Aşağı Hasan-i Basri
 Cedit
 Hacı Cuma
 Dere Mahallesi
 Dere Mahallesi
 Yeğenağa
 Yeğenağa
 Kasımpaşa
 Yukarı Mumcu
 Yukarı Hasan-i Basri
 Yukarı Hasan-i Basri

Mehmet Aytekin
 Faik Dirik
 Nurettin Çimilli
 Hikmet Bayraktar
 Fahrettin İncesu
 Mehmet Bengisu
 Sakıp Atmaca
 Hilmi Şengün
 Basri Çelenk
 Selahattin Yavi
 Nizamettin Çubuk
 Zihni Biğin
 Hamit Savcı
 Celal Kırmızı
 Nejdettin Lan
 Hulusi Küpelioğlu

Merkez Nahiye Köyleri

Tivnik
 Hoşkevank
 Yıkılğan
 Şıh Köyü
 Hancıgaz
 Çeperli
 Güllü
 Sığırılı
 Ali Bezirgan
 Umudum
 Kiriç
 Gircingos
 Artuyu

Selahattin Delisapan
 Necmettin Gececi
 Mehmet Büyüktanır
 Burhan Atan
 Sıtkı Güngör
 Orhan Ateş
 Seyfi Ercan
 Turhan Polat
 Fikri Çelme
 Raif Kamacı
 Vahdettin Anayal
 Sebahattin Karanfilioğlu
 Vasfi Atan

Kevahor
 Terkini
 Badişen
 Yarımca
 İğdasor
 Kan Köyü
 Soğuk Çermik
 Toparlak
 Müdürge
 Hayta Komu
 Gez Köyü
 Sivişli
 Erginis
 Mülk
 Duzcu
 Uzun Ahmet
 Konk
 Çiftlik
 Giregösek
 Kelevürt
 Hadelemek
 Çıpak
 K. Mehmet
 Kanber
 Güngörmez
 Tafta
 Köşk
 Dinarkom
 Zağgi
 Güzel Yayla
 Arzutu

Orhan Kantoğlu
 Kemal Gezmiş
 Dursun Kırac
 Zekeriye Nil
 Fuat Alay
 Selahattin Yazıcıoğlu
 Muzahhar Özbekli
 Cemil Korkmaz
 Mustafa Atan
 Fuat Umudum
 Muhsin Boztepe
 Cevat Zorlu
 Hakkı Kubilay
 Erdoğan Benker
 Şevket Döner
 Hilmi Ardos
 Vasfi Eren
 Muammer Ayaş
 Yaşar Toraman
 Müslim Dinçer
 Celal Yazıcı
 Ziyettin Mutaş
 Selahattin Şahin
 Ramis Köseoğlu
 Mevlüt Erbil
 Osman Özasker
 Fuat Çubukçu
 Mürsel Aksakal
 Cemal Beder
 Talat Kesmez
 Ahmet Salim

Sıtavuk

Tufanç

Akdağ

Organ Özkan

Yaşar Soysal

Hakkı Özgüney

Op Eski Ziraatın millet vekili Rahmetli Fethullah
Taşkesenlioğlu'ndan alınmış idi.

1960 y. e. Ocak ayında Bediüzzaman Saidi
Nursi Hz. Bittis ve Urfa'ya gitmek üzere Ankara'ya
gelmiş. O tarihte de Sol gazete ve dergilerde
Bediüzzaman'ın menekesi tarafından himaye edildiği
Anadoluya gezdirip kendisine oy toplattığı (bundaki
oibi) iftiharla notlandı. Layihâi Beklikede olduğunu
duyup duruyordu ve Bediüzzaman'ın İstanbul'da
bir arada gelmiş. Sanki cübvelî fotoğrafını
ilk sanifelerine taşıyorlar. Başka isimlerin de olma
üzere CHP de aynı fikirleri TBMM'de dile getir.
vekteler. Zaman zaman OP ile CHP'li millet vekilleri
kavuşa vatan g. Karşılar yapmaktadırlar.

Bediüzzaman Hz. nin kaldığı Beyrut palas otelinin
etrafı polis kordonu olma almış. Dahiliye Bakanı
(Namiye Gedik) ve bazı yetkililerin Rahmetli ile
Bediüzzaman'ın Anadoluya gitmesine izin veril-
memekte. Bazen OP millet vekilleri Bediüzzaman'ın
Anadoluya gideceği endişesi ile Bediüzzaman'ı Beyrut
palasından çıkartıp bir yere nakletmişler. Bu
millet vekilleri içinde Bizzatın OP millet vekili
Fethullah Taşkesenlioğlu'nda vardı. Alınan sonu-
berden camı Sıkıyık Bediüzzaman Bittis ve Urfa'ya
gideceğine karar etmekte.

Gerek gazetelerin uveylatı, gerek CHP'nin u-
veyan organları (1960'li yıllarını yaparlar) bastırmas,
Birtümükü her ne rejim krizi uveyline getirilmed
istemmektedir.

Bu ortamda menekesi Ziraatın OP millet vekili
Fethullah Taşkesenlioğlu'nu (Fethullah Taşkesenlioğlu
daha önce Bediüzzaman'ile tanışmışlar ve zaman
zaman ziyareti etmektedir. Ayrıca Amca, f. y. b.
ziyâddin Taşkesan, ile Bediüzzaman wane'i kâdî
olmuşlardır. Bunun için Fethullah Tay Bediüzzaman
arada diye yazı etmektedir)

Muktedir Reis Bey.

1957 yılında mebus seçildim. Kararname ile
1957 senesinden evvel çıkarılan ve anayasaya
ihlal ettiği iddia edilen kanunlar, teshii
devre me rastlamadığı için bahsetmiyeceğim.
— yine kararnamede usulde başlayıp topkapi
da biten hadiselerin anayasaya fiili olarak
ihlal ettiği iddia edilmektedir.

Bu hadiseler Mahalli parti teşkilatlarının
asrı partililik payretlerinden ve mahalli idare
amirlerinin tutumlarından meydana gelen
zabıta vak'aları ^{olduğuna kanım} Bunlar mahkemelere
intikal etmiştir. En doğru kararlar mahke-
melerin vereceğinde asla şüphem yoktur. Mevzu-

bahis hadiseler ^{haysi} muhalefet liderinin ^{olduğuna kanım}
tuna karşı bir düşüncesinin mahaulu ^{olduğuna kanım}
Çünkü gösteri yürüyüşleri kanunları ^{cikartılan}
sonra 2 kere istinet inönü ^{müteaddit defalar} ve H. P. mebusları
gurup halinde seçim bölgem olan Erzuruma
geldikleri halde hiç bir hadise olmamıştır.

— Tahkikat komisyonunun kuruluşuna gelince
Tahkikat komisyonunun kuruluşunda gurup
ta ve mecliste bulunduk. Gerek Hükümet
ve gerekse mebus arkadaşlar gurupta yer
altı faaliyetleri, kulağ gazeteleri ve bir merkez
den idare edilen yalan haberlerini memleketin
huzurunu bozmakta olduğunu

XI. Dönem Erzurum Milletvekillerinden Mehmet Eyüboğlu'nun Yassıada
Duruşmalarında Mahkemeye Sunduğu Savunma Metni

İMTİYAZ SAHİBİ
M. BAKKASU
İDARE MÜDÜRÜ
M. CİHAAT GÜNGÖR
Yazı İşleri Müdürü
HAYATI PULTEN

Demokrat İLLİCA

18 Kasım 1938

Sayı 11

Kalkınan Türkiye'nin Gazetesidir

GÜNLÜK SİYASİ DEMOKRAT GAZETİ

Sayı 257

Muhterem Devlet ve Hükümet Reislerimiz dün ve bugünkü saat 10. na kadar şehrimizde tetkiklerde bulundular

Saat 11.10 da Atatürk Üniversitesi'ni Atatürk Nesillerinin hizmetine açtılar

Reisicumhurumuz, Bayar ve Başvekilimiz Menderes'in Üniversite müvakkat binasına gelişleri emsalsiz görülmemiş tezahüratlara vesile oldu.

Dün şehrimize tegfir eden Aziz Devlet reisimiz Celal Bayar ve Başvekilimiz Adnan Menderes bütün vakitlerini Erzurum'un ve Erzurumluların dileklerini dinlemekle geçirdiler.

Türkiye'nin dinamik Meclis üyesi ve huzur içinde bulundukları Erzurum'da dahi ruhun erken saatlerinde uyanmış ve şehrin her tarafı dolup taşarak yapılan işleri bizzat görmüş ve ilgililerden izah almışlardır.

Daha dün den beri heyecan içinde olan halk şehrin erken saatlerinden itibaren Üniversitenin muvakkat binası önüne akın etmeye başlamışlardır.

Yalnız Üniversitenin değil Üniversiteye gelen bütün yollar ve Erzurum'un bütün caddeleri sokakları sabahın henüz doğup tesiyordu.

Bütün binalar bayraklarla süslenmiş adın başında davullar çalıyor, millî teyitleriyle şehrin her tarafı coşmuş, millî ayın oynanmakta idi. Erzurum bir gelin gibi süslenmiş ve bezenmişti.

Erzurumlular çok sevdiği devlet ve hükümet reislerinin memleketleri olmaları ve buna inanan ve Atatürk Üniversitesi'nin namıyla büyük bir ilim ve ifsa ocağına kavuşmanın sevinci içindeydiler.

Her taraftan varolan Bayar ve Menderes aldıkları yüceltiliyordu.

Bir akşam Trete Akaradan bu tarihi törende

bulunmak üzere gelen mebuslar, Ankara, İstanbul ve diğer Üniversiteleri profesörleri, dekanları ve doçentleri Devlet şurası ve Divanı muhasebat reisleri Temyiz baş savcısı Maarif Vekilleri müsteşarı müvakkat ve diğer vekiller ileri gelenleri millî Türk T.F. ve talebe birliği müesseseleriyle seçkin bir davetli kütlesi de saat 10. da şehrimize tegfir almışlardı.

Üniversitenin önü ve ortayn giden yollar bir mahşer oymuştu.

Saat 10.30 da Bayar ve Menderes beraberlerinde Maarif ve Başın yayan vekilleri olduğu halde Erzurum Valisi, 1. İnci Ordu kumandanı vekili ve diğer generallerle birlikte vali kongresinde muvakkat Üniversite binasına kadar bütün yol boyunca muazzam tezahüratlar arasında binanın önüne geldiler.

Burada Rektör vekili ve diğer Üniversite mensupları tarafından karşılandılar.

Durmadan devam eden tezahürat lütukları marşın çalması ile din-

Bayar Atatürk'ün bir vasiyetini yerine getirmenin heyecanı içinde idi. Bu heyecan dolayısıyla Rektör, Hayata en yakın müvakkat ilimdir vesilesiyle cemakhatı kongresinde gerçek törenin yapıldığı konferans salonuna girdi.

Saat 11.20 geçiyor du.

Atatürk Üniversitesi Rektörü toplantıya açtı.

Ve sözü Maarif vekili E. Celal Yardımcı'ya bıraktı.

Maarif Vekili Celal Yardımcı'nın alkışlarla karşılanan konuşmasında Atatürk'ün büyük tezahürat arasında Bayar kütüphanesi çıktı. Her men her cümlesi alkışlarla karşılanan konuşma tadı ve Üniversiteyi açtı.

Böylece Aziz Atatürk'ün Türk ırkı için ölçülmez kıymet taşıyan bir vasiyeti yerine gelmiş ve Doğu Üniversitesi Atatürk'ün vasiyeti adıyla Atatürk'ün hizmetine açıldı.

Bundan sonra muazzam tezahüratlar arasında tören yerinden ayrılan muhterem zevat valilik makamında bir müddet istirahat ettikten sonra saat 13. da şehir vilayetine gelerek şehirle birlikte salınan törenin ve ilim ocağına giren bir lise salonunda saat 15. mi bir hava içinde verdiler.

Muhterem büyüklerimiz yendikten sonra da geleneklerinde tezahürat hava planına girdiklerinde muazzam bir sesle uğurlanmışlardır.

Allahın büyüklüğünü ve onun servisini bütün üniversitelerin memlekete ve Atatürk'ün nesillerine hayırlı ve feyizli olsun dileriz.

Başvekilimiz sayın Adnan Menderes

Atatürk üniversitesinin açılması ile ilgili gazete haberi

1946-1960 YILLARI ARASI GÖREV YAPAN ERZURUM VALİLERİ

Cemal Dinç	1945-1950
Nihat Şenman	1950-1951
Cemal Göktan	1951-1954
Hilmi İncesulu	1954-1955
Niyazi Akı	1955-1957
Nurettin Aynuksa	1957-1960
Lemi Uraler	1960-1960
Kamuran Çuhruk	1960-1961

1946-1960 YILLARI ARASI GÖREV YAPAN ERZURUM BELEDİYE BAŞKANLARI

Kazım Yurdalan	1945-1949
Şevket Arı	1950-1951
Lütfi Yalım	1951-1953
Semih Korukçu	1953-1955
Edip Somunoğlu	1955-1960